

Honvédségi Szemle

150. ÉVFOLYAM
2022/2. SZÁM

**A Magyar Honvédség szakmai,
tudományos folyóirata
Kiadja a Magyar Honvédség Parancsnoksága**

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Porkoláb Imre ezredes (PhD)

Tagok:

Dr. B. Stenge Csaba (PhD)

Dr. Bali Tamás ezredes (PhD)

Dr. Boldizsár Gábor ezredes (PhD)

Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)

Dr. Harold E. Raugh alezredes (PhD)

(Los Angeles-i Egyetem)

Dr. Király László (CSc)

Dr. Koller József dandártábornok (PhD)

Dr. Lippai Péter dandártábornok (PhD)

Dr. Luís Manuel Brás Bernardino alezredes (PhD)

(Katonai Akadémia, Lisszabon)

Dr. Molnár Ferenc dandártábornok (PhD)

Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)

Dr. Rajnai Zoltán (PhD)

Dr. Rudolf Urban ny. dandártábornok (CSc)

(Cseh Köztársaság Rendőri Akadémiája, Prága)

Dr. Sári Gábor alezredes (PhD)

Dr. Sascha-Dominik Bachmann (LLD)

(Bournemouthi Egyetem)

Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)

Dr. Srdja Trifković (PhD)

(Banja Luka-i Egyetem)

Dr. Szakály Sándor (DSc)

Dr. Wagner Péter (PhD)

A szerkesztőbizottság titkára:

Dr. Stohl Róbert százados (PhD)

(Stohl.Robert@hm.gov.hu)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. – Zrínyi Kiadó

Felelős vezető: Kulcsár Gábor ügyvezető

A Zrínyi Kiadó vezetője:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán ny. alezredes

Telefon: +36 30-343-4801; kiss.zoltan@hmzrinyi.hu

Szerkesztő: Havasi Máté

Műszaki vezető: Schubert Andrea

Tördelő: Petrezselyem Kitti

Képfeldolgozás, illusztrációk: Bányai Tamás

Korrektor: Török Judit

Szerkesztőségi titkár: Pásztor Júlia

Telefon: 272-02 (HM); 459-5355

e-mail: pasztor.julia@hmzrinyi.hu

A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/b

Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. Soksorosítóosztály

Felelős vezető: Pásztor Zoltán

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft. webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a honvedsegiszemle.hu oldalon.

HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság „A” kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el.

A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak.

A Honvédségi Szemle lapelődei:

Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd, Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle

A Honvédségi Szemle tagja

az Európai Katonai Sajtószövetségnek (EMPA)

Tisztelt Szerzőink!

Felhívjuk szíves figyelmüket arra, hogy a *Honvédségi Szemle* egyedi elektronikus forrásazonosítóval (Digital Object Identifier – DOI) látja el a tudományos cikkeket. A szerkesztőségbe beérkezett kéziratok publikálásának feltétele éppen ezért egy új ponttal bővült: a *Felhasznált irodalom* jegyzékében lévő bibliográfiai adatok feltüntetése után – amennyiben van – a hivatkozott írás DOI-ját is meg kell adni.

A *Honvédségi Szemle*ben közölt írások automatikusan bekerülnek a Magyar Tudományos Művek Tárába és az MTAKIK REAL, illetve REAL-J repozitóriumába. Arra kérjük Szerzőinket, hogy ennek érdekében regisztrálják magukat a www.m2.mtmt.hu oldalon.

A szerkesztőség

Honvédségi Szemle

150. ÉVFOLYAM,
2022/2. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

TARTALOM

FÓKUSZBAN

Magyar Róbert alezredes:

Az összhaderőnemi támogatás új szervezeti egysége
és annak feladatai a NATO-ban 3

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Szabó Miklós alezredes:

Az urbanizáció és a katonai műveletek összefüggései,
várható jövőbeni tendenciák 21

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Lesták Tamás r. alezredes:

Konvencionális légierőből aszimmetrikus haderőnem?
A brit Királyi Légierő műveleteinek jellemzői három évtized alatt 31

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Sásik Csaba alezredes:

A katonai szociális munka kialakulása és fejlődéstörténete
az Amerikai Egyesült Államok haderejében (2.) 47

Minkó-Miskovics Mariann – Ács Gábor:

A fegyveresen elkövetett, előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak
veszélyhelyzet idején 60

Simicskó István – Szabó Zoltán alezredes:

A sportlövészet jelentősége és szerepe a hazafias és honvédelmi nevelésben (2.) 68

LOGISZTIKA

Weinhoffer Judit:

A katona-egészségügy szerepe a rehabilitáció 21. századi fejlődésében (2.) 81

HADTÖRTÉNELEM

Balla Tibor alezredes:

A magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémia vezetői, 1872–1918 (1.) 95

FÓRUM

Somodi Zoltán őrnagy:

Az afganisztáni felkelésellenes műveletek tanulságai 106

Sztankai Krisztián őrnagy:

Afganisztán: a birodalmak temetője, avagy a modern katonai stratégia legnagyobb bukása századunkban? 118

SZEMLE

Vikman László százados:

Rebus sic stantibus – avagy a dolgok állásáról a fegyveres konfliktusok jogában 124

Szakály Sándor:

Emlékművek, domborművek, szobrok, emléktáblák, csapatjelvények 135

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

Nemzetközi szakirodalmi szemle 137

Gál Csaba ny. ezredes:

Katonai és haditechnikai hírek, információk a nagyvilágból 150

ABSTRACT 159

E SZÁMUNK SZERZŐI

Magyar Róbert alezredes, hátországvédelmi főnök
(Magyar Honvédség Tartalékképző és Támogató
Parancsnokság Hátországvédelmi Főnökség)Szabó Miklós alezredes, kiemelt főtiszt
(Magyar Honvédség Parancsnoksága Haderőtervezési
Csoportfőnökség Légierő Hadfelszerelési Rendszerek
Fejlesztési Főnökség)Lesták Tamás r. alezredes, főosztályvezető
(Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság
Nemzetközi Együtműködési Főosztály),
az NKE Hadtudományi Doktori Iskola hallgatójaSásik Csaba alezredes, kiemelt főtiszt
(MH Transzformációs Parancsnokság Honvéd
Tudományos Kutatóhely), az NKE Hadtudományi
Doktori Iskola hallgatója

Dr. Minkó-Miskovics Mariann (PhD), egyéni ügyvéd

Ács Gábor, nemzetközi kapcsolatok szakértő

Dr. Simicskó István (PhD), a KDNP frakcióvezetője,
a Honvédelmi Sportszövetség elnöke, egyetemi tanárSzabó Zoltán alezredes, a Honvédelmi Sportszövetség
vezető szakmai referense, az NKE Hadtudományi
Doktori Iskola hallgatójaDr. Weinoffer Judit (PhD), az MH Egészségügyi
Központ Hévízi Rehabilitációs Intézet főorvosaDr. Balla Tibor alezredes (DSc), hadtörténész,
az NKE HHK Katonai Vezetéstudományi
és Közismereti Tanszékének kutatóprofesszoraSomodi Zoltán őrnagy, tervező főtiszt
(Közép-európai Többnemzeti Hadosztály-
parancsnokság Tervezési és Kiképzési Főnökség
Tervező és Hatásértékelő Részleg)Dr. Sztankai Krisztián őrnagy (PhD),
egyetemi adjunktus (NKE Hadtudományi és
Honvédtisztképző Kar Honvédelmi Jogi
és Igazgatási Tanszék)Dr. Vikman László százados, jogász
(Magyar Honvédség)Dr. Szakály Sándor (DSc) hadtörténész,
egyetemi tanár, a VERITAS Történetkutató Intézet
és Levéltár főigazgatója

Végh Ferenc ny. vezérezredes (PhD)

Gál Csaba ny. ezredes

Magyar Róbert alezredes:

AZ ÖSSZHADERŐNEMI TÁMOGATÁS ÚJ SZERVEZETI EGYSÉGE ÉS ANNAK FELADATAI A NATO-BAN

DOI: [10.35926/HSZ.2022.2.1](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.2.1)

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző a NATO újonnan létrehozott Összhaderőnemi Támogató és Felkészítő Parancsnoksága (NATO Joint Support and Enabling Command – JSEC) bemutatására vállalkozik tanulmányában. A Magyar Honvédség állandó kapcsolattartójaként (Standing Point of Contact – SPOC) fontosnak tartja bemutatni azt az új összhaderőnemi hadműveleti szintű parancsnokságot, amelyet a NATO-tagországok döntései alapján hoztak létre, majd 2019-re elérte kezdeti, míg 2021 őszére a teljes műveleti képességét. A JSEC létrehozásával a NATO tagországai a nemzeti és a kollektív védelmi képességek fejlesztésének kérdésére, valamint a Szövetség walesi (2014) és varsói (2016) csúcstalálkozóján meghatározottakra kívántak választ adni. A tanulmány a JSEC létrehozásához vezető utat és a parancsnokság egyes funkcióit vizsgálja fel, és gyakorlati példákon keresztül szemlélteti a JSEC-hez köthető feladatok komplex és összefüggő rendszerét, valamint igyekszik rámutatni a kialakuló funkcionális területekre.

KULCSSZAVAK: JSEC, hátország, képesség, kollektív védelem

A NATO CSÚCSTALÁLKOZÓINAK DETERMINÁNS HATÁSA

Az elmúlt tíz évben számos hazai és nemzetközi tanulmány és kutatás látott napvilágot a globális biztonsági környezetben bekövetkezett változásokról, amelyek jelentős mértékben meghatározták az államok és a szövetségek viszonyulását a katonai biztonságához.¹ Amíg a társadalmunk jelentős része a globális felmelegedés, az energia- és a szociális biztonság kérdésével volt elfoglalva, addig a kutatások és az elemzések olyan megállapításokra vezettek,² amelyek több területen, így a védelmi képességek fejlesztésében is jelentős változásokat generáltak – gondoljunk csak az Északi-átjáró vagy Kína globális gazdasági befolyásának hatásaira, vagy a grúz–orosz válságra, majd a Krím Oroszország általi elcsatolására és ennek percepciójára. E változásoknak része többek közt a NATO vezetési rendszerének adaptációja, amelyben a NATO Összhaderőnemi Támogató és Felkészítő Parancsnokságot (*Joint Support and Enabling Command – JSEC*) is létrehozták. Az új parancsnokság egy összhaderőnemi, többnemzeti és többfeladatú (béke és egy válság vagy konfliktus időszakában rendelkezésre álló) parancsnokság.

¹ Csiki Tamás – Tóth Péter – Varga Gergely: A NATO walesi csúcstalálkozásának napirendje és értékelése. *Nemzet és Biztonság*, 2014/4., 112–128. <http://nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=602> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 07.)

² Marta Kepe: NATO Decides to 'Troop the Colours' As Symbol of Deterrence in the Baltics. 28. 07. 2016. RAND. <https://www.rand.org/blog/2016/07/nato-decides-to-troop-the-colours-as-symbol-of-deterrence.html> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 15.)

Wales – 2014³

A NATO 2012. évi csúcstalálkozójának⁴ egyik új témájául az Afganisztánban folyó szövetségi műveletek lezárását követő időszak tervezési feladatainak megkezdését választotta. Ezért várható volt, hogy a soron következő 2014. évi csúcstalálkozó⁵ az afganisztáni műveletek lezárását követő feladatok megfogalmazására fókuszál. Ezt a tervet a 2013-ban Ukrajna keleti részén kezdődő, majd 2014-re fegyveres konfliktussá eszkalálódó események jelentős mértékben befolyásolták. A 2008. évi orosz–grúz háborút követően kialakult szakadék a NATO és Oroszország között tovább mélyült. A 2008-as válság kapcsán egyes NATO-tagországok hatékonyabb fellépést vártak a Szövetségtől, és 2014-ben részükről már élesebben fogalmazódott meg a kollektív védelmi feladatok erősítésének és a kollektív védelmi képességek fejlesztésének az igénye. Ez az egyik első olyan eleme a NATO fókuszváltásának, amely a nem 5-ös cikkely alapú, úgynevezett expedíciós képességek fejlesztése és műveletek helyett a kollektív védelemre és a tagországok haderejének fejlesztésére irányította a figyelmet. E képességek vonatkozásában nemcsak a védelmi költségek meghatározott szintig történő emelésére, hanem a költségeken belül a haderőfejlesztésre és a kutatás-fejlesztésre előírt irányszámok vonatkozásában is konkrét lépések történtek.

Varsó – 2016⁶

A következő két év nemzetközi katonapolitikai eseményei olyan helyzet elé állították a Szövetség tagjait, melyben a már megindított folyamatok felgyorsulását kívánták elérni, és konkrét lépéseket tenni a tagországok reagálási képességének viszonyában. A találkozó témái közt olyan napirendi pontok szerepeltek, amelyek nem meglepő módon a walesi csúcstalálkozón már említett Észtország, Lettország és Litvánia, valamint Lengyelország vonatkozásában kívántak nagyobb szerepet és teret biztosítani a Szövetség védelmi és elrettentőképességeinek valós és hiteles megjelenítésében. E folyamatok keretében került sor a NATO Haderő Struktúra (*NATO Force Structure – NFS*) és a NATO Parancsnoki Struktúra (*NATO Command Structure – NCS*) megújításának megkezdésére, amely adaptáció alapvetően a készenlét növelését és a reagálóképesség jelentős fejlesztését tűzte ki célul.

³ Varga Gergely – Tálás Péter: A NATO walesi csúcstalálkozójának napirendje. 2014. 09. 05. biztonságpolitika.hu. <https://biztonsagpolitika.hu/nato-netto/a-nato-walesi-csucstalalkozojanak-napirendje> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 07.)

⁴ Chicago Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Chicago on 20 May 2012. 20. 05. 2012. NATO E-Library. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2021. 10. 13.)

⁵ Wales Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales. 05. 09. 2014. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (Letöltés időpontja: 2021. 10. 20.)

⁶ Tálás Péter: A varsói NATO-csúcs legfontosabb döntéseiről. Nemzet és Biztonság, 2016/2., 97–101. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_2_09_talas_peter_-_a_varsoi_nato-csucs_legfontosabb_donteseirol.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 10. 03.)

Brüsszel – 2018⁷

A csúcstalálkozókon elfogadott nyilatkozatok és azok intézményesítése, illetve megvalósítása okán a februárban megrendezett védelmi miniszteri találkozón született megegyezés arról, hogy az Amerikai Egyesült Államok mellett Németország adjon otthont a két, újonnan létrehozandó parancsnokság egyikének. Ez a parancsnokság – amelyet a parancsnoki struktúra funkcionális revíziója alapján hoztak létre a műveleti feladatok támogatására és azok biztosítására – a Baden-Württemberg tartományi Ulmban települ. A NATO JSEC a feladataiban olyan hiányképekre kívánt választ adni, amelyek a hidegháború lezárását követő évtizedekben mind a Szövetség bővítése, mind a régió biztonságpolitikai átrendeződése, mind pedig a fenyegetettségértékelések megváltozása okán feledésbe merültek.

A NATO SZERVEZETI VÁLASZA A KIHÍVÁSOKRA

Mint az a fentiekből is látható, a NATO reagálóképessége a lokális eseményekre – amelyeknek regionális, de még inkább kontinentális és globális hatásai vannak – nem mondható azonnalinak. Igaz ez főként akkor, amikor ezek a kihívások nem a hagyományos értelemben vett katonai képességekben öltenek testet, vagy jelennek meg a felderítőjelentésekben és -értékelésekben, vezetői tájékoztatókban. Az egyre kifinomultabb, a háborús küszöb alatti⁸ műveletek mégis olyan hatással voltak a regionális biztonságra – a NATO viszonylatában közel egymilliárd ember biztonságérzetére –, hogy azok a szövetségi rendszerben kiváltották a Szövetség alapvető feladatainak – kollektív védelem, válságkezelés és kooperatív biztonság⁹ –, azokon belül is a kollektív védelemnek a megerősítését célzó mechanizmusokat.

A NATO 2010. évi Stratégiai Koncepciója így határozza meg a kollektív védelem fogalmát: „Kollektív védelem: A NATO tagjai mindig egymás segítségére fognak sietni a washingtoni szerződés ötödik cikkelyének megfelelően. Ez a kötelezettségvállalás továbbra is szilárd és kötelező érvényű. A NATO mindenfajta agresszió ellen elrettentést és védelmet nyújt, beleértve az új biztonsági kihívásokat, amennyiben a Szövetség egyes tagjainak vagy egészének alapvető biztonságát fenyegetik.”¹⁰

Nem vitatható tehát, hogy az Észak-atlanti Szerződés Szervezete tagországainak döntési mechanizmusai – a vállalásuk megerősítése érdekében – igyekeztek olyan válaszokat keresni a küszöb körüli kihívások kezelésére, amelyek a biztonsági kihívásokkal arányos súlyúak voltak.

A Szövetség különféle válaszokat adott az új biztonsági kihívásokra. A fontosabbak közül megemlíthetők a tagországok jelentősen növekvő védelmi kiadásai, valamint a NATO-erők fokozott fegyveres jelenléte Észtország, Lettország, Litvánia és Lengyelország területén, amely előretolt többnemzeti zászlóaljharccsoportok telepítésével valósult meg. A Szövetség

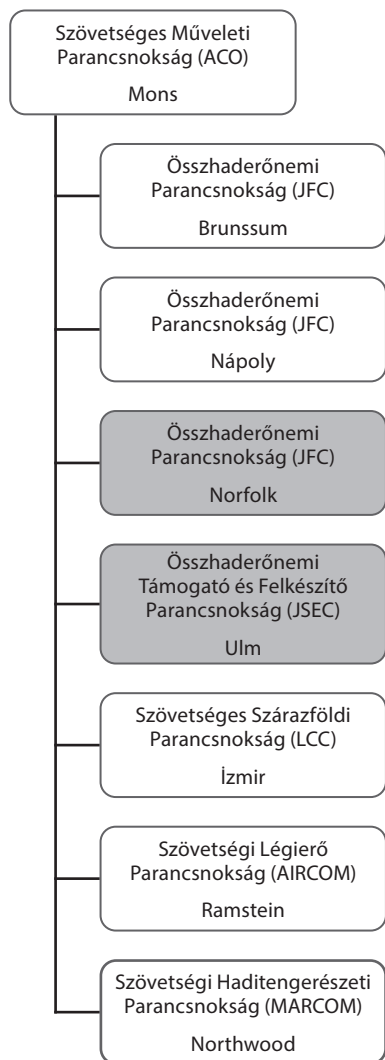
⁷ Philipp Lange: A New NATO Command in Germany. Federal Academy for Security Policy. Security Policy Working Paper, 26. 10. 2018. 1. https://www.baks.bund.de/sites/baks010/files/working_paper_2018_10.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 10. 13.)

⁸ Lesley Kucharski: Russian Multi-Domain Strategy against NATO: information confrontation and U.S. forward-deployed nuclear weapons in Europe. Lawrence Livermore National Laboratory, 2018. https://cgsr.llnl.gov/content/assets/docs/4Feb_IPb_against_NATO_nuclear_posture.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 09. 24.)

⁹ Active Engagement, Modern Defence – Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization. Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19–20 November 2010, 7–8. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 09. 30.)

¹⁰ Uo. 7.

emellett szervezeti változással is reagált, melynek egyik eleme a 2018-ban létrehozott JSEC. Ezt a NATO Összhaderőnemi Parancsnoksága (*Joint Force Command – JFC*) szintjén (1. ábra) megjelent szervezetet – a katonai vezetés rendszerében egy „hadműveleti elemet” – és annak feladatrendszerét kívánom röviden bemutatni.

1. ábra *A Szövetséges Műveleti Parancsnokság szervezete (2014–2020) (Szerkesztette a szerző)*

Az olvasóban minden bizonnyal számos olyan kérdés merülhet fel, amelyeket egy képesség kialakításakor – alapul véve a NATO DOTMLPF-I¹¹ transzformációs területeit – célszerű figyelembe vennünk. Megjegyzendő: E tanulmány írásakor ezek egy része vagy nem érhető el nyílt forrásból, vagy azok változása olyan jelentős, hogy a bemutatására (még) nem kerülhet sor.

Ahogy a látható volt a Szövetség döntéseinek folyamatában, a szervezet – a már említett 2008. évi orosz–grúz válság óta is – folyamatosan bővülő tagsága¹² olyan helyzetbe került, amely rávilágított a kollektív védelmi képességek fejlesztésének igényére, valamint ennek érdekében az erők alkalmazásához szükséges képességek létrehozására, egyes esetekben pótlására. A korábbi évtizedekben a vezetési rendszer átalakítása (csökkentése) miatt több parancsnokság feladatrendszere megváltozott, vagy egyes parancsnokságokat – annak funkcionális kiváltását követően – be is zártak. A felülvizsgálat során nemcsak a parancsnokságok számát és funkcionális feladatait, hanem azok földrajzi elhelyezkedését is górcső alá vették.

A 2011-re kialakított új struktúrában (2. ábra) a korábban – a forrásmegtakarítások végett – deaktivált portugáliai JFC Lisszabon feladatrendszerének ellátására az 1. ábrán látható norfolki parancsnokságot hozták létre, amely a haditengerészeti feladatokra adhat megfelelő választ. A korábban bezárt szárazföldi komponensparancsnokságok (esetünkben Madrid, Heidelberg) feladatrendszerét a törökországi İzmirben települő Szárazföldi Erők Parancsnoksága vette át.¹³ Megjegyzendő, hogy itt korábban egy légi komponensparancsnokság működött, amelynek a feladatait a Ramsteinben (Németország) települő Szövetséges Légierő (Komponens) Parancsnokság (*Allied Air Command – AIRCOM*) vitte tovább. A JFC

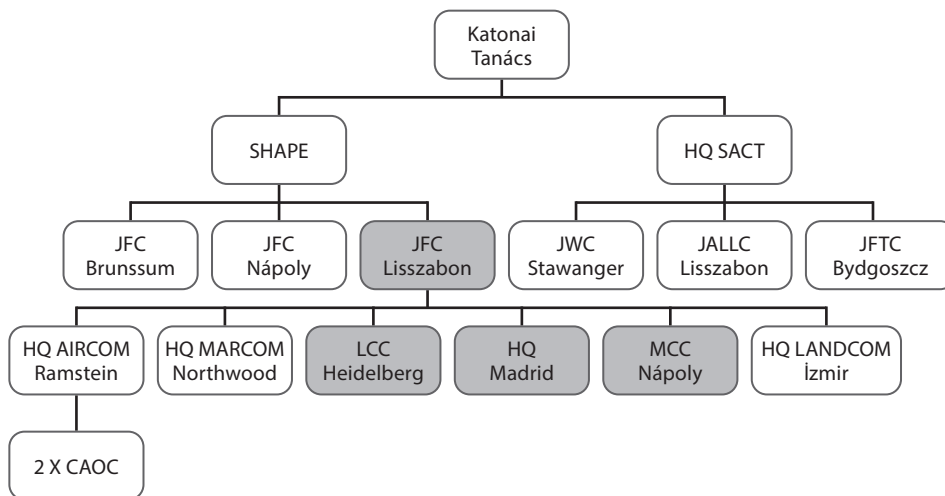
¹¹ Doctrine, Organization, Training, Material, Leadership, Personnel, Facilities, Interoperability – doktrína, szervezet, kiképzés, anyagi eszközök, vezetés, személyi állomány, létesítmények és interoperabilitás.

¹² Albánia és Horvátország: 2009. április 1.; Montenegró: 2017. június 5.; Észak-Macedónia: 2020. március 27.

¹³ NATO to close bases in economy, efficiency drive. 09. 06. 2011. Reuters. <https://www.reuters.com/article/uk-nato-bases/nato-to-close-bases-in-economy-efficiency-drive-idUKTRE7581QC20110609> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 15.)

Lisszabon és a JFC Norfolk, valamint a korábban szintén bezárt nápolyi Haditengerészeti Parancsnokság esetében az Atlanti-óceán mint műveleti terület önálló parancsnoksággal vált lefedetté, bár annak a NATO-tagországok szempontjából sem területi, sem határviszonyai nem változtak.

Más a helyzet az európai kontinensen. Az 1. táblázatban látható, hogy a NATO keleti expanziója okán nemcsak a tagországok száma és a NATO területe gyarapodott, de ebből eredően az erők telepítéséhez szükséges távolságok is jelentősen megváltoztak, megnövekedtek.

2. ábra A NATO Parancsnoki Struktúra (NCS) adaptációja (a megszüntetett szervezetek szürkén jelölve) (Szerkesztette a szerző)

1. táblázat A NATO bővítésének lépései (Szerkesztette a szerző)

Időpont	Ország
1952. 02. 18.	Görögország
	Törökország
1955. 05. 09.	Németország (Németországi Szövetségi Köztársaság)
1982. 05. 30.	Spanyolország
1990. 10. 03.	Német újraegyesítés
1999. 03. 12.	Csehország
	Magyarország
	Lengyelország
2004. 03. 29.	Bulgária
	Észtország
	Lettország
	Litvánia
	Románia
	Szlovákia
	Szlovénia

Időpont	Ország
2009. 04. 01.	Albánia
	Horvátország
2017. 06. 05.	Montenegró
2020. 03. 27.	Észak-Macedónia

Ennek egyik velejárója, hogy a NATO-tagországoknak – amelyek többsége tagja az Európai Uniónak és néhány kivételtől eltekintve a schengeni övezetnek is – az erőiket olyan határokon keresztül is át kell csoportosítaniuk egy esetlegesen bekövetkező válság vagy konfliktus alkalmával, amilyenekkel korábban nem kellett számolniuk. Az elmúlt évtizedek során a szövetséges erők iraki vagy afganisztáni telepítésére légi úton került sor, ehhez lényegében csak a légtérhasználathoz (átrepülések és/vagy légi utántöltések) szükséges diplomáciai engedélyek beszerzése kellett. Sőt az erők telepítését megelőző összekovácsolást a tagországok nemzeti felkészítési rendszerükben, míg a törzsek felkészítését a NATO kiképző központjaiban (*Joint Force Training Centre*) hajtották végre. Tekintettel azonban arra, hogy a műveleti területre történő telepítést megelőzően az erők összevonására nem került sor, nem kellett számolni az erők megóvásával (*Force Protection* – FP), illetve a napi élet és a műveletek biztosításával (*Real Life Support* – RLF) sem, hiszen a műveletek nem terjedtek ki a tagországok területére.

Mindezek azonban a NATO bevezetőben részletezett fókuszváltását követően megváltoztak. A kollektív védelmi feladatok tervezése során a fent leírt tényezők olyan súlyt kaptak, hogy a korábban már említett hiányképessegek kialakítása elengedhetetlenné vált.

A VEZETÉS RENDSZERE ÉS A GYAKORLATOK JELENTŐSÉGE AZ ELRETTENTÉS ESZKÖZEKÉNT

A célországokban – esetünkben (példaként) a Szövetség keleti határain lévő tagállamokban – az erők telepítését követően azok fogadása, integrálása és támogatása érdekében NATO-erőket integráló elemeket (*NATO Force Integration Unit* – NFIU) hoztak létre (3. ábra). Feladatuk „a szövetséges erők átcsoportosításának, valamint gyors és hatékony bevetésének elősegítése, illetve a kollektív védelemmel kapcsolatos tervezőmunkák támogatása”.¹⁴ Az ábrán látható, hogy az NFIU-k vezetési rendjében kiemelt feladat jut a 2. ábrán már bemutatott JFC-knek Brunssumban és Nápolyban.

Miután a 3. ábrán látható NFIU-k a szükséges kezdeti, majd a teljes műveleti képességet elérték, megkezdődött a munka a tervezés szempontjából mögöttes területeken is. A NATO vezetési rendszere, valamint összhaderőnemi művelettervezési eljárás (AJP-5¹⁵) ismeretében egy válság vagy konfliktus esetén a műveleti területeken lévő csapatokat a NATO JFC-k vezetik. A már tárgyalt NATO-bővítés okán megnövekedett térben joggal merült fel a kérdés a tervezők részéről, hogy kinek a feladata válság idején a frontvonalától akár 1000 km mélységben,

¹⁴ Csordás Csilla: Öt éve alakult meg a NATO Erőket Integráló Elem Székesfehérváron. 2021. 09. 08. Székesfehérvár Városportal. <https://www.szekesfehervar.hu/unnepi-ot-eve-alakult-meg-az-nfiu-szekesfehervaron> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 10.)

¹⁵ Allied Joint Publication-5, Allied Joint Doctrine for the Planning of Operations, Edition A Version 2, with UK National Elements (Change 1). May 2019. NSO. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/971390/20210310-AJP_5_with_UK_elem_final_web.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 09. 08.)

a hátszárban (*Rear Area*) bekövetkező biztonsági incidensre reagálnia.¹⁶ Mivel az erők a műveleti parancsnokságok alárendeltségében hajtják végre a harci tevékenységüket, ezért feltételezhető, hogy az ő vezetésük a JFC-k teljes erőforrását leköti. Ez igazolható azokból a gyakorlatokból, ahol a fiktív forgatókönyvek alapján a JFC-k a komponensek teljes spektrumában (szárazföldi csapatok, légierő, haditengerészet és különleges műveleti erők) terveznek és vezetnek. Felmerül tehát a kérdés, hogy e tevékenységekre milyen parancsnokság szükséges.

3. ábra Az NFIU-k országokénti¹⁷ települése (sraffozással jelölve) (Szerkesztette a szerző)

Esetünkben egy olyan képességihiányra kell választ keresnünk, amelyet a NATO még a hidegháború időszakában sem kezel, hiszen belátható, hogy a feladatok egy részét a már korábban leírt struktúrában oldotta meg, vagy pedig előzőleg egyáltalán nem szembesült velük a NATO bővítése okán előállt megnövekedett terület és a távolságok miatt.¹⁸

¹⁶ Sergei Boeke: Creating a secure and functional rear area: NATO's new JSEC Headquarters. 13. 01. 2020. NATO Review. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2020/01/13/creating-a-secure-and-functional-rear-area-natos-new-jsec-headquarters/index.html> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 03.)

¹⁷ Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Szlovákia, Magyarország, Románia és Bulgária (északról délre haladva).

¹⁸ NATO Response Force 2020. Northern Star magazine for HQ JFC Brunssum, June 2020. https://issuu.com/tswarteschaaap/docs/ns_june_2020_web (Letöltés időpontja: 2021. 09. 11.)

A NATO-tagállamok a fent részletezett folyamatok miatt döntöttek úgy, hogy egy olyan parancsnokságot hoznak létre, amely a washingtoni szerződés 5. cikkelyének deklarálása esetén megfelelő képességgel rendelkezik ahhoz, hogy a Szövetséges Európai Haderők főparancsnokát (*Supreme Allied Commander Europe – SACEUR*) támogassa az erők védelmében, az erők és anyagi javak mozgatásában, illetve ennek koordinálásában, továbbá az erők felvonulásában, fogadásában, ellátásában, kiképzésében és integrálásában.

A következő idézet a JSEC 2021 szeptemberében frissített adatlapjából¹⁹ származik, és jól szemlélteti a parancsnokság küldetését békében és válság/konfliktus időszakában, valamint rávilágít a két időszak legjelentősebb feladataira. „Békeidőben a JSEC feladata, hogy lehetővé tegye a Szövetség számára a hadszíntér előkészítését az erőkkel történő megerősítéshez – ha és amikor az szükségessé válik. Válság és konfliktus idején a JSEC koordinálja az erőkkel történő megerősítést és az azt követő fenntartást.”

A fenti idézet valójában a szövetséges haderők műveleti feladatok ellátására történő készség tételét, az ezt követő megerősítést és a készség folyamatos fenntartását jelenti a SACEUR felelősségi területén (*Area of Responsibility – AOR*). Ennek megvalósítása érdekében a JSEC feladata olyan effektív kapcsolati háló létrehozása és fenntartása, amely biztosítja, hogy küldetését az euroatlanti régióban béke és válság, illetve konfliktus időszakában is maradéktalanul végrehajthassa. E feladatait a SACEUR által meghatározott megközelítésben kell végeznie, legyen szó az erők bármely irányú feladatellátásáról. A kijelölt „mögöttes” terület, vagyis a háterszág kiterjed a Szövetség teljes szárazföldi területére, légtérére és felségvizeire ahhoz, hogy a csapatok azt „átlépve vagy azon áthaladva” elérjék műveleti területüket.

A fenti gondolatokat összerendezve megállapíthatjuk, hogy a kollektív védelem részét képező „elrettetés és védelem” elveiben az erők láthatóságának növeléséhez a Szövetség keleti határán települt négy zászlóaljharccsoportnyi erő jelentősen elmarad akár egy hadosztálynyi képességtől is. Ezeknek a harccsoportoknak a megerősítése a továbbfejlesztett NATO Reagáló Erő (*enhanced NATO Response Force – eNRF*²⁰) és ennek eleme a 48 órán belül bevethető Nagyon Magas Készenlétű Összhaderőnemi Műveleti Erő (*Very High Readiness Joint Task Force – VJTF*) nélkül korlátozottan lenne képes feladatait ellátni, ha egy esetleg fenyegetés azt szükségessé tenné. Hol helyezkednek el a VJTF alegységei? Az eNRF-et és annak elemét, a VJTF-et a tagállamok keretnemzeti és tagjai által tett vállalásnak megfelelően – 12-től maximum 18 havonkénti váltási rendben – hozzák létre, és szükség esetén telepítik. 2021. január 1-jétől a keretnemzeti feladatot Törökországtól²¹ – a török 66. gépesített lövészdandarra alapozva – látja el, mely vállalást 2022-ben Németországnak veszi át. 2018-ban Olaszország, 2019-ben Németország, míg 2020-ban Lengyelország vezette a VJTF-et.

¹⁹ Fact Sheet. JSEC. Sept 2021. https://jsec.nato.int/systems/file_download.ashx?pg=139&ver=9 (Letöltés időpontja: 2021. 10. 02.)

²⁰ Az eNRF a NATO walesi csúcstalálkozóján hozott döntés értelmében egy közel 40 ezer fős erő, amely a korábbi 13 ezer főshöz képest háromszoros létszámú. A JFC-k által rotációs rendben vezetett kötelék, melynek mintegy fele adja a VJTF állományát. Ebből megközelítőleg 5 ezer főt a szárazföldi erők tesznek ki.

²¹ Turkey takes charge of NATO high readiness force. 01. 01. 2021. NATO E-Library. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_180627.htm (Letöltés időpontja: 2021. 10. 09.)

Egy kialakuló konfliktus vagy válság esetén – építve a *Defender Europe 2020* gyakorlat tervezési adataira – nemcsak az európai szövetségek haderejét kell eljuttatni például a NATO balti tagállamaiba, hanem bármely más kanadai vagy amerikai erőket, illetve az Európába telepített készleteiket is.²² Ez a fiktív műveleti forgatókönyv esetében azt jelenti, hogy a Rotterdam–Tallinn közötti több mint 2200 km-es út során öt határt kell átlépni, és maga az út megtétele – bármiféle megállás (a személyi állomány pihentetése, a járművek hajtó- és kenőanyaggal történő feltöltése) nélkül is – több mint 32 órát vesz igénybe. De nincs ez másként a Szövetség déli régiójában sem, ehhez a *Defender Europe 2021*²³ gyakorlat adatait használhatjuk fel. A gyakorlaton 28 ezer fő vett részt 26 országból több mint 1200 tételből álló felszerelés és eszköz használatával. A gyakorlat során 12 légi és öt tengeri helyszínen történt a személyi állomány és a felszerelések ki- és berakása, illetve öt logisztikai bázist alakítottak meg annak érdekében, hogy az állományt és a szükséges anyagokat a megfelelő helyre és a megfelelő időben elszállítsák. A fiktív forgatókönyvben a szállítások alkalmával sor került az előre telepített készletek tényleges mozgatására, valamint a NATO Támogató és Beszerző Ügynökségének (*NATO Support and Procurement Agency* – NSPA) jelentős mértékű bevonására.²⁴

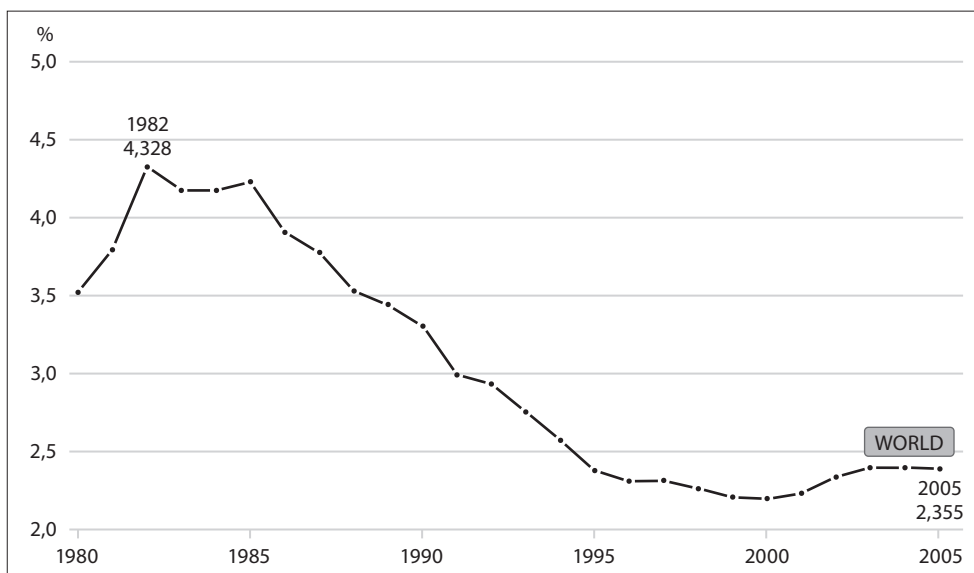
Fentiek alapján látható, hogy a csapatok települése olyan tervezési és támogatási feladatok végrehajtását igényli, amelyeket a békevezetés során az ezt ellátó, korábban már tárgyalt JFC-k képesek ugyan véghez vinni, de ezeket a feladatokat válság vagy konfliktus esetén valamely más szervezetnek kell elvégeznie. Indokolható tehát, hogy a jelentős stratégiai távolságok leküzdésére egy önálló feladatrendszerrel létrehozott funkcionális parancsnokság jelenthet megoldást.

A hidegháború évtizedeiben a szemben álló tömbök haderőinek a tervei készen álltak egy esetlegesen bekövetkező konfliktus idején történő alkalmazásra. Hazánk esetében is – a Varsói Szerződés tagjaként – ismertek voltak a felvonulási útvonalak, a fő és a tartalék összevonási körletek. A javadalmazások (hajtó- és üzemanyag, lőszer stb.) és tartalékok előre telepítettek voltak, a személyi állomány pedig összekovácsolt volt. Mindez a hidegháború végeztével jelentősen megváltozott, hazánk esetében a privatizáció és a haderő képességének folyamatos csökkenés alapjaiban változtatta meg az összképet. Ez számos területen megfigyelhető a nyugati tagállamok esetében – és világviszonylatban – is, ahol példának okáért a Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet adatai alapján – 1980 és 2005 közötti negyed évszázadban a katonai költségek GDP-arányos részének a drasztikus csökkenése figyelhető meg, melyet az 1. grafikon szemléltet a következő oldalon.

²² US Army to Keep 6 Sites in Europe, Nixing Transfer Plan. 06. 08. 2021. Associated Press. <https://www.military.com/daily-news/2021/08/06/us-army-keep-6-sites-europe-nixing-transfer-plan.html> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 02.)

²³ Defender Europe 21. U.S. Army Europe and Africa. <https://www.europeafrica.army.mil/DefenderEurope/> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 25.)

²⁴ NSPA contributes to Exercise Defender-Europe 2021 with real life support. 16. 04. 2021. <https://www.nspa.nato.int/news/2021/nspa-contributes-to-exercise-defendereurope-2021-with-real-life-support> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 21.)

1. grafikon A védelmi kiadások GDP-hez viszonyított arányának változása világviszonylatban 1980 és 2005 között²⁵

A műveleti fókusz bevezetőben tárgyalt áthelyeződése másféle tervezést és a készletek eltérő prepozícióját eredményezte. Ez együtt járt a tervezés és a műveleti elgondolások kialakításának, a gondolkodásmódnak, valamint a szükséges képességek megteremtésének szükségszerű megváltozásával. Számos példát tudnánk felsorolni az elmúlt harminc év során bekövetkezett átalakulásokból, amelyek nem a katonai képességek fejlesztése következtében, de mégis jelentős hatást gyakoroltak a biztonság szubjektív percepciójára. Gondoljunk csak arra, hogy az afganisztáni műveletek 20 éves időszakában a NATO és a műveletekben részt vevő nemzetek hány alkalommal vettek igénybe ukrán vagy éppen orosz szolgáltatást a légi szállítási feladatokra, vagy használtak bázisokat a légihíd megteremtésére.

De nem kell feltétlenül kimozdulnunk a NATO keretén kívülre, hogy feltegyük magunknak a kérdést, hogy egy-egy tagország hogyan vette figyelembe a haderő igényét az egészségügyi ellátórendszer vagy az út- és a vasúthálózat fejlesztésénél. Legyen szó akár a nemzeti ellenálló képességről vagy a szövetségi kötelezettségből adódó fejlesztési igényekről, több olyan példát hozhatnánk, amikor a befogadó nemzeti támogatás keretében nyújtott vagy nyújtható szolgáltatások esetében nem számoltak egy esetleges 5. cikkely szerint bekövetkező válsággal.

Az előző bekezdésben tárgyalt létfontosságú rendszerek – legyen szó polgári vagy katonai létesítményről – kritikus szerepet játszanak a műveleti területen zajló harcászati és hadműveleti vagy éppen hadászati szintű műveletek fenntartásában. Annak érdekében, hogy a hátszágban a szükséges feltételek rendelkezésre álljanak, elengedhetetlen az itt zajló katonai vagy katonai jellegű feladatok tervezése és koordinált végrehajtása. Igaz ez akkor, amikor a Szövetség a váratlanul bekövetkező, vagyis nem tervezett eseményekre kíván választ adni úgy, hogy

²⁵ Military expenditure (% of GDP). The World Bank. <https://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS?end=2005&start=1980&view=chart> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 01.)

a készenlét növelésében és az erők telepítésének dinamikájában²⁶ látja a megoldást. Ezen a téren a korábbi elgondolásokhoz, vagyis akár a hidegháború időszakában kidolgozott tervekhez érdemes visszanyúlni, és a korábban bejáratott készségeket ismét és újra megszerezni. Ezek a gondolatok megjelennek Sergei Boeke korábban már hivatkozott²⁷ elemzésében is.

Az előző bekezdésekben láthattuk, hogy a tervezés és a felkészülés során számos olyan logisztikai feladat jelenik meg, amely feladatok ellátását a létrehozott és a JFC-k alárendeltségében lévő, illetve újonnan felállított állandó (*standing*) Összhaderőnemi Logisztikai Támogató Parancsnokság (*Joint Logistic Support Group – JLSG*) a válság időszakában nem fogja tudni ellátni, hiszen a műveleti feladatok logisztikai támogatásával lesz elfoglalva.

A KAPCSOLÓDÓ LOGISZTIKAI TÁMOGATÁSI FELADATOK JELENTŐSÉGE

Adódik tehát egy újabb terület, ahol a létrehozott JSEC-re feladat vár. A logisztikai feladatok koordinatív ellátása a már említett kapcsolati rendszeren keresztül is biztosítható lesz.

A *Defender Europe 2021* gyakorlat kapcsán említettük már a legfontosabb keretszámokat (28 ezer fős állomány és több mint 1200 eszköz), de nem tettünk említést arról, hogy a gyakorlat során beérkező erők összevonására és azok alkalmazásba vetésére is sor került. A *Defender Europe 2021* gyakorlat részeként több kisebb gyakorlatot is levezettek, melyek egy 12 ország területén végrehajtott, éleslövészettel egybekötött, az erők állomásoztatását és összekovácsolását erősítő mozzanatok voltak.

A gyakorlat kereteihez és mozzanataihoz igazodva az erők állomásoztatása és összekovácsolása szintén olyan területek, ahol a JSEC-nek jelentős szerepe lesz. Ennek oka, hogy egy esetlegesen bekövetkező válság vagy konfliktus során az eNRF készenléti erői leállítását követően a nemzeteknek további erőket kell generálniuk annak ellenére, hogy az eNRF egy hároméves rotációs rendszerből áll össze, melyben az erők egy része felkészül, készenlétben van, majd fenntartja készenlétét. Ezeket az újonnan generált erőket is fel kell készíteni az adott feladatra, valamint össze kell kovácsolni az újonnan generált erőkkel. Azokkal az erőkkel, melyeket feltételezhetően a nemzeti sajátosságaiknak megfelelően készítettek és szerelték fel, illetve hajtották végre minősítésüket. A nemzeti különbségek ellenére az erők beérkezését követően kell megteremteni az erők együttműködési készségét. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy egy közös vezetési és ellátási rendszerbe kell integrálni a műveletekben részt vevő nemzetek haderőit.

Természetesen nem minden állam képes arra, hogy a területén állomásozó haderők védelmét is ellássa, miután már lehívták az adott befogadó nemzet felajánlott haderejét és képességét. Ilyen esetekben van további szerepe a JSEC-nek. Az adott nemzet kéréssel fordulhat az újonnan felállított parancsnoksághoz, hogy a felmerülő képességhiányra választ adjon, vagy ha erők kerülnek a JSEC alárendeltségébe, ő maga lássa el az erők védelmét. Előfordulhat az is, hogy a JSEC a korábban már említett létfontosságú rendszerek vagy közlekedési útvonalak védelmében légierő alkalmazásával működjön közre. Ez természetesen csak akkor fordulhat elő, ha az Észak-atlanti Tanács önálló területet (hátszágot) jelöl ki a JSEC részére, és azt a műveleti tervekben is jóváhagyják.

²⁶ Deterrence and Defence. 25. 06. 2021. NATO E-Library. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm?selectedLocale=en (Letöltés időpontja: 2021. 09. 12.)

²⁷ Boeke: i. m.

Mint ismeretes, a NATO tervezési elveiben az erők hadszíntérre juttatása nemzeti felelősség. E felelősségüket a nemzetek két- és többoldalú megállapodásokban rögzítettek alapján tervezik és gyakorolják be. Ilyen volt a *Defender Europe 2021* gyakorlat is, amelyet többnemzeti alapon hajtottak végre. Bármilyen pontos és alapos is a tervezés és a begyakorlás, egy a washingtoni szerződés 5-ös cikkelye alapján deklarált művelet esetén bármikor előfordulhat olyan körülmény, amikor az adott nemzet területén átvonuló vagy települő erők jelentősen túlterhelik egy adott tagállam rendszereit. Annak érdekében, hogy ennek az esélyét minimalizálják, a nemzetek jelentősen csökkentették a határátlépések adminisztratív terheit, lerövidítve az erők és eszközök átlépésének időszükségletét, elkerülendő az erők feltorlódását. E feladatban, valamint a JSEC által létrehozott összekötői hálózat kapcsán: „amennyiben e téren további koordinációra lenne szükség egy adott nemzet vonatkozásában, úgy a JSEC mint a kapcsolati rendszerében jelentősen fejlett szervezet tud közreműködni” – mondta Madelein Spit, a légierő dandártábornoka a 2019. decemberi magyarországi látogatása²⁸ alkalmával.

RENDSZERES GYAKORLATOK A FELKÉSZÜLÉS JEGYÉBEN

Az évente megrendezett *Defender Europe* gyakorlatsorozat jól példázza mindazon eseményeket és lehetőségeket, amelyek egy a NATO keleti vagy déli határain bekövetkező válság vagy konfliktus esetén felmerülhetnek. Akik követték a gyakorlatot vagy olvasták a jelentéseket, azok láthatták, hogy a technikai eszközök szállításában számos alkalommal vettek részt civil szolgáltatók. Ennek oka, hogy több tagállam esetében is csökkent azoknak a katonai képességeknek a száma és rendelkezésre állásra, amelyek a haditechnikai eszközök szállításában és/vagy kiszolgálásában részt tudtak/tudnak venni. Egy kialakuló válság esetében ezekért a képességekért jelentős verseny alakulhat ki, hiszen egyrészt a nemzeti és az átvonuló haderő igénye megnő, másrészt pedig a piaci szereplők közötti honi és nemzetközi versengés is megnehezíti ezeknek az eszközöknek az időben és megfelelő mennyiségben történő rendelkezésre állását. A nemzeti és a tranzit úthálózatok használatának prioritása (vagy azok rombolása és megsemmisülése) okán bekövetkezhetnek olyan események, amelyek a megnövekedett úthasználattal összeadódva akadályoznák a szövetséges erők mozgását vagy a nemzeti élelmezési ellátást.

Mindezeket számításba véve is felmerül a JSEC hátszínbeli koordinációs szerepe, ha arra a SACEUR és az adott nemzet felhatalmazza. A mozgások szinkronizálása és a szállítások prioritásainak meghatározása jelentős feladat lehet a JSEC számára, hiszen az adott országnak sem a katonai, sem pedig a politikai vezetése nem lehet tisztában a hadszíntéren folyó műveletek adott időszakra vonatkozó részleteivel. A megfelelő koordináció akkor valósulhat meg, ha a JSEC a SACEUR-nek közvetlenül alárendelt parancsnokságként ugyanazt a műveleti képet látja, mint az adott műveletet vezető JFC. E feltételeket a békeidőszakban kell megteremteni, és a szükséges információcsatornákat kiépíteni, begyakorolni és működtetni. A JSEC jelenlegi vezetése törekszik arra, hogy a Magyarországgal már kialakított állandó kapcsolattartói (SPOC) hálózatát fejlessze és működtesse, és ennek részeként kölcsönös szakmai látogatások során ismerteti elképzeléseit és osztja meg véleményét a lehetséges fejlesztési és együttműködési területekről.

²⁸ A szerző a látogatás előkészítésének felelőseként és a megbeszélések szakmai moderátoraként vett részt annak előkészítő és hivatalos eseményein.

Magyar viszonylatban az első ilyen látogatás – a fent már említett Madelein Spit, a JSEC holland állandó kapcsolattartója vezetésével – 2019 decemberében történt. A találkozón a kölcsönös bemutatkozáson túl szakmai egyeztetésre is lehetőség adódott, bemutatta a Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program elemeit, valamint a Magyar Honvédség Parancsnoksága felépítését. A legutóbbi találkozóra 2021. szeptember 8-án került sor Ulmban, ahol a JSEC teljes műveleti készenléte alkalmából rendezett panelbeszélgetésen a Magyar Honvédséget a parancsnokának helyettese képviselte.²⁹

A szövetséges erők és parancsnokságok kiképzése és felkészítése kritikus eleme annak, hogy a JSEC képes legyen támogatói feladatainak ellátására. Mint azt a *Defender Europe* gyakorlatsorozat ismertetésekor már tárgyaltuk, az erők és eszközök, illetve harcanyagok Európán belüli, időben és akadálymentesen történő mozgatása kritikus eleme a kitűzött célok elérésének. A NATO-tagországok felismerték, hogy e cél teljesüléséhez az EU-ban létrehozott schengeni övezethez hasonló „katonai Schengen”³⁰ létrehozása szükséges, amely segíti és megkönnyíti az Unión belüli katonai mozgásokat.

A NATO ÉS AZ EU KÖZÖS KEZDEMÉNYEZÉSEI A FELKÉSZÜLÉS FELADATAIKÉNT

A NATO és az Európai Unió tagországai felismerték, hogy a két szervezet együttműködése jelentős mértékben növelheti a NATO-tagállamok szállítói képességét, ha közösen lépnek fel olyan kezdeményezésekben, amelyek a légi- és a tengeri kikötők, az úthálózat, valamint a polgári és a kereskedelmi infrastruktúra használatára összpontosítanak.³¹ Egyik ilyen, talán a legjelentősebb kezdeményezés az EU–NATO Katonai Mobilitás (*Military Mobility*) projektje, amely egyben a két szervezet közti kooperáció zászlóshajója is. A 4. ábra a kezdeményezésben érintett nemzeteket mutatja.

A két szervezet eltérő gondolkodásmóddal és képességekkel járul hozzá a projekt sikeréhez, amely nemcsak elősegíti a NATO-erők gyors telepítését, de számos tapasztalattal is szolgálhat³² a szövetségek közötti együttműködés további erősítéséhez. Kifejezetten igaz ez akkor és ott, ahol nemcsak a nemzetek, de egy adott helyzetben a NATO vezetési rendszerének elemei (esetünkben SACEUR, illetve a JSEC parancsnoka) is fontos szerepet játszanak az erők vezetése és telepítése során. A projektben a JSEC-nek jelentős szerepe lehet, hiszen az elvek végrehajtásában és intézményesítésében jelentős tapasztalattal rendelkezik.

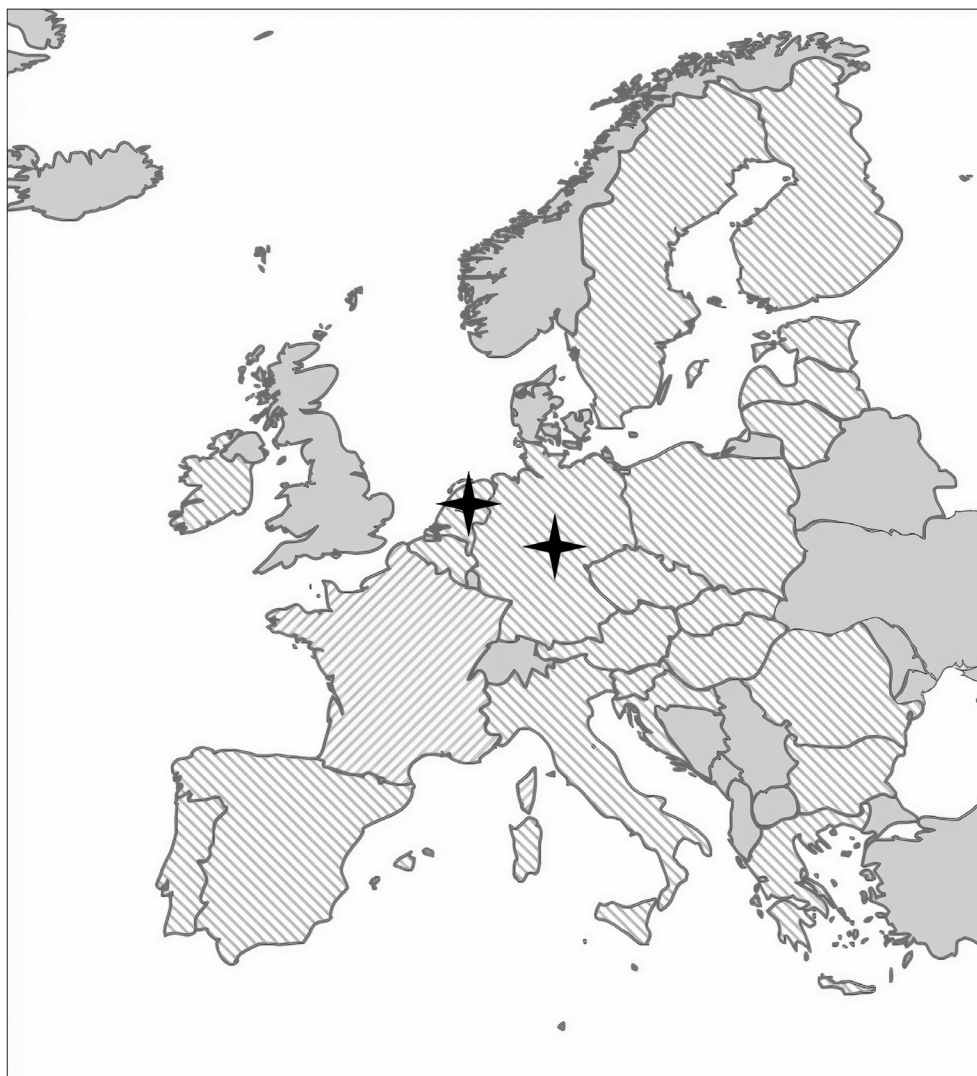
Amennyiben a fenti kezdeményezést elvi szinten tárgyaljuk, úgy meg kell említenünk néhányat azokból a beruházásokból, amelyeket a Szövetség szintén – ugyan kimondatlanul, de – a háterszág előkészítése érdekében tett és tesz.

²⁹ Faragó Péter: Elérte a teljes műveleti képességet a NATO Mögöttes Támogató és Felkészítő Parancsnokság. 2021. 09. 09. honvedelem.hu. <https://honvedelem.hu/hirek/elerte-a-teljes-muveleti-kepesseget-a-nato-mogottes-tamogato-es-felkeszito-parancsnoksag.html> (Letöltés időpontja: 2021. 11. 01.)

³⁰ David M. Herszenhorn: Call for 'military Schengen' to get troops moving. 04. 08. 2017. Politico. <https://www.politico.eu/article/call-for-military-border-schengen-to-get-troops-moving-nato-eu-defense-ministers/> (Letöltés időpontja: 2018. 09. 07.)

³¹ Europe needs a Military Schengen. European Defence Matters, Issue 12, 2017. <https://eda.europa.eu/webzine/issue12/cover-story/europe-needs-a-military-schengen> (Letöltés időpontja: 2018. 10. 03.)

³² Margiret Drent – Kimberley Kruijver – Dick Zandee: Military Mobility and the EU-NATO Conundrum. Clingendale Report, July 2019. https://www.clingendael.org/sites/default/files/2019-07/Military_Mobility_and_the_EU_NATO_Conundrum.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 10. 16.)

4. ábra A Katonai Mobilitás Projekt tagjai (sraffozással – átlós lefelé) és megfigyelője (Franciaország sraffozással – átlós felfelé), illetve vezető nemzetei (Hollandia és Németország – négyágú csillaggal jelölve) (Szerkesztette a szerző)

A Közép-európai Csővezetékrendszer (*Central European Pipeline – CEPS*) a NATO legnagyobb – hossza 5200 km, a 29 katonai és 6 nem katonai tárolójának a tárolókapacitása összesen 1,2 millió m³ – üzemanyag-szállító és -ellátó rendszere, amely Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg és Németország területén képes ellátni üzemanyaggal a Szövetség szárazföldi és légi eszközeit.³³ A CEPS az üzemanyag-ellátó és -tároló képessége

³³ Central Europe Pipeline System (CEPS). 30. 08. 2021. NATO E-Library. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49151.htm%3FselectedLocale%3Den (Letöltés időpontja: 2021. 10. 08.)

kapcsán jelentős mértékben járul hozzá a szövetséges erők készenlétéhez, hiszen a hajtóanyag szállítása jelentős eleme a korábban már tárgyalt eNRF és VJTF reagálásának. A CEPS szállítóképessége elérheti az óránkénti 400 m³ teljesítményt, ami közúton óránként 13 átlagos üzemanyag-szállító járművel lenne megoldható. Hosszabb távon a rendelkezésre álló szállítási kapacitás ezt nem tudná biztosítani, ráadásul egy jelentősen túlterhelt úthálózat a szállító járművek mozgását is korlátozná. Kevesen tudják, hogy a brüsszeli nemzetközi repülőtér – ahol naponta közel 350 járat fordul meg – hajtóanyaggal történő ellátását szintén a CEPS biztosítja.³⁴

A RENDSZEREK ROMBOLÁSÁT KÖVETŐ HELYREÁLLÍTÁSI FELADATOK

Egy másik gyakorlati példa a repülőterek karbantartása és felújítása. Ezekre a tevékenységekre a NATO-tagországok – a NATO Biztonsági Beruházási Program (*NATO Security Investment Programme* – NSIP) keretében –, az Amerikai Egyesült Államok,³⁵ vagy egy adott többnemzeti program esetében – mint például a stratégiai légi szállítási képesség (*Strategic Airlift Capability* – SAC) kialakításában – a társult nemzetek is jelentős forrásokatallokálnak. A Magyar Honvédség Pápa Bázisrepülőtér esetében a fel- és leszállómező meghosszabbítására³⁶ kerül sor annak érdekében, hogy a repülőtér korlátozások nélkül legyen képes az ott állomásozó C–17 típusú repülőgépeknél nagyobb légi járművek fogadására. A beruházásra Magyarország, a NATO és a SAC társult nemzetei is biztosítanak forrásokat.

A fenti rendszerek működtetése és a beruházások megvalósulása minden esetben jelentős időszükséglettel jár, hiszen az NSIP tekintetében az összes NATO-tagállam, a SAC esetében pedig a 12 nemzet egyetértésére van szükség. Mivel válság és/vagy konfliktus esetén a repülőterek, az üzemanyag-kiszolgáló és -ellátó rendszerek a katonai infrastruktúra kiemelt elemei, ezért feltételezhető ezek rombolása vagy pusztítása, akkor pedig javításra szorulnak. Több feltételnek is egyszerre kell teljesülnie ahhoz, hogy a javításokat az adott nemzet vagy nemzetek mielőbb elvégezzék. Szükséges a tartalékok (rendszerek) rendelkezésre állása és a javításhoz szükséges képességek megléte vagy (le)biztosítása, biztosítotttsága.

Szintén gyakorlati példán keresztül szeretném bemutatni, hogy a ramsteini repülőtéren 2004-ben történt a fel- és leszállómezők, valamint a csatornarendszer felújítása, akkor az afganisztáni légihíd egyik végpontjaként szolgáló repülőtér 10 napig nem indított és nem fogadott járatokat.³⁷ Az amerikai és a szövetséges erők állományát a Rajna völgyében elhelyezkedő frankfurti repülőtér és a szintén közel 100 km-re lévő spangdahlemi, valamint az angliai Mildenhall légibázis szolgálta ki. A munkálatok 10 millió dollárba kerültek, és a fel- és leszállómezők 10 napos felújításával egybekötve közel egy évig tartottak.

A fenti helyzet jól példázza, hogy milyen koordinációs és logisztikai feladatokat kell ellátnia annak a szervezetnek, amelyet a mögöttes terület (hátország) feladatainak ellátására

³⁴ NATO Chronicles: NATO Pipeline System: From the Sea to the Sky. 19. 11. 2020. youtube.com. https://www.youtube.com/watch?v=PUfhJLczo_M (Letöltés időpontja: 2021. 10. 03.)

³⁵ Department of Defense – Military Construction Program – FY 2021 Budget. February 2020. https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/fy2021/budget_justification/pdfs/11_NATO_Security_Investment_Program/FY21_NATO_Security_Investment_Program.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 09. 17.)

³⁶ Babos Petra: Meghosszabbítják a pápai repülőtér futópályáját. 2021. 01. 30. PÁPAÉSVIDEKE. <https://papaesvideke.hu/?p=7601> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 24.)

³⁷ Marni McEntee: Ramstein closes runway for 10 days of repairs. 17. 09. 2004. Stars and Stripes. <https://www.stripes.com/news/ramstein-closes-runway-for-10-days-of-repairs-1.24278> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 01.)

jelölnek ki. Egy ilyen szervezetnek pedig olyan feltételrendszerrel kell rendelkeznie, amely lehetővé teszi a szükséges mértékű reagálást, ezt pedig már a békeidőszakban kell megteremteni, illetve a felkészülést megkezdeni.

ÖSSZEGRZÉS

Tanulmányomban igyekeztem bemutatni, hogy a NATO Parancsnoki Struktúrában a hidegháború vége óta végrehajtott egyik jelentős adaptáció eredményeként a JSEC jelentős feladatokra számíthat. Igaz ez annak okán, hogy a Szövetség parancsnoki struktúrájában végbement folyamatos csökkentés – gondoljunk csak a Lisszaboni Összhaderőnemi Parancsnokság korábban hivatkozott felszámolására és a komponensparancsnokságok számának csökkentésére –, majd a későbbi újrendeződés előrevetítette a nemzetek arra irányuló törekvését, hogy egyes korábban meglévő képességeket újra meg kívánják jeleníteni.

A fent bemutatott feladatok alapján látható, hogy a JSEC feladatrendszere több olyan területre is kiterjedhet, ahol az erők kiképzési feladatainak koordinálása, az erők megóvása és védelme, valamint egy bekövetkező kárelhárítás jelenik meg elsődleges feladatként. Igaz ez akkor, ha – egy korábban feltételezett válság vagy konfliktus esetén – a harcoló erők vezetését ellátó JFC-k és alárendeltségükben lévő JLSC-k csak korlátozottan, vagy egyáltalán nem állnak rendelkezésre e feladatok ellátására.

Több olyan gyakorlati példát is igyekeztem bemutatni, amelyekben nemzeti vagy nemzetközi vonatkozásában Magyarországnak, illetve a Magyar Honvédségnek jelentős szerepe van, akár a NATO vagy az EU tagjaként, vagy mint a hazánkba érkező és itt állomásozó erők befogadó nemzeteként, vagy a hazánkon átvonuló erők támogatását biztosító tranzitországgként. Ha párhuzamot szeretnénk vonni a NATO-ban zajló átalakulási folyamat és a Magyar Honvédségben zajló Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program között, akkor több olyan hasonlóságot fedezhetünk fel, amelyek igazolhatják a közös gondolkodás és a képességek fejlesztése során tett nemzeti lépéseink eredményességét. Ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a JSEC mint parancsnokság alig néhány hónapja tanúságot tett teljes műveleti készenlétéről. A parancsnokság a *Steadfast Defender 2021* gyakorlat során bizonyított, és a rendelkezésre álló 400 fős állandó és megerősítő állománnyal sikeresen hajtotta végre minősítő gyakorlatát. 2021. szeptember 8-án ünnepélyes keretek közt jelentették be a JSEC teljes műveleti képességének elérését. A rendezvény ugyan ünnepi hangulatban telt, de a kapcsolódó panelbeszélgetésekből kiderült, hogy az elmúlt évek fent részletezett útkeresése még nem zárult le.

Jelen dolgozat megírásakor még tartott a minősítő gyakorlat eredményeinek kiértékelése, a szükséges következtetések levonása, a tapasztalatok feldolgozása, de az már bizonyos, hogy a 2018-ban életre hívott szervezet a NATO Haderő Struktúra meghatározó eleme lesz.

A JSEC jövőjére és feladataira szintén jelentős hatással lehet a NATO jelenleg hatályos, 2010-ben elfogadott Stratégiai Konceptiójának³⁸ (Strategic Concept 2022³⁹) folyamatban lévő megújítása. Kérdés, hogy mely feladatok jelennek majd meg markánsabban, és melyek maradnak vagy kerülnek a JFC-k felelősségi körébe. Erre egy, a JSEC-t bemutató következő írásomban igyekszem választ adni.

³⁸ Active Engagement, Modern Defence – Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization.

³⁹ Strategic Concepts, nato.int, 15. 06. 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm (Letöltés időpontja: 2021. 10. 17.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Active Engagement, Modern Defence – Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization. Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19–20 November 2010. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf
- Allied Joint Publication-5, Allied Joint Doctrine for the Planning of Operations, Edition A Version 2, with UK National Elements (Change 1). May 2019. NSO. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/971390/20210310-AJP_5_with_UK_elem_final_web.pdf
- Babos Petra: *Meghosszabbítják a pápai repülőtér futópályáját.* 2021. 01. 30. PÁPAÉSVIDÉKE. <https://papaesvideke.hu/?p=7601>
- Boeke, Sergei: *Creating a secure and functional rear area: NATO's new JSEC Headquarters.* 13. 01. 2020. NATO Review. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2020/01/13/creating-a-secure-and-functional-rear-area-natos-new-jsec-headquarters/index.html>
- Central Europe Pipeline System (CEPS). 30. 08. 2021. NATO E-Library. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49151.htm%3FselectedLocale%3Den
- Chicago Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Chicago on 20 May 2012. 20. 05. 2012. NATO E-Library. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en
- Csiki Tamás – Tálas Péter – Varga Gergely: *A NATO walesi csúcstalálkozójának napirendje és értékelése.* Nemzet és Biztonság, 2014/4., 112–128. <http://nemzetesbiztonsag.hu/letoltes.php?letolt=602>
- Csordás Csilla: *Öt éve alakult meg a NATO Erőket Integráló Elem Székesfehérváron.* 2021. 09. 08. Székesfehérvár Városportal. <https://www.szekesfehervar.hu/unnepi-ot-eve-alakult-meg-az-nfiu-szekesfehervaron>
- Defender Europe 21. U.S. Army Europe and Africa. <https://www.europeafrica.army.mil/DefenderEurope/>
- Department of Defense – Military Construction Program – FY 2021 Budget. February 2020. https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/fy2021/budget_justification/pdfs/11_NATO_Security_Investment_Program/FY21_NATO_Security_Investment_Program.pdf
- Deterrence and Defence. 25. 06. 2021. NATO E-Library. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm?selectedLocale=en
- Drent, Margiret – Kruijver, Kimberley – Zandee, Dick: *Military Mobility and the EU-NATO Conundrum.* Clingendale Report, July 2019. https://www.clingendael.org/sites/default/files/2019-07/Military_Mobility_and_the_EU_NATO_Conundrum.pdf
- Europe needs a Military Schengen. European Defence Matters, Issue 12, 2017. <https://eda.europa.eu/webzine/issue12/cover-story/europe-needs-a-military-schengen>
- Fact Sheet. JSEC. Sept 2021. https://jsec.nato.int/systems/file_download.ashx?pg=139&ver=9
- Faragó Péter: *Elérte a teljes műveleti képességet a NATO Mögöttes Támogató és Felkészítő Parancsnokság.* 2021. 09. 09. honvedelem.hu. <https://honvedelem.hu/hirek/elerte-a-teljes-muveleti-kepesseget-a-nato-mogottes-tamogato-es-felkeszito-parancsnoksag.html>
- Herszenhorn, David M.: *Call for 'military Schengen' to get troops moving.* 04. 08. 2017. Politico. <https://www.politico.eu/article/call-for-military-border-schengen-to-get-troops-moving-nato-eu-defense-ministers/>
- Kepe, Marta: *NATO Decides to 'Troop the Colours' As Symbol of Deterrence in the Baltics.* 28. 07. 2016. RAND. <https://www.rand.org/blog/2016/07/nato-decides-to-troop-the-colours-as-symbol-of-deterrence.html>

- Kucharski, Lesley: *Russian Multi-Domain Strategy against NATO: information confrontation and U.S. forward-deployed nuclear weapons in Europe*. Lawrence Livermore National Laboratory, 2018. https://cgsr.llnl.gov/content/assets/docs/4Feb_IPb_against_NATO_nuclear_posture.pdf
- Lange, Philipp: *A New NATO Command in Germany*. Federal Academy for Security Policy. Security Policy Working Paper, 26. 10. 2018. 1. https://www.baks.bund.de/sites/baks010/files/working_paper_2018_10.pdf
- McEntee, Marni: *Ramstein closes runway for 10 days of repairs*. 17. 09. 2004. Stars and Stripes. <https://www.stripes.com/news/ramstein-closes-runway-for-10-days-of-repairs-1.24278>
- Military Mobility. Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Military_Mobility#cite_note-politico_487-1
- NATO Chronicles: NATO Pipeline System: From the Sea to the Sky. 19. 11. 2020. youtube.com. https://www.youtube.com/watch?v=PUfhJLczo_M
- NATO Force Integration Unit (NFIU) fact sheet. AJFC Brunssum. <https://jfcbs.nato.int/page5725819/nato-force-integration-units/nato-force-integration-units-fact-sheet>
- NATO Response Force 2020. Northern Star magazine for HQ JFC Brunssum, June 2020. https://issuu.com/tswarteschaap/docs/ns_june_2020_web
- NATO to close bases in economy, efficiency drive. 09. 06. 2011. Reuters. <https://www.reuters.com/article/uk-nato-bases/nato-to-close-bases-in-economy-efficiency-drive-idUKTRE7581QC20110609>
- NSPA contributes to Exercise Defender-Europe 2021 with real life support. 16. 04. 2021. <https://www.nspa.nato.int/news/2021/nspa-contributes-to-exercise-defendereurope-2021-with-real-life-support>
- Strategic Concepts, nato.int, 15. 06. 2021. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm
- Tálas Péter: *A varsói NATO-csúcs legfontosabb döntéseiről*. Nemzet és Biztonság, 2016/2., 97–101. http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/nb_2016_2_09_talas_peter_-_a_varsoi_nato-csucs_legfontosabb_donteseirol.pdf
- Turkey takes charge of NATO high readiness force. 01. 01. 2021. NATO E-Library. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_180627.htm
- US Army to Keep 6 Sites in Europe, Nixing Transfer Plan. 06. 08. 2021. Associated Press. <https://www.military.com/daily-news/2021/08/06/us-army-keep-6-sites-europe-nixing-transfer-plan.html>
- Varga Gergely – Tálas Péter: *A NATO walesi csúcstalálkozójának napirendje*. 2014. 09. 05. [biztonsagpolitika.hu](https://biztonsagpolitika.hu/nato-netto/a-nato-walesi-csucstalalkozojanak-napirendje). <https://biztonsagpolitika.hu/nato-netto/a-nato-walesi-csucstalalkozojanak-napirendje>
- Wales Summit Declaration – Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales. 05. 09. 2014. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm

Szabó Miklós alezredes:

AZ URBANIZÁCIÓ ÉS A KATONAI MŰVELETEK ÖSSZEFÜGGÉSEI, VÁRHATÓ JÖVŐBENI TENDENCIÁK

DOI: [10.35926/HSZ.2022.2.2](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.2.2)

ÖSSZEFOGLALÓ: „A városi környezetben vívott harcban a műveletek tervezése és végrehajtása során az ember építette környezet meghatározza azt az eszközrendszert, amely a vezető (parancsnok) rendelkezésére áll.”¹ Ez a környezet gyorsan növekszik, és kölcsönhatásban más globális trendekkel a konfliktusok forrásává és műveleti környezetévé válik. Jelen tanulmányban a szerző igyekszik feltárni, hogy milyen folyamattal is állunk szemben, és ez milyen módon lehet hatással a katonai műveletekre.

KULCSSZAVAK: katonai műveletek, városiasodás, műveletek városi környezetben, nemzetbiztonság

„A jövő nem megjósolható, mert a jövő nem létezik...
azonban a jövőkutatással foglalkozni kell,
majd össze kell azt kapcsolni a stratégiai tervezéssel.”²

BEVEZETÉS

Az Egyesült Nemzetek Szervezetének adatai szerint³ 2007 óta a Föld lakosságának nagyobb része él városokban, mint nem városi környezetben. Előre jelezhető, hogy egy növekedési folyamat eredményeként 2050-ben a Föld jelenlegihez képest megnövekedett lakosságának 70 százaléka városokban fog élni, amely mennyiség nagyjából megegyezik a bolygó jelenlegi teljes népességével. Ezzel a folyamattal párhuzamosan egyre növekszik a jelentős lakosságszámmal rendelkező városok mennyisége, amelyek egyre nagyobb területeken terülnek el. Egy 2018-as adat szerint a városok ugyan a Föld felszínének csak 2 százalékát fedik le, de a globális erőforrásoknak hozzávetőlegesen 78 százalékát használják fel.⁴

¹ R. A. Leitch – H. R. Champion – J. F. Navein: Analysis of Casualty Rates & Patterns Likely to Result from Military Operations in Urban Environments. <https://smallwarsjournal.com/documents/urbancasstudy.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 04.)

² James Allen (Jim) Dator-idézet: <http://www.futures.hawaii.edu/publications/futures-studies/WhatFSis1995.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 04.) Jim Dator a Hawaii Egyetem jövőkutatásokkal foglalkozó professzora. („»The future« cannot be »predicted« because »the future« does not exist. [...] [however,] futures studies need to precede, and then be linked to strategic planning.”)

³ Climate Action. <https://www.un.org/en/climatechange/> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 04.)

⁴ World Urbanization Prospects. The 2018 Revision. United Nations Department of Economic and Social Affairs/Population Division. 2018. <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 04.)

Annak, hogy a Föld lakosságának egyre nagyobb része egyre növekvő területeket elfoglalva él városokban, egy bonyolult kölcsönhatási rendszeren keresztül, jelentős kihatása van a társadalmi, kulturális, gazdasági, politikai és nem utolsósorban a biztonsági környezetre. Ezek a helyeken egy-egy természeti katasztrófának beláthatatlan következményei lehetnek, de egy lokális tömeghisztéria vagy felkelés is gyorsan olyan nagyobb konfliktussá nőheti ki magát, amely akár katonai beavatkozást is maga után vonhat.

A jövő műveleti környezetének meghatározásához a cikk céljainak legmegfelelőbb kiindulási alapként a NATO Transzformációs Parancsnokság időszakosan megjelenő, rendszeresen frissített stratégiai jelentéseit tekintem. A *Stratégiai előrejelző elemzés* (az angol cím rövidítése alapján a továbbiakban SFA),⁵ valamint annak a műveleti szintű következtetéseit tartalmazó jelentés, *A jövő szövetséges műveleteinek keretrendszere* (ugyancsak az angol cím rövidítéséből a továbbiakban FFAO)⁶ című dokumentumok átfogó képet adnak a globális trendek értelmezéséről a NATO szempontjából.

A jelenleg folyamatban lévő Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési program olyan célokat fogalmaz meg, amelyek több évtizedre meghatározzák védelmi képességeinket. Hazánk haderejének NATO-tagként és az országvédelmi ambíciószintet szem előtt tartva figyelembe kell vennie ezeket a trendeket.

Jelen cikk arra keres választ, hogy melyek azok a beazonosítható vagy valószínűsíthető jelenségek, folyamatok, tendenciák, amelyek számításba vétele meghatározó a katonai műveletek tervezése és végrehajtása során. Kell-e egyáltalán a katonáknak komolyan foglalkozni a jelenséggel, vagy elég a már meglévő rutinok fenntartása, esetleg részterületek időnkénti átgondolása, fejlesztése? Vajon egyre gyakrabban kerül majd olyan helyzetbe a jövőben a katonai döntéshozó, amelyben nem térhet ki a feladatának végrehajtása elől városi környezetben? Van-e, és ha igen, akkor milyen hatása van az urbanizáció jelenségének a katonai gondolkodásra?

AZ URBANIZÁCIÓ MEGHATÁROZÁSA – FŐBB JELLEMZŐK

Először is szükséges tisztázni magát a cikk keretei között használt „urbanizáció” szó (angolul: *urbanization*) fogalmát, mivel a lehetséges magyar fordítások leggyakrabban használt meghatározásai nem fedik le korrekt módon annak jelentését. Lehetséges hazai megjelenési formái a „városodás” és a „városiasodás” szavak lehetnének. Míg az első egy mennyiségi, a második egyfajta minőségi változást ír le. Jelen cikkben az urbanizáció szó arra a folyamatra utal, amelynek eredményeként a Föld aktuális lakosságának egyre nagyobb része él városokban, valamint arra, hogy a városok a bolygó emberek által lakható felületének egyre nagyobb részét foglalják el.

Az urbanizáció mint folyamat leírása során több különböző jellemzővel találkozhatunk. Ezek lehetnek egészen kézzelfogható paraméterek, mint például népesség, kiterjedés, vagy ennek az arányából számítható népsűrűség, de pontos leírásuk nem lenne teljes olyan elvonatkoztatott jellemzők nélkül, mint például a fejlettség szintjének meghatározása, úgymint az infrastruktúra, egészségügyi ellátás, oktatás, közigazgatás helyzetének leírása – csak a legjellemzőbbeket említve.

⁵ Strategic Foresight Analysis – SFA (NATO Allied Command Transformation). https://www.act.nato.int/application/files/1016/0565/9725/171004_sfa_2017_report_hr.pdf (Letöltés időpontja: 2021. október 10.)

⁶ Framework for Future Alliance Operations – FFAO (NATO Allied Command Transformation). https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/180514_ffao18.pdf (Letöltés időpontja: 2021. október 10.)

A városok fizikai jellemzőinek megadására különböző tudományterületek különböző elnevezéseket és paramétereket alkalmazhatnak. Az Egyesült Nemzetek Szervezete népesség alapján a következőképpen osztályozza a városokat:⁷

- Megavárosok: 10 millió főnél nagyobb népességű városok.
- Nagyvárosok: 5 és 10 millió fő közötti népesség.
- Közepes városok: 1 és 5 millió fő közötti népesség.
- Városok: 1 millió fő és alatta (több alkategóriában).⁸

Az urbanizáció ütemére jellemző, hogy 1990-ben tíz nagyváros lakossága számlált több mint 10 millió főt, 2014-ben ez a szám 28 millió volt, míg 2030-ra várhatóan ugyanez a szám 41-re növekszik.

Amikor hétköznapi értelemben a „város” kifejezést használjuk, általában egy meghatározott földrajzi helyen található közigazgatási egységet értünk. Az urbanizációs folyamat viszont azt is magában hordozza, hogy az egyre nagyobb területet elfoglaló városok határai egyre közelebb kerülnek egymáshoz, sokszor azok össze is érnek, mi több, sok esetben addig emberi közösség számára nem lakható, például tengeri területeket foglalnak el.⁹ Így jönnek létre a metropoliszok, amelyek egy vagy több várost foglalnak magukban, beleértve a periferiális környezetüket is. A városok, metropoliszok láncolata vagy hálózata pedig megalopoliszokat alkothat, ahogy az látható az indonéz Jakarta, az egyesült államokbeli nyugati partvidék városai, vagy akár a németországi Ruhr-vidék esetében. Ezeken a helyeken a több közigazgatási egység alatt található, fizikailag összefüggő városok tízmilliós vagy akár több tízmilliós konglomerátumokat alkotnak, melyeknek a kiterjedése több tíz, de akár több száz kilométer is lehet. Itt érdemes megjegyezni azt is, hogy van olyan nagyváros, amely önálló állami státuszú, mint például Szingapúr, vagy léteznek olyan kisebb államok, amelyek városi lakosságának a száma csak kisebb mértékben tér el az állam teljes lakosságának számától, amelyre jellemző példa Kuvait (állam). Ez a tény bizonyos konfliktusok esetén, különböző helyzetekben fontos szerepet játszhat, mivel ezeken a helyeken a közigazgatás, infrastruktúra, védelem központosítottabban működhet, mint máshol.

Ha egy pillantást vetünk a világtérképre, egyből szembetűnik, hogy a legjelentősebb városi agglomerációk nagy százaléka vagy közvetlenül a tengerek, óceánok partján, vagy azok közelében terül el. Egyes területeken mérhetően gyorsabb az urbanizáció a partvidékeken, összehasonlítva más vidékekkel. Habár a történelem során mindig is megvoltak az előnyei az ezekben a régiókban való letelepedésnek (gondoljunk csak arra, hogy jelentős kereskedelmi, gazdasági és turisztikai központok alakultak itt ki), ezzel együtt a természet erőinek való kitettség is nagyobb volt, mint egyes jelentősebb népességgel rendelkező más területeken. Ez mindenképpen kockázatokat hordoz magában, amelyekre ezekben a régiókban fel kell készülni, legyen az természeti katasztrófa, társadalmi feszültség, válság, háború vagy ezek

⁷ World Urbanization Prospects. The 2014 Revision. United Nations Department of Economic and Social Affairs/Population Division. 2014, 78. <https://esa.un.org/unpd/wup/Publications/Files/WUP2014-Report.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 04.) A kiadvány az említett paramétereket a városok méretének (city size) jellemzésére adja meg, magam a városok mérete alatt a fizikai kiterjedésüket értem. Katonai szempontból ez azért fontos, mert a népességszám és a város által elfoglalt terület között nincs meghatározott arányosság, tervezési szempontból pedig a méretek igen fontosak.

⁸ A „város” mint fogalom meghatározására több definíció is létezik, és döntően nem a lakosság száma a meghatározó, hanem az, hogy egy adott ország definitíve mit nevez vagy ismer el városnak. Jelen tanulmány szempontjából ilyen jellegű és mélységű különbségtételre nincsen szükség.

⁹ Lásd pl. Szingapúr.

kombinációja. Az ezeket a régiókat ért hatások globalizált világunkban hamar elérhetnek más területeket is.

Hasonló a helyzet az úgynevezett globális városokkal¹⁰ is. Ez a meghatározás nem fér bele az eddig felsorolt típusokba, mert nem mérhető fizikai paraméterekkel. Ezek jellemzője, amellett hogy általában – de nem feltétlenül – jelentős, nemritkán multikulturális népességgel rendelkeznek, valamilyen módon közvetlenül hatással vannak a világban végbemenő főleg gazdasági, ezen keresztül pedig esetlegesen a társadalmi folyamatokra. Ezekben a városokban jellemzően magas szintű az infrastrukturális fejlettség, fejlett a technológiai színvonal, stabil az államszervezet. Ugyanakkor, mivel a társadalom rendezettsége, működése nagyban függ az infrastruktúra, a technológia adta lehetőségektől, az azok rendelkezésre állásában bekövetkező negatív változás hatványozottan érintheti mind a helyi viszonyokat, mind pedig a már említett globalizációs hatásmechanizmuson keresztül, a világban végbemenő folyamatokat.

Az urbanizáció nem függ az adott földrajzi egység, régió vagy ország fejlettségétől. A városokban élő lakosság egyre növekszik a fejlett, a fejlődő és a fejletlen, elmaradott világban is. Különböző okokból ugyan, de a városi népesség a világ minden táján növekszik. A fejlett világban a városok vagy a városi népesség növekedését általában követik az életfeltételek megteremtését szolgáló beruházások, és a népesség koncentrált növekedése többnyire nem veszélyezteti a társadalmi berendezkedést. A fejlődő, vagy fejletlen világban – ahol az urbanizáció gyorsabb ütemű, mint a fejlett világban¹¹ – viszont egyre inkább észlelhetők azok a jelek, amelyek a népesség növekedésével a társadalmi feszültségek növekedését is mutatják. Sok helyen a városok perifériáján letelepedő szegény vagy nincstelen tömegek által alkotott nyomornegyedekben az alapvető feltételek sem biztosítottak, nincs víz- és szennyvízhálózat, egészségügyi ellátás, iskola, és gyakran nem működik az államigazgatás vagy a bűnüldözési rendszere sem. Habár a nyomornegyedek inkább a fejlődő vagy fejletlen világra jellemzőek, kisebb-nagyobb telepek találhatók a fejlett Európában és az Egyesült Államokban is.

A cikk keretei között szükségesnek tartom megemlíteni az urbanizáció egy vitatott, tisztán nem definiált jelenségét, az angol terminológiában *urban sprawl*nak nevezett – magyarul városi terjeszkedésnek fordíthatnánk – fogalmát. Erre jellemző, hogy a népesség nem magában a városban vagy annak határán telepedik le, hanem még azoktól különböző közlekedési eszközökkel kényelmesen elérhető távolságban. További jellemzőjük, hogy lazán strukturáltak, nagy területeken helyezkednek el, ahol maguk a házak is viszonylag nagyobb távolságra vannak egymástól. Ezek, mivel a városok közelében vannak, annak ellenére, hogy nem tekinthetők közvetlenül a városok részének, jelentősen megnövelik az adott lakott terület geometriai méreteit, aminek – ahogy majd a tanulmány későbbi részében láthatjuk – katonai szempontból jelentősége van.

VÁROSTÍPUSOK, MŰVELETI KÖRNYEZET

A történelem folyamán a különböző földrajzi, vallási, kulturális, gazdasági, geopolitikai adottságoknak megfelelően rendkívül sokszínűen alakult az emberi közösségek által kialakított lakókörnyezet. A városok is ennek megfelelően keletkeztek, terjeszkedtek, majd esetleg tűntek el. A városok jellemző szerkezete a fenti adottságoknak megfelelően alakult,

¹⁰ Pl. Tokió, London, New York, Brüsszel.

¹¹ World Urbanization Prospects. The 2014 Revision. United Nations Department of Economic and Social Affairs/Population Division. 2014, 80–81. <https://esa.un.org/unpd/wup/Publications/Files/WUP2014-Report.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 04.)

szinte megszámlálhatatlan variációját kínálva a lehetséges formációknak. Főleg nagyobb városok, agglomerációk esetében figyelhető meg, hogy a különböző történelmi korszakokban keletkezett városrészek hogyan léteznek, működnek egymás mellett, míg a modernebb időkben keletkezett városok szerkezetükben is a funkcionalitást, a viszonylagos átláthatóságot tükrözhetik. Nagy változatosságot mutatnak a használt építőanyagok és építési technológiák, amelyek széles skálán helyezkedhetnek el a „puha” építőanyagoktól (pl. sár, bádóg, fa) a technológia csúcsát jelentő szilárd, földrengésbiztos anyagokig, illetve szerkezetekig. A sűrűn lakott területeken nem elhanyagolható jellemző az úthálózat szerkezete, az utak szélessége, szintemelkedése, a különböző kötöttpályás szállító útvonalak megléte, minősége. Jellemző továbbá a városok dimenziális kiterjedése. Ennek vizsgálatakor fontos, hogy ne csak két dimenzióban gondolkodjunk. Gondoljunk arra, hogy óriási városok terülnek el jelentős szintkülönbséggel rendelkező területeken, de az sem elhanyagolandó, hogy helyenként a sík területeken elterülő városok több száz méter magasba törő épületekkel rendelkeznek. A három dimenzió vizsgálatának azonban nemcsak a felszín feletti, hanem a felszín alatti világ is a részét kell hogy képezze. Óriási közlekedési, csatorna- és különböző infrastrukturális rendszerek húzódnak a felszín alatt, amelyek terjeszkedése az urbanizáció növekedésével párhuzamosan előre jelezhető, mind klimatikus okok miatt – ezeknek a helyeknek levegője kondicionálható, védelmet nyújtva akár a szélsőséges hideg vagy meleg ellen –, vagy csak azon praktikus oknál fogva, hogy a már amúgy is zsúfolt belvárosi környezetben ilyen módon még több szolgáltatást tudnak koncentrálni. Már jelenleg is, például a kanadai Toronto vagy Montreal belvárosának példáján keresztül látható, hogy jelentős földfelszín alatti területek állnak rendelkezésre, ahol négy, öt vagy akár a hat emelet mélységig szolgáltatásokat nyújtó vagy bevásárló központok vannak úgy összekötésben, hogy az azok közötti közlekedés lehetséges felszín alatti útvonalakon. Egyes távol-keleti fővárosoknak, nagyvárosoknak *ad absurdum* más lehetőségük nincs is, mint az, hogy a vízszintes irányú terjeszkedés helyett a függőleges irányút válasszák, legyen az lefele vagy fölfelé irányú.

Mint azt már korábban említettem, jelentős a lakott területek terjeszkedése a vízpart környéki területeken. Ezek között vannak olyanok, amelyek megközelítése több irányból is lehetséges volt a szárazföldön, de mára már olyan mértékben kinőtték életterüket, hogy a megközelíthetőségük szinte kizárólag a vízi útvonalakra korlátozódik. Ilyen például a Fülöp-szigeteki Manila, amely az utóbbi harminc évben olyan növekedésen ment keresztül, ami azt eredményezte, hogy „beszorult” a Manilai-öböl és a tőle keletre található tó közé. Ez arra enged következtetni, hogy amennyiben egy hasonló terület kizárólag nemzetközileg megoldható, katonai beavatkozást igénylő műveleti területté válik, akkor nemcsak logisztikai feladatoknál, hanem a közvetlen műveleti feladatok végrehajtása során is figyelembe kell venni, hogy esetleg csak tengeren (vízen) állomásozó vagy mozgatható erővel lehet végrehajtani azokat. Ez a parti (angol terminológiában *littoral*) műveletek végrehajtására való képességet követeli meg.

A városi környezet koncentrált tere az úgynevezett kritikus infrastruktúrának, de akár meg is lehet fordítani a dolgot: bármilyen infrastruktúra, amely a napi életet biztosítja a városi területeken, az létfontosságúnak számít, úgymint energiaellátás, közlekedés, informatika. Bármelyik elem hosszabb kiesése krízishelyzetet idézhet elő, nem beszélve arról, hogy ezek a rendszerek egymással is hálózatot alkotva, egy bonyolult összefüggésrendszeren keresztül kihatnak a másik működésére, amely azt jelenti, hogy a működészavar – akár csak az egyik területen is – a helyzet eskalálódásához vezethet.

Mindezek tükrében világosan látszik, hogy a katonai műveletek végrehajtása szempontjából egyedileg kell megvizsgálni minden egyes helyzetet, precíz analízist adva a lehetőségeknek és korlátoknak.

AZ URBANIZÁCIÓ JELLEMZŐI, A JÖVŐ NAGYVÁROSAI

„Az ember természeténél fogva társas lény.”
Arisztotelész¹²

De miért a városok? Talán a válasz alapjaiban véve nem is olyan bonyolult, mint gondolnánk. Az emberi fajnak létezése óta megvolt az igénye egyrészt a biztonságra, másrészt pedig a közösségi életre. Ezek egymást támogatva és kiegészítve teremtették meg az alapjait a túlélésnek és a fejlődésnek, az egyre nagyobb embertömegeket terelték egyre nagyobb, egyre összetettebb közösségekbe.

Egy másik, mondhatni még prózaibb ok is táplálja az urbanizációt mint folyamatot, ez pedig a népesség növekedése. Ha csak a népesség növekedne, és a városi, illetve nem városi lakosság aránya állandó lenne, a városi népesség abszolút létszáma akkor is emelkedne. Valójában nem ez történik, és az is elmondható, hogy az urbanizáció mint folyamat egy globális tendencia, amely más hasonló, globálisnak tekinthető folyamatokkal együtt fejti ki hatását, ezért azokkal együtt is vizsgálendő. A különböző trendeket több szempontból és több összefüggésben, részletesen lehet vizsgálni, mint ahogy ezt meg is teszik a különböző tudományterületek szakértői. Alapvető nagybani jelenségek azonban beazonosíthatók, amelyek segítenek háttérrel adni e cikk témájának, és nagy vonalakban megvilágítják a globális trendek összefüggéseit. Ezek a folyamatok a következők:

- Demográfiai és társadalmi változások.
- A globális gazdasági hatalmi rendszer megváltozása.
- (E cikk témáját adó) urbanizáció.
- Klímaváltozás és természetikészlet-hiány.
- A technológia robbanásszerű változása.

Habár a nagyobb közösségekben való létnek megvoltak és vannak a maga vitathatatlan előnyei, a fenntartásuk egyre bonyolultab rendszerek kiépülését igényeli, amely magával hozza az ezektől a rendszerektől való függőség, mondhatni kiszolgáltatottság növekedését. Ez a technológiai robbanás tükrében még hatványozottabban igaz. Gondoljunk csak egy egyszerű példaként arra, hogy milyen következményei lehettek egy nagyobb áramszünetnek a 20. század első harmadának Európájában, és ugyanez mivel járna manapság. A közelmúltban a baltikumi államok ellen végrehajtott hekkertámadás, vagy az Egyesült Államok déli és keleti részeire rendszeresen lesújtó természeti katasztrófák hatásai pedig a modern kor életminőségének sérülékenységét érzékeltetik.

Ahogy a fentiekből kirajzolódik, az urbanizáció nem kizárólag a fizikai környezet megváltozását jelenti, hanem ennek a változásnak következményeként vagy vele párhuzamosan más területeken is sajátosságokat hordoz magában, úgymint a társadalmi, kulturális, gazdasági, politikai és biztonsági környezet megváltozása. E változásoknak a jövőre vonatkozó kiszámíthatósága jelentősen csökken akkor, ha mellette figyelembe vesszük a technológiai fejlődést és a globalizáció lehetséges hatásait is. Az viszont minden bizonytalanság ellenére biztosnak látszik, hogy a nagy és magas koncentrációjú emberi közösségek konfliktusoknak való kitettsége mind a fejlett vagy fejlődő, mind pedig – vagy még inkább – a fejletlen világban növekedni fog. Míg a fejletlen vagy fejlődő világban valószínűsíthető, hogy az éhezés,

¹² „Homo naturaliter est animal sociale.”

a vízhiány, az éghajlatváltozás, a járványok és a természeti katasztrófák okozhatnak problémát vagy vezethetnek társadalmi feszültségekhez, háborúhoz; addig a fejlett közösségek inkább a technológia előrehaladottságából adódó kitettségük miatt válhatnak áldozattá, aminek okai lehetnek természeti, ipari katasztrófák, de akár egy terrorista vagy külső támadás.

A jövő modern nagyvárosaira jellemző lesz, hogy nagy tömegeket kell mozgatni, legyenek azok emberek, áruk vagy energiahordozók, amelyek mozgatása – maximálisan kihasználva a háromdimenziós tér adta lehetőségeket – összehangolt, magas szinten automatizált (értsd ezalatt: gondolkodó, akár döntéshozó mesterséges intelligencia) rendszereket fog megkívánni.

Várható továbbá, hogy a funkcionálisan elválasztható rendszerek egymással is kapcsolatban lesznek számítógépeken keresztül, hiszen egymástól függenek majd, egymásnak adatokat szolgáltatnak, és mindennek a működése két alapvető életető elemre vezethető vissza: az informatikai rendszerekre vagy hálózatokra és az energiaellátásra.

A Földön egyenetlenül eloszló erőforrások egyre nagyobb tömegeket készítenek arra, hogy a jobb életminőség reményében és a folyamatosan fennálló életveszély elől a világ fejlettebb régióiba vándoroljanak. Amennyiben ez a folyamat ellenőrizetlenné, irányítatlanná válik (vagy az marad), egyre inkább számolni kell a jövőben azzal a jelenséggel, hogy egyes területeken csökken a kormányzás hatékonysága, vagy teljesen átkerül a vezetés terrorista, paramilitáris szervezetek kezébe, vagy kormányon kívüli, adott esetben teljesen informális vezetési rendszerek alakulnak ki. Habár ezeknek a területeknek a kialakulása valószínűsíthetően a kevésbé fejlett vagy fejletlen régiókban várható, mint például a jelenleg is létező és egyre növekvő nyomornegyedek, arra nem lehet számítani, hogy a technológiai elmaradottság az ezen a területen élő lakosság világtól való teljes elszigeteltségét jelentené. A mobilkommunikáció, a világot behálózó internet további várható minőségi és mennyiségi változása, valószínűsíthető növekedése ezeket a közösségeket is (vagy ezeket még inkább) a közösségi media által biztosított lehetőségeknek köszönhetően összeköti, virtuális csatornákon keresztül közösségekké formálja.

Annak ellenére, hogy különböző tudományágak rendre kísérletet tesznek rá, annak leírása, hogy környezetünk, világunk hogyan néz majd ki húsz, harminc vagy akár ötven év távlatában, rendkívül nehéz feladat. Különböző tudományterületek képviselői dolgoznak azon, hogy a legjellemzőbb folyamatokat azonosítsák, leírják, és belőlük a következtetéseket levonják. Ezek a következtetések aztán alapot nyújthatnak különböző felhasználók részére, hogy azokat saját céljaiknak megfelelően felhasználják.

Mind a történelmi példák, mind a rég- és közelmúlt történései azt mutatják, hogy a katonai műveletek nem kerülhetik el a városi környezetet. Emellett tény, hogy ezeknek a területeknek a növekedésével, a helyzet egyre komplexebbé válásával nem várható, hogy ez a jövőben pozitív irányba változzon. Sőt, ellenkezőleg. A konfliktusok kialakulási kockázatának növekedésével kell számolnunk, ezért úgy gondolom, hogy a hadtudománynak is foglalkoznia kell a városi hadviselés közeli és távolabbi jövőjének kérdésével.

A VÁROSI KATONAI MŰVELETEK ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI

*„Városfalak ostromlásának törvénye,
hogy ilyesmit csak akkor csináljunk, ha más lehetőség nincsen.”
Szun-ce¹³*

Habár a bölcs kínai hadvezér ikonikussá vált hadibölcelet-gyűjteményében már évezredekkel ezelőtt óva intette az akkori és a jövőbeli katonai vezetőket a városi harcba bonyolodástól, szinte megszámlálhatatlan példát találunk arra, amikor már nem volt „más alternatíva”. A városok mind a hatalmi, mind pedig infrastrukturális központ mivoltukból adódóan közvetlen vagy közvetett módon színterei vagy érintettjei a fegyveres konfliktusoknak. A közigazgatási, ipari, gazdasági központok, közlekedési csomópontok – melyek többnyire nagyobb városokban vagy azok közvetlen közelében voltak és vannak – „kiiktatása” vagy átvétele mindig is stratégiai cél volt a hadviselés során. Egyes hadtudósok a városi lakosság pusztításában, moráljának megtörésében a győzelem zálogát látták.¹⁴

Másik oldalról tekintve, védelmi szempontból a városi harc, az ellenség városba való bekényszerítése vagy beengedése adott esetben jó pozíciókat teremthet.¹⁵ A védő fél, elfoglalva a legelőnyösebb pozíciókat, rugalmasan manőverezve azok között, lesből támadva könnyen térdre kényszerítheti azt az ellenséget, amelynek helyismerete nincs, a mozgásteret korlátozott és kiszámítható, valamint tűzmegnyitási lehetőségei behatároltak. A nagyobb csoportok és nehéz harcjárművek mozgása szintén korlátozott, vagy egyáltalán nem lehetséges. Nehezítheti a helyzetet a civil lakosság jelenléte, főleg abban az esetben, ha az ellenség nem reguláris erő, és nehézségbe ütközik megkülönböztetésük a nem harcolóktól. Mindemellett, míg egy reguláris hadsereg nagyobb hangsúlyt fektethet arra, hogy a civil lakosságot megóvja, a harcmegvívás szabályait betartsa és a járulékos veszteségeket elkerülje, vagy bekövetkezésük valószínűségét csökkentse, addig egy nem reguláris erő pont az ezekben rejlő lehetőségeket használhatja saját céljaira. A városi harc jelentős emberáldozatokat követelhet mind a védő, mind pedig a támadó féltől, és jelentős kihatással lehet az azt elszenvedő civil lakosságra, amely a hadszíntéren válhat áldozatává a harc nem kívánt járulékos hatásainak, vagy onnan menekülve, menekülttáborokat alakítva teremthet újabb konfliktusforrást. Nagy a kockázata annak is, hogy nem kívánt járulékos hatásként egy támadásnak saját erőket esnek áldozatul.

Általánosságban is elmondható, de a városi környezetben eszkalálódó konfliktusokra fokozottan igaz, hogy adott esetben nehezen lehet megállapítani vagy előre jelezni annak fázisait, szintjét¹⁶ és azt, hogy a későbbiekben – adott esetben nagyon rövid időn belül – milyen következményekkel járhat. Szélsőséges esetben egy természeti, ipari katasztrófa helyzet formálódhat háborús konfliktussá. Természetesen ennek valószínűsége az elmaradottabb, alacsonyabb szervezettségű közösségekben és területeken magasabb, viszont az sem kizárható, hogy a globális csatornákon keresztül ezek jelentős hatást gyakoroljanak a fejlettebb világra is.

¹³ Szun-ce: A hadviselés törvényei. Fordította Tőkei Ferenc. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1963.

¹⁴ Például Giulio Douhet stratégiai bombázásról szóló elméletét Sir Arthur Harris légimarsall a második világháborúban a gyakorlatban alkalmazta, arra számítva, hogy a bombázásokban megtört lakosság megadásra kényszeríti a saját kormányát.

¹⁵ Marine Corps Intelligence Activity. Urban Warfare Study: City Case Studies Compilation, 1999, 01.

¹⁶ A NATO AJP-3 dokumentuma négy szintet különböztet meg: békeidős katonai művelet, békétámogató művelet, biztonságteremtés, háborús művelet.

A városi hadviselés megközelítése az utóbbi évtizedekben nagyot változott. Míg korábban alapvetően a „kerüld el vagy pusztítsd el” filozófia uralkodott, manapság a támadóerők inkább arra töreksznek, hogy elszigeteljék az adott várost, és szelektíven támadják a kiválasztott célpontokat. Ezeknek a céloknak a magvalósítására való törekvés során fokozatosan egyre inkább háttérbe szorult a hagyományos tüzérségi vagy légbombázó eszközök használata, és megnövekedett a precíziós fegyverek alkalmazásának jelentősége, amelyeknek az esetek nagy részében légi eszközök a hordozói, célba juttatói. A harctér felderítői előkészítésének, valamint a valós (vagy közel valós) idejű helyzetkép előállításának (ideértve a saját erők mozgásának követését is), ezáltal a harc megvívásának technikai feltételei jelentősen fejlődtek, köszönhetően az ürtechnika, a távirányítású repülőeszközök, a számítógépes adatfeldolgozás, adattovábbítás és adathálózatok robbanásszerű fejlődésének.

Jelentős szerep jut a városi harcban a különleges műveleti erőknek. Ők azok, akik speciális felkészültségüknek, eszközeiknek és harceljárásaiknak köszönhetően, kisebb csoportokban, nagy rejtettséggel képesek mozogni és feladatot végrehajtani. Felkészültek arra is, hogy hosszabb ideig elszigetelten – az előjáró szerveikkel való kommunikáció hiánya esetén is – működjenek, vagy elrejtőzzenek.

A VÁLTOZÁS MOTORJA – A TECHNOLÓGIAI FEJLŐDÉS

A múltban a technológiai fejlődés egyik fő hajtóereje a katonai célú kutatás és fejlesztés volt, a kiforrott, modern és ezzel egyidejűleg nagy értékű rendszerek túlnyomó részben csak a reguláris haderők részére álltak rendelkezésre. Az állami szervezetek ellenőrzés alatt tartották a katonailag alkalmazható eszközök elterjedését. Manapság elmondható, hogy a civil szférában a technológiai robbanás eredményeként kifejlesztett és egyre inkább hozzáférhető eszközök, akár egyedileg, akár pedig rendszerben alkalmazva hatékonyan használhatók katonai célokra, alkalmazásuknak csak a fantázia szab határt. Ezeknek az eszközöknek, rendszereknek, melyeknek kontroll alatt tartása egyre nagyobb nehézségekbe ütközik, legnyilvánvalóbb és legjellemzőbb potenciális célpontjai a sűrűn lakott területek, vagy az azokat ellátó infrastruktúra lehetnek, mint például az energiaellátás, a közlekedési hálózatok, az ivóvízellátás, a gazdasági központok és a kibertér. Természetesen ez a jelenség jellemzőbbnek és gyorsabbnak mondható a fejlettebb társadalmakban és területeken, ugyanakkor arra is figyelemmel kell lenni, hogy az úgynevezett „digitális forradalomnak” nincsenek fizikai vagy az életszínvonalhoz köthető határai. Jó példa erre a szubszaharai Afrika, ahol a felnőtt lakosság 12 százaléka rendelkezik mobil pénzszámlával, míg ez az arány világszerte csak 2 százalék.¹⁷ Ez arra enged következtetni, hogy a technológiai fejlődés egyes szegmensei hasonlóan fogják érinteni az elmaradott vidékeket, mint a fejlett társadalmakat.

Mint ahogy eddig is, valószínűsíthető a jövőben is, hogy a városok biztosítják a legmegfelelőbb környezetet az aszimmetrikus módszerek alkalmazóinak. Ők a technikailag fejlettebb, jól kiképzett, erőforrásokban gazdagabb reguláris hadseregekkel szembeni hátrány leküzdése érdekében nyilvánvalóan a jövőben is rugalmasan, kreatívan, innovatív módon fogják felhasználni a technika adta lehetőségeket, gyorsan reagálnak a megjelenő új harcászati fogásokra, harceljárásokra, sőt – ahogy eddig is nemegyszer történt – „követő üzemmódra” kényszerítik majd azokat. Ehhez további segítséget fognak nyújtani részükre

¹⁷ Wiza Jalakasi: After years of rapid growth in Africa we're about to enter the age of Mobile Money 2.0. <https://qz.com/africa/1721818/africa-mobile-money-industry-is-entering-its-next-stage-of-growth/> (Letöltés időpontja: 2020. 05. 01.)

a kommunikációs rendszerek – azon belül is a közösségi média várható fejlődése, jelenleg nem előre látható alakulása – és az emberi környezetbe egyre inkább beférkőző, majd valószínűleg integrálódó robottechnika terjedése.

ÖSSZEFOGLALÁS

Modern világunk fő tendenciáinak vizsgálata nemzetbiztonsági és hadművelési szempontból is fontos. Talán ellentmondásosan hangzik, de amennyiben fel vagyunk készülve a harc megvívására, egy lépéssel közelebb vagyunk ahhoz, hogy elkerüljük azt. A hadművészeknek le kell vonni a tanulságokat stratégiai, hadművelési, illetve harcászati szinten, és össze kell azokat vetni a technikai lehetőségekkel és követelményekkel. Mint már korábban utaltam rá, a városi környezet rendkívül összetett környezet a harc megvívására, alapos vizsgálatot igényel, amelyet a jelen tendenciáin kívül a történelmi tapasztalatok tükrében is fel kell dolgozni. Jelen cikk arra hívja fel a figyelmet, hogy az urbanizáció más globális trendek mellett – és azokkal szoros összefüggésben – kihatással van a jövő háborúira és a harc megvívásának módjára, amelyre a jelenleg ismert tendenciák tudatában már ma fel kell készülni, illetve azokat kutatni kell.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Climate Action. <https://www.un.org/en/climatechange/>
- Dator, James Allen-idézet: <http://www.futures.hawaii.edu/publications/futures-studies/WhatFSis1995.pdf>
- Framework for Future Alliance Operations – FFAO (NATO Allied Command Transformation). https://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/180514_ffao18.pdf
- Jalakasi, Wiza: *After years of rapid growth in Africa we're about to enter the age of Mobile Money 2.0.* <https://qz.com/africa/1721818/africa-mobile-money-industry-is-entering-its-next-stage-of-growth/>
- Leitch, R. A. – Champion, H. R. – Navein, J. F.: *Analysis of Casualty Rates & Patterns Likely to Result from Military Operations in Urban Environments.* <https://smallwarsjournal.com/documents/urbancasstudy.pdf>
- Marine Corps Intelligence Activity. Urban Warfare Study: City Case Studies Compilation, 1999, 01.
- NATO AJP-3 Allied joint doctrine for the conduct of operations. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/797323/doctrine_nato_conduct_of_ops_ajp_3.pdf
- Strategic Foresight Analysis – SFA (NATO Allied Command Transformation). https://www.act.nato.int/application/files/1016/0565/9725/171004_sfa_2017_report_hr.pdf
- Szun-ce: *A hadviselés törvényei.* Fordította Tőkei Ferenc. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1963.
- World Urbanization Prospects. The 2014 Revision. United Nations Department of Economic and Social Affairs/Population Division, 2014, 78., 80–81. <https://esa.un.org/unpd/wup/Publications/Files/WUP2014-Report.pdf>
- World Urbanization Prospects. The 2018 Revision. United Nations Department of Economic and Social Affairs/Population Division, 2018. <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf>

Lesták Tamás r. alezredes:

KONVENCIONÁLIS LÉGIERŐBŐL ASZIMMETRIKUS HADERŐNEM? A BRIT KIRÁLYI LÉGIERŐ MŰVELETEINEK JELLEMZŐI HÁROM ÉVTIZED ALATT

DOI: [10.35926/HSZ.2022.2.3](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.2.3)

ÖSSZEFOGLALÓ: Nagy-Britannia légi haderőneme az elmúlt évtizedekben szinte folyamatosan műveleti tapasztalatokat szerzett éles, harci körülmények között. Ezek a műveletek változó technikai és eljárásbeli kihívásokat jelentettek a szükséges képességek skáláján, a konvencionális jellegű képességektől az aszimmetrikus jellemzőkkel bírókig bezárólag. Jelen tanulmány a RAF által végrehajtott néhány fontosabb hadműveletet vizsgálja e szempontrendszer szerint, arra keresve a választ, hogy a brit légierő esetében mely képességek jelentették a prioritást az egyes hadműveletek során, illetve megállapítható-e egyértelmű fejlesztési irány ezen a téren.

KULCSSZAVAK: légierő, RAF, aszimmetrikus, konvencionális, haderőnem, légi háború

BEVEZETŐ

A brit Királyi Légierő a 20. századra Nagy-Britannia egyik legfontosabb haderőnemévé vált, köszönhetően a különböző fegyveres konfliktusokban nyújtott teljesítményének. A hidegháború időszaka alatt különösen fontos szerepet töltött be, hiszen a Nyugat és Kelet közötti lehetséges újabb háborús összecsapás esetére a nyugat-európai hadszíntér védelme, a Varsói Szerződés (VSZ), illetve a Szovjetunió előretörő szárazföldi csapatainak feltartóztatása/lásítása, illetve a nukleáris válaszcsepások végrehajtása képezték volna legfontosabb feladatait. A haderőnem a század második felében három konvencionális jellegű háborút is folytatott (koreai háború, szuezi válság és a falklandi háború), melyek időben gyors lefolyású és igen intenzív összecsapások voltak. E műveletek eredményei ellenére az akkori hadvezetés a légi bevetéseket csak egyfajta mellékvágánynak tekintette, és a RAF fő feladatának továbbra is a VSZ elleni felkészülést jelölte meg.

Az 1990-es évek ehhez képest rendkívül gyors és váratlan irányú politikai, biztonsági, katonai változásokat hoztak, melyekre a brit haderőnek is reagálnia kellett. A korábbi, elsősorban konvencionális képességekre fókuszáló légierő kénytelen volt a gyorsan változó hadműveleti igényekhez igazítani a technikai feltételeket és a harceljárásokat is sok esetben az addig ismeretlen területnek számító aszimmetrikus fenyegetések eredményes leküzdése érdekében. Jelen írás célja, hogy az elmúlt három évtized brit légi műveleteinek vizsgálatán keresztül mutassa be az eltérő jellegű képességeket igénylő feladatokat, valamint a haderőnem alkalmazkodási képességét e feladatokhoz. A konvencionális és az aszimmetrikus kihívások változó mértékben voltak jelen az adott időszakban, és jelenleg is vegyes modell kialakítására készítetik a brit döntéshozókat, bár megítélésem szerint újra kimutatható hangsúlyt kapnak a hagyományos, konvencionális képességek a légierő fejlesztési céljai között.

AZ ÖBÖLHÁBORÚ – AZ ÚJ KORSZAK ELSŐ VÁRATLAN KIHÍVÁSA

Az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején a brit Királyi Légierő egy jelentős átalakítási folyamat kellős közepén tartott, ami részben az alkalmazott eszközök modernizálását és az infrastrukturális feltételek javítását, nem utolsósorban pedig egy szignifikáns mennyiségi csökkentést jelentett (mind eszközökben, mind a személyi állományt tekintve) szerte a világban. Az 1980-as évek második felében még valamennyi olyan hagyományos feladatra felkészítő, nagyszabású NATO- és hazai hadgyakorlatot megtartottak, amelyek a szovjet támadás esetére készítették fel a haderőnem csapatait.¹ Ezek közé a körülmények közé „érkezett meg” a keleti blokk felbomlása, a kelet-európai rendszerváltások és a Szovjetunió agóniája. Az európai szovjet csapatkivonások, Németország újraegyesítése alapvető változásokat hoztak a brit fenyegetettség szintjére nézve is, és 1990 első felében szinte azonnal megkezdődtek a brit létszámszűkítések az európai bázisokon, és a Védelmi Minisztérium jelentős haderőcsökkentést jelentett be.

Gyökeres átalakulás kezdődött tehát meg a RAF életében. A meghozott döntések végrehajtása sok esetben még meg sem kezdődött, amikor megérkezett a hír a Szaddám Huszein vezette Irak és Kuvait konfliktusáról, valamint a küszöbönálló amerikai katonai beavatkozásról. Margaret Thatcher brit miniszterelnök gyorsan meghozta döntését a brit beavatkozásról, melynek nyomán megkezdődött a Tornado F3 vadászbombázók közel-keleti telepítésének előkészítése. A légi haderőnem erőinek egy része már a térségben tartózkodott, mivel egy rutinszerű gyakorlat okán Cipruson települtek, így ők voltak az első „áttelepített” egységek. Az első Tornado GR1 alakulatok ezt követően szaúd-arábiai bázisokról települve – akkoriban igen gyorsnak számító, néhány napos áttelepülést és felkészülést követően – megkezdték a harci őrzáratozást az amerikai légierő egységeivel karöltve a kuvaiti–szaúdi határ mentén, biztosítva a hatalmas mértékű szövetséges csapatösszevonások zavartalanágát.

Ezzel hivatalosan is megkezdődött a RAF öbölháborúban történő részvétele, a *Granby hadművelet (Operation Granby)*.² Az első egységeket rövid időn belül követték a Jaguar GR1-es csapásmérő repülőgépek közvetlen légi támogató feladatkörben ománi bázisról üzemelve, illetve Nimrod felderítő-repülőgépek ahhoz a nemzetközi koalícióhoz csatlakozva, amely Irak tengerészeti blokádját volt hivatott fenntartani. 1990 augusztusának végére több mint 100 brit felségjelű merevszárnyú repülőgép és több mint 30 helikopter tartózkodott a térségben, összesen négy országban állomásozva.³ Párhuzamosan megkezdődött a hajózószemélyzet felkészítése az intenzív légi műveletek végrehajtására, ami azért is volt kiemelten fontos feladat, mivel a RAF akkor személyi állományának csekély része rendelkezett bármilyen harci tapasztalattal – mindössze néhány pilóta, akik a falklandi háború során Harriereken repültek.⁴

A *Sivatagi Vihar hadművelet (Operation Desert Storm)* kezdetén, 1991. január 17-én az amerikai csapásmérő repülőgépek mellett a RAF Tornado GR1 vadászbombázói is kivették részüket az első bevetésekből. Ezek a repülések a légi hadműveletek szakértői körében igen jól ismert bevetéseknek számítanak, lévén kulcsfontosságú iraki repülőterek használhatatlanná tételét célozták, egy meglehetősen különleges eszköz bevetésével. Ez a JP233 típusú, kifejezetten repülőterek elleni támadásra optimalizált bombaszóró konténer

¹ Tim Ripley (ed.): RAF Air Campaigns 1991–2021. Key Publishing, Stamford, 01. 2021, 4–5.

² The RAF remembers the beginning of Operation Granby. The Royal Air Force, 17. 01. 2021. <https://www.raf.mod.uk/news/articles/the-raf-remembers-the-beginning-of-operation-granby/> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 25.)

³ Gulf War – Desert Storm 30 Years On. Key Publishing, Stamford, 01. 2021, 107.

⁴ Uo. 19.

az ellenséges fel- és leszállómezők, valamint a gurulóutak pusztítására szolgált, bevetési profilja pedig rendkívül kockázatos, mivel alacsony repülési magasságot igényelt egészen a konténer repülőtérről feletti működésbe hozásáig. Az eszközt még bőven a hidegháború idején fejlesztették ki a Varsói Szerződés megerősített repülőterei elleni támadás céljából, és alkalmas volt a repülőtérről betonjának rongálására, valamint az esetlegesen javításokat végző ellenséges élőerő pusztítására.⁵

Komoly problémát jelentett azonban a bevetési profil, mivel az ellenséges repülőtérről felett alacsony magasságban végrehajtott átrepülés jelentősen megnövelte a légvédelem eredményes bevetésének lehetőségét. A fegyvert korábban soha nem vetették be éles körülmények között.⁶ Emellett sor került a Tornado repülőgépek által hordozott radar elleni rakéták (*Air Launched Anti-Radiation Missile – ALARM*) első bevetésére is. Ezek a bevetések az első hullámok végrehajtását követően rendkívül veszélyessé váltak, és nagyobb gépvesztéseket, valamint az első brit személyi veszteségeket is okozták. A tapasztalatok hozzájárultak az alkalmazott brit taktika megváltoztatásához, közepes magasságba helyezve át a csapásmérő gépeket. A Tornado repülőgépek hajtóműveinek a teljesítményét és célzórendszerét azonban eredendően alacsonyan végrehajtott támadó műveletekre kalibrálták, így sokkal gyengébb teljesítményt nyújtottak közepes magasságon a hasznos terhelést és a találati pontosságot illetően egyaránt. Mindez egy rendkívül rövid kifutási idejű fejlesztési programot indított el a Védelmi Minisztériumban, amely a precíziós fegyverek integrációját célozta a hadművelleti területen bevetett repülőgépek esetében.⁷

Az öbölháború egyik legfontosabb és a következő időszakra is kiható hozadékát a precíziós csapásmérő fegyverek kifejlesztése, sikeres integrációja és rendszeres alkalmazása jelentette a brit légi haderőnem életében. Ez a folyamat kezdetben még azt jelentette, hogy más géptípusok (az első alkalomkor a Buccaneer S2B típus) lézersugárral jelölték meg a célpontokat a Tornado fegyverei számára. Ez a módszer már méteres pontosságú csapásméréseket tett lehetővé fontos infrastrukturális célpontok (hidak, vezetési pontok, lőszerraktárak, páncélosok) ellen, ami óriási fejlődést jelentett a korábbi megoldásokhoz képest. Eközben azonban már dolgoztak az ideálisabb megoldáson, mégpedig azon, hogy a lézeres megjelölő eszközt magán a csapásmérő repülőgépen helyezték el. A hőképes légi lézeres célmegjelölő eszköz (*Thermal Imaging Airborne Laser Designator – TIALD*) integrációja már a háborút megelőzően elkezdődött,⁸ és az első harci tapasztalatok alapján felgyorsították a fejlesztést. A Tornadóra szabott gyorsított fejlesztési program (*Tornado Acceleration Programme – TAP*) célja egy minden időjárási körülmények között éjjel és nappal egyaránt bevethető csapásmérő repülőgép létrehozása volt.⁹ Az integráció rekordidő (46 nap) alatt megtörtént, és a függesztett konténerben elhelyezett TIALD eszköz február 9-én már bevethető lett az iraki hadszíntéren.¹⁰ Az így alkalmazott, főként Paveway II típusú lézervezérlésű bombák találati aránya egyes esetekben megközelítette a 100 százalékot, a háború során pedig összességében

⁵ Uo. 33.

⁶ Ripley (ed.): i. m. 10–11.

⁷ Uo.

⁸ A lézeres célmegjelölő eszközök kifejlesztése már az 1970-es évek közepén elkezdődött különböző brit hadiipari vállalatok berkein belül.

⁹ Alistair Byford: Operation Granby and the dawn of precision in the Royal Air Force: a personal perspective. The Royal Air Force Centre for Air and Space Power Studies, 19. 06. 2019. <https://medium.com/raf-caps/operation-granby-and-the-dawn-of-precision-in-the-royal-air-force-a-personal-perspective-52fa7fb8b26e> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 30.)

¹⁰ Gulf War – Desert Storm 30 Years On. 76–77.

90 százalék körül mozgott, ami kimagaslóan jó értéknek számított.¹¹ Ezzel a RAF belépett a precíziós csapásmérés korszakába, mely a mai napig is tart és egyre pontosabb fegyverek integrációját jelenti.

A fentiekben vázolt kezdeti feladatok a hidegháború idején kialakított harceljárások némileg eltérő, új környezetben történő alkalmazását jelentették. Konvencionális bevetések voltak olyan értelemben, hogy az ellenséges páncélosalakulatok, megerősített bunkerek, repülőterek és egyéb létfontosságú létesítmények pusztítását célozták. Az alapvető újítást az alkalmazott új, precíziós eszközök jelentették, melyek a találati pontosságot jelentősen növelték, a járulékos veszteségeket pedig csökkentették. Az öbölháborúról kialakult közvélekedéssel ellentétben – főként a harcok első szakaszában – a brit repülőalakulatok is jelentős légvédelmi aktivitással találtak szemben magukat, és súlyos veszteségeket szenvedtek.¹² Ez szintén megfelelt az előzetes, igaz még a szovjet, illetve a Varsói Szerződés alakulatai ellen tervezett és kidolgozott műveleti scenárióknak.

Ebbe a képbe illeszkedett be egy érdekes bevetéstípus is, mégpedig a Jaguar vadászbombázók kuvaiti műveletei. A Jaguarok előretolt bázisukról, a bahreini nemzetközi repülőtérrel gyorsan, légi utántöltés nélkül elérték a kuvaiti hadszínteret, így ideális közvetlen légi támogató platformnak bizonyultak. Hagyományos szabadesésű bombákat és kazettás bombákat használtak igen nagy hatékonysággal a Kuvaitban tartózkodó iraki páncéloserők és a légvédelmi egységek ellen. Az amerikai haderő előretolt légi irányítóival (*Forward Air Controller* – FAC) szoros együttműködést alakítottak ki, akik rövid válaszüddel tudták a brit vadászbombázókat a kijelölt célpontokra irányítani. Ezzel egy, a mai napig jelentős szerepet játszó bevetési módszert dolgoztak ki, hogy az szinte az összes közelmúltbeli és jelenlegi légi műveletben kulcsszerepet játszik. A brit közvetlen légi támogatás olyannyira hatékonyak bizonyult, hogy a szárazföldi offenzíva megkezdésének idejére az iraki csatlóvédélem szinte semmilyen ellentevékenységet nem tudott kifejteni Kuvaitban. Harceljárásbeli újdonság volt a tűzkiváltási zónák (*kill box*) kialakítása is, melyekre az amerikai hadműveleti tervezők osztották fel a bevetési területet, ahol az oda kirendelt légi alegységek szabadon tevékenykedhettek.¹³

Az öbölháború műveleti tapasztalatai egyes következményeket vontak maguk után a RAF jövőjére nézve. A haderőnem kiemelkedő eredményei az iraki hadszíntéren megerősítették a repülőcsapatok fontosságába vetett hitet, valamint komoly előnyt jelentettek a háború utáni időszak költségvetési küzdelmeiben is más haderőnemekkel szemben. A háború előtt bejelentett létszám- és eszközcsökkentés nagy részét ugyan nem sikerült megakadályozni, a jövőbeli technikai fejlesztésekre elkülönített pénzügyi eszközök azonban biztosnak tündek a friss közel-keleti műveleti eredményeknek köszönhetően. Új repülőgéptípusok fejlesztési programja kezdődött meg, illetve új eszközök beszerzéséről született döntés a vadászbombázó (Eurofighter Typhoon), a harcászati szállítógépek (C-130J Hercules) és a légi vezetési pont (*Joint Surveillance and Target Attack Radar System* – JSTARS) kategóriáján belül.¹⁴ A legfontosabb hosszú távú következmény megítélésem szerint a haderőnem precíziós csapásmérő képességei melletti végleges elköteleződés volt.

¹¹ Ripley (ed.): i. m. 12–13.

¹² Dan Moorhouse: Operation Granby: The 1st Gulf War. Schools History, 27. 02. 2021. <https://schoolshistory.org.uk/topics/operation-granby-the-1st-gulf-war/> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 11.)

¹³ Ripley (ed.): i. m. 16.

¹⁴ Uo. 18–19.

Az iraki hadműveletek még alapvetően a konvencionális képességek új körülmények közötti, magasabb szinten történő alkalmazását jelentették néhány olyan képesség és technikai megoldás megjelenésével együtt, melyek már előrevetítették az elkövetkezendő évtizedek eltolódását az aszimmetrikus jellemzőkkel bíró ellenfelek legyőzését célzó irányba. A közvetlen légi támogatás, a precíziós csapásmérő eszközök ekkor kezdtek jelentősebb szerepet kapni, de még nem képezték a légi műveletek gerincét, viszont egyértelműen kijelölték a jövő fejlesztési irányait.

AFGANISZTÁN

A 2001. szeptember 11-i New York-i és washingtoni terrortámadásokat követően a brit politikai irányítás nagyon gyorsan csatlakozott az amerikai vezetésű koalícióhoz az al-Kaida terroristái számára menedéket nyújtó afganisztáni tálibok elleni harcában. A RAF számos egysége már e hadműveletet megelőzően is a szélesebb értelemben vett térségben állomásozott, ugyanis Egyiptomban, Jordániában és Ománban lévő légibázisokról biztosították és ellenőrizték az Irakra vonatkozó különböző repüléstilalmak betartását. A légi műveleteket az amerikai légierővel rendkívül szoros együttműködésben (a két légierő műveleti tervezői a szaúd-arábiai és az amerikai hazai főhadiszálláson is együtt dolgozva) hajtották végre.

A műveletek kezdeti szakaszában az amerikaiaknak nem elsősorban a brit vadász- és csapásmérő repülőgépekre volt szükségük, mivel ilyen eszközökből nagy mennyiség állt rendelkezésükre. Sokkal inkább olyan különleges rendeltetésű eszközökre volt szükségük, mint a VC10 és a TriStar légi utántöltő (melyek mindkét fő légi utántöltési módszerrel is képesek voltak üzemanyagot átadni),¹⁵ a Nimrod R1 és a Canberra PR9 felderítő-, illetve az E-3D Sentry légtérelőző repülőgépek.¹⁶ A brit légi utántöltő repülőgépek kulcsfontosságúak voltak a műveletben, hiszen azok a csöves és a kosaras utántöltési módszerre is képesek voltak. Ezzel rendkívül rugalmas eszközöknek bizonyultak,¹⁷ velük a koalíció valamennyi repülőgéptípusát elláthatták üzemanyaggal a levegőben. Az E-3D repülőgépek szintén fontos szerepet kaptak, a zónákra felosztott Afganisztán feletti légtér megadott zónáin belül irányították a légi műveleteket.¹⁸

A brit VC10 és a Tristar gépek már a légicsapások október 7-i megkezdésekor a levegőben voltak, a kezdeti bevetéseken részt vett amerikai haditengerészeti vadászrepülőgépek utántöltését a pakisztáni légtérben hajtották végre. A következő napokban már ellenséges légtérben tevékenykedve, Kabul, Kandahár és Mazari-Sarif térségében várták az utántöltésre érkezőket a minél intenzívebb harctevékenység érdekében. Már a kezdetektől az afganisztáni hadszíntér sajátossága volt, hogy a gyors és pontos felderítés alapvető fontosságú volt, hiszen a tálib és a terrorista vezetők és fegyveresek hollétének meghatározása igen nehéznek,

¹⁵ Benjamin S. Lambeth: Air power against terror. RAND Corporation, 2005, 118. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2006/RAND_MG166-1.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 11. 05.)

¹⁶ Operations in Afghanistan: Chronology of events, September 2001 – December 2002. The National Archives. <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20121110131240/http://www.mod.uk/DefenceInternet/FactSheets/OperationsFactsheets/OperationsInAfghanistanChronologyOfEventsSeptember2001December2002.htm> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 12.)

¹⁷ A légi utántöltési képesség, illetve a légi utántöltésre alkalmas repülőgépek mennyisége és rendelkezésre állása azóta is folyamatosan napirenden lévő kérdés. Az eszközökből állandó hiány mutatkozik a NATO keretein belül, a meglévő repülőgépek pedig korszerűsítésre szorulnak. Így valamennyi jelenlegi légi művelet kulcsszereplőinek számítanak.

¹⁸ Ripley (ed.): i. m. 48–49.

de létfontosságúnak számított a hatékony légicsapások végrehajtásában. A RAF Canberra gépei akkoriban a legöregebb szolgálatban lévő repülőeszközök voltak, de fontos fejlesztéseket kaptak a gyors telepítésű elektrooptikai rendszer (*Rapid Deployment Electro-Optical System* – RADEOS) alkalmazásával. Ez lehetővé tette, hogy az elkészített képeket még repülés közben továbbítani lehessen a földi bázisokra. Ez a képesség akkoriban forradalminak számított, és jelentősen növelte a csapásmérő erők hatékonyságát, mert lehetővé tette azok reakcióidejének lerövidítését. Emellett a Canberra repülőgépek háromfős személyzetei komoly megbecsülést szereztek maguknak azzal is, hogy alacsonyabb magasságban nagy sebességgel repülve is képesek voltak megfelelő pontosságú felvételeket készíteni. A Nimrod R1 felderítőgépek főként az afgán–pakisztáni határ felett repültek bevetéseket, melyek során az ellenség rádióforgalmazását hallgatták le. A típus továbbfejlesztett változata – Nimrod MR2 – az afgán hadszíntéren a későbbiekben is szerepet vállalt, rádióelektronikai jelfelderítést végezve, melyhez több, a hadszíntéri tapasztalatok alapján végrehajtott technikai fejlesztés is hozzájárult. Az E–3D légtérelenőrző repülőgépek pedig a fenti műveletek összefogásával és irányításával járultak hozzá a sikeres bevetésekhez.¹⁹ Érdekesség, hogy mindez teljes szervezeti együttműködésben valósult meg az amerikai típusú társakkal, folyamatos 24 órás légi helyzetképet biztosítva ezzel a hadszíntér felett.²⁰

A RAF Légi Szállítási Parancsnoksága szintén unikális képességgel járult hozzá az afganisztáni műveletekhez. A magas, hegyvidéki területeken 2002 tavaszán megkezdődtek az ún. kutatás fel és pusztítás el (*search and destroy*) típusú műveletek, melyek során az amerikai és a szövetséges különleges alakulatok az ott megbújó tálibokat és terroristákat kutattak fel. Ennek a földrajzi környezetnek csak igen kevés helikoptertípus tudott megfelelni, a brit erők eszközei közül leginkább a CH–47 Chinook. Áprilisban a brit Királyi Tengerészgyalogság (Royal Marines) alakulatait több hegyi területre szállították a Chinook helikopterek, ahol célszemélyeket és dokumentumokat kutattak fel. A típus külső függesztményként még 105 mm-es lövegeket is képes volt odavinni a szárazföldi csapatok tüzérségi támogatása céljából. A helikopterek üzemeltetése érdekében a RAF harcászati támogató-zászlóalja előretolt üzemanyag- és lőszerfeltöltő pontokat hozott létre ezeken a területeken.²¹

A RAF afganisztáni műveleteiben külön fejezet vonatkozik a közvetlen légi támogató tevékenységre, amely során a brit műveleti tervezők igen jelentős tapasztalatot szereztek, és az alapvető fontosságú az aszimmetrikus kihívásokra adott válaszok szempontjából. Ez a típusú légi támogató tevékenység hosszú időre meghatározta az amerikai és a nyugat-európai légierők technikai és harceljárásokat érintő felkészülését is.

2006-ban Hilmend tartományban jelentősen romlott a biztonsági helyzet, és a brit szárazföldi alakulatokat több ezer fős tálib erő kerítette be és támadta folyamatosan. A támogatásukra a Kandahár repülőteréről üzemelő Harrier GR7 gépeket vetették be. Csupán 2006 augusztusában több mint 160 légicsapást mértek a saját és a koalíciós csapatokat fenyegető tálib erőkre. A saját és az ellenséges alakulatok közelsége miatt rendszerint előretolt légi irányító segítségével történt a célpontok kijelölése, ami szoros együttműködést igényelt a hajózők és a földi irányító között. Ezt a fajta bevetést a brit egységek nagyon nagy pontossággal hajtották végre, fokozatos technikai – Litening III célmegjelölő konténer, közvetlen és valós idejű összeköttetés a földi videóterminálokkal – és harceljárásbeli fejlesztésekkel javítva

¹⁹ Rebecca Grant: The Afghan escalation. Air Force Magazine, 01. 06. 2009. <https://www.airforcemag.com/article/0609afghan> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 28.)

²⁰ Ripley (ed.): i. m. 50–51.

²¹ Ripley (ed.): i. m. 54–55.

az eredményességet.²² Ezzel tökéletesítve az aszimmetrikus hadviselés egyik legjellemzőbb és a mai napig meghatározó bevetéstípusát.

A Hilmend tartományban zajló harcok során a már érintett Chinook HC2 helikopterek is létfontosságú szerepet kaptak, mivel a sokszor ellenséges erőkkel körülvett brit csapatoknak biztosították az utánpótlást egészen a műveletek befejezéséig. Bár több helikoptert is találat ért, a rendkívül nehéz körülmények ellenére egy sem került veszteséglistára. A Harrier típust 2009-ben kivonták az afganisztáni műveletből, feladataikat az Irakban addigra már hat éve szolgáló Tornado GR4 repülőgépek vették át. Az aszimmetrikus légi hadviselés több bevetéstípusában komoly tapasztalatokat felhalmozó egységek komoly segítséget jelentettek a térségben harcoló földi csapatok számára. Ekkorra már a Tornado képességeit is javították²³ – alkalmassá tették például a Paveway IV lézeres és GPS irányítású bomba használatára²⁴ –, valamint valamennyi brit konvoj számára egy Tornado géppár biztosított légi támogatást és kíséretet.²⁵

Az aszimmetrikus légi hadviselés másik mára már jelképpé vált légi eszköze a pilóta nélküli repülőeszköz (*Unmanned Aerial Vehicle* – UAV). A RAF első ilyen jellegű éles bevetésére 2008 májusában került sor, szintén Afganisztán felett. A brit UAV-bevetéseket kezdetben a Nevada állambeli Creech légibázisról irányították, később a RAF egyik hazai bázisáról. 2014 októberéig az MQ-9 Reaper UAV-okkal több mint 5300 bevetést hajtottak végre, melyek során a RAF által a hadműveletben összesen bevetett fegyverek 51 százalékát alkalmazták különböző földi célpontok ellen.²⁶

Az afganisztáni hadszíntéren folytatott tevékenység alapvető és hosszú időn át ható változásokat hozott a brit légi haderőnem technikai felszereltsége, alkalmazott harceljárásai tekintetében. Az öbölháborúban bemutatkozott precíziós légicsapás képessége ekkorra már kulcsfontosságúvá vált, lévén a fő bevetési profilt a közvetlen légi támogatás jelentette. Szintén kiemelt szerepet kapott a széles körű nemzetközi koalícióban történő bevetésekre való hatékony felkészülés. A folyamatos műveleti igények és tapasztalatok azt eredményezték, hogy az afgán légtérben tevékenykedve a RAF rendkívül magas szintre fejlesztette ezeket a képességeit, az aszimmetrikus hadviselés hatékonyságát jelentősen megnövelve.

AZ IRAKI HADMŰVELETEK

A 2003 márciusában megkezdődött újabb közel-keleti hadműveletek ismételten Nagy-Britannia nagyarányú részvételét hozták, és a légi haderőnem igen jelentős szerepet vállalt ezekből a feladatokból is. Az Irak elleni invázió kezdetére több mint 40 ezer brit katona települt

²² Rebecca Grant: Airpower in Afghanistan. Mitchell Institute, 02. 2009, 21–23. <https://secure.afa.org/Mitchell/reports/0209airpowerinafghan.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 11. 07.)

²³ Afghanistan RAF deployment scale 'beyond anything', says top commander. BBC News, 01. 10. 2014. <https://www.bbc.com/news/uk-england-norfolk-29425894> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 04.)

²⁴ Ripley (ed.): i. m. 88–89.

²⁵ A fegyveralkalmazás szabályai (rules of engagement) szerint ebben az időszakban nagyon fontos volt a járulékos és a civil veszteségek elkerülése, emiatt sok esetben a földi csapatok légi támogatási igényének felmerülésekor először nem a fegyveralkalmazás, hanem nagy sebességű áthúzás történt az ellenséges vonalak felett, majd csak ennek hatástalansága esetén került sor kinetikus eszköz alkalmazására.

²⁶ Ripley (ed.): i. m. 81.

a térségbe, ebből 8 ezer fő a RAF állománya volt.²⁷ A műveletek kezdetén kilenc különböző bázison 115 merevszárnyú repülőgép állt bevetésre készen. A megelőző évekhez képest az Irak elleni légi műveletek különleges jellegzetessége volt, hogy a brit és az amerikai hadvezetés rendkívül szoros együttműködésben tervezte meg, illetve hajtotta végre a bevetéseket. Mivel Törökország nem engedélyezte a területén lévő légibázisok használatát az Irak elleni műveletekben,²⁸ ezért a RAF is alternatív megoldásokat kellett keresen (pl. a jordániai Azrak légibázison), illetve bizonyos típusok (pl. a Jaguar csapásmérők) nem is tudtak részt venni a műveletekben. 2003. március 19-én a brit vadászgépek megkezdték támadó jellegű bevetéseiket az iraki repüléstilalmi zóna mentén.²⁹

Érdekes módon a légierő legelső harcba vetett egységeit nem valamelyik merev szárnyú típus jelentette, hanem a Chinook HC2 és a Puma HC1 helikopterek, melyekkel a tengerészgyalogság kommandóosztágait juttatták el az el-Fáó-félsziget olajlétesítményeire³⁰ azzal a céllal, hogy az iraki erőket lekössék és összezavarják a nagyszabású légitámadások előestéjén.³¹

A *Telic hadművelet (Operation Telic)* első időszakában a RAF legfontosabb repülőgéptípusa egyértelműen a Tornado vadászbombázó GR4 jelű változata volt. Ez a változat jelentős fejlesztésekkel bírt, elsősorban a hordozható fegyverek terén – újabb generációs precíziós bombák –, valamint számítógépes bevetéstervező rendszer formájában. A fejlesztések a NATO 1999-es Jugoszlávia elleni légi művelete tapasztalatai nyomán váltak szükségessé, ahol a rossz időjárási körülmények jelentősen megnehezítették a korai lézervezérlésű bombák sikeres célba juttatását. A fejlesztési program azonban jelentős csúszást szenvedett, elsősorban az új, műholdas vezérlésű bombák integrációs problémái miatt.

A Tornado GR4 kétfős személyzetei között az előző fejezetben tárgyalt öbölháborúhoz képest már jóval nagyobb arányban voltak „veterán” hajózók, akik az Irak feletti repüléstilalmi zóna ellenőrzése érdekében több éven keresztül végzett bevetések során szerezték tapasztalataikat. A brit egységek jelentős arányban vették ki részüket a különböző iraki stratégiai célpontok – vezetési pontok, hidak, repülőterek – elleni bevetésekből, valamint a légvédelem semlegesítéséből. A március 21-i óriási méretű bagdadi légitámadás során a Tornado repülőgépek új fegyvert is bevetettek a stratégiai célok leküzdése érdekében: a Storm Shadow támadó robotrepülőgépeket.³² A Bagdad környéki, légvédelmi egységekkel rendkívül sűrűn ellátott zónában a híres 617. „Gátrobbantók” (*Dambusters*) repülőszázad közel 100 százalékos találati pontosságot ért el az új fegyverekkel. Március 23-ra a légvédelem szinte teljesen beszüntette tevékenységét, így a brit Tornado repülőgépek viszonylag szabadon támogathatták az előrenyomuló szárazföldi csapatokat.³³ A háborúnak ebben a szakaszában a leginkább megbízható és a legpontosabb fegyvereknek a már említett Storm Shadow és az új generációs Paveway bombák bizonyultak.

A RAF iraki hadműveletekben alkalmazott konvencionális képességei közül kiemelkednek a Harrier típussal végrehajtott közvetlen légi támogatási műveletek, illetve az iraki páncélosok elleni bevetések. 2003 áprilisában az amerikai erők vezette szárazföldi alaku-

²⁷ Anthony H. Cordesman: *The Iraq war: Strategy, tactics and military lessons*. Center for Strategic and International Studies, 2003, 24–28. <https://books.google.hu/books?id=7cU8Kpzu9osC&printsec=frontcover&hl=hu#v=onepage&q&f=false> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 26.)

²⁸ Uo. 59.

²⁹ Ripley (ed.): i. m. 56–57.

³⁰ Cordesman: i. m. 79.

³¹ Ripley (ed.): i. m. 58–59.

³² Cordesman: i. m. 67.

³³ Ripley (ed.): i. m. 60–61.

latok Bagdadhoz közeledtek, de jelentős ellenállásba ütköztek a különböző iraki irreguláris erők ellentámadásai következtében. Emellett az AH-64D Apache helikopterek is jelentős veszteségeket szenvedtek az iraki csapatlégvédelmi alakulatok eredményes ellentevékenysége miatt, ezért döntés született a merevszárnú támogatógépek nagyobb ütemű bevetéséről. A Harrierek egyes pilótái négy évvel korábban részt vettek koszovói célpontok megsemmisítésében, és itt a kijelölt Tornado-egységekkel együtt bizonyos időszakokban napi több mint 100 bevetést teljesítettek, 95 százalékos találati eredménnyel.

A RAF légi utántöltő repülőgépei mélyen az iraki légtérbe brepülve szinte folyamatos jelenlétet biztosítottak a csapásmérő gépek számára a hadszíntér felett. Az eredmény az iraki reguláris páncélos- és gépesített erők – valamint a Köztársasági Gárda hasonló alakulatainak – szinte teljes megsemmisülése, illetve harcértékének megszűnése volt.³⁴ Fontos újítás volt, hogy a Harrierek pilótái bevetéseik nagy részében a felszállás pillanatában még nem ismerték pontosan célpontjaikat, azokat csak a bevetés közben, elektronikus úton kapták meg, ez a módszer pedig jelentős mértékben hozzájárult a közel valós idejű célmeghatározáshoz, végeredményben a találati pontosság növeléséhez. E hagyományos, elsősorban páncéloserők elleni légicsapások mellett április hónaptól, a szárazföldi alakulatok bagdadi városi harcának megindulásával jelentős mértékben megnőtt a közvetlen légi támogatásra vonatkozó igény is. A precíziós Paveway bombák új típusát is bevetették, melyeknél a pilóta határozhatta meg a detonáció magasságát a célpont jellemzői alapján, emellett robbanóanyag nélküli, tisztán kinetikus bombák bevetésére is sor került, melyekkel a saját erőkhöz extrém közeli célpontok megsemmisítésére nyílt lehetőség, minimalizálva ezzel a „baráti tűz” okozta és az egyéb járulékos veszteségek valószínűségét. Az iraki erők bagdadi ellenállásának leküzdéséhez a brit Harrier-alakulatok ezzel az új, aszimmetrikus városi harchoz optimalizált harceljárással is jelentősen hozzájárultak.³⁵

Az iraki reguláris hadsereg 2003. áprilisi vereségét követően a RAF csapásmérő egységeinek nagy része hazatért, egy kisebb létszámú különítmény azonban Irakban maradt a szárazföldi csapatok légi támogatása céljából. A Tornado GR4 típusú repülőgépek egészen a hadművelet 2009-es befejezéséig a hadszíntéren maradtak, és jelentős számú közvetlen légi támogatási bevetést hajtottak végre a saját és a szövetséges alakulatok számára. A hosszú időtartamra tekintettel több technikai fejlesztés is történt. 2006-tól a TIALD célmegjelölő konténereket az új Litening III konténerek váltották, melyekkel már kiterjedtebb felderítőtevékenységet folytathattak. 2008 decemberében ezek a gépek hordozták elsőként a harcokcsik elleni Brimstone rakéta kettős üzemmódú – a milliméteres hullámsávban működő eredeti aktív radaros önrávezetés mellé lézeres önrávezető rendszert is kapott – változatát. 2008-től a gépek részt vettek Bászra síuta milíciáktól történő megtisztítását célzó nagyszabású művelet légi támogatásában is, ezzel a leghosszabb ideig az iraki hadszíntéren települő brit repülőgépek közé tartoztak.³⁶

A 2003-ban kezdődött iraki művelet tapasztalatai tehát már elég vegyes képet mutatnak: a brit légierő egyrésztől a koalíció komoly konvencionális részképességbeli hiányosságait pótolta, ugyanakkor a harcok időbeli előrehaladtával egyre inkább a városi és egyéb környezetben alkalmazott gerilla-hadviselés elleni bevetések kaptak szerepet, ismételten komoly aszimmetrikus képességfejlesztéseket eredményezve.

³⁴ Cordesman: i. m. 94–114.

³⁵ Ripley (ed.): i. m. 64–65.

³⁶ Ripley (ed.): i. m. 70–71.

LÍBIA – OPERATION ELLAMY

A Moammer Kadhafi által vezetett rezsim összeomlását követően a nyugati nagyhatalmak által vezetett fegyveres beavatkozás ismételen egy éppen meghirdetett reformfolyamat közepén érte a brit légi haderőnemet. A 2010-es Stratégiai Védelmi és Biztonsági Felülvizsgálat (*Strategic Defence and Security Review – SDSR*) keretében született dokumentum súlyos megszorításokat helyezett kilátásba mind a technikai eszközöket, mind a személyi állományt, sőt a katonai infrastruktúra bizonyos részeit illetően is.³⁷ Ennek a programnak a végrehajtása éppen megkezdődött, amikor kezdetét vette a líbiai hadművelet, így sok eleme felfüggesztésre került a felmerülő műveleti igények kielégítése érdekében.

2011. március 17-én az ENSZ Biztonsági Tanácsa hozott döntést a líbiai katonai beavatkozásról – illetve a líbiai civil lakosság megóvásának szükségességéről –, amely megindította a brit haderő érintett egységeinek mozgósítását is. A tervezés ezúttal is az amerikai erővel szoros együttműködésben kezdődött meg a NATO Egyesített Légi Műveleti Központ (*Combined Air Operations Centre – CAOC*) ramsteini bázisán.³⁸ Mivel az első légcsapásokat már nagyon rövid időn belül, március 19-re tervezték, ezért már nem volt idő a RAF előretolt bázisait használni, így a Tornado gépek hazai bázisukról, a Marham légibázisról indultak bevetésre. A távolság okán ez bizonyult a brit légi haderőnemtörténete második leghosszabb bevetésének a falklandi háború után, természetesen többszöri légi utántöltéssel a bevetés során. A célpont a líbiai légvédelmi rendszer fontos elemeiből állt, ellenük Storm Shadow támadó robotrepülőgépeket vetettek be. Ezzel párhuzamosan számos repülőgépet, hajóztót és egyéb személyi állományt készítettek fel és telepítettek át a dél-olaszországi Gioia del Colle légibázisra.

Ez a hadművelet azonban komoly terhet jelentette a RAF számára, hiszen ekkor még javában zajlottak az afganisztáni műveletek is, így a szükséges eszközöket és hajózárszemélyzetet részben onnan kellett elvonni.³⁹ Emellett megkezdődött a 4. generációs Eurofighter Typhoon vadászbombázók olaszországi áttelepítése is. Érkezésüket követően a Tornado gépekkel együtt napi 2-3 bevetést repültek a líbiai légtérben, fontos célpontokat támadva.⁴⁰ Kezdetben csak a Tornado repülőgépekről alkalmazhatták a legújabb földi csapásmérő fegyvereket, míg az Eurofighter vadászkiéretet biztosítottak. Mindez komoly kritikákat váltott ki, mivel csak a régebbi típusok tudták egy jó ideig használni a legújabb fegyvereket, az újabb típusnál ehhez még további integrációs munkára volt szükség. Így 2011 májusáig a Tornado gépek jelölték meg az Eurofighter számára is a szükséges célpontokat a Litening konténerrel.⁴¹

A RAF szeptember hónapig több mint 60 Storm Shadow robotrepülőgépet vetett be kimentelt líbiai célpontok ellen. A fegyverre alapvetően azért esett a tervezők választása, mert a több mint 250 km-es hatótávolságával ideális megoldás volt, tekintettel arra, hogy a NATO szárazföldi beavatkozás híján nem tudott valódi harci kutató-mentő helikopteres szolgálatot biztosítani a saját gépek esetleges lelőése esetén a pilóták kimentésére. Ezenkívül a RAF

³⁷ Ripley (ed.): i. m. 90–91.

³⁸ Ripley (ed.): i. m. 92.

³⁹ Ripley (ed.): i. m. 94–95.

⁴⁰ Operations in Lybia – Ninth report of session 2010–12. House of Commons Defence Committee, 08. 02. 2012. 46–48. <https://publications.parliament.uk/pa/cm201012/cmselect/cmdfence/950/950.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 14.)

⁴¹ Ennek egyrészt a fentebb jelzett fegyverintegrációs okai voltak, másrészt pedig az Eurofighter személyzetek lézerirányítású fegyverekre vonatkozó jártasságának elvesztése, aminek a háttérben szintén a megelőző időszak takarossági intézkedései álltak.

a Brimstone légi indítású páncéltörő rakéta korábbi, aktív radaros önrávezetésű verzióját is bevetette egy nagyobb méretű líbiai páncélos- és jármű-csoportosítás ellen.⁴² Megállapítható tehát, hogy a Tornado és az Eurofighter Typhoon repülőgépek együttes bevetései képezték a brit légierő líbiai csapásmérő műveleteinek gerincét.⁴³

Végezetül említést kell tenni a RAF egy újabb értékes képességéről a líbiai kampány során, mégpedig a hírszerzési, megfigyelési, célkijelölési, felderítési (*Intelligence, Surveillance, Target Acquisition, Reconnaissance* – ISTAR) képességek biztosításáról. A megfelelő célpontok felkutatása és beazonosítása az egyik legnagyobb kihívást jelentette a hadművelet során, lévén szárazföldi alakulatok híján nem állt rendelkezésre megfelelő előretolt azonosítási képesség, illetve szövetséges alakulatok sem olyan számban és minőségben, hogy azok hiteles célazonosítással tudtak volna szolgálni. Emiatt a szokásosnál is nagyobb szükség volt a különböző alfeladatokra optimalizált felderítő-repülőgépekre. A már említett E-3D gépek mellett a RAF Sentinel R1 típusú repülőgépei töltötték be ezt a szerepet. A típus különösen alkalmasnak bizonyult a líbiai hadszíntéren felmerült feladatokra, hiszen fedélzeti rendszereit eleve a különböző páncélos és nehéz gyalogsági harcjárművek felderítésére és azonosítására fejlesztették ki, ráadásul a sivatagos, kevés tereptárggyal rendelkező környezet kedvezett a célpontok azonosításának. Radarjának a földi mozgó célpontokat kijelző képessége (*ground moving target indicator*) valós időben lehetővé tette a földi járművek követését és erről információ továbbítását a koalíció csapásmérő repülőgépei számára.⁴⁴ Ez abban is segítséget nyújtott, hogy a felderítési adatokat elemzők könnyebben tudjanak különbséget tenni a rezsim és a különféle ellenzéki erők alakulatai között. A repülőgépek a hadművelet kezdeti szakaszában a part menti, sűrűbben lakott övezet felett járőröztek, később már mélyebben berepültek a líbiai légtérbe, a sivatagos délebbi területeken kutatva célpontok után.⁴⁵

A líbiai művelet volt a veterán Nimrod R1 típus utolsó harci alkalmazása. A típust a már említett 2010-es védelmi felülvizsgálat kivonásra ítélte, de a hirtelen jött műveleti igény okán elhalasztották a kivonását, és a ciprusi Akrotiri bázisról üzemelve rádióelektronikai felderítési (*Signals Intelligence* – SIGINT) célú bevetéseket repült, megfigyelve a líbiai rádióforgalmat és a légvédelmi rendszer tevékenységét. A Nimrod R1 repülőgépek egészen 2011 júniusáig folytatták tevékenységüket,⁴⁶ azt követően került sor a típus kivonására a hadrendből, tehát közvetlenül a frontvonalból vonult nyugállományba.⁴⁷

A líbiai műveletek során a RAF vegyes összetételű műveleti kihívással találta magát szemben. A hadművelet kezdetén olyan konvencionális feladattípusokat repültek, mint a líbiai páncéloserők elleni légcsapások, valamint földi célpontok elleni klasszikus felderítés. Később a bombázások mindinkább precíziós jelleget öltöttek, de szárazföldi alakulatok hiányában sosem érték el a más hadszíntereken megszokott intenzitást, volumenében mindvégig korlátozott maradtak. A NATO hadműveletét széles körű kritikák érték, elsősorban annak

⁴² Christina Goulter: The British experience: Operation Ellamy. In: Karl P. Mueller (ed.): Precision and purpose: Airpower in the Lybian civil war. RAND Corporation, 2015, 167–168. <https://www.jstor.org/stable/pdf/10.7249/j.ctt16f8d7x.12.pdf?refreqid=excelsior%3A54bbd8f8bb8d7616cf0d593672f4be86> (Letöltés időpontja: 2021. 11. 10.)

⁴³ Ripley (ed.): i. m. 96–97.

⁴⁴ Goulter: i. m. 161.

⁴⁵ Ripley (ed.): i. m. 98–99.

⁴⁶ Uo. 98–99.

⁴⁷ Goulter: i. m. 161.

korlátozott és nem világos politikai céljai miatt,⁴⁸ a brit légi haderőnem azonban a számára meghatározott katonai célokat sikeresen teljesítette.

AZ ISZLÁM ÁLLAM ELLENI MŰVELETEK SZÍRIÁBAN ÉS IRAKBAN

2014 kora őszén a RAF állományát újabb közel-keleti események nyomán mozgósították. Az Irakban rendkívül gyorsan területeket nyert Iszlám Állam az iraki reguláris haderő gyors megfutamításával nagy létszámú civil lakosságot fenyegetett, illetve vont uralma alá. Különösen súlyos helyzetbe kerültek a jezidi kisebbség tagjai, akik a szíriai–iraki határ mentén kerestek menedéket.

A brit légi haderőnemet elsőként az ő segítségükre vetették be, amikor C–130J Hercules szállítógépek a ciprusi Akrotiri légibázisról élelmet, vizet és egyéb ellátmányt dobtak le számukra. A menekültek elhelyezkedésének pontos meghatározásához a Tornado GR4 repülőgépek Litening III felderítőkötényei segítségét is igénybe vették. Emellett a tengerészgyalogság alegységeit is készenlétbe helyezték egy esetleges evakuációs műveletre felkészülve, ha a civil lakosságot az ellenséges erők harctevékenysége közepette kellene kimenteni a térségből. Erre végül – köszönhetően a szövetséges kurd fegyveres alakulatok hatékony beavatkozásának – nem került sor, de a RAF kijelölt erői a térségben maradtak.

Szeptember végén aztán ismét változott a biztonsági helyzet, méghozzá negatív irányban, így a brit politika csatlakozott az amerikai vezetésű, rendkívül széles körű nemzetközi koalícióhoz, amely az Iszlám Állam fegyveres legyőzését tűzte ki céljául.⁴⁹ David Cameron miniszterelnök felhatalmazta a RAF-ot, hogy a Tornado GR4 repülőgépei és a hozzájuk rövid időn belül csatlakozó MQ–9 Reaper UAV-ok fegyvert használhassanak Irakban, valamint felderítést végezzenek Szíriában. Ezzel hivatalosan is kezdetét vette a *Shader hadművelet* (*Operation Shader*), amely ma is tart.

A Tornado típust nem sokkal később követték újabbak is, az Eurofighter Typhoon, sőt az új 5. generációs F–35 vadászbombázó, a Sentinel R1 és az RC–135 felderítő-repülőgépek, az E–3D Sentry, a Shadow R1 ISTAR-repülőgép, valamint az A400M Atlas, a C–130J és a C–17 Globemaster III szállító repülőgépek.⁵⁰ A műveletben szintén jelentős szerepet játszott a légierő új légi utántöltő, illetve szállító repülőgépe, az A330 Voyager is.⁵¹

Az Iszlám Állam elleni művelet eltért a líbiai hadjáratától, mivel ezúttal korlátozott számban jelen voltak saját vagy szövetséges szárazföldi alakulatok is – bár ezek pontos tevékenysége nem került nyilvánosságra –, feltehetően elsősorban előretolt légi irányító szerepkörben.

A csapásmérő feladatok oroszlánrészre vitán felül a Tornado gépekre és hajózóikra esett. A műveletek kezdetétől több mint négy és fél éven keresztül szinte napi rendszerességgel repültek bevetéseket Irak vagy Szíria légtérében. A célpontokra vonatkozó adatokat legtöbbször már felszállás után, a földön tevékenykedő brit, amerikai vagy francia különleges alakulatok alegységeitől vagy a szövetséges csapatoktól kapták meg. A napi bevetések jellemzően

⁴⁸ Jason R. Greenleaf: The air war in Lybia. *Air and Space Power Journal*, 2013/3–4., 48–49. https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/ASPJ/journals/Volume-27_Issue-2/F-Greenleaf.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 08.)

⁴⁹ Combating Daesh – The UK is playing a leading role in a global coalition. The Royal Air Force. <https://www.raf.mod.uk/what-we-do/overview/combating-daesh/> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 02.)

⁵⁰ Operation Shader: All you need to know about Britain's fight against IS. *Forces*, 22. 06. 2021. <https://www.forces.net/news/three-years-op-shader-1500-airstrikes-against-islamic-state> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 27.)

⁵¹ Ripley (ed.): i. m. 102–103.

6-7 órán át is tartottak (miközben átrepültek Izrael és Jordánia légterén), melyek során többszöri légi utántöltést hajtottak végre. A járőrtevékenységüket a szövetséges légtérel-lenőrző repülőgépek (E-3 és E-7 Wedgetail) irányításával végezték, és az számos esetben csapásméréssel is együtt járt – a földi biztonsági helyzet függvényében.

A konkrét fegyverhasználat eseteinek gyakorisága igen változó volt. Hosszú, eseménymentes őrzáratok váltották egymást rendkívül intenzív csapásmérő feladatokkal. Utóbbiakra jó példa a szíriai Rakka vagy az iraki Moszul városának megtisztítása az Iszlám Állam harcosaitól.⁵² Egy másik kiemelkedő példa a Tornado szerepére 2018 áprilisára datálódik, amikor az Aszad-kormány csapatai által elkövetett vegyifegyver-támadást követően a nyugati szövetségesek válaszcsoportot mérték több kormányzati célpontra is. A bevetést kifejezetten távolról indítható légi és tengeri fegyverekkel hajtották végre, melyek közül a RAF Storm Shadow eszközöket alkalmazott egy Homsz közelében található vegyifegyver-telephely ellen.⁵³ Ez a támadó robotrepülőgép olyannyira sikeresnek bizonyult a sokadik változó feladatkörben is, hogy a 2010-es haderő-felülvizsgálati dokumentumban meghatározott végleges kivonási dátumát is módosították annak érdekében, hogy az Iszlám Állam elleni műveletek megfelelő szintjét fenn lehessen tartani. Így a Storm Shadow-t csak 2019 márciusában vonták ki az aktív szolgálatból. Sokatmondó, hogy ezt megelőzően szinte utolsó repüléseit is még harci körülmények között, február hónapban hajtotta végre iraki célpont ellen.⁵⁴

A Tornado repülőgépek kivonását követően műveleti szerepkörüket az Eurofighter Typhoon típus vette át. A szintén Cipruson települő Typhoonok már a továbbfejlesztett Paveway IV kettős üzemmódú precíziós bombákat is hordozzák. Fő feladatuk kezdetben a saját és a szövetséges szárazföldi alakulatok számára történő közvetlen légi támogatás biztosítása volt, az Iszlám Állam 2019-es visszaszorulását követően a hangsúly az egyes, kiemelt iszlamista harcosok és csoportok elleni célzott támadásokra helyeződött át.⁵⁵

2019. június 16-tól az F-35B Lightning II brit színekben történt első harci bevetésére is az Iszlám Állam elleni hadműveletben került sor. A típusból hat darabot telepítettek a ciprusi bázisra azzal a céllal, hogy teszteljék a távoli bázisról történő üzemeltetés feltételeit. Bár a gépek Paveway IV kettős irányítású fegyverekkel repültek bevetéseiket, végül azok alkalmazására nem került sor. A művelet ennek ellenére sikeresnek számított, hiszen egy sor technikai és harceljárásbeli tényezőt meghatározott a típus további brit harci üzemeltetésével kapcsolatban.⁵⁶

Szintén alapvető fontosságú volt a fentebb már említett különböző felderítő-repülőgépek alkalmazása. Az MQ-9 Reaper felfegyverzett pilóta nélküli repülőgépek különleges szerepet játszottak a beazonosított iszlamista harcosok felkutatásában és kiiktatásában. 2015 augusztusában ez ráadásul brit állampolgárságú személyek elleni légitámadásokat jelentett Rakka városában, így ez a politikailag igen kényes művelet különösen pontos beazonosítást és felkutatást igényelt. A Reapereket a RAF honi, waddingtoni bázisáról irányították. A Nimrod R1-et felváltó RC-135 Rivet Joint SIGINT feladatkörű repülőgépek 2014 nyarán települtek a katari el-Udeid légibázisra. A géppel az Iszlám Állam rádió- és elektronikus

⁵² UK military operations in Syria and Iraq – Second report of session 2016–17. House of Commons Defence Committee, 21. 09. 2016., 17–19. <https://publications.parliament.uk/pa/cm201617/cmsselect/cmdfence/106/106.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 01.)

⁵³ Uo. 108.

⁵⁴ Uo. 104–105.

⁵⁵ Uo. 109.

⁵⁶ Uo.

kommunikációját követték, szoros együttműködésben a szintén a térségben tevékenykedő amerikai típusársakkal.⁵⁷ A Shadow R1 repülőgépek feladata volt a harcászati szintű hírszerzési információk gyűjtése, iraki légibázisokról üzemelve.⁵⁸

Végezetül szót kell ejteni a RAF brit különleges alakulatok szíriai és iraki tevékenységét támogató egységekről is. Ezekről a műveletekről jellegükénél fogva nem sok konkrét információ érhető el, de a különböző támogató típusok – mint például a Hercules harcászati szállító repülőgépek, valamint a Chinook és az Apache helikopterek jelenléte sok esetben árulkodó volt az egyes bázisokon. Gépvészesség is történt ilyen egységekkel, nevezetesen egy Hercules került veszteséglistára egy előretolt szíriai bázison történt, nem részletezett balesetet követően.⁵⁹

Az Iszlám Állam elleni műveletek jellegükből – korlátozott, légi eszközökkel vívott, elsősorban bombázó és közvetlen légi támogató feladatok – adódóan ismételt az aszimmetrikus vonásokkal bíró képességeket erősítették, illetve a korábbiakban már jelzett hadműveletek során magas szintre fejlesztett képességek újabb gyakorlati alkalmazását jelentették. A RAF egy olyan korszakban volt „kénytelen” újra egy légi támadókkal szemben gyengén felszerelt, földrajzilag nagy területen tevékenykedő ellenféllel megküzdeni, amikor a fejlesztési erőforrások nagy része már a jövő kihívásaira, bizonyos konvencionális képességek újra elérése irányába mutatott. Így a haderőnemi tervezők fókuszpontja ismét megosztott volt, vegyes típusú kihívásoknak kell(ett) megfelelni ebben az esetben is.

JÖVŐKÉP

Jelen írásnak terjedelmi okokból nem célja, hogy részletesen foglalkozzon a legfrissebb brit védelmi stratégiai dokumentumokkal, mindenesetre néhány példa kiragadásával megvilágítom a fentiekben tárgyalt kétféle műveleti képesség viszonyát a jövőbeli célok tükrében.

2021 márciusában napvilágot látott a brit kormány víziója⁶⁰ a biztonságról, a védelemről, a fejlődésről és a külpolitikáról a 2030-ig terjedő időszakban, valamint egy azt kiegészítő, a védelem kérdéseivel részletesebben foglalkozó dokumentum,⁶¹ amelyben kijelölték a brit haderő évtizedes távlatra vonatkozó céljait is.⁶² A dokumentumok egy valamennyi haderőnem fejlesztését célul kitűző vállalást is tartalmaznak, miszerint összesen több mint 24 milliárd angol fonttal növelik a védelmi költségvetést a következő négy évben.

Az utóbbi dokumentum a légi haderőnemre vonatkozóan vegyes képet mutat. Néhány kulcsterületen jelentős fejlesztéseket, eszközbeszerzéseket és hosszú távú elkötelezettséget találunk – pl. a következő generációs közös európai fejlesztésű Tempest vadászrepülőgépprogram, a drónok új típusú tömeges bevetéseit célzó eljárások –, emellett viszont komoly leépítések, illetve előrehozott típusnyugdíjazások – pl. az Eurofighter Typhoon első verziójának és a C–130J szállító repülőgépek idő előtt kivonása – is szerepelnek a meghatározott lépések között. A jövőbeni légierő gerincét és legfontosabb típusát képviselő F–35 típusú

⁵⁷ Six years of Operation Shader. The Royal Air Force, 29. 08. 2020. <https://www.raf.mod.uk/news/articles/six-years-of-operation-shader/> (Letöltés időpontja: 2021. 07. 24.)

⁵⁸ Ripley (ed.): i. m. 106–107.

⁵⁹ Uo. 110.

⁶⁰ Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy. Cabinet Office, 16. 03. 2021. <https://www.gov.uk/government/publications/global-britain-in-a-competitive-age-the-integrated-review-of-security-defence-development-and-foreign-policy> (Letöltés időpontja: 2021. 11. 10.)

⁶¹ Defence in a Competitive Age. Ministry of Defence, 22. 03. 2021. <https://www.gov.uk/government/publications/defence-in-a-competitive-age> (Letöltés időpontja: 2021. 11. 10.)

⁶² Khaleem Chapman: Shifting focus – A radical review? Air Forces Monthly, 06. 2021, 36–37.

vadászbombázó kapcsán a dokumentum elkötelezi magát a program folytatása mellett, konkrét darabszámot azonban nem említ.⁶³

Összességében hangsúlyosan szerepelnek azok a beszerzések, képességfejlesztések, amelyek egy jól felszerelt, komoly haderővel rendelkező ellenfél ellen szükségesek egy esetleges jövőbeni konfliktusban. Ha mindehhez hozzávesszük, hogy a fenti dokumentumok külön nevesítik az indiai–csendes-óceáni térséget mint a brit haderő egyik legfontosabb jövőbeni működési területét,⁶⁴ akkor egyértelműen kirajzolódik egy Kína képességeit ellensúlyozni képes légierő képe. Ez pedig alapvetően konvencionális képességeket kíván meg, természetesen néhány új eljárás meghonosítása, valamint a már létező és a gyakorlatban bizonyított aszimmetrikus képességek fenntartása mellett. A dokumentum ugyanis – bár várhatóan kisebb mértékben – továbbra is számol korlátozott, aszimmetrikus jellegű bevetések szükségességével, elsősorban a Közel-Kelet és Észak-Afrika térségében.

KÖVETKEZTETÉSEK

A fentiekben vázlatosan bemutatott brit légi műveletek rendkívül sokrétű és sok esetben egy időben jelentkező, de eltérő technikai és harcéljárásbeli követelményeket állítottak a bevetéseket tervezők elé. Mindezt tetézte a vizsgált időszakban több esetben is jelentős szerepet játszó, eltérő volumenű haderőnem-átalakítási programok jelentette kihívás. Annak ellenére, hogy az 1990-es évben a brit légi haderőnem átfogó és fokozatosan végrehajtandó reformját és átalakítását határozták meg, mindez sok esetben rendkívül gyorsan és többszöri irányváltásokkal történt meg, szinte folyamatos, három évtizedes aktív harci bevetési környezetben.

Megállapítható, hogy a kezdeti, sokkal hagyományosabb – több esetben még a Varsói Szerződés alakulatai ellen kidolgozott eljárások alapján megvalósított – konvencionális bevetéseket igen gyorsan kiegészítették a műveleti igények alapján megjelenő aszimmetrikus típusú műveletek. Az ilyen típusú műveletek az ezredfordulót követően egyre nagyobb szeletét jelentették a bevetéseknek, komoly technikai fejlesztéseket kikényszerítve a haderőnemenél. A legutóbbi évtizedben pedig már egymás mellett, párhuzamosan voltak jelen a konvencionális és az aszimmetrikus légi képességek a brit légierőnél, mivel a továbbra is meglévő műveleti igények és feladatok nem tették lehetővé egyik vagy másik képesség teljes elhagyását. Emellett jelenleg újra a hagyományos (rész)képességek újrafelújítása a prioritás a brit katonai vezetés esetében, de mindezt úgy kívánják megvalósítani, hogy a több évtized alatt elért, rendkívül magas szintű aszimmetrikus képességek is megőrződjenek, és a légi haderőnem azokat szükség esetén ismét használni tudja.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Afghanistan RAF deployment scale 'beyond anything', says top commander. BBC News, 01. 10. 2014. <https://www.bbc.com/news/uk-england-norfolk-29425894>
- Byford, Alistair: *Operation Granby and the dawn of precision in the Royal Air Force: a personal perspective*. The Royal Air Force Centre for Air and Space Power Studies, 19. 06. 2019. <https://medium.com/raf-caps/operation-granby-and-the-dawn-of-precision-in-the-royal-air-force-a-personal-perspective-52fa7fb8b26e>

⁶³ Uo. 36–45.

⁶⁴ Uo. 38.

- Chapman, Khalem: *Shifting focus – A radical review?* Air Forces Monthly, 06. 2021.
- Combating Daesh – The UK is playing a leading role in a global coalition. The Royal Air Force. <https://www.raf.mod.uk/what-we-do/overview/combating-daesh/>
- Cordesman, Anthony H.: *The Iraq war: Strategy, tactics and military lessons*. Center for Strategic and International Studies, 2003. <https://books.google.hu/books?id=7cU8Kpzu9osC&printsec=frontcover&hl=hu#v=onepage&q&f=false>
- Defence in a Competitive Age. Ministry of Defence, 22. 03. 2021. <https://www.gov.uk/government/publications/defence-in-a-competitive-age>
- Global Britain in a Competitive Age: the Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy. Cabinet Office, 16. 03. 2021. <https://www.gov.uk/government/publications/global-britain-in-a-competitive-age-the-integrated-review-of-security-defence-development-and-foreign-policy>
- Goulter, Christina: *The British experience: Operation Ellamy*. In: Mueller, Karl P. (ed.): Precision and purpose: Airpower in the Lybian civil war. RAND Corporation, 2015, 153–182. <https://www.jstor.org/stable/pdf/10.7249/j.ctt16f8d7x.12.pdf?refreqid=excelsior%3A54bbd8f8bb8d7616cf0d593672f4be86>
- Grant, Rebecca: *Airpower in Afghanistan*. Mitchell Institute, 02. 2009. <https://secure.afa.org/Mitchell/reports/0209airpowerinafghan.pdf>
- Grant, Rebecca: *The Afghan escalation*. Air Force Magazine, 01. 06. 2009. <https://www.airforcemag.com/article/0609afghan>
- Greenleaf, Jason R.: *The air war in Lybia*. Air and Space Power Journal, 2013/3–4., 28–54. https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/ASPJ/journals/Volume-27_Issue-2/F-Greenleaf.pdf
- Gulf War – Desert Storm 30 Years On. Key Publishing, Stamford, 01. 2021.
- Lambeth, Benjamin S.: *Air power against terror*. RAND Corporation, 2005. https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2006/RAND_MG166-1.pdf
- Moorhouse, Dan: *Operation Granby: The 1st Gulf War*. Schools History, 27. 02. 2021. <https://schoolshistory.org.uk/topics/operation-granby-the-1st-gulf-war/>
- Operation Shader: All you need to know about Britain’s fight against IS. Forces, 22. 06. 2021. <https://www.forces.net/news/three-years-op-shader-1500-airstrikes-against-islamic-state>
- Operations in Afghanistan: Chronology of events, September 2001 – December 2002. The National Archives. <https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20121110131240/http://www.mod.uk/DefenceInternet/FactSheets/OperationsFactsheets/OperationsInAfghanistanChronologyOfEventsSeptember2001December2002.htm>
- Operations in Lybia – Ninth report of session 2010–12. House of Commons Defence Committee, 08. 02. 2012. <https://publications.parliament.uk/pa/cm201012/cmselect/cmdfence/950/950.pdf>
- Ripley, Tim (ed.): *RAF Air Campaigns 1991–2021*. Key Publishing, Stamford, 01. 2021.
- Six years of Operation Shader. The Royal Air Force, 29. 08. 2020. <https://www.raf.mod.uk/news/articles/six-years-of-operation-shader/>
- The RAF remembers the beginning of Operation Granby. The Royal Air Force, 17. 01. 2021. <https://www.raf.mod.uk/news/articles/the-raf-remembers-the-beginning-of-operation-granby/>
- UK military operations in Syria and Iraq – Second report of session 2016–17. House of Commons Defence Committee, 21. 09. 2016. <https://publications.parliament.uk/pa/cm201617/cmselect/cmdfence/106/106.pdf>

Sásik Csaba alezredes:

A KATONAI SZOCIÁLIS MUNKA KIALAKULÁSA ÉS FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK HADEREJÉBEN (2.)

DOI: [10.35926/HSZ.2022.2.4](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.2.4)

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző írásában az Egyesült Államok haderejében immár több mint hét évtizede hivatalosan is elismert, mind a hátszágban, mind pedig műveleti területen egyaránt eredményesen alkalmazott Military Social Work (katonai szociális munka) kialakulásának, illetve fejlődéstörténetének főbb csomópontjait és irányvonalait ismerteti. Az ennek evolúciója során elért eredmények, sikerek, valamint hibák és kudarcok bemutatásának célja: a világ vezető haderejénél felgyülemlett eredmények, tapasztalatok vizsgálatával hozzájárulni a magyar haderőben működő szociális segítő tevékenység szakmai (elméleti, módszertani és terminológiai) fejlődéséhez.

KULCSSZAVAK: katonai szociális munka, megelőzés, kezelés, rehabilitáció, multidiszciplináris teammunka, családtámogatás, veteránok, társadalmi visszailleszkedés, poszttraumás stressz zavar (PTSD), traumás agyi sérülés (TBI), drogabúzus, szexuális bántalmazás, családon belüli erőszak, öngyilkosság

A CSALÁDTÁMOGATÓ PROGRAMOK KIALAKULÁSA

A katonai szociális munka fejlődése, térnyerése szempontjából talán a legfontosabb tényezőként említhető az aktív állomány és családtagjaik, valamint a veteránok körében jelentkező feszültségek, stresszhelyzetek kezelésére vonatkozó kényszerítő erő, továbbá az a tény, hogy a katonai felső vezetés, illetve a parancsnoki állomány is felismerte, hogy a katonák körében jelentkező – egyéni és családi szinten egyaránt tapasztalható – szociális problémák, illetve stresszfaktorok kezelése meghatározó jelentőséggel bír a katonai műveletek sikeressége szempontjából. Az egyik legnagyobb katonacsaládokat támogató programot a vietnámi háború ideje alatt vezették be, illetve vált ismertté. Ez volt a Családsegítő Program (*Family Advocacy Program* – FAP), amelynek elődei azok a családon belüli erőszak megelőzését célzó prevenciós programok voltak, amelyek elsősorban a gyermekek bántalmazására (*child abuse*) koncentráltak. Bár e programok kezdeti fókuszában a gyermekbántalmazások orvosi aspektusai álltak, idővel ez a szakmai megközelítés kibővült a prevenciós, illetve edukációs intervenciós szakirányokkal is.¹

A civil lakosság tagjai közül ebben az időszakban sokan úgy vélekedtek, hogy a gyermekbántalmazás jelensége járványként terjed a katonai közösségeken belül. Ráadásul ekkor még nem állt rendelkezésre egy olyan, erre a problémakörre vonatkozó központi adatbázis sem,

¹ Jason Nelson: Development and evolution of the family advocacy program in the Department of Defense. In: James Daley (ed.): *Social work in the military*. Haworth Press, 2000, 51–66.

ami ezt a feltételezést hitelt érdemlően igazolni vagy cáfolni tudta volna. A későbbiek során az e területen végzett kutatások kimutatták, hogy haderőn belül a gyermekbántalmazási ügyek előfordulási gyakorisága az 1970-es években valójában alacsonyabb mértékű volt, mint a civil populáció körében. Ennek ellenére a katonai közösséget ért stigma tovább élt a köztudatban, jelentősen hozzájárulva a gyermekbántalmazási eseteket megelőzni hivatott törvényi szabályozás bevezetéséhez (Public Law 93–247, Child Abuse Prevention Treatment Act).² A törvényi szabályozás hatálybalépését követően erős nyomás nehezedett a Védelmi Minisztériumra, hogy hozza létre a gyermekbántalmazási és elhanyagolási ügyekre vonatkozó saját felderítési és kezelési programját, azonban a minisztérium ez ügyben vonakodó volt, és inkább a haderőben dolgozó civil szakemberek programba történő bevonását támogatta.³

1975-ben a légierő (U.S. Air Force) volt az első haderőnem, amely a Katonacsaládok Gyermekre Irányuló Segítő-támogató Programot (*Child Advocacy Program*) indított, azonban 1976 végére már minden haderőnemnél működött ilyen jellegű program. Ezen túlmenően a haditengerészet a házastársi erőszak (*spouse abuse*) problémakörét is beemelte a saját programjába, ami szintén példa nélküli kezdeményezésnek számított abban az időben. Mindezen szakmai előrelépések ellenére egyik program sem kapott direkt finanszírozást, illetve magas prioritást, ugyanis az ezekben dolgozó személyek pluszfeladatként, vagy az elsődleges munkakörükből adódó járulékos feladatként végezték ezt a fajta munkát.⁴ „Ily módon ezek a programok alig jelentettek többet adminisztratív mechanizmusoknál, amelyek arra szolgáltak, hogy formalizálják a már létező struktúrát. A gyermekbántalmazási esetek megelőzéséhez, illetve az ilyen jellegű problémák kezeléséhez abban az időben más források, lehetőségek nem álltak rendelkezésre” – jegyzi meg Nelson.⁵

A katalizátor, amely megváltoztatta a gyermekvédelmi tevékenység irányát a haderőben, a Kormányzati Elszámoltatási Hivatal *Katonai gyermekvédelmi programok: az elhanyagolt áldozatok* című 1979-es jelentése (*Government Accountability Report – GAO*) volt, amely rögzítette a Védelmi Minisztérium átfogó útmutatása kiadásának szükségességét a katonacsaládokon belüli erőszak megelőzésére irányuló programok végrehajtása terén. Ez a jelentés megállapította, hogy a különböző haderőnemeknél működő gyermekvédelmi programok nem konzisztensek, nem megfelelően kidolgozottak, és nem a megfelelő szinten működnek a katonai hierarchiában. A jelentés azt is megállapította, hogy a programok a humán erőforrás szempontjából alultervezettek, továbbá szükség lenne egy egységes és összefüggő minisztériumi útmutatásra a hiányzó humán erőforrás biztosítására, illetve egy kiterjedt képzési rendszerre vonatkozóan.⁶ A jelentés hatására a Védelmi Minisztérium létrehozta a Katonacsaládok Támogató Központját (*Military Family Resource Center*), kiadta a családon belüli erőszakkal foglalkozó első direktíváját, és a katonacsaládokra

² A jogszabály a gyermekbántalmazási ügyek megelőzését, illetve kezelését célzó programok fejlesztése és erősítése terén szövetségi jogokkal ruházta fel azokat az államokat, ahol már működő rendszer volt található a gyermekbántalmazás-nyilvánosság esetek jelentésére és kivizsgálására. A törvény továbbá rendelkezett egy, a gyermekbántalmazással és gyermekelhanyagolási ügyekkel foglalkozó nemzeti központ (National Center on Child Abuse and Neglect [NCCAN]) létrehozásáról is, amely a későbbiekben komoly támogatója lett az Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma (United States Department of Defense [DoD]) által indított hasonló jellegű és célzatú programoknak.

³ Nelson: i. m.

⁴ Military Child Advocacy Programs: Victims of Neglect. Government Accountability Office, Washington, DC., 1979.

⁵ Nelson: i. m.

⁶ Military Child Advocacy Programs: Victims of Neglect: i. m.

irányuló segítő programok finanszírozását a valós helyzetnek és kihívásoknak megfelelően átalakította.⁷

Az 1980 októberében egy katonacsaládokat segítő központot (*Military Family Resource Center – MFRC*) valósítottak meg, amelynek működtetése kizárólag a haderő feladata volt. A központot azért hozták létre, hogy „tájékoztatást és technikai segítséget nyújtson a katonacsaládokkal foglalkozó segítő szakembereknek, megkönnyítse a segítő szolgálatok közötti együttműködést és az interdiszciplináris kooperációt, fenntartsa a kapcsolatot a civil családsegítő ügynökségekkel, valamint pénzügyi felügyeletet biztosítson a családon belüli erőszak problémakörére irányuló összes katonai program vonatkozásában” – foglalja össze Nelson.⁸ Habár az intézményt eredendően azzal a céllal hozták létre, hogy információkat gyűjtsön, illetve osszon meg a feladatban érintett szervezetek között, később, ezeken a feladatkörön túlnöve, a programfejlesztés és a szakmai képzés, illetve továbbképzés menedzselésének motorjává vált, valamint katalizátorként működött a prevenció és családtámogatási programok kidolgozásában, fejlesztésében is. 1990-re a fegyveres erők lemondtak a központ feletti kontrollról, azonban az így is nagyszerű példája volt egy olyan intézmény megteremtésének és működtetésének, amely kulcsszerepet játszott a családtámogató programok haderőben történő bevezetése és meghonosítása terén.

1981-ben az amerikai Védelmi Minisztérium kiadott egy olyan irányelvet, amely kibővítette a gyermekjóléti programok körét a házastárs vagy élettárs bántalmazásának problémakörével, és egységes terminológia alapján rögzítette az egyes segítő szolgálatok közös fogalom meghatározását is. A direktíva a hangsúlyt a szűkebb értelemben vett gyermekvédelemről a családtámogatásra, illetve a komplex értelemben vett családvédelemre helyezte, kitérve ezzel a tevékenység célját, célcsoportjainak körét, valamint szakmai tevékenységének spektrumát. Ez az új célmeghatározás mindegyik segítő szolgálattól azt követelte, hogy az új szakmai irányvonalaknak megfelelően, alkossa meg a megelőzésre, problémaazonosításra, jelentési rendszerre, kezelésre és utánkövetésre vonatkozó saját programját. A Családvédelmi Program (*Family Advocacy Program – FAP*) a kezdetekben a Védelmi Minisztérium hezitálásával került szembe, ugyanis tisztázatlan volt, hogy a program hogy járulhat érdemben hozzá a Védelmi Minisztérium fő célkitűzéséhez, vagyis az aktív állományú katonák támogatásához. Az 1983-as pénzügyi évre azonban a FAP finanszírozását közvetlenül a Védelmi Minisztériumhoz rendelték. „A családi bántalmazás megelőzésére irányuló programok finanszírozásának központosítása kulcsfontosságú lépés volt, amely az egyéni és koordinálatlan szakmai tevékenységek, szolgáltatások Védelmi Minisztérium által felügyelt, egységes rendszerbe történő összevonását valósította meg” – írja Nelson.⁹ Ezt a tendenciát erősítette, hogy 1987-ben kiadták a gyermekek és házastársak bántalmazási eseteire vonatkozó egységesített központi nyilvántartási és jelentési követelményeket is.

Napjainkban az amerikai fegyveres erők családvédelmi programjainak legfőbb küldetése, hogy megelőzze, illetve azonosítsa a gyermekbántalmazási és -elhanyagolási, valamint a házastársi erőszak széles körére kiterjedő bántalmazási eseteket, képes legyen hatékonyan beavatkozni, valamint kezelni ezeket a problémákat. Arra is szolgálnak, hogy – együttműködve különböző állami és civil gyermekvédelmi szolgálatokkal – lehetőség szerint mindvégig támogassák a család integritását, természetesen az áldozat veszélyeztetése nélkül. Olyan szolgáltatásokat és programokat biztosítanak, amelyek képzést és oktatást, valamint

⁷ Nelson: i. m.

⁸ Nelson: i. m.

⁹ Nelson: i. m.

elsődleges és másodlagos prevenciós programokat foglalnak magukban. Ezek a kiszolgáltatott közösségek érdekképviseletétől kezdve a közvetlen veszélynek kitett célcsoportok tagjainak védelméig széles szakmai spektrumon mozognak.¹⁰

Az amerikai haderő családtámogató, illetve családvédelmi programjainak kialakulását, illetve fejlődését illetően összességében megállapítható, hogy a szociális munkások meghatározó szerepet töltek be ezen programok kidolgozása és működése terén. Általános tendencia volt, hogy a kezdetben civil szociális munkások szakmai útmutatásai alapján meginduló tevékenység feletti kontrollt gyorsan magukhoz ragadták a katonai szociális munkások. A családtámogató, családvédelmi programok kialakulásának e kezdeti időszakára jellemző volt továbbá, hogy a korai programokat irányító szociális munkások általában mentálhigiénés jellegű katonai szakbeosztásokat töltek be.

A bevezetésre kerülő gyermekvédelmi szakember vagy tiszt szerepe további feladatokat jelentett, ebből következően a szakterületen dolgozóknak számos, egymással versengő igényt kellett egyszerre kielégíteniük. Ezek magukban foglaltak parancs által elrendelt kivizsgálásokat, konzultációs igényeket, továbbá a gyermekbántalmazási ügyek kiértékelését, kezelését és menedzselését. Sajnos ez azt is jelentette, hogy a gyermekbántalmazási ügyek nem mindig kapták meg a legmagasabb prioritást. Ez a helyzet egészen az 1980-as évek végéig, illetve az 1990-es évek elejéig tartott, amikor is a gyermekvédelem vált a családtámogató rendszerben dolgozó szociális munkások fő feladatává.

A KÉMIAI SZERFÜGGŐSÉGEK MEGELŐZÉSÉRE IRÁNYULÓ PROGRAMOK KIALAKULÁSA

A kémiai szerfüggőségek problémaköre a vietnámi háború alatt vált komoly kihívássá az amerikai haderő számára. Amint a katonák hazatértek a háborúból, sokan kábítószer-függőséggel küzdöttek (az ópium, pl. a heroin- és cannabistartalmú szerek, köztük a marihuána fogyasztása volt a legjellemzőbb). Erre reagálva törvényi szabályozás keretében (Public Law 92–129) a fegyveres erők minden haderőneme részére előírták, hogy indítsanak programot a kábítószer- és alkoholfüggő személyek felderítése és kezelése érdekében. A haderő szerfüggőségek megelőzését célzó prevenciós programjaival párhuzamosan a civil szférában Munkavállalói Támogató Programok (*Employee Assistance Programs – EAP*) is indultak, azonban az elsősorban gazdasági szempontokat szem előtt tartó civil programokkal ellentétben, a katonai programok elsődleges célja a harckészültség biztosítása volt.¹¹

Kezdetben az elsődleges kezelési modellt az Anonim Alkoholisták (*Alcoholics Anonymous*) 12 lépésből álló terápiás modellje volt. Erre mind a kórházban fekvő, mind pedig az ambuláns betegek irányuló programok nagymértékben támaszkodtak, és a segítők maguk is csak gyógyult (tünetmentes¹²) vagy gyógyulófélben lévő szenvedélybetegek lehettek.

¹⁰ Nelson: i. m.

¹¹ Ruth Newsome: Military social work practice in substance abuse programs. In James Daley (ed.): Social work in the military. Haworth Press, 2000, 91–106.

¹² Az addiktológia az állandósuló, kényszeres és kontrollálhatatlan szerhasználatot, illetve az annak hatására kialakuló szenvedélybetegséget (idesorolva a nem kémiai, azaz viselkedési addikciós kórképeket is) a személyiségben végbemenő irreverzibilis pszichés változások miatt a gyógyíthatatlan betegségek közé sorolja. E felfogás szerint ezek a szenvedélybetegek hosszabb-rövidebb, akár élethosszig tartó tünetmentességet érhetnek el, de betegsükből meggyógyulni már sosem fognak, a szerhasználat (drog, alkohol, cigaretta stb.), illetve nem kémiai, viselkedési addikciók esetén az adott viselkedésforma (pl. szerencsejáték) feletti kontrollt már soha nem fogják visszanyerni.

Ez a kritérium a szakképzetlen, laikus segítők rendszerbe történő beáramlásához vezetett, és ez a folyamat az 1980-as években is folytatódott. A fegyveres erők minden haderőneme másként tekintett ezekre a saját élménnyel és különböző tapasztalatokkal ugyan rendelkező, ám megfelelő szakmai kvalifikációval és szaktudással nem bíró paraprofessionális segítőkre. A szárazföldi haderőnem, illetve a haditengerészet egyaránt alkalmazott egyéni segítőt a gyógyító folyamat során, azonban előbbi egy speciális szakmai beosztás formájában létrehozta a segítői-tanácsadói beosztást (*counselor*), míg utóbbi ezekre a feladatokra a normál szolgálati feladatokon felül jelentkező extra szolgálatként tekintett, így az azt ellátók maradtak az eredeti, rendszeresített beosztásukban, és pluszfeladat keretében végezték a segítő-konzultációs tevékenységet. Minden rehabilitációs szolgáltatást paraprofessionális, laikus segítők végeztek, akiket egy komplex szociális szolgáltatásokat nyújtó intézményhez (*Social Actions*) osztottak be. Ez az intézmény a munkahelyi közösségeken belüli, valamint faji és esélyegyenlőségi jellegű problémákkal egyaránt foglalkozott. A légiernél kombinálták a szociális segítő (*Social Actions Counselor*) esetdiagnózist az orvosi tanácsadó (*Medical Consultant*) szakvéleményével. Utóbbi beosztásokat „egyenruhás” szociális munkások töltötték be, és többnyire mentálhigiénés klinikákra osztották be őket.¹³

A POSZTTRAUMÁS STRESSZ ZAVAR (PTSD) PROBLÉMAKÖRE

1980-ban a poszttraumás stressz zavart (PTSD) a DSM¹⁴-III diagnosztikai besorolása alapján hivatalosan is elismerték pszichiátriai betegségként.¹⁵ Bár a haderővel, illetve a hadviseléssel összefüggő stresszreakciós zavarok, problémák más néven (pl. tüzéségi [lövédék] sokk, angolul *shell shock*) már a korábbi háborúk során is ismertté váltak, csak az 1960-as, 1970-es évek során – amikor is a veteránok mentális problémái tömegessé váltak – kezdtek harccselekményekkel összefüggő sérülésként tekinteni rájuk. A PTSD hivatalos orvosi diagnózissá nyilvánítása előtt az ebben a pszichiátriai zavarban szenvedő veteránok nem voltak jogosultak a harctéri sérülés, illetve fogyatékoság után járó pénzügyi támogatásra sem. A PTSD diagnózisának bevezetése a veteránkórházakban, illetve haderő által működtetett mentálhigiénés klinikákon a mentálhigiénés szakirányú szociális munkások számának növekedését eredményezte. Azonban ez a periódus a haderő mentálhigiénés klinikáin dolgozó egyenruhás katonai szociális munkások számára a hanyatlás időszakát is jelentette, ugyanis ezek a szakemberek a szaktevékenységüket kiterjesztették a családvédelem és családtámogatás, valamint a kémiai szerfüggőségek problémaköreire is, amely gyengítette pozícióikat a mentálhigiénés klinikákon.¹⁶

¹³ Newsome: i. m.

¹⁴ Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM), magyarul: Mentális zavarok diagnosztikai és statisztikai kézikönyve. Az Amerikai Pszichiátriai Társaság szerkeszti. Feladata segítséget nyújtani az orvosoknak abban, hogy milyen tünetek szerint lehet valakit diagnosztizálni egy mentális betegséggel, valamint a betegségekhez kódot is rendel. Több kiadást élt meg, mert ahogy fejlődik az orvostudomány, a kézikönyv úgy alkalmazkodik a korhoz. Jelenleg a DSM-5 van érvényben.

¹⁵ Gerri Lasiuk – Kathleen Hegadoren: Posttraumatic stress disorder part I: Historical development of the concept. *Perspectives in Psychiatric Care*, 42(1), 2006, 13–20.

¹⁶ James Daley: Military social work practice in mental health programs. In James Daley (ed.): *Social work in the military*. Haworth Press, 2000, 123–136.

A VETERÁNOKRÓL VALÓ GONDOSKODÁS

A veteránokról való gondoskodás ellátórendszere (*Veterans Administration* – VA) ebben az időszakban szintén növelte szolgáltatásának színvonalát és kiterjedtségét. Miután hatályba lépett a veteránok egészségügyi ellátását szabályozó törvény (*Veterans Health Care Amendments Act of 1979*), a VA létrehozott egy országos lefedettségű – más veteránokat ellátó intézményektől függetlenül működő –, veteránügyi centrumokból álló intézményhálózatot. A vietnámi veteránok speciális problémáira, illetve az azoknak megfelelő speciális igényekre reagálva a segítő központok először csak velük foglalkoztak, azonban a későbbiek során tevékenységüket kiterjesztették minden veterán ellátására.¹⁷

1975-ben válaszul az időskorú veteránok növekvő számára és speciális igényeire, a VA egészségügyi specialistákból álló, multidiszciplináris alapon szerveződő segítő csoportokat hozott létre, illetve képezett ki. Az 1980-as évek vége felé a VA – tovább szélesítve szakmai tevékenységének spektrumát – fokozott érdeklődéssel kezdett el foglalkozni a hajléktalan veterán populációra, illetve a krónikus mentális betegségben szenvedő veteránokra irányuló segítségnyújtás lehetőségeivel. Az új célpopulációkra irányuló segítő tevékenységeket lefedő szakmai pozíciók jelentős részét szociális munkások töltötték be.¹⁸

KATONAI SZOCIÁLIS MUNKA AZ 1991-ES ÖBÖLHÁBORÚTÓL A 2001. SZEPTEMBER 11-I TERRORTÁMADÁSOKIG

Az 1990-es évek a szakmai terjeszkedés és az átalakulás időszakát jelentette az amerikai katonai szociális munka számára. A hidegháborút, valamint az 1990–1991-ben a Közel-Keleten zajló öbölháborút (*Gulf War*) követően sok, szociális munkások által vezetett program indult növekedésnek mind méreteit, mind pedig finanszírozási oldalát tekintve. A családtámogató programok különösen gyorsan fejlődtek, illetve terjeszkedtek ebben az időszakban, ezzel párhuzamosan a szociális munkások szakmai szerepe megerősödött az általános katonai kórházakban, valamint a veteránkórházakban egyaránt. Az öbölháború ideje alatt a szociális munkásokat először vetették be háborús műveleti területen (*combat zone*), amikor is hadihajókon található katonai kórházakban teljesítettek szolgálatot. Ennek során szakmai konzultációs lehetőséget biztosítottak, helyzetfelmérést, szükség esetén további szakemberhez utalást, valamint mentálhigiénés támogató tevékenységet végeztek.¹⁹

CSALÁDTÁMOGATÓ PROGRAMOK AZ 1980-AS ÉS 1990-ES ÉVEKBEN

Az 1988 és 1993 közötti időszakban a Családtámogató Programok (*Family Advocacy Programs* – FAP) költségvetése 14,2 millió dollárról 62,2 millióra nőtt. A programokban részt vevő szakemberek fokozott erőfeszítéseket folytattak a jelentési és képzési rendszer, valamint a kiterjedt prevenció programok egységesítése érdekében. E programok mindegyikét elkülönített pénzalapokból finanszírozták, beleértve az Új Szülőket Támogató Programot

¹⁷ Veteran's affairs: A history in brief. Department of Veterans Affairs, Washington, DC., n. a. www.va.gov/opa/publications/archives/docs/history_in_brief.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 02. 24.)

¹⁸ Veteran's affairs: A history in brief: i. m.

¹⁹ History of Navy social work. United States Navy Medical Service Corps. In James Daley (ed.): *Social work in the military*. 2000, 23–26.

(*New Parents Support Program*) is, amely 20 millió dollár támogatást kapott 1995-ben. Az 1990-es évek vége felé a családtámogató programok növekvő költségvetési támogatása, valamint az erőforrások széles körben történő biztosítása a haderőt sújtó forrásmegvonás miatt megszűnt. 1995-re a Védelmi Minisztérium az öt évvel korábbi állapothoz képest hozzávetőlegesen egyharmaddal kevesebb aktív állományú katonával számolhatott, ezenkívül megszűntettek számos, főleg a tengerentúlon működő katonai létesítményt. A költségvetési megvonások ellenére a családtámogató programok 1998-ra egy olyan kiterjedt, átfogó és multidiszciplináris tevékenységet folytató, évente több mint 100 millió dollár költségvetési támogatásban részesülő, valamint több mint 2000 főt foglalkoztató intézményrendszerre fejlődtek, amely a szolgáltatások széles körét volt képes biztosítani mind az intervenció, mind pedig a prevenció területén.²⁰

A KÉMIAI SZERFÜGGŐSÉGEK MEGELŐZÉSÉRE IRÁNYULÓ PROGRAMOK AZ 1990-ES ÉVEKBEN

A kémiai szerfüggőségek megelőzésére irányuló programok szintén jelentős fejlődésnek és növekedésnek indultak az 1990-es években. Ebben az időszakban a civil társadalom egészségügyi ellátórendszerében a szerfüggő betegek kezelése terén a rövid kórházi fekvőbeteg-ellátással szemben egyre népszerűbbé vált a járóbeteg-ellátás, ami hatással volt a katonai egészségügyi ellátórendszer kémiai szerfüggőségeket kezelő intézményeinek szakmai irányultságára is. Az ambuláns kezelési formákat preferáló szakmai irányvonal a kórházi fekvőhelyek számának csökkentését eredményezte, amely tendencia – a jelentős költségvetési megvonások közepette – a haderő számára is kedvező volt.²¹

A legális és illegális kémiai szerek abúzusának, illetve használatának megelőzésére, továbbá a szenvedélybetegek kezelésére irányuló katonai programok vezetői (akik közül sokan szociális munkások voltak) részére elérendő célként azt határozták meg, hogy a lehető legalacsonyabb szintre szorítsák vissza a legális és illegális drogok használatát annak érdekében, hogy folyamatosan maximális szinten lehessen tartani a katonai erők operatív készenlétét. Ez a kitűzött cél, illetve az abból adódó szakmai felelősség az ellátórendszerben dolgozó szakemberek részére többek között azt is jelentette, hogy el kellett érniük az alkoholfüggőség korai stádiumban történő kiszűréséhez szükséges szakmai képességet. A megbízható érzékenységgű, minimális hibaszázalékkal működő specifikus tesztek, illetve mérőeszközök használata, például az Egészségügyi Világszervezet (WHO) alkoholfogyasztási zavarokat azonosító tesztje (*Alcohol Use Disorders Identification Test – AUDIT*) használata kritikuskán bizonyult a korai felismerés és diagnosztizáltság pontossága, megbízhatósága szempontjából.²²

Az 1990-es években az illegális drogok használatának megelőzése is fokozottan előtérbe került. Míg az 1980-as évek elején az illegális szerek használata miatt kezelés alá vont katonák az úgynevezett Korlátozott Jogosultságú Kommunikációs Program (*Limited Privilege Communication Program*) keretében kaptak segítséget, addig az 1980-as évek közepétől alkalmazták a zéró tolerancia alapelvét. Ennek eredményeként bárminemű illegális szerhasználatára vonatkozó jelentés – akár saját, akár mások szerhasználatára vonatkozott – a szolgálati

²⁰ Nelson: i. m.

²¹ Newsome: i. m.

²² Newsome: i. m.

viszony megszüntetését, illetve büntető feljelentés megtételének potenciális lehetőségét is magában hordozó vizsgálat megindítását vonta maga után.²³

1998-ban a légierő bevezette az Alkohol- és Drogabúzust Megelőző és Kontrolláló Programot (*Alcohol and Drug Abuse Prevention and Control Program – ADAPT*), amely az ide történő önkéntes jelentkezés és részvétel esetén a jelentkező illegális szerhasználatával kapcsolatos büntetőjogi felelősségre vonása alól bizonyos mértékig mentesítést adott. Az ADAPT létrehozása volt az első olyan alkalom, amikor már az eredmények értékelésére is jelentős hangsúlyt fordítottak. A követelményrendszer egyik eleme magában foglalta azt, hogy a szakembereknek 3, 6, illetve 12 hónapos periódusonként utánkövetéses értékeléseket (*follow-up assessments*) kellett írniuk a kezelésből elbocsátott személyekről. Ezekben az értékelésekben az adott személy viselkedési és fegyelmi helyzetére, valamint szolgálati feladatainak ellátására kiemelt figyelmet fordítottak. Az utánkövetés érdekében tartott szakmai értekezletek vezetéséért, valamint az illegális szerhasználó katonák kezeléséért szociális munkások, illetve magatartás-egészségügyi szakemberek voltak felelősek.²⁴

A VETERÁNOKRÓL VALÓ GONDOSKODÁS AZ 1990-ES ÉVEKBEN

Az 1990-es években a veteránokat segítő intézményrendszer (a már említett VA) az öbölháború veteránjainak gondozására összpontosította figyelmét. Sok ottani veterán olyan krónikus betegségekkel tért haza, amelyek nem voltak köthetők semmiféle specifikus kiváltó okhoz. Betegségük ismeretlen okának felderítése céljából a VA számos kutatást végzett, és törekedett megváltoztatni a katonai szolgálattal összefüggő sérülések pénzügyi kompenzációjának meghatározását.²⁵

Az 1990-es években a nők aránya a teljes veteránpopuláción belül jelentősen megnőtt. Válaszul erre a kihívásra a VA, tevékenységi körét tovább bővítve, egészségügyi intézményeket létesített és szolgáltatásokat indított be a női veteránok részére, továbbá jelentős erőfeszítéseket tett körükben annak tudatosítására, hogy ők ugyanúgy jogosultak az összes, veteránokat megillető szolgáltatásra és jogosultságra. Az 1992. évi Veteránok Egészségügyi Törvénye (*Veterans Health Care Act*) felhatalmazást adott számos genderspecifikus program és szolgáltatás végzésére, aminek eredményeként 1994 novemberében megnyitott az első, külön nők számára létrehozott veteránközpont. Az intézmény legfontosabb küldetése annak biztosítása volt, hogy – a férfi veteránokkal megegyező módon és mértékben – a női veteránok ugyanúgy hozzáférhessenek a VA mindazon egészségügyi szolgáltatásaihoz és egyéb juttatásaihoz, amelyek a veteránokat általánosságban megillették. További fontos cél volt, hogy hatékony választ tudjanak adni a női veteránok genderspecifikus igényeire, valamint, hogy ezen speciális igények kielégítése érdekében növeljék a tudatosságot a női veteránok juttatási rendszerének kidolgozása és a juttatások megfelelőségi kritériumainak kidolgozása terén.²⁶

A VA emellett lépéseket tett a nők szexuális erőszakkal szembeni védelme érdekében is. A széles körű médianyilvánosságot kapott Tailhook-botrány hatására – amelynek során haditengerészeti repülőtisztok 1991 szeptemberében egy négy napig tartó Las Vegas-i konferencián 83 nőt és 7 férfit szexuálisan zaklattak, illetve bántalmaztak – a Kongresszus komolyan elkezdett foglalkozni a női veteránok sérelmére elkövetett szexuális zaklatások

²³ Newsome: i. m.

²⁴ Newsome: i. m.

²⁵ Veteran's affairs: A history in brief: i. m.

²⁶ Veteran's affairs: A history in brief: i. m.

és támadások problémájával is. A VA honlapja szerint az Amerikai Egyesült Államok Szenátusának Veteránügyi Bizottsága által elrendelt és a női veteránok körében 1992 júliusában végrehajtott meghallgatássorozat elsőként hívta fel a törvényalkotók figyelmét a hadseregben szerzett szexuális traumák (*military sexual trauma*) problémakörére. A Kongresszus erre válaszul egy olyan törvényt (Public Law 102-585) szavazott meg, amely az 1992. novemberi hatálybalépését követően a női veteránok részére biztosított egészségügyi és konzultációs segítő szolgáltatások létrehozását írta elő, annak érdekében, hogy ezen speciális populáció tagjai képesek legyenek megbirkózni a katonai szolgálatuk során őket ért szexuális bántalmazásokból, illetve szexuális zaklatásokból eredő pszichés sérülésekkel. A későbbi törvények ezeket a szolgáltatásokat kiterjesztették a férfi veteránokra is, hatályon kívül helyezve az előírt szolgálati idő korlátozásait, és 2005-ig meghosszabbították ezen ellátások nyújtását.²⁷

A katonai szolgálat során elszenvedett szexuális traumák problémaköre a VA tevékenységének mai napig kiemelt beavatkozási területe, és az ilyen jellegű traumákat elszenvedett nők és férfiak részére biztosított juttatások és szolgáltatások bővülése folytatódott a következő évtizedben is. A rájuk irányuló segítő tevékenységben a szociális munkások gyakran tanácsadói, illetve szakmai koordinátori munkakörökben dolgoztak, illetve dolgoznak.

GLOBÁLIS HÁBORÚ A TERRORIZMUS ELLEN

2001. szeptember 11-én az Egyesült Államok örökre megváltozott. Előtte a haderő, illetve a katonai közösség úgy vélte, hogy mind mérete, mind pedig alkalmazási területe jelentősen csökkenni fog,²⁸ azonban a terrortámadások után ennek éppen az ellenkezője volt tapasztalható. A nemzetközi terrorizmus ellen meginduló – többek között Afganisztánban és Irakban folytatott – háborúval összefüggésben a hadsereg méreteit jelentősen megnövelték. Vietnám óta ez volt az első alkalom, hogy az amerikai hadsereg hosszan tartó háborúban vett részt, és ennek elhúzódásával változások következtek be a haderő társadalmi környezetében is. Ezekben a konfliktusokban már nem léteztek frontvonalak, így a katonanők – ellentétben a korábbi háborúkkal – gyakorlatilag folyamatosan harci helyzetben (*combat situation*) végezték a munkájukat. Ez a fajta egyenlőség egyrészt rávilágított a nők képességeire, azonban – a szexuális zaklatási és szexuális bántalmazási ügyeken keresztül – arra is ráirányította a figyelmet, hogy a katonanők mennyire kiszolgáltatottak a saját kollégáikkal szemben.²⁹

Ezen háborúk alatt a katonai közösségek figyelme ráirányult az öngyilkosság problémakörére is, ugyanis idővel a helyzet addig romlott, hogy az egy év alatt bekövetkezett öngyilkossági halálesetek száma már felülmúlta a harccselekményekkel összefüggésben elhalálozottak számát.³⁰ A haderőben a nyílt homoszexualitással szembeni attitűd, vagyis a „Ne kérdezd és ne áruld el” (*Don't ask and don't tell*) politikája megdőlt. Ezenfelül a terrorizmus elleni globális háborúval tömegesen megjelent a traumás agyi sérülés (*traumatic brain injury*) mint új, speciális harctéri sérülési forma. Ezek az egy időben és nagy volumenben megjelenő új tendenciák a haderő átalakulásához és növekedéséhez, ezen belül a katonai szociális munka

²⁷ Andrew Street – James Stafford: Military sexual trauma: Issues in caring for veterans. In: Iraq War Clinician's Guide. Department of Veterans Affairs & National Center for PTSD, Washington, DC., 2004.

²⁸ Daley: i. m.

²⁹ Jenny K. Hyun – Joanne Pavao – Rachel Kimerling: Military sexual trauma. PTSD Research Quarterly, Vol. 20, No. 2, 2009, 1–7.

³⁰ James Donnelly: More troops lost to suicide. Congressional Quarterly. http://www.congress.org/news/2009/11/25/rising_military_suicides?referrer5bk (Letöltés ideje: 2021. 02. 26.)

szerepének felértékelődéséhez vezettek. A katonai szociális munkások jelenleg magatartás-egészségügyi, illetve harctéri stressz kezelésére létrehozott egységekben dolgoznak, valamint segítik a hazatérő sérült katonák civil társadalomba történő visszailleszkedését.

SZEXUÁLIS BÁNTALMAZÁS

A 2000-es években hozták létre a Szexuális Bántalmazás Megelőzési és Reagálási Irodát (*Sexual Assault Prevention and Response Office – SAPRO*). 2005. október 5-én irányelvet adtak ki, mely felvázolta a SAPRO felelősségi köreit és feladatrendszerét, valamint létrehozta az első olyan ügynökséget, amelynek feladata felderíteni és jelenteni a haderőben előforduló szexuális zaklatási ügyeket. A direktíva hatálya kiterjedt a fegyveres erők teljes szervezetére (az összes haderőnemre) és személyi állományára. A program célja volt, hogy a haderőn belül felszámolja a szexuális zaklatási és bántalmazási ügyeket. A szociális munkásokat és más magatartás-egészségügyi szakembereket gyakran alkalmazták szakmai koordinátorként, illetve sok esetben az áldozatok önkéntes segítőjeként, képviselőjeként játszottak fontos szerepet a programban.³¹

Ebben az időszakban további lényeges változást jelentett a haderő férfiak szexuális bántalmazásának jelenségére vonatkozó attitűdjének megváltozása. A haderő személyi állományának túlnyomó részét férfiak teszik ki, a jelentett szexuális bántalmazási ügyek nemek szerinti megoszlásának vizsgálatakor mégis az derült ki, hogy ezen esetek nominális értelemben vett tényleges száma (tehát nem a teljes női, illetve férfit populációhoz viszonyított előfordulási aránya!) a nők és a férfiak (mint áldozatok) körében nagyjából megegyezik (a férfi katonák teljes populációján belül az előfordulási arány 1 százalék, míg a női katonák esetében 20–40 százalék volt).³²

A VA lépéseket tett a szexuális bántalmazás utóhatásainak leküzdésére. „A VA által kiadott irányelvek sorozata előírta az összes veterán univerzális átvizsgálását a katonai szexuális traumák kórtörténetében, és meghatározta, hogy mindegyik létesítmény jelöljön ki egy katonai szexuálistrauma-koordinátort a szűrési, kezelési és beutalási folyamatok felügyeletére”³³ – olvasható az egyik tanulmányban. Ezeket a pozíciókat gyakran szociális munkások töltötték be.

A szervezeten belül gyakorivá váló szexuális zaklatási ügyek, illetve súlyos erőszakos szexuális bűncselekmények 2020-ban ismét ráirányították a figyelmet az Egyesült Államok haderejére. Az amerikai hadsereg történetének egyik legnagyobb felelősségre vonási hullámához vezetett az a vizsgálat, amely a texasi Fort Hood katonai bázison történt szexuális zaklatással párosuló gyilkossági ügy miatt indult, és amelynek keretében első körben 14 katonatisztet függesztettek fel. A vizsgálat azután kezdődött, hogy 2020. június végén megtalálták a bázison szolgált és ugyanezen év áprilisában eltűnt Vanessa Guillen holttestét egy sekély gödörben elásva. Ezután nem sokkal később öngyilkos lett az a húszéves katona, akit a rendőrség az ügyben gyanúsítottként hallgatott ki.

³¹ Sexual Assault Prevention and Response Program. Department of Defense Directive, Number 6495.01. Washington, DC., 2005.

³² Ursula A. Kelly – Kelly Skelton – Patel Meghna – Bekh Bradley: More than military sexual trauma: Interpersonal violence, PTSD and mental health in women veterans. *Nursing & Health*, 34(6), 2011, 457–467.

³³ Street–Stafford: i. m.

A lefolytatott vizsgálat mély, rendszerszintű problémákat tárt fel a 37 ezer aktív állományú katonával, összesen 227 ezer lakóval – családtagokkal, személyzettel, nyugdíjazott katonákkal – működő, 2000 négyzetkilométeres bázison. Eszerint a katonai vezetés felszínesen kezelte az eltűnési ügyeket és a szexuális jellegű bűncselekményeket, valamint nem fordított kellő figyelmet a személyi állomány általános hangulatára. A bázison 2020-ban egymást érték az erőszakos halálesetek, és több más bűncselekmény is következmények nélkül maradt.

Az ügy feltárását végző vizsgálóbizottság jelentése szerint az elvesztett bizalom visszaszerzése a legfontosabb feladat, továbbá alapos felülvizsgálatra szorul a haderőn belüli Szexuális Zaklatások, Bántalmazások Megelőzésére és Kezelésére Létrehozott Program (*Sexual Harassment/Assault Response and Prevention Program – SHARP*) is. Az ügy hatására a hadsereg akcióttervet készített az ilyen és hasonló jellegű bűncselekmények jövőbeni megelőzése érdekében.³⁴

ÖNGYILKOSSÁG-MEGELŐZÉS

A terrorizmus elleni globális háború idején az öngyilkosság problémakörére a haderőn belül ismét fokozott figyelem irányult. A katonai vezetés elsődleges célja az öngyilkossági esetek számának csökkentése, illetve ezen túlmenően a probléma szervezetben belüli teljes körű felszámolása volt. Az egyik megvalósított program az aktív állományú katonák és veteránok országos telefonos segélyközpontja volt, amelyet 2007-ben hoztak létre. „Indulása óta a Veterans Crisis Line több mint 500 000 hívásra válaszolt, és több mint 18 000 életmentő beavatkozást hajtott végre. 2009-ben a VA kibővítette a telefonos segélyközpont szolgáltatásait az anonim online csevegés (chat) lehetőségével is, amely azóta több mint 28 000 embernek segített”³⁵ – áll az egyik összefoglalóban. A telefonos segélyközpontban olyan szakemberek dolgoznak, akik különböző krízisintervenciós és mentális egészségügyi technikák birtokában a krízishelyzetben lévők részére professzionális segítséget tudnak nyújtani. A VA kórházaiban és a katonai egészségügyi intézmények viselkedési egészségügyi osztályain (*Behavioral Health Departments*) krízisintervenciós tanácsadóként gyakran szociális munkások dolgoznak.

AZ AMERIKAI KATONAI SZOCIÁLIS MUNKÁSOK KÉPESÍTÉSI KÖVETELMÉNYEI NAPJAINKBAN

A szociális munkásoknak ma legalább mesterfokozatú szakirányú (szociális munkás) diplomával kell rendelkezniük ahhoz, hogy veteránokkal dolgozhassanak, vagy aktív állományú katonaként katonai szociális munkásként szolgálhassanak.

Az Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma (*U.S. Department of Defense – DoD*) preferenciái alapján az elmúlt években kialakított követelményrendszer szerint a szociális munkásoknak kétéves posztgraduális szakmai tapasztalattal és/vagy az önálló klinikai szociális munka gyakorlásához szükséges engedéllyel kell rendelkezniük, mielőtt a haderőben szolgálatot teljesíthetnének. Ezt elősegítendő, minden haderőnem létrehozott egy szakmai

³⁴ <https://telex.hu/kulfold/2020/12/09/tomeges-felelossegre-vonashoz-vezetett-egy-gyilkossag-az-egyesult-allamok-egyik-legnagyobb-katonai-bazison> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 17.) <https://telex.hu/kulfold/2020/09/27/minthatakok-ulne-a-katonai-oriabazison> (Letöltés időpontja: 2020. 02. 17.)

³⁵ Suicide prevention. Department of Veterans Affairs. Washington, DC., 2011. http://www.mentalhealth.va.gov/suicide_prevention/index.asp (Letöltés időpontja: 2020. 02. 26.)

továbbképzési rendszert, támogatva ezzel is a frissen végzett mesterfokozatú diplomával rendelkező szociális munkásokat a katonai szociális munka gyakorlásához szükséges klinikai engedély megszerzésében (*Department of Veterans Affairs*, 2010).³⁶

A VA-nál végzett szociális munka szintén sokat fejlődött, a jelenlegi feladatrendszerük már minden ellátási területre kiterjed, amelybe beletartozik a VA kliensei és családtagjai részére nyújtott, beilleszkedésüket és problémáik megoldását támogató komplex szociális segítségnyújtás, valamint a szakmai és pszichoszociális rehabilitáció elősegítése is. A szociális munkások multidiszciplináris alapon szerveződő szakmai munkacsoportok (teamek) szerves részét képezik, illetve részt vesznek a kezelési stratégiák szakmai kidolgozásában és megvalósításában is. Akut, krónikus és terminális betegekkel foglalkoznak, koordinálják a kórházból történő elbocsátás tervezését, továbbá utánkövetéses gondozást végeznek.³⁷ A szociális munkások továbbra is részt vesznek a VA szinte minden célcsoportjának – köztük a terrorizmus elleni globális háború veteránjainak, a hajléktalanoknak, az időseknek, az elmebetegeknek és az őket gondozó családoknak – a támogatásában, segítségében. Az Egyesült Államok Veteránügyi Minisztériuma több mint 180 szociálismunkás-képző intézménnyel áll kapcsolatban, és egy jelentés szerint „a legnagyobb és legátfogóbb klinikai képzési programot működteti a szociálismunkás-hallgatók számára, melynek keretében évente 900 hallgatót képez ki”.³⁸ 2010-ben a VA több mint 13 000 szociális munkást foglalkoztatott, és ez a szám évről évre növekvő tendenciát mutat.³⁹

KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmány bemutatta az Egyesült Államok haderejének, illetve veteránügyi ellátórendszerének keretén belül folyó szociális munka történelmi gyökereit, valamint fejlődéstörténetének főbb mérföldköveit. Az egészségügyi és pszichiátriai jellegű szociális munka kialakulásának időszakát jelentő amerikai polgárháborútól kezdve a nemzetközi terrorizmus ellen folytatott globális háborúig a szociális munkások folyamatosan részt vettek az amerikai katonák, veteránok és azok családtagjainak gondozásában. Meghatározó szerepük volt az amerikai haderő számos szociális jellegű reformprogramjának kidolgozásában és megvalósításában (pl. család támogató program, kémiai szerfüggőségek megelőzését célzó program, szexuális bántalmazásokat megelőző program).

A tanulmányban bemutatott fejlődési út vizsgálata során markánsan kirajzolódik, hogy az elmúlt 100 év alatt az amerikai haderőben dolgozó szociális munkások hogyan terjesztették ki szakmai tevékenységüket a szűk értelemben vett mentálhigiénés és egészségügyi szociális munkától számos más, a katonák és katonacsaládok szociális helyzetét jelentősen befolyásoló más dimenziókra, illetve az azoknak megfelelő beavatkozási területekre is.

Természetesen a haderő működését, alkalmazását befolyásoló társadalmi és műveleti környezet folyamatos változása, illetve az ebből adódó újabb és újabb kihívások a katonai szociális munkától is állandó adaptációs és innovációs készséget, valamint nagyfokú dinamizmust és rezilienciát követel meg. Ez a külső kényszerítő erők által diktált

³⁶ History of Veteran's Administration social work. Department of Veterans Affairs. Washington, DC., 2010. <http://www.socialwork.va.gov/about.asp> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 24.)

³⁷ History of Veteran's Administration social work: i. m.

³⁸ History of Veteran's Administration social work: i. m.

³⁹ Social work jobs in the federal government. Partners for Public Service, Washington, DC., 2010.

megújulási, illetve adaptációs kényszer, valamint az azokhoz való alkalmazkodás kiválóan megfigyelhető az amerikai katonai szociális munka fejlődéstörténete során. A felgyülemlett szakmai tapasztalatok áttekintése, értékelése, adott esetben – a nemzeti sajátosságok figyelembevételével történő – beépítése minden bizonnyal megtermékenyítő jelleggel hathat a mai magyar haderőben folyó katonai szociális munka fejlődésére, professzionalizálására, valamint szakmai identitásának és presztízsének megerősítésére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Daley, James G.: *Military social work practice in mental health programs*. In: Daley, James (ed.): *Social work in the military*. Haworth Press, 2000, 123–136.
- Donnelly, James: *More troops lost to suicide*. Congressional Quarterly. 2009. http://www.congress.org/news/2009/11/25/rising_military_suicides?referrer5bk
- History of Navy social work. United States Navy Medical Service Corps. In: Daley, James (ed.): *Social work in the military*. Haworth Press, 2000, 23–26.
- History of Veteran's Administration social work. Department of Veterans Affairs. Washington, DC., 2010. <http://www.socialwork.va.gov/about.asp>
- Hyun, Jenny K. – Pavao, Joanne – Kimerling, Rachel: *Military sexual trauma*. PTSD Research Quarterly, Vol. 20, No. 2, 2009, 1–7.
- Kelly, Ursula A. – Skelton, Kelly – Meghna, Patel – Bradley, Bekh: *More than military sexual trauma: Interpersonal violence, PTSD and mental health in women veterans*. Nursing & Health, 34(6), 2011, 457–467.
- Lasiuk, Gerri – Hegadoren, Kathleen: *Posttraumatic stress disorder part I: Historical development of the concept*. Perspectives in Psychiatric Care, 42(1), 2006, 13–20.
- Military child advocacy programs: Victims of neglect. Government Accountability Office, Washington, DC., 1979.
- Mintha átok ülne a katonai óriásbázison. 2020. 09. 27. <https://telex.hu/kulfold/2020/09/27/mintha-atok-ulne-a-katonai-oriasbazison>
- Nelson, Jason: *Development and evolution of the family advocacy program in the Department of Defense*. In: Daley, James (ed.): *Social work in the military*. Haworth Press, 2000, 51–66.
- Newsome, Ruth: *Military social work practice in substance abuse programs*. In: Daley, James (ed.): *Social work in the military*. Haworth Press, 2000, 91–106.
- Sexual Assault Prevention and Response Program. Department of Defense Directive, Number 6495.01. Washington, DC., 2005.
- Social work jobs in the federal government. Partners for Public Service. Washington, DC., 2010.
- Street, Andrew – Stafford, James: *Military sexual trauma: Issues in caring for veterans*. In: *Iraq War Clinician's Guide*. Department of Veterans Affairs & National Center for PTSD, Washington, DC., 2004.
- Suicide prevention. Department of Veterans Affairs. Washington, DC., 2011. http://www.mentalhealth.va.gov/suicide_prevention/index.asp
- Tömeges felelősségre vonáshoz vezetett egy katonanő halála az Egyesült Államok egyik legnagyobb katonai bázisán. 2020. 12. 09. <https://telex.hu/kulfold/2020/12/09/tomeges-felelossegre-vonashoz-vezetett-egy-gyilkossag-az-egyesult-allamok-egyik-legnagyobb-katonai-bazisan>
- Veteran's affairs: A history in brief. Department of Veterans Affairs, Washington, DC. www.va.gov/opa/publications/archives/docs/history_in_brief.pdf

Minkó-Miskovics Mariann – Ács Gábor:

A FEGYVERESEN ELKÖVETETT, ELŐLJÁRÓ VAGY SZOLGÁLATI KÖZEG ELLENI ERŐSZAK VESZÉLYHELYZET IDEJÉN

DOI: [10.35926/HSZ.2022.2.5](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.2.5)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak és a hozzá kapcsolódó bűncselekmény alapvetően egy kisebb jelentőségű, a jogászok jelentős része számára ismeretlen bűncselekménynek tekinthető, amelyen a minősítő körülmények között megjelenő „fegyveresen” minősítés sem változtat. A bűncselekmény ugyanakkor mégis kiemelt jelentőséggel rendelkezik, főleg a jelenlegi bevándorlás és járvány okozta válsághelyzetben. A tanulmány a fegyveresen elkövetett, előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak bűncselekményének jogszabályi hátterét, a rendelkezésre álló joggyakorlatot és a kapcsolódó statisztikákat vizsgálja, különös figyelmet fordítva a veszélyhelyzetek során változó elkövetési számokra és következtetéseket levonva a bűncselekmény jövőbeli várható alakulására.

KULCSSZAVAK: fegyveresen elkövetett, előljáró vagy szolgálati közeg, erőszak, statisztika, veszélyhelyzet

BEVEZETÉS

Az előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak a Büntető Törvénykönyv speciális alanyokra, illetve katonákra vonatkozó rendelkezései között található, és mint ilyen katonai bűncselekmény, azaz viszonylag ismeretlen az átlag jogászok számára. Azonban az előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak semmiképpen sem tekinthető jelentéktelen bűncselekménynek, tekintettel arra, hogy a jogalkotó már a bűncselekmény alapesetét is büntettnek minősítette és szabadságvesztés büntetés kiszabását is lehetővé tette. Emellett ez az alárendeltként elkövethető bűncselekmény rendelkezik egy rendkívül érdekes minősítő körülménnyel: elkövethető fegyveresen is, ami azért is különleges, mert a katonák jogosultak maguknál tartani meghatározott eszközöket, így különösen a lőfegyverüket, és ebben az esetben a súlyosabb minősítés a bűncselekmény elkövetése esetén indokolt lehet.

A magyar jogtudomány ugyanakkor rendkívül keveset foglalkozott az említett bűncselekménnyel; a fegyveresen elkövetett, előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak bűncselekményét – ideértve az előljáró vagy szolgálati közeg védelmére kelt vagy arra rendelt személy elleni erőszak bűncselekményével – egyáltalán nem vizsgálták még. Különösen akkor nem, amikor a katonák jelenléte fokozottnak tekinthető, így az egyes speciális jogrendek esetében, ideértve a bevándorlás okozta veszélyhelyzetet és a koronavírus-járvány miatt felmerülő veszélyhelyzetet.

Jelen tanulmány célja annak vizsgálata, milyen jogi háttérrel rendelkezik a fegyveresen elkövetett, előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak és a fegyveresen elkövetett, előljáró vagy szolgálati közeg védelmére kelt vagy arra rendelt személy elleni erőszak bűncselekménye, illetve hogyan alakultak ezeknek a bűncselekményeknek az elkövetési számai a hétköznapi időszakok során és a veszélyhelyzetekben.

A FEGYVERESEN ELKÖVETETT, ELŐLJÁRÓ VAGY SZOLGÁLATI KÖZEG ELLENI ERŐSZAK HÁTTERE

Az előjáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak és a kapcsolódó bűncselekménye¹ a Büntető Törvénykönyv (a továbbiakban: Btk.)² katonai bűncselekményekkel foglalkozó XLV. fejezetében szerepel, és a szökés bűncselekményével együtt alkotják azon két bűncselekményt, amelyek fegyveresen is elkövethetők.³

Fogalmi háttér: fegyveresen⁴

A Btk. az Értelmező rendelkezések között határozza meg a „fegyveresen” minősítés fogalmát. Eszerint fegyveresen követi el a bűncselekményt, aki működőképes lőfegyvert, robbanóanyagot, robbantószer, robbanóanyag vagy robbantószer felhasználására szolgáló készüléket tart magánál, vagy ezek utánzatával fenyegetve követi el a bűncselekményt.⁵

A fogalmakat megvizsgálva megállapítható, hogy azok némiképp eltérnek a hétköznapi értelemben vett fegyverfogalmaktól: a 2012-es Btk. kommentárja kiemeli, hogy a „fegyveresen” minősítés törvény szerinti fogalma egyszerre szűkebb és tágabb annak hétköznapi értelmét tekintve. Szűkebb, mivel a „fegyveresen” minősítés nem terjed ki a szűrő-, vágó- és ütőfegyverekre, ezzel egyszerre azonban tágabb is, hiszen magában foglalja a robbanóanyagot, a robbantószer és az ezek felhasználására szolgáló készüléket is.⁶ Emellett a „fegyveresen” minősítés annak célját tekintve függetlenné tekinthető, tehát a minősítés megalapozásához nem szükséges, hogy az elkövető valamilyen célból tartsa magánál az említett eszközöket, elegendő, ha azokat egyszerűen cél nélkül magánál tartja, vagy azok utánzatával követi el a bűncselekményt.⁷

A „fegyveresen” minősítés esetén mindenképp érdemes megvizsgálni a cselekvősegeket is, amelyek alapvetően kétféleképpen lehetnek: aktív és passzív cselekvősegek. Passzívnak tekinthető a lőfegyver magánál tartásával, aktívnak pedig az utánzatával fenyegetve történő elkövetés; az elhatárolás alapja az eszköztípus, hiszen objektíve veszélyes eszköznél (lőfegyver) elegendő a passzív cselekvőség is, míg szubjektíve veszélyes eszköz (fegyverutánzat) esetében szükséges az elkövető aktív cselekvősége is.

¹ Lásd a hivatalos személy elleni erőszak, közfeladatot ellátó személy elleni erőszak, illetve a hivatalos személy vagy közfeladatot ellátó személy támogatója elleni erőszak analógiáját.

² 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

³ Megjegyzendő, hogy a vizsgált kérdéskörrel a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról szóló 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet egyáltalán nem foglalkozik. A vonatkozó eljárási szabályokat a Magyar Honvédség katonai nyomozó hatóságairól és a bűncselekmények parancsnoki nyomozásáról szóló 19/2003. (V. 8.) HM–IM együttes rendelet tartalmazza.

⁴ Jelen tanulmány keretei között a „fegyveresen” minősítés tekintetében kizárólag a lőfegyverekkel foglalkozom, illetve az utánzatokkal, tekintettel arra, hogy a katonák szolgálatban ezen eszközök viselésére jogosultak.

⁵ 2012. évi C. törvény 459. § (1) bekezdés 5. pont.

⁶ Kónya István: Magyar Büntetőjog I–III. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013. Btk. 459. § (1) bekezdés 5. és 6. pont.

⁷ T/6958. sz. törvényjavaslat a Büntető Törvénykönyvről, 504, 5–6. pont fegyveres elkövetésre vonatkozó rendelkezések. Megjegyzendő, hogy e kérdés vonatkozásában egyes jogászok ellentétes véleményt képviselnek, álláspontjuk szerint a célzatos magánál tartás mindenképp szükséges a minősítés megállapításához. Lásd például: Polt Péter: Új Btk. kommentár. 8. köt. Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013, 322.

A „fegyveresen” minősítés alapja minden esetben a lőfegyver. A jelenleg hatályos szabályozás szerint lőfegyver a tüzfegyver, valamint az a légfegyver, amelyből 7,5 joule-nál nagyobb csőtorkolati energiájú, szilárd anyagú lövedék lőhető ki.⁸ A tüzfegyver pedig az említett jogszabálmellékletben meghatározott, speciális kategóriába tartozó – vagy ilyené átalakított – eszköz, amelyből gyúlékony hajtóanyag segítségével szilárd anyagú lövedék lőhető ki, kivéve, ha a jogszabályban meghatározott módon hatástalanították, vagy riasztásra, jelzésre, életmentésre, állatok leölésére vagy szigonnyal történő halászatra, illetve ipari vagy műszaki célokra tervezték, feltéve, hogy rendeltetésszerűen csak e célokra használható, vagy a jogszabály rendelkezése alapján muzeális fegyvernek minősül.⁹

A lőfegyverrel ellentétben az utánzatra vonatkozóan nincs olyan pontos és átfogó fogalom,¹⁰ amely jogszabályban vagy iránymutatásban, bírósági döntésben szerepelne, és amely megkönnyítené az utánzat mint fegyveres elkövetés során használt eszköz értelmezését. A jelenleg elfogadott értelmezés szerint utánzatnak tekinthető minden olyan eszköz, amely a megfenyegetett személy megtévesztésére objektíve alkalmas, a valódi eszközhöz olyan mértékben hasonló, hogy képes legyen ténylegesen megtéveszteni a sértettet. Feltétel továbbá, hogy az utánzat fizikai eszköz legyen, amelynek fenyegetés körében történt használati módja ugyanazt az érzületet kell hogy kiváltsa a sértettben, mintha a fenyegetésre valóságos lőfegyverrel vagy robbanóanyaggal került volna sor,¹¹ ugyanakkor további követelmények nincsenek meghatározva.¹²

Megjegyzendő emellett, hogy a magyar büntetőjog a „fegyveresen” minősítés körében kizárólag a lőfegyvert és annak utánzatát szabályozza, az egyéb fegyvereket nem tudja a „fegyveresen” minősítés körébe vonni és annak megfelelően kezelni, még az utánzatok jogszabályba iktatásával sem. Ez ugyanakkor különös nehézségeket okoz az előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak bűncselekményét tekintve, hiszen a katonák lőfegyver vagy fegyverutánzat mellett más típusú fegyvert is tarthatnak, bár ez alapvetően nem jellemző.

Előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak bűncselekménye¹³ a jelenleg hatályos Btk.-ban¹⁴

A Btk. nem határozza meg az előljáró, illetve a szolgálati közeg fogalmait és utaló szabályt sem alkalmaz, ugyanakkor – közvetlen megjelölés hiányában is – a katonákra irányadó

⁸ A lőfegyverekről és löszerekről szóló 2004. évi XXIV. törvény 2. § 16. pont.

⁹ 2004. évi XXIV. törvény 2. § 29. pont.

¹⁰ Megjegyzendő, hogy a magyar jogtól eltérően az utánzatok fogalmát a közösségi jogban megpróbálták meghatározni, azonban ebben is csak lőfegyverutánzatok elkülönítésére került sor a lőfegyverekkel hasonlóságot mutató termékektől. Lásd A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és Tanácsnak – A lőfegyverutánzatok forgalomba hozatala COM (2010) 404.

¹¹ Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma és a megyei bíróságok (a Fővárosi Bíróság) Büntető Kollégiumának álláspontja a Btk.-t módosító novella (a 2001. évi CXXI. tv.) egyes rendelkezéseinek alkalmazásának kapcsolatos jogértelmezési kérdésekben A novella 19. §-ához (a Btk. 137. § 4. pontjához).

¹² Az utánzatok fogalmával kapcsolatos részletesen lásd Miskovics Mariann: A fegyveres elkövetés értelmezésének változásai az 1961-es Büntető Törvénykönyvtől napjainkig. Belügyi Szemle, 2016/6., 91–107.

¹³ E részben kizárólag áttekintően mutatom be a bűncselekmény törvényi tényállását, tehát nem elemzem részletesen a tényállást és annak elemeit.

¹⁴ Megjegyzendő, hogy az előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak bűncselekménye már az 1978-as Büntető Törvénykönyvben is megjelent. A fegyveresen elkövetett előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszakkal kapcsolatos, az 1978-as Büntető Törvénykönyvben szereplő releváns rendelkezéseket lásd a 18. lábjegyzetben.

jogszabályokat kell ebben az esetben alkalmazni, amelynek alanyi körét a Btk. kifejezetten meghatározza.¹⁵

Az irányadó rendelkezések szerint a katonák a szolgálatukat a honvédségnél fennálló függelmi rendszerben teljesítik. Előljáró vagy felettes az a katona, akinek joga és kötelessége más katonák tevékenységének irányítása; alárendelt pedig az, akire ez a jogkör kiterjed.¹⁶ A jogtudományban elfogadott értelmezés szerint a szolgálati előljáró általános hatáskörű előljáró, szakmai előljáró pedig az az előljáró, aki csak saját szakterületén van felruházva rendelkezési jogkörrel. Az őr vagy más szolgálati közeg pedig az a katona, aki vezénylés alapján ténylegesen ilyen szolgálatot lát el. Az előljáró és a szolgálati közeg között a legnagyobb különbség, hogy az előljárót szolgálaton kívül is megilleti a védelem, míg a feljebbvalót, őrt vagy más szolgálati közegét csak a szolgálatának teljesítése során; szolgálaton kívül csak akkor, ha a szolgálatával összefüggésben került sor a bűncselekmény elkövetésére.¹⁷ Kiemelendő a bűncselekmény tényállása tekintetében, hogy az előljáró elleni erőszak tettese kizárólag alárendelt, szolgálati közeg elleni erőszak tettese viszont bármilyen katona¹⁸ lehet.¹⁹

A fegyveresen elkövetett, előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak

A jogalkotó a Btk.-ba szinte változatlan formában emelte be az 1978-as Büntető Törvénykönyvben szereplő tényállást, így annak „fegyveresen” minősítését is,²⁰ figyelmen kívül hagyva ugyanakkor a kapcsolódó joggyakorlatot és statisztikai adatokat is.

A fegyveresen elkövetett, előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak bűncselekményét – ideértve az előljáró vagy szolgálati közeg védelmére kelt vagy arra rendelt személy elleni erőszak bűncselekményét is – megvizsgálva megállapítható, hogy a Btk. hatálybalépése, tehát 2013. július 1. óta a joggyakorlatban nem jelent meg ez a két bűncselekmény, ráadásul olyan bírósági határozat sem született, amely a „fegyveresen” minősítéssel is foglalkozna.

Így ebben az esetben kizárólag az 1978-as Büntető Törvénykönyv alapján hozott bírósági határozatok alkalmazhatók,²¹ amelyek esetében a „fegyveresen” minősítés rendkívül ritkán fordult elő. A viszonylag kisszámú bírósági határozatból összesen egy olyat lehet kiemelni, amely a „fegyveresen” minősítéssel foglalkozott. Ez a határozat kifejezetten rögzítette, hogy

¹⁵ A Btk. kifejezetten meghatározza a katona fogalmát: katonának minősül a Btk. alkalmazásában a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatalos katasztrófavédelmi szerv, valamint a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja. 2012. évi C. törvény 127. § (1) bekezdés.

¹⁶ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény.

¹⁷ Polt Péter (főszerk.): Új Btk. kommentár. 8. köt. Nemzeti Közszerkesztés és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013, 279.

¹⁸ A katonai bűncselekmények egyik általános jellemzője, hogy tettes kizárólag katona lehet. Legf. Bír. Katf. III. 333/1986. (BH1987. 146.).

¹⁹ Indokolás a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi ... törvényhez. <http://konyvtar.bpugyvedikamara.hu/wp-content/uploads/2012/02/BTKeloterjesztes-tervezet.pdf> (Letöltés időpontja: 2021. május 23.)

²⁰ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak bűncselekménye csak 2011-ben egészült ki a „fegyveresen” minősítés egy igen érdekesen megfogalmazott formájával, a „fegyverrel” minősítéssel az egyes büntető tárgyú törvények módosításáról szóló 2010. évi CLXI. törvény 23. §-ában foglaltak eredményeként.

²¹ Megjegyzendő, hogy az Alkotmánybíróság sem foglalkozott a fegyveresen elkövetett előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszakkal, illetve az Alkotmánybíróság vizsgálatára irányuló beadvány benyújtására sem került még sor.

a fegyveresen elkövetett, előljáró elleni erőszak megállapításához szükséges az elkövetési magatartásnak a fegyver felhasználásával történő megvalósítása, amely lehet a fegyver megtartásáért való dulakodás vagy az előljáró távozása után fenyegetésként leadott lövés is.²² Tehát a „fegyveresen” minősítés megállapításához képest többletelemként jelenik meg a fegyver használata (aktív cselekvőség), és nem elegendő a minősítő körülmény jogszabályi fogalmában meghatározott magánál tartás (passzív cselekvőség). Emellett a „fegyverrel” minősítés keretében a tényállásnál a jogalkotó kizárólag a fegyver használatát bünteti, amely egyrésztől szűkítő jellegű, mivel nem tartalmazza a robbanóanyag, illetve a fegyver és a robbanóanyag utánzatát, ugyanakkor szélesebb is, hiszen a fegyver fogalma nemcsak a lőfegyvert foglalja magában, hanem a gáz- és riasztófegyvert, a sorozatlövő fegyvert, illetve más fegyvereket is.

A FEGYVERESEN ELKÖVETETT, ELŐLJÁRÓ VAGY SZOLGÁLATI KÖZEG ELLENI ERŐSZAK BŰNCSELEKMÉNYÉNEK ALAKULÁSA „ÁLTALÁNOS ÁLLAPOTBAN” ÉS A VESZÉLYHELYZETEK²³ IDEJÉN

Az előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak – a rendelkezésre álló statisztikai adatok szerint – meglehetősen ritkán előforduló bűncselekménynek tekinthető, évente legfeljebb öt ilyen bűncselekmény elkövetésére került sor. Megvizsgálva a rendelkezésre bocsátott elkövetési adatokat, megállapítható, hogy 2009 és 2020 között összesen huszonöt ilyen bűncselekmény történt.²⁴

A következő oldalon látható ábra alapján megállapítható, hogy a vizsgált időszakban az alaptényállás is viszonylag ritkán valósult meg, de hozzá képest a „fegyveresen” minősítéssel rendelkező tényállás még ritkábban fordult elő. 2016 óta – a rendelkezésre álló adatok alapján – nem került sor fegyveresen elkövetett, előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak bűncselekményének elkövetésére. Emellett a kapcsolódó, támogató bűncselekmények elkövetésére egyáltalán nem került sor a vizsgált időszakban.

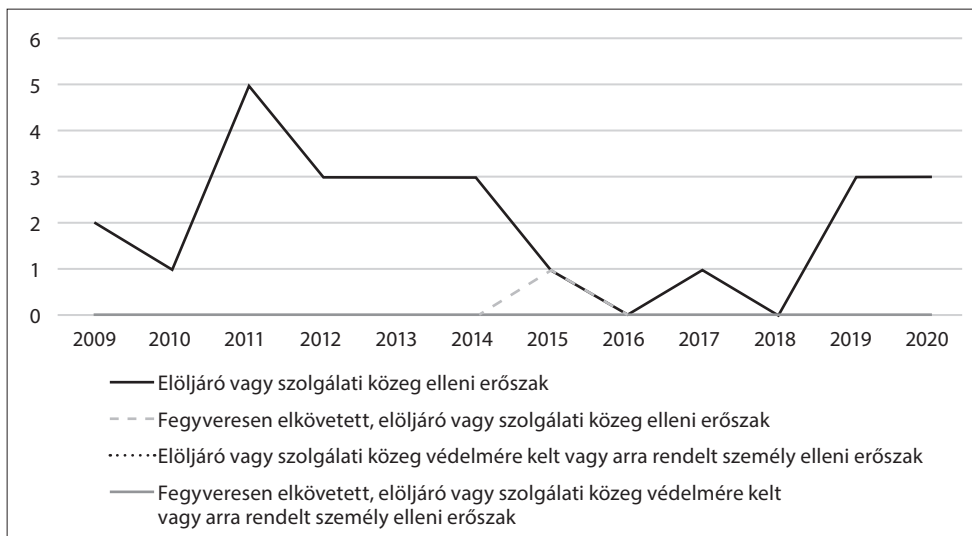
Megjegyzendő, hogy a vizsgált adatok tekintetében érdemi változás nem fedezhető fel az „általános” állapot, illetve a tömeges bevándorlás²⁵ és a járványhelyzet okozta veszély-

²² Legf. Bír. Bf. V. 700/1992. sz. (BH1993. 146).

²³ Az Alaptörvény 53. cikk (I) bekezdése szerint a kormány az élet- és vagyónbiztonságot veszélyeztető elemi csapás esetén vagy ennek következményeinek elhárítása érdekében veszélyhelyzetet hirdet ki, és sarkalatos törvényben meghatározott rendkívüli intézkedéseket vezethet be. Jelenleg – 2021. június 14. napján – bevándorlás okozta veszélyhelyzet, illetve járvány okozta veszélyhelyzet áll fenn.

²⁴ Megjegyzendő, hogy a rendelkezésre álló statisztikai adatok nem tekinthetők teljes mértékben pontosnak, több okból sem: egyrészt követő jellegű statisztikát tartalmaznak, tehát az adatok statisztikai rendszerben történő rögzítésére kizárólag az adott büntetőeljárás lezárását követően kerül sor, emellett a statisztikai rendszerben az adatok rögzítésére az eljárások keretében leadott adatok alapján kerül sor, így a statisztikai rendszer a testrésszel történő elkövetést is „fegyveresen” elkövetettnek értelmezheti. Ugyancsak nehézséget okoz, hogy a statisztikai rendszerben nem kerül megfelelően elkülönítésre a „fegyverrel” és „fegyveresen” elkövetés, azok egyaránt szerepelnek a statisztikai adatok között.

²⁵ A tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet elrendelésére 2016-ban került sor a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet Magyarország egész területére történő elrendeléséről, valamint a válsághelyzet elrendelésével, fennállásával és megszüntetésével összefüggő szabályokról szóló 41/2016. (III. 9.) kormányrendelettel, amely jelenleg is hatályos.

1. ábra 2009–2020²⁶ között²⁷ elkövetett, előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak és fegyveresen elkövetett, előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak²⁸

helyzet²⁹ bekövetkezése között. Ez meglehetősen érdekesnek tekinthető, hiszen több katona teljesített szolgálatot lényegesen több helyszínen, aminek azt kellett volna jelentenie, hogy jelentősen megnő az ilyen bűncselekmények száma.

Az adatokat megvizsgálva kijelenthető, hogy az egyetlen fegyveresen elkövetett, előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak bűncselekményt Hajdú-Bihar megyében, maroklófegyverrel, egy felnőtt férfi főtitst követte el. Az összes előljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak bűncselekményét tekintve megállapítható, hogy azok többségét Budapesten követték el (36%), test vagy testrészt igénybevételeivel (59%), leginkább férfiak (91%), többségükben felnőttek³⁰ (86%).³¹

²⁶ 2009. január 1. napja és 2020. december 31. napja közötti időszak.

²⁷ Korábbi vizsgálatként lásd például: Honfi Attila: A katonai fegyelem és a bekövetkezett (katonai és köztörvényi) bűncselekmények összefüggései a Magyar Honvédségnél 1991. január 1. és 1999. december 31. közötti időszakban. Doktori (PhD-) értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2004, 67., 72., 77., 102.

²⁸ 2021. március 19. napján a Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztálya részére és az arra 2021. március 26. napján adott válasz.

²⁹ A koronavírus miatti veszélyhelyzet tekintetében az első irányadó jogszabály a veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló 40/2020. (III. 11.) kormányrendelet volt, amelyet a 2020. március 11-én kihirdetett veszélyhelyzet megszüntetéséről szóló 282/2020. (VI. 17.) kormányrendelet szüntetett meg. Ezt követően a veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló 478/2020. (XI. 3.) kormányrendelet rendelte el ismét a veszélyhelyzetet, amelyet a veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló 26/2021. (I. 29.) kormányrendelet szüntetett meg. Ezt a veszélyhelyzet kihirdetéséről és a veszélyhelyzeti intézkedések hatálybalépéséről szóló 27/2021. (I. 29.) kormányrendelet követte, amely jelenleg is hatályban van, és nincs meghatározva, hogy meddig tart alkalmazhatósága.

³⁰ A többi esetben fiatal felnőttek voltak az elkövetők. Fiatal felnőttek a 21–25. életév közötti felnőttek. Csúri András: A fiatal felnőttkor mint büntetőjogilag releváns életszakasz. Doktori értekezés. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/1161/1/Csuri_Andras_Ertekezés.pdf (Letöltés időpontja: 2021. május 23.)

³¹ 2021. március 19. napján a Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztálya részére és az arra 2021. március 26. napján adott válasz.

Az ábrában foglaltak alapján mindenképp kérdésként merülhet fel, hogy a jogalkotó mégis milyen indokból tartja fenn továbbra is a „fegyveresen” minősítést az előjáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak bűncselekményében, illetve az előjáró vagy szolgálati közeg védelmére kelt vagy arra rendelt személy elleni erőszak bűncselekményében. Véleményünk szerint ugyanis ezen bűncselekmények tekintetében célszerű lenne a „fegyveresen” minősítés módosítása, konkrétabb meghatározása, illetve pontosítása, leginkább egy kapcsolódó értelmező rendelkezés keretében, amely szabályozná, hogy a „fegyveresen” minősítés értelmezése mennyiben térne el a „fegyveresen” minősítés értelmező rendelkezések között meghatározott fogalmától.

ÖSSZEFOGLALÁS

A fentiek alapján megállapítható, hogy az előjáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak és az előjáró vagy szolgálati közeg védelmére kelt személy elleni erőszak bűncselekményei ténylegesen, a gyakorlatban is kisebb jelentőséggel rendelkeznek, különösen a „fegyveresen” minősítés körülményeit és eseteit, számait megvizsgálva. Ez ugyanakkor felveti a kérdést, hogy a jogalkotó mégis milyen indokból tartja fenn a „fegyveresen” minősítést az előjáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak bűncselekményében, különös tekintettel arra, hogy a bűncselekmény és a társbűncselekménye a Btk. elfogadása óta változatlan formájú, semmilyen jogszabály-módosítás nem érintette. A bűncselekmény változatlan formában történő fenntartását ugyanakkor a katonákba vetett bizalom, az előjáróval vagy szolgálati közeggel szembeni engedelmesség és egyáltalán, a lőfegyverek fokozott objektív veszélyessége indokolhatja.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 19/2003. (V. 8.) HM–IM együttes rendelet a Magyar Honvédség katonai nyomozó hatóságairól és a bűncselekmények parancsnoki nyomozásáról.
- 24/2005. (VI. 30.) HM rendelet a Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról.
- 26/2021. (I. 29.) kormányrendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről szóló 478/2020. (XI. 3.) kormányrendelettel kihirdetett veszélyhelyzet megszüntetéséről.
- 27/2021. (I. 29.) kormányrendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről és a veszélyhelyzeti intézkedések hatálybalépéséről.
- 40/2020. (III. 11.) kormányrendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről.
- 41/2016. (III. 9.) kormányrendelet a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet Magyarország egész területére történő elrendeléséről, valamint a válsághelyzet elrendelésével, fennállásával és megszüntetésével összefüggő szabályokról.
- 282/2020. (VI. 17.) kormányrendelet a 2020. március 11-én kihirdetett veszélyhelyzet megszüntetéséről.
- 478/2020. (XI. 3.) kormányrendelet a veszélyhelyzet kihirdetéséről.
- 2004. évi XXIV. törvény a lőfegyverekről és lőszerkekről.
- 2010. évi CLXI. törvény az egyes büntető tárgyú törvények módosításáról.
- 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről.
- 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.
- 2021. március 19. napján a Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztálya részére és az arra 2021. március 26. napján adott válasz.

- A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és Tanácsnak – A lőfegyverutánzatok forgalomba hozatala COM (2010) 404.
- Csüri András: A fiatal felnőttkor mint büntetőjogilag releváns életszakasz. Doktori értekezés. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/1161/1/Csuri_Andras_Ertekezes.pdf
- Honfi Attila: *A katonai fegyelem és a bekeverkezett (katonai és köztörvényi) bűncselekmények összefüggései a Magyar Honvédségnél 1991. január 1. és 1999. december 31. közötti időszakban*. Doktori (PhD-) értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2004.
- Indokolás a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi ... törvényhez. <http://konyvtar.bpugyvedikamara.hu/wp-content/uploads/2012/02/BTKeloterjesztes-tervezet.pdf>
- Kónya István: *Magyar Büntetőjog I–III. Kommentár a gyakorlat számára*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2013.
- Legf. Bír. Katf. III. 333/1986. (BH1987. 146.).
- Legf. Bír. Bf. V. 700/1992. sz. (BH1993. 146.).
- Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma és a megyei bíróságok (a Fővárosi Bíróság) Büntető Kollégiumának álláspontja a Btk.-t módosító novella (a 2001. évi CXXI. tv.) egyes rendelkezéseinek alkalmazásának kapcsolatos jogértelmezési kérdésekben.
- Magyarország Alaptörvénye.
- Miskovics Mariann: *A fegyveres elkövetés értelmezésének változásai az 1961-es Büntető Törvénykönyvtől napjainkig*. Belügyi Szemle, 2016/6., 91–107. DOI: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2016.6.5>
- Polt Péter: *Új Btk. kommentár*. 8. köt. Nemzeti Közszerződési és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013.
- T/6958. sz. törvényjavaslat a Büntető Törvénykönyvről.

Simicskó István – Szabó Zoltán alezredes:

A SPORTLÖVÉSZET JELENTŐSÉGE ÉS SZEREPE A HAZAFIAS ÉS HONVÉDELMI NEVELÉSBEN (2.)

DOI: [10.35926/HSZ.2022.2.6](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.2.6)

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerzők tanulmányukban arra törekedtek, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés komplex feladatkörében ráirányítsák a figyelmet a hazánk általános védelmi képességének fejlesztése szempontjából kiemelt jelentőséggel bíró honvédelmi sportágra, a sportlövészetre. Kutatásuk kiterjedt a sporttörténet, a hadtörténelem, a fegyvergyártás, a pszichológia és a pedagógia területére is. Dolgozatukban feltérképezik a céllövészet kapcsolatát az iskolai oktatással és a katonai előképzéssel, külön kiemelve a sportlövészetből származó előnyöket az egyén, a társadalom és a honvédelem szintjén. Tárgyalják a sportág történetének katonai vonatkozásait, bemutatják az ebből született eredményeket és kollektív hatásokat, elemzik a sportág és a haderő kapcsolatát, amelyet hazai és külföldi példákon keresztül is megvilágítanak.

KULCSSZAVAK: hazafias nevelés, honvédelmi nevelés, sportlövészet, céllövészet, honvédelmi sport

A MAGYAR SZABADSÁGHARCOS SZÖVETSÉG ÉS A MAGYAR HONVÉDELMI SPORTSZÖVETSÉG

Magyarországon a második világháborút követő időszakban szovjet mintára új szervezetek jöttek létre. A lövészek sem voltak könnyű helyzetben, mert a világháború rombolása után nem maradt ép lőtér az országban és a fegyverek többségét is széthordták. A sportmunka csak nehézkesen kezdődött meg, a romokból előkerült fegyvereket maguk a lövészek javították ki hasonlóan a lőterekhez.

1948. február 29-én a Magyar Partizánok Bajtársi Szövetsége és a Magyar Partizánbarátok Szövetsége a Magyar Szabadságharcos Szövetségben (MSZHSZ) egyesült, így született meg a későbbi nevén jobban ismert Magyar Honvédelmi Sportszövetség (MHSZ) elődje.¹ Farkas Mihály honvédelmi miniszter az 1948 végén rendezett centenáriumi lövészversenyen az új szervezet számára kijelölte az új célt is: „Tegyük [...] a sportlövészetet a dolgozó ifjúság kedvenc és szeretett sportjává. Neveljünk ki fiatalságunkból ezrével kitűnő lövészeket, akik, majd ha netalán erre sor kerülne, hősként állják meg helyüket a magyar szabadság harcos frontján.”²

A fentieknek megfelelően a szervezet szakágai között a céllövészet előkelő helyet foglalt el, amely hatékony eszköz volt a politikai és szakmai célok eléréséhez is. E célokat pedig a széles tömegeket elérő honvédelmi nevelésben, azaz a haza védelméhez szükséges képességek és tudás átadásában összegezhettük.

¹ Bótkös Ferenc: Múlt és jelen... Az MHSZ négy évtizedes története. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988, 9.

² Igaz Szó, 4. évf. 1948/42. (1948. 10. 20.), 1.

A lövész sportág sokadik újjászervezésében új szereposztás is történt: a minőségi versenysport vonalát a Magyar Sportlövő Szövetség, a tömegsportot a Magyar Honvédelmi Sportszövetség vállalta magára. Ez utóbbi története során több átszervezést élt meg és sokat fejlődött. Megjegyzendő, hogy működésének ideje alatt szinte minden településen működött lövészklub. Sok fiatal tanult meg löni légfegyverrel, kispuskával, és sokezeres tömegek vettek részt többszintű versenyrendszereiben.

Az iskolai lövészet újbóli felélesztése a Magyar Honvédelmi Szövetség 1971-től kezdődő, az általános iskolákra fókuszáló fejlesztési tervének keretein belül indult meg. A Művelődésügyi Minisztérium, a Magyar Honvédelmi Szövetség és a Magyar Úttörők Szövetsége az általános iskolák 5–8. osztályos tanulói számára kezdte meg lövészsakkörök szervezését, és pár év alatt minden ötödik magyar általános iskolában már elérhetővé vált a sportág.³

1976-tól országos szinten szervezték meg a honvédelmi lövészversenyeket, serdülő (10–14 évesek), ifjúsági (15–20 évesek) és felnőtt (20 éven felüliek) korcsoportokban, amelyek óriási tömegeket mozgattak meg.⁴

Felismerték, hogy az iskolai lövészsakkörök nagy tömegeket érhetnek el, emellett az utánpótlás kiválasztásának kiváló merítési bázisai lehetnek.⁵ Lényegében a 80-as évekre mind a nemzeti válogatott létszámának, mind az olimpiai pontoknak a háromnegyede az MHSZ-hez volt köthető. Jól látható, hogy bár ebben a formában az MHSZ leginkább a tömegsportot segítette, ezzel együtt kellő mennyiségű és minőségű utánpótlást biztosított a lövészsport élvonalára számára is. A feladatmegosztás és a központilag indított szervezés eredményesnek bizonyult, a céllövészet igazi, a nemzetközi porondon is eredményes tömegsporttá vált. Sajnálatos módon a tömeges lövészetre alkalmas, elfogadható árú légpisztolyok híján a versenyrendszerben hátrányos helyzetben volt az egyébként népszerű légpisztolyos lövészet, de a légpuskák pótlása, javítása is nehézkesnek bizonyult.⁶

Az MHSZ minden szakosztályában szervezett sportélet folyt,⁷ azonban a lövész volt az egyetlen olyan sportág, amelyből olimpiai versenyszámot is rendeztek. Ezt a szervezetnél komolyan is vették, hiszen az utánpótlás nevelése – az egész országot behálózó lövészklubok révén – valójában az MHSZ kezében összpontosult. Akkoriban szinte nem is volt olyan ember, aki legalább ki ne próbálta volna, hogyan kell löni.

Számokkal tükrözve a sportlövészet népszerűségét azt találtuk, hogy 1971-ben a lövészversenyeken résztvevők összlétszáma 2 170 601 főt tett ki, az 1977-es Honvédelmi Kupa Lövészverseny hat fordulójában pedig már 3 914 053 versenyző indult, és ennek a létszámnak a 72%-a 20 év alatti fiatal volt.⁸ De idekívánczozik az is, hogy a lövészversenyek mellett más tömegversenyek is (például az Összetett Honvédelmi Versenyek, a Sorkötelesek Általános Honvédelmi Versenyei, az Úttörő Honvédelmi Szemle, a Tartalékosok Honvédelmi Versenye, a Tartalékosok Lövészversenye stb.) nagy létszámot mozgattak meg, amelyekben a lövészet szintén szerepet kapott, így ezek ilyen volumenű megrendezését komoly infrastruktúrának és ellátó rendszereknek kellett biztosítania.

³ Általános Iskolai Lövészsakkörök Programja. MHSZ, Budapest, 1971.

⁴ Mónus Miklós: Kupadöntő Dunaújvárosban. Lobogó, 13. évf. 1971/27., 16.

⁵ Havay Sándor alezredes – Nádori László: Lövészsport az általános iskolában. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1974.

⁶ Rajna Ervin őrnagy: Honvédelmi nevelés és előképzés a technikai és tömegsportok terén. Honvédségi Szemle, 1986/7., 53.

⁷ A lövészet mellett eredményesen működtek a modellező, a rádiós, a könnyűbúvár, a repülő és ejtőernyős, valamint a gépjárművezető szakosztályok is.

⁸ Havay Sándor alezredes: Lövész tömegsport a Magyar Honvédelmi Szövetségben. Honvédségi Szemle, 1978/1., 63–67.

Honvédelmi szempontból az MHSZ lövészeti tevékenységében a katonai előképzés különböző formáiban folyó lökiképzés és a lövész tömegsport volt a legértékesebb elem. Tekintettel arra, hogy a sportág jól megalapozza a fegyverismereti és löelméleti tájékozottságot, a szocializmusban is a hadsereg igényei szabták meg a lövészet jellegét. Mivel az MHSZ feladata volt a katonai elő- és utóképzés is, így az MHSZ, a Belügyminisztérium és a Honvédelmi Minisztérium szervezésében és segítségével minden városban, faluban, több gyárban, iskolában alakultak lövészszakosztályok, -klubok és épültek kisebb-nagyobb lőterek is. Kutatásunk alapján a szervezet dimenzióját az alábbi számokkal lehet érzékeltetni: 1989-re 145 épített, fedett lőtér mellett 216 tereplőtér és 162 lövészpavilon volt az MHSZ tulajdonában, amelyekben 37 000 kispuska, 2800 sportpuska, 10 500 sportpisztoly, 67 600 légpuska szolgálta ki a lövők tömegeit. A szervezet vagyona akkori értéken több mint 10,5 milliárd forintot tett ki.⁹

Az MHSZ jelentős eredményeket ért el a tömegsport és honvédelmi nevelés terén. Meg kell említenünk azonban, hogy az egy olyan félkatonai szervezet volt, amelynek tevékenységét áthatotta a szocialista politikai nevelőmunka. A rendszerváltás minden területen új helyzetet teremtett. A régi hatalmi és politikai szerkezet felszámolása az MHSZ-t is elsodorta. Voltak tervek az országos szervezet átalakítására, de végül annak felszámolása mellett döntöttek. Igaz ugyan, hogy lehetőség nyílt az évtizedek során összegyűlt anyagi és szellemi értékek átmentésére, melyben önkéntes alapon társadalmi szervezetekké lehetett alakítani a klubokat, de ezt kevés esetben sikerült hosszú távú, életképes formában megtenni. Az MHSZ égisze alatt működő klubok, lövöldék, lőterek túlnyomó része ellehetetlenült, bezárta kapuit.

A rendszerváltást követően a nevelési feladatokkal kapcsolatos elvárások is nagyot változtak. Az erkölcsi nevelés, s ezen belül különösképpen a hazafias, honvédelmi nevelés is, más megítélés alá esett. Néhány év alatt a honvédelmi nevelési funkció szinte teljesen „kiiktatódott” a köznevelés rendszeréből. A folyamatot felerősítette az MHSZ megszűnése, majd a sorkatonai szolgálat felfüggesztése.¹⁰

Az általunk tárgyalt történelmi csomópontokra visszatekintve, kirajzolódnak a sportág történetéből azok az időszakok, amikor a céllövészet és a honvédelem ügye az adott ciklus politikai, biztonságpolitikai, gazdasági lehetőségei és korlátjai között hol közelített, hol távolodott egymástól. Ugyanakkor a háborús és biztonságpolitikai helyzetekkel, eseményekkel összevetve, a honvédelmi felkészítés folyamataiban azt figyelhetjük meg, hogy a hazafias és honvédelmi nevelési törekvések – azon belül a céllövészet népszerűsítése – akkor buktak el, vagy valósultak meg lassan és töredezetten, amikor az állam vonakodott magára vállalni ennek szervezési és anyagi feladatait. Az állam anyagi és erkölcsi támogatása nélkül a hazafias lelkületű társadalmi kezdeményezések sem bizonyultak hosszú távon sikeresnek.

A FEGYVERKULTÚRA, A MODERN TÁRSADALMAK KIHÍVÁSAI ÉS A HAZAFIAS, HONVÉDELMI NEVELÉS AKTUALITÁSA

A történelmi visszatekintésből is láthattuk, hogy a céllövészet nemcsak a védelmi célokat szolgálta, hanem a testmozgásra, a játékos vetélkedésekre vagy komoly versenyzésre és nem utolsósorban a társas kapcsolatok építésére is alkalmat adott. Mégis, a téma, illetve a sportág nyilvánvaló katonai gyökerei éles viták középpontjába állítják a fiatalok fegyverekkel történő

⁹ Szabó András: Képzési és sport feladatok normái, költségigényei, technikai és bázishelyzet. MHSZ Főtitkárhelyettes 30–43/1989. sz. ügyszer, MHSZ, Budapest, 1989.

¹⁰ Szabó Zoltán alezredes: Aktuális-e a honvédelmi nevelés, jó-e az iránytűnk? Honvédségi Szemle, 2018/6., 45–57.

megismertetésének kérdését. Kutatásunk során egyértelművé vált, hogy ez nem új keletű vita. Hadművészeti munkáiban már Zrínyi Miklós (Csáktornya, 1620. május 3. – Zrínyifalva, 1664. november 18.) is felhívja a figyelmet a honvédelmi nevelés jelentőségére,¹¹ ugyanakkor a Rákóczi-féle sárospataki törvény szigorúan megtiltja a diákoknak a fegyverhasználatot, majd hasonlóan rendelkezik Mária Terézia (Bécs, 1717. május 13. – Bécs, 1780. november 29.) is az 1777. évi, *A közoktatás ügyre vonatkozó királyi rendeletében*.¹² A későbbi történelemben pedig arra is láthattunk példákat, amikor polgári, illetve állami kezdeményezésekre országos szinten támogatták, vagy egyenesen előírták a „fegyvergyakorlatok” megismertetését a diáksággal.¹³ Felfedezhető azonban az a jellegzetesség is, hogy a nemzetet érintő sorsfordító események után a hatalomra jutók tiltották vagy komolyan korlátozták a fegyveres sportág működését, terjedését.

A modern társadalom átformálta az emberek életmódját, értékrendjét, világnézetét és ezzel összefüggésben, a sporthoz, a honvédelemhez a fegyverekhez való viszonyulását is. A társadalmi értékek a fegyverkultúrában is tükröződnek, így az állampolgárok felelősségteljes fegyverhasználatára is idesorolandó, legyen az önvédelem, vadászat, katonai szolgálat vagy sportlövészet. Mindazonáltal egyik területen sem engedhető meg, hogy olyan személyek használjanak lőfegyvereket, akik erre nem alkalmasak, vagy nincsenek kellőképpen felkészítve azok biztonságos és szabályos használatára. E tekintetben pedig ismét felmerül a lövészet szélesebb társadalmi rétegekkel történő megismertetésének jelentősége. Ebben az esetben azonban – az ismeretátadáson túl – más jótékony hatásokkal is számolhatunk. Ezért nem maradhat ki a vizsgálódásunkból a céllövészetnek a társadalom egyes tagjaira, pontosabban a személyiségükre gyakorolt nevelő hatásának vizsgálata sem.

A sportlövészet személyiségformáló hatása

Tudjuk, hogy a sport a helyes irányba formálja a személyiséget, hiszen olyan személyiségjegyek fejlődnek általa, amelyek a hétköznapi életben nem bontakoznak ki minden esetben. Az akaraterő, a kitartás, a versenyszellem vagy a fegyelem és a szabálykövetés olyan kompetenciák, amelyek mind-mind a társadalmi folyamatokban való részvételt erősítik, e sportág tekintetében pedig ezek a legfőképp hangsúlyosak.

Első ránézésre a céllövészet könnyűnek tűnik, hiszen itt az erő és a fürgeség nem kap annyira fontos szerepet, mint más sportágakban. A lövés pontos végrehajtása azonban megköveteli a lövéstől, hogy minden lelkierejét újra és újra erősen és huzamosabb időn át a végrehajtandó feladatra összpontosítsa. Ezáltal a sportág azonnali újabb és újabb kihívásokat támaszt a sportolókkal szemben, amelyekből gyakran egy egész karrierre elegendő motivációt lehet meríteni.

Mivel az évek során a sportlövészetnek számos szakága fejlődött ki, sőt egyre újabbak is feltűnnek, szakáganként más és más azoknak a kompetenciáknak a listája, amelyek abban nyomatékosabbak. A sportlövészet egyénre gyakorolt általános hatásai közül azonban

¹¹ Perjés Géza: Zrínyi Miklós és kora. Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 289.

¹² „Ratio Educationis” a rövid címe annak a rendeletnek, melyet Mária Terézia királynő adott ki 1777-ben, és amely nyomtatásban a következő címmel jelent meg latinul: Ratio Educationis totiusque Rei Literariae per Regnum Hungariae et Provincias eidem adnexas. Tomus I. Vindobonae. Typis Joan. Thom. Nob. de Trattnern. MDCCLXXVII.

¹³ Tangl Balázs: A katonás nevelés és militarizmus kérdése a dualizmus-kori Magyarországon. AETAS, 32. évf. 2017/1., 45–67.

kiemelhetjük a koncentrálóképesség, a monoton munka tűrése, a pontosság és precizitás, a kitartás (perzisztencia) és az érzelmi ellenálló képesség (reziliencia) fejlesztésének lehetőségeit.

Saját tapasztalatok alapján azt mondhatjuk, hogy a sportlövészet egy olyan lenyűgöző sportág, amelyben a statikát, a dinamikát, az erőt és a technikát a koncentráció képes sikerre ötvözni. Ezen túlmenően, ha a száraz edzéseket nem is számoljuk, akkor is az egyes edzéseken leadott több száz lövés, vagy az egyes versenyszámok magas lövésszáma egyfajta monotoníát jelent, amit meg kell tanulni kezelni. Emellett a lövészetben a precizitás mutatja meg, hogy egy sportoló mennyire képes a találatokat egymáshoz a lehető legközelebb löni. A pontosság pedig számszerűsíthetően jelzi, hogy a lövész mennyire képes a találatokat a célpont közepéhez a legközelebb löni. A sikerhez a lövésznek mindkettőre egyszerre kell törekednie, miközben számtalan más tényezőt is szem előtt kell tartania.

A perzisztencia azt mutatja meg, hogy egy lövész – a fáradtsága és frusztrációja ellenére – mennyire képes kitartó lenni egy helyzetben. A magas perzisztenciával jellemezhető sportolók szorgalmasok, fáradhatatlanok és stabilabban teljesítenek előnytelen körülmények között is, ebből kifolyólag könnyebben viselik a küzdelmek során őket ért kudarccokat.

A reziliencia azt a képességet jelenti, amelynek birtokában a lövész rendkívüli viszonyok között is a megengedett határon belül tudja megtartani stresszállapotának szintjét, majd pedig gyorsan vissza tud térni az optimális szint határai közé. A szakirodalomban a rezilienciát gyakran a kihívások vagy veszélyeztető körülmények ellenére megfigyelhető sikeres alkalmazkodás folyamatoként írják le.¹⁴ E tekintetben pedig az egyik legjobb sportág a hétköznapiakban és a honvédelemben adódó váratlan helyzetekre történő felkészülés megalapozásához.

A sport fontos szerepet tölt be az emberek közötti kapcsolatok alakításában is, így a kommunikációs és közösségteremtő funkciói is igen jelentősek. A sportlövészet azonban egyéni sportág, így bizonyára vonzóbb az introvertált beállítottságú emberek számára. Ez eléggé ellentmondásosnak tűnhet, de ha arra gondolunk, hogy a lövészet edzések és versenyek szintere egy lőtér, ami egy közösségi tér is, akkor már jobban érzékelhető e sportág társas kapcsolati szerepe. Azonban, ha tudjuk azt is, hogy a serdülőkor kezdeti időszakában a változások nemcsak a testalkati és élettani jellemzőkben jelentkeznek, hanem átformálják a lelki folyamatokat és a szociális kapcsolati háló működését is, akkor e szerep felértékelődik. Gondoljunk itt arra, hogy az erőpróbák is az emberi szükségleteink között szerepelnek: egyrészt önmagunk számára is felmérni, bizonyítani akarjuk képességeinket, másrésztől a környezet más szereplőivel is össze akarjuk mérni erőnket, képességeinket.

A sportlövészet az egyik legfontosabb honvédelmi sport, és mint ilyen, teljes mértékben alkalmas a fiatalok sokoldalú fejlesztésére, nevelésére. Tapasztalatunk azt mutatja, hogy a sportlövészet a mai eszközökkel már igen fiatal korban elkezdhető, ezáltal személyiségformáló hatása is jobban érvényesülhet. A sportlövészet azért is alkalmas mindezekre a célokra, mert itt nem igazán számít a nem, a kor, a testalkat, az izomzat, az ügyesség, annál inkább a kitartó gyakorlás, amelynek azonnali és számszerűsíthető eredményeiből könnyedén lemérhető a teljesítmény és a fejlődés. Különösen hasznos, ha erre egy szervezett verseny keretében kerül sor, ahol mindenki egyénileg versenyez, mégis a többiek legyőzése a cél, tehát egy igazi jellempróba. A céllövősport jellemnevelő hatásainak fontossága mellett

¹⁴ Ann S. Masten et al.: Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. Cambridge University Press, Development and Psychopathology, Vol. 2, No. 4, 2008, 425–444.

már az 1926-ban kiadott *Testnevelési utasítás* is érvel, ekképpen: „A sport üzése éberséget, megfontoltságot, nyugodtságot és gyors elhatározást kíván.”¹⁵

Kutatásunk megkezdésekor azt feltételeztük, hogy a sportlövészet rendet, fegyelmet kíván, és rendszeres gyakorlása visszahat a magatartásra, viselkedésre. Ezáltal a fiatal sportolóknak a testi és technikai tudásán túl önuralmuk, kitartásuk, koncentrációképességük is fejlődik. Elemzésünk során a fentiek alátámasztást nyertek, tehát kijelenthetjük, hogy a céllövő fiatalok – megfelelő szakmai felügyelet mellett – kitartóbbak, magabiztosabbak, ellenállóbbak, vagyis összességében céltudatosabbak, sikeresebbek lehetnek a felnőttéletükben is. Ezen kompetenciák fejlesztése pedig a honvédelmi nevelés modern elveivel és kompetenciaelvű felfogásával is egybevágnak. Mindezek mellett pedig a legikonikusabb és komoly tradíciókkal bíró honvédelmi sportág közvetlen katonai előnyei is kézzelfoghatóak.

A sportlövészet szerepe a honvédelmi nevelésben

A sport kialakulásában és fejlődésében döntő szerepet játszanak a mindenkori társadalmi összetevők, ezáltal a testnevelés nemcsak a jelenben, hanem a múltban is emelte a nemzeti öntudatot. Sőt nehéz helyzetekben, háborús időkben, az elnyomás korszakaiban, amikor akaraterőre és erkölcsi erőre volt a legnagyobb szükség, a nemzetek a testnevelésben a megmaradás eszközét látták.¹⁶ Tudniillik a testnevelés a honvédelmi nevelés része, a nemzettudat alakításának egyik fontos eleme, ebben pedig a lövészet kitüntetett szerepet képvisel. Gondoljunk itt arra, hogy a nemzeti tudattal átítatott, testben és lélekben edzett és fegyverforgatásban jártas fiatalokra minden korban úgy gondoltak, mint a társadalom biztonságát, túlélését biztosító erőre. Biztonságra pedig ma is szükség van, hiszen a globális politikai és biztonságpolitikai helyzet változása, a terrorfenyegetettség fokozódása, a helyi konfliktusok kiéleződése, a világjárvány és annak gazdasági hatásai, vagy a terjedő vallási radikalizmus mind-mind új kihívásokat, bizonytalanságokat jelentenek. Ebben a gyorsan változó közegben a hazaszeretet érzése jelentheti azt a stabil értékrendet, amelyhez visszanyúlva bárki támaszt találhat a nehéz időszakokban.

A honvédelmi nevelést a hazafias nevelésre építhetjük, mert az már magában foglalja a haza aktív védelméhez szükséges akarati és testi tulajdonságok kialakítását és az ezzel kapcsolatos gyakorlati ismeretek elsajátítását is.¹⁷ A sportlövészet – az egyének belső kontrollját elősegítő stabil önbecsülés kialakításán túl – e területek mindegyikén kiváló fejlesztési lehetőségeket biztosít, ezért is szerepel ismét a honvédelmi szempontból kiemelten fontos sportok között. Ezek azok a sportok, melyek a honvédelmi ismereteket fejlesztik. Továbbá speciális technikai tudást megalapozó mozgásformák és más tevékenységek, amelyeknek a rendszeres gyakorlása alkalmas a honvédelmi nevelés keretén belül olyan hasznosítható elméleti és gyakorlati ismeretek megszerzésére, amelyek elősegítik hazánk általános védelmi képességének fejlesztését.¹⁸

¹⁵ Testnevelési utasítás. II. rész. Testnevelési és sportágak. 9. füzet. Céllövősport. Stádium Sajtóvállalat Rt., Budapest, 1926, 4.

¹⁶ Laczkó Tamás: A sport, mint társadalmi alrendszer. In: Laczkó Tamás – Rétsági Erzsébet (szerk.): A sport társadalmi aspektusai. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2015, 9–17.

¹⁷ Nagy Lajos: A honvédelmi nevelés néhány időszzerű kérdése. Jászkunság, 13. évf. 1967/1., 15–21. https://epa.oszk.hu/03000/03002/00045/pdf/EPA03002_jaszkunsag_196703_1301_015-021.pdf (Letöltés időpontja: 2020. 12. 03.)

¹⁸ A 2016. évi CXXXII. törvény a Honvédelmi Sportszövetségről. 1. § b) pontja. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1600132.tv> (Letöltés időpontja: 2020. 12. 03.)

A sportág történeti fejlődését tanulmányozva láttuk, hogy annak folyamatára közvetlen hatással volt a honvédelem. A céllövészet mindig is fontos részét képezte a honvédelmi nevelés feladatának, azonban annak katonai vagy sportjellege, illetve megszervezésének keretei változatos képet mutatnak. Nyilvánvaló a kapcsolat a sport (azon belül a sportlövészet) és a honvédelmi nevelés egyéb eszközei között. Ezek ugyanis jól kamatoztatható képességekkel ruházzák fel a művelőiket, amelynek révén a fegyveres szervezetek hatékonysága növekszik.

Szót kell ejteni arról is, hogy a honvédelmi nevelés mai formájában túlmutat a katonai értékekre, ideálok és viselkedési minták terjesztésén. Ez egy komplex nevelési feladat, mely a társadalmi elvárásoknak és normáknak megfelelően kapcsolódik a nevelési folyamatba. Annak céljából adódóan honvédelmi, katonai irányultsága ugyan meghatározó, de semmi képp sem tekinthető a militarizmus terjesztését szolgáló eszköznek.

Mint minden modern haderőben, a Magyar Honvédségben is felértékelődik a humán erőforrás, amely a haderőfejlesztés technikai oldalával együtt járulhat hozzá a térség meghatározó haderejévé váláshoz. Ilyen tekintetben – a modern fegyverrendszerek mellett – a szilárd alapokkal bíró és kiképezhető humán erőforrás a legfontosabb befektetés a jelenben és a jövőben egyaránt. A haderő állományán túl a lövészetben, fegyverkezelésben járatos lakosság egy olyan potenciális hadra fogható tartalékerőt jelent, mely fegyveres konfliktus esetén jól motivált és nagy ellenálló képességű ellenfélként léphet fel. Ugyanakkor kétségtelen, hogy – miként a vívás vagy gerelyhajítás esetében is – egy fegyverrel művelt sportágról beszélünk, amely bizonyos veszélyeket hordoz magában. De – a sportág fejlesztő hatásain túl – emiatt is lenne fontos, hogy a fiatalok ellenőrzött körülmények között ismerjék meg ezen eszközök biztonságos kezelésének módját és szigorú szabályait.

Katonasportolók – dobogósok mundérban

A sportlövészet és a honvédelmi nevelés egymásra gyakorolt előnyös hatását azok a nagyszerű eredmények is bizonyítják, amelyekkel egyenruhás sportlövők büszkélkedhettek a különböző világversenyeken. A versenysport ágai és a katonai lökiképzés feladatai a sok hasonlóság mellett jelentős eltéréseket is mutatnak, azonban a sportolónak és a katonának is éles helyzetben kell bizonyítania teljesítményét, ügyességét, felkészültségét.

Ha csak az olimpiai szereplésre koncentrálunk, jól látható, hogy a honvédelmi sportágakban, így a vívásban, az öttusában és a lövészetben is igen eredményesen szerepeltek sportolóink. Ennek hátterében minden bizonnyal az is meghúzódik, hogy e mozgásformák gyakorlása a 20. század első felében még szervesen hozzátartozott a katonák mindennapjaihoz, sőt a párbajozás miatt egyes férfiakra egyébként is formában kellett tartani magukat.

Dr. Prokopp Sándor ugyan volt katona, és hadipuska számban szerzett bajnoki címet, de Stockholmban nem katonaként indult. Rajta kívül azonban itt több katonasportoló is tűzelt a célokra. Így a hadipuska számokban Hauler László hadnagy, Mészöly Géza százados és vitéz Farkas Aladár százados, továbbá Jelenffy-Tóth Zoltán őrnagy revolver és pisztoly számokban.

A céllövészet időrendben következő magyar olimpiai bajnoka dr. Halasy Gyula főhadnagy, aki 1924-ben a párizsi olimpián nyert aranyérmes agyaggalamb-lövészetben. Ugyanezen a világversenyen a 100 méteres futószarvas-lövészetben Szomjas Gusztáv főhadnagy hatodik helyen végzett.

1932-ben Los Angelesben (Soós-Ruszka) Hradetzky Zoltán alezredes a kisöbű puska 50 méteres, fekvő versenyszámban harmadik lett. Sajnos a vele együtt versenyző Barát-Lemberkovits (Simonfalvy) Antal főhadnagy az utolsó tízes lövését a szomszédja céltáblájába

lőtte, így csak a tizennyolcadik helyen végzett. De négy évvel később Berlinben a kisöbű puska 50 méteres, fekvő számában már nyolcadikként fejezte be a viadalt. Az 1936-os berlini olimpián Kőszegi (Bechtold) Jakab és Vadnay László ezredes, valamint 25 méteres gyorstüzelő pisztoly számban Zirthei Dezső alhadnagy, illetve a motorversenyzőként is ismert Zsótér Bertalan alezredes az 50 méteres sportpisztoly számban, míg Hradetzky Zoltán alezredes kisöbű puska számban végzett előkelő helyen. 1952-ben Décsei Ferenc főhadnagy sportpisztoly és nagyöbű sportpuska számokban is versenybe szállt. 1956-ban Melbourne-ben Kovács Miklós főhadnagy futószarvas egyes és kettes lövés számban, 100 méteren negyedik helyet szerzett. 1968-ban Mexikóban Mucza László alezredes az 50 méteres pisztolyszámban indult, míg Petrovác Ferenc alezredes a nagyöbű puska 300 méteres versenyszámán vett részt. 1972-ben a müncheni olimpián Nagy Béla őrnagy nagyöbű puska 300 méteres számban a tizenegyedik helyet szerezte meg, míg Marosvári Kornél alhadnagy 50 méteres sportpisztoly számban emelte célra fegyverét a világversenyen.

Külön említést érdemel Takács Károly alezredes is, aki 1948-ban és legendás felkészüléssel 1952-ben is aranyérmes, majd 1956-ban nyolcadik helyezett lett sportpisztoly versenyszámban.¹⁹

E fényes ötkarikás eredmények előtt tisztelgő rövid felsorolásunkban nem szerepelnek a szintén fegyverforgató öttusázók és azok a katonasportolók, akik más világ- és nemzetközi versenyeken, vagy éppen a katonai világtételeken értek el előkelő helyezést.

Összességében azonban a katonasportolók által idehaza és külföldön elért kiemelkedő eredmények, fényes győzelmek nemcsak a hazáját képviselő egyenruhás sportoló, hanem minden magyar érzésű ember esetében hozzájárultak a nemzeti öntudat és büszkeség emeléséhez is. Ennek egyfajta igazolását jelentik azok az állami kitüntetések, melyekben ezeket a nagyszerű eredményeket elért sportolók részesültek a különböző korszakokban.²⁰

Mivel egyetlen sportág sem áll olyan közeli viszonyban a katonai kiképzéssel, mint a sportlövészet, így a sport, a honvédelem és a társadalom oldaláról egyaránt nagyon előnyös, ha a nagy múltú magyar lövészsportnak továbbra is rangja lesz a nagyvilágban, a magyar lövészek itthon és a nagy nemzetközi versenyeken sikerrel szerepelnek, és újabb és újabb dicsőséget szereznek a hazának.

LEHETŐSÉGEK – JÖVŐKÉP

A nemzeti érzelmek, a sport, egészség és nem utolsósorban katonai szempontok alapján már a múlt század elején – a már említett Szemerén kívül – Sgardelli Caesar, Sárói Szabó Lajos, Havay Sándor és még sokan mások is szorgalmazták a céllövészet fiatalok körében történő népszerűsítését. A sportág megítélésével kapcsolatosan a 100 évvel ezelőtti és a mai viszonyok több szempontból is hasonlóságokat mutatnak, de ma már számtalan új lehetőség is mutatkozik. Tanulmányunk e fejezetében a közeljövő lehetőségei közül villantunk fel néhányat.

Az alapelv nem sokat változott, hiszen a céllövészetben gyakorlott társadalom háború esetén jól motivált és nagy ellenálló képességű ellenfélként léphet fel, ami katonai szempontból komoly potenciális erőt jelent.

¹⁹ Győr Béla – Klész László: Katonaolimpikonok. Magyar hivatásos katonák az újkori olimpiai játékokon. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004.

²⁰ Sallay Gergely Pál: „Dobogások mundérban.” Éremszerző magyar katonák az újkori olimpiai játékokon. Hadtörténelmi Közlemények, 125. évf. 2012/2., 335–374. https://epa.oszk.hu/00000/00018/00025/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_2012_2_335-374.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 11. 30.)

Honvédelmi szempontból az is fontos, hogy ma is jelen vannak azok a szimbólumok, amelyeket az emberek „összekapcsolnak” a katonasággal, mint például a dicsőség, a megbecsülés vagy az önvédelem képessége. A szakmai cél egy olimpiai számmal is rendelkező sportág, a sportlövészet fiatalokkal történő megismertetése és megkedveltetése. Ez utóbbihoz pedig a nemzetközi példák alapján számtalan eszköz és módszer áll rendelkezésre.

Az előttünk álló években a radikális technikai megoldások és a fejlődő technológiák egymást gerjesztő hatásai fogják befolyásolni a mindennapjainkat. Az innovációk hatásainak összeolvadásából adódó következmények hatalmas nyomása számtalan előnyt és kihívást fog generálni.²¹ A feltörekvő technológiákat helyesen és időben alkalmazók kerülhetnek majd előnybe. Az új technológiák pedig a lövészsportban mindig is hamar jelentek és jelennek meg.

Témánkhoz kapcsolódóan a technikai eszközök tekintetében viszonylag újnak számítanak azok a lézeres eszközök, melyek valódi lövés nélkül adják a lövészet élményét a legkisebb korosztály számára. Ezek a könnyűsúlyú, de fejlett szimulációs eszközök már akár 7-8 éves kortól is alkalmasak a sportlövészet alapjainak és szabályainak elsajátítására, gyakorlására a pontlövészet vagy öttusa jellegű számok esetében. Ez utóbbihoz pedig már hazai fejlesztésű eszközök is feltűntek.

A következő szintet az engedélyhez nem kötött légfegyverek jelentik. A hazai szabályozás szerint a 7,5 J alatti torkolati energiájú eszközök engedély vagy bejelentési kötelezettség nélkül szerezhetők be, de használatuk módjára és körülményeire – beleértve a felügyeletet – már szigorú szabályok vonatkoznak.²² Mára ebbe a kategóriába eső eszközökből hihetetlenül széles a választék, és szinte csak a pénztárcánk szab határt álmainknak. Mindenesetre ezek kezelése könnyű és olcsó, súlyuk és teljesítményük pedig kiválóan alkalmassá teszik őket az általános és középiskolás korosztály oktatására.

A lövészethez kapcsolódóan egyre több az olyan számítógépes és mobilalkalmazás, melyek az oktatásban, a fizikai erőnlét fejlesztésében, a találatok digitális összeszámolásában, a fejlődés nyomon követésében vagy akár versenyek lebonyolításában nyújtanak elektronikus segítséget. Mivel a fiatalok folyamatosan kézben tartják a mobil eszközöket, kézenfekvő ezek bevonása erre a területre is. Ezekre támaszkodva a sportág jól népszerűsíthető, az ismeretátadás kiterjeszhető, a motiváció jól fenntartható és a fejlődés is nyomon követhető. Ilyenek használatával a karantén időszakában még világversenyt is rendeztek, ahol minden lövő az otthonából online közvetítésben versenyzett.

A technológia fejlődése, terjedése a sportágak előrehaladására is hatást gyakorol, ami a sportlövészetben is érzékelteti hatását. A mai gyerekeknek a digitális térből ömlő információk miatt egyre több ingerre van szükségük, melyek így is csak hosszabb-rövidebb időre kötik le a figyelmüket. Ebben az ingerekben gazdag környezetben nem mindenkit vonz az álló helyből, álló célra történő pontlövészet, ezért újabb és újabb dinamikus sportágak tűnnek fel a sportlövészetben is. Ezekben a sportágakban, versenyszámokban újszerű kihívásokat támasztanak a lövészek elé, amelyekben több fegyver egymás utáni használatával, életszerű szituációkkal, változatos körülményekkel és pályákkal, különböző fizikai feladatokkal teszik izgalmas próbára a lövészek pontosságát, erejét és gyorsaságát.

A dinamikus lövészsportok közül az *International Practical Shooting Confederation* (IPSC), az *International Defensive Pistol Association* (IDPA) és különösen a gyorskombinált szakágak is már több évtizedes múltra tekinthetnek vissza. Ezek már egyfajta átmenetet képeznek

²¹ Szabó Zoltán: i. m.

²² A 253/2004. (VIII. 31.) Korm. rendelet a fegyverekről és lőszerkekről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400253.kor> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

a sportlövészet és a rendvédelmi célú lövészet gyakorlása között, amely megfelelő szakmai elvek érvényesülése mellett a honvédelmi nevelés és akár a katonai kiképzés szempontjából is további lehetőségeket nyithat (különösen, ha az előbbi esetében ezek *airsoft*²³ eszközökkel üzőtt változatára támaszkodunk).

Ugyanígy előnyös lehetőségek rejlenek egy jóval fiatalabb sportágban: a Target Sprintben, amely izgalmasan ötvözi a futást a sportlövészettel, ezáltal az ügyességet a pontossággal. Ebben egy olyan egyszerű, gyors és szórakoztató versenyzési lehetőséget találunk, melynek szabályrendszere a biatlonéhoz hasonló, hiszen 1200 méteres futásból és 10 méterre lévő bukócélok leküzdéséből álló versenyszámról beszélünk. A sportág eszközigénye minimális, ugyanakkor nagy állóképességet és pontos lőkészséget, taktikát igényel. Ezért a nemzetközi szövetség azt olimpiai sportággá kívánja fejleszteni. De ugyanezek a jellemzők elmondhatóak az öttusához kapcsolódó, pisztolyos lövészetet tartalmazó *laser-run* versenyekről. Ezek egyik érdekes, bővített irányzata a finn katonai sportszövetség által támogatott tájfutólövészet, mely a lövészet, a térképolvasás és a tájfutás kombinációjából született új sportág. Néhány éve Oroszországban kezdett utat törni magának a kerékpáros biatlon, mely az egyébként is népszerű kerékpározást ötvözi a lövészetel.

A technológiai fejlődés felgyorsult üteme következtében a biztonság, a védelem és a társadalmi ellenálló képesség szempontjából a jövőben a legfőbb érték az alkalmazkodóképesség lesz. Mivel ezek a versenyek mindegyike a lézeres eszközökkel is ugyanúgy megvalósítható, így kezdők számára is gyakorlatilag veszélytelen körülmények között biztosítható a részvétel ezeken az eseményeken. Ezáltal szélesebb körben is megvalósulhat a sportlövészet népszerűsítése, az érdeklődés fenntartása és a lőkészség fejlesztése, végeredményben a honvédelmi nevelés. E tekintetben hangsúlyozni kívánjuk a sportlövészet tömegsport jellegének fontosságát, melyet szélesebb elérhetőség mellett sem célszerű lekorlátozni a kiváló tehetségek fejlesztésére, ez persze lehet egy mellékcél, de nem a vezérelv.

E szellemben a Honvédelmi Sportszövetség által szervezett rendezvények, versenyek mindegyikében szerepel a lövészet (néhol versenyszámként, máshol a lézeres eszközökkel történő megismerkedés, népszerűsítés formájában). Néhány éve indították el a középiskolás korú amatőrök számára meghirdetett honvédelmi lövész kupát, mai nevén HS Lövész Kupa légfegyveres lövészversenyt. A verseny országos szintű megszervezését az utóbbi években a Honvédelmi Sportszövetség vállalta magára. A legutóbbi tanévben 40 középiskola közel 1500 versenyzője állt lőállásba. Úgy véljük, hogy a versenysport mellett leginkább ezek az eredmények bizonyítják, hogy ifjúságunk ma sem idegenkedik a honvédelmi sportoktól, és élénken érdeklődik a lövészet és a honvédelem iránt.

A HONVÉDELMI SPORTKÖZPONTOK – EGY ÚJ FEJEZET KEZDETE

A sportágot érintő fejlesztések idehaza is folynak, melynek komoly lendület ad a kormány azon döntése, melyben 5 településen (Baja, Balassagyarmat, Szarvas, Szigetvár, Újfehértó) kiemelt beruházásnak minősítette az épülő új honvédelmi sportközpontokat. Ezek építése már meg is kezdődött. A kormány további helyszíneken is biztosítani kívánja a honvédelmi sportok fejlődését, ezért már további 11 helyszín előkészítésére is született döntés.²⁴ Az első

²³ Az „airsoft” a (6 vagy 8 mm átmérőjű műanyag vagy biológiailag lebomló) gömblövedéket kilövő, „alacsony” energiájú légfegyverekkel játszott hobbisportok gyűjtőneve.

²⁴ Az 1490/2020. (VIII. 11.) Korm. határozat a Honvédelmi Sportközpontok fejlesztéséhez szükséges további intézkedésekről. <https://njt.hu/jogszabaly/2020-1490-30-22> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 01.)

fázisban 50 méteres 10 lőállásos lőterekkel rendelkező központok készülnek, napirenden van azonban 100 méteres lőtérrel rendelkező létesítmények fejlesztése is.

A távlati célok szerint minden járásban elérhetővé válhatnak a honvédelmi sportközpontok szolgáltatásai. Ezek multifunkciós szabadidős sportkomplexumok lesznek, ahol a sportlövészet mellett harcművészeti és más, a honvédelmi neveléshez kapcsolódó sportok is helyet kapnak. A központok egyfajta közösségi funkciókat is elláthatnak majd, így ezekben tartalmas és komplex programok keretében minden korosztály számára biztosítható lesz a honvédelmi szempontból hasznosítható tudás önkéntes és szervezett megszerzésének, kipróbálásnak lehetősége. Ugyanakkor az állandó és a tartalékos állomány elő- és továbbképzésére is alkalmas helyszínek sok lehetőséget jelentenek, hiszen akár az állomány lőkészségének fenntartása, akár az annak felmérését szolgáló lövészversenyek vagy más programok lebonyolításába is bevonhatóak.

A céllövősportnak hazánkban messze a múltban gyökerező hagyományai vannak. Ilyen szempontból egyértelműen új fejezet kezdődik a honvédelmi sportközpontokkal. A jelzett fejlesztések jól illeszkednek a nemzeti sportfejlesztés komplex fejlesztési stratégiájához, hiszen a honvédelmi sportközpontok is a helyi sportági kínálat és kereslet összekapcsolásával segítik majd a gyermekek sportágválasztását, illetve hozzájárulnak az iskoláskorú gyermekek sporttevékenységéhez.²⁵ Úgy gondoljuk, hogy ezek a modern létesítmények előnyös programokkal katalizátorai lehetnek azoknak a társadalmi változásoknak, melyek a honvédelem ügyén keresztül járulnak hozzá hazánk erősödéséhez, fejlődéséhez.

Mivel a lőfegyverek hatékonyabbá válása a hadviselést is jelentősen megváltoztatta, így a tömeghadseregek elterjedésével a honvédelmi nevelés iskolai vagy éppen iskolán kívüli formáinak jelentősége is megnőtt. A katonai szolgálatra történő előkészítés folyamatában – az erkölcsi és testi nevelésen felül – a céllövészetnek is egyre nagyobb szerepet szántak és szánnak ma is.

Tanulmányunkban áttekintettük a korábbi hazai és külhoni megoldásokat. Ezek alapján láthattuk, hogy a honvédelmi nevelés megvalósítási formái térben és időben ugyan változatos képet mutatnak, azonban szinte mindegyikben központi szerepet kapott a céllövészet mint a testi, a szellemi és az erkölcsi fejlesztés eszköze. Általánosságban elmondható, hogy a sikeres megoldásokban a hazafias, honvédelmi nevelés feladatát az egyes nemzetek eltérő módon, de lényegében hasonló tartalommal és módszerekkel folytatják. Változatos formában, az oktatási rendszer részeként, vagy ahhoz kapcsolódóan, de más, szigorúan az állami irányításhoz kötött szervezetek keretein belül tudatos és hosszú távú program szerint végzik.

A társadalom átalakulásával átalakul a nevelés jellege is, mivel a nevelés céljait az adott sportág társadalmi szükségletei szabják meg. Ha a társadalmi szükségletek tükrében a sportág sokirányú fejlesztési lehetőségeire és az ezekből adódó társadalmi értékekre gondolunk, láthatjuk, hogy a sportlövészet jelentősége a korábbi időszakhoz képest felértékelődött. Sajnálatosan annak honvédelmi értéke a rendszerváltást követő időszakban nem került előtérbe, pedig amíg a lövészet a polgári életben tömegessé nem válik, addig honvédelmi, állami szempontú hasznossága és annak társadalmi előnyei sem juthatnak kellőképpen érvényre. Ez az elmaradás most a haderőfejlesztés szempontjából is bizonyos fokú hátráltató

²⁵ Dr. Simicskó István: Nemzeti sportfejlesztés az alaptól a csúcsig. Magyar Edző, 2016/1., 10–14.

tényezőként jelentkezik, amin a honvédelmi és haderőfejlesztési program keretében beszerzett legmodernebb fegyverek sem változtatnak, hiszen amíg az elsütő billentyűt nem a mesterséges intelligencia húzza meg, addig az újabb és újabb technológiai megoldások, fejlesztések csak segítik a lövést, akinek ettől még ugyanúgy mindenféle körülmény között meg kell tanulnia jól és pontosan lőni.

A technológiai fejlődéssel, a modernizációval, a globalizációval együtt járó változások átalakították a mindennapi életet, az emberek közötti viszonyokat, de ugyanígy formálják a társadalmi viselkedést szabályozó norma- és értékrendszert is. Ezért ma az ifjúság hazafias és honvédelmi nevelése a globalizációs folyamatok káros hatásainak egyensúlyozását célzó folyamatokban is fontos szerepet kap.

A történelem során idehaza és más államokban is bizonyosságot nyert, hogy a sportlövészet jellemfejlesztő hatásain keresztül a társadalom egészére előnyös, ugyanakkor egyaránt alkalmas a haderő minőségi utánapótolásának biztosítására és a nemzeti szellem ébrentartására is, ezért páratlan eszköze lehet egy erős társadalmat megalapozó hazafias és honvédelmi nevelési folyamatnak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 253/2004. (VIII. 31.) Korm. rendelet a fegyverekről és lőszeréről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400253.kor>
- 1490/2020. (VIII. 11.) Korm. határozat a Honvédelmi Sportközpontok fejlesztéséhez szükséges további intézkedésekről. <https://njt.hu/jogszabaly/2020-1490-30-22>
- 2016. évi CXXXII. törvény a Honvédelmi Sportszövetségről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1600132.tv>
- Általános Iskolai Lövészszakkörök Programja. MHSZ, Budapest, 1971.
- Bötkös Ferenc: *Múlt és jelen... Az MHSZ négy évtizedes története*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988.
- Győr Béla – Klész László: *Katonaolimpikonok. Magyar hivatásos katonák az újkori olimpiai játékokon*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2004.
- Havay Sándor: *Lövész tömegsport a Magyar Honvédelmi Szövetségben*. Honvédségi Szemle, 1978/1., 63–67.
- Havay Sándor – Nádori László: *Lövészsport az általános iskolában*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1974. Igaz Szó, 4. évf. 1948/42. (1948. 10. 20.).
- Laczkó Tamás: *A sport, mint társadalmi alrendszer*. In: Laczkó Tamás – Rétsági Erzsébet (szerk.): *A sport társadalmi aspektusai*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2015, 9–17.
- Masten, Ann S. – Best, Karin M. – Garmezy, Norman: *Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity*. Cambridge University Press, Development and Psychopathology, Vol. 2, No. 4, 2008, 425–444.
- Mónus Miklós: *Kupadöntő Dunaiúvárosban*. Lobogó, 13. évf. 1971/27.
- Nagy Lajos: *A honvédelmi nevelés néhány időszerű kérdése*. Jászkunság, 13. évf. 1967/1., 15–21. https://epa.oszk.hu/03000/03002/00045/pdf/EPA03002_jaszskunsag_196703_1301_015-021.pdf
- Perjés Géza: *Zrínyi Miklós és kora*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
- Rajna Ervin: *Honvédelmi nevelés és előképzés a technikai és tömegsportok terén*. Honvédségi Szemle, 1986/7.
- Ratio Educationis totiusque Rei Literariae per Regnum Hungariae et Provincias eidem adnexas. Tomus I. Vindobonae. Typis Joan. Thom. Nob. de Trattnern. MDCCLXXVII.

- Sallay Gergely Pál: „Dobogósok mundérban.” *Éremszerző magyar katonák az újkori olimpiai játékokon.* Hadtörténelmi Közlemények, 125. évf. 2012/2., 335–374. https://epa.oszk.hu/00000/00018/00025/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_2012_2_335-374.pdf
- Dr. Simicskó István: *Nemzeti sportfejlesztés az alapoktól a csúcsig.* Magyar Edző, 2016/1., 10–14.
- Szabó András: *Képzési és sport feladatok normái, költségigényei, technikai és bázishelyzet.* MHSZ Főtitkárhelyettes 30–43/1989. sz. ügyirat, MHSZ, Budapest, 1989.
- Szabó Zoltán: *Aktuális-e a honvédelmi nevelés, jó-e az iránytűnk?* Honvédségi Szemle, 2018/6., 45–57.
- Tangl Balázs: *A katonás nevelés és militarizmus kérdése a dualizmus-kori Magyarországon.* AETAS, 32. évf. 2017/1., 45–67.
- Testnevelési utasítás. II. rész. Testnevelési és sportágak. 9. füzet. Céllövősport. Stádium Sajtóvállalat Rt., Budapest, 1926.

Weinhoffer Judit:

A KATONA-EGÉSZSÉGÜGY SZEREPE A REHABILITÁCIÓ 21. SZÁZADI FEJLŐDÉSÉBEN (2.)

DOI: [10.35926/HSZ.2022.2.7](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.2.7)

ÖSSZEFOGLALÓ: A 21. század nemcsak politikai és társadalmi változásokat hozott: a technológia felgyorsuló haladásával párhuzamosan a gyógyászatban is egyre korszerűbb és egyre hatékonyabb eszközök, illetve módszerek állnak rendelkezésre. A rehabilitáció terén ilyen az exoskeleton vagy a bionikus művégtagok, de szerephez jutnak a VR-rendszerek, sőt egyes telefonos applikációk is, ugyanakkor a pszichológia fejlődése sem áll meg. Dr. Weinhoffer Judit az utóbbi két évtized tendenciáit foglalja össze cikkében, amely *A katona-egészségügy szerepe a rehabilitáció 20. és 21. századi fejlődésében* című kötete 7. fejezetének szerkesztett változata.¹

KULCSSZAVAK: katona-egészségügy, rehabilitáció, hadirokkantak, exoskeleton, művégtag

BIONIKUS MŰVÉGTAGOK

A számítástechnika alkalmazásával, az exoskeletonok kutatásából fejlődtek ki az első bionikus művégtagok, a robotikus végtagprotézisek, amelyek a protézisek új generációját jelentik, és szintén az amerikai hadsereg kutatóinak köszönhetőek.²

Már a második világháború és a vietnámi háború után is kiemelten foglalkozott az amerikai katona-egészségügy az amputált katonákkal.³ Az Amerikai Egyesült Államokban 1 millió 285 ezer amputált ember élt 1996-ban (nem számítva az ujj- és lábujjamputáltakat).⁴ Döntő többségük diabéteszes és érbeteg volt. Az afganisztáni és iraki háború (*Operation Enduring Freedom/Operation Iraqi Freedom – OEF/OIF*) következtében 2008-ban több mint 800 amputált katonát tartottak számon, közülük 20% felsővégtag-amputált volt.⁵

2009-ben már több mint 900 volt az amputált katonák száma. 21%-uk felsővégtag-amputált volt, és több mint 23%-uknál több végtag is hiányzott.⁶ 2011-ben 1245 háborús amputált szerepelt a statisztikákban; 19%-uk volt felsővégtag-amputált, és 470 embernek több végtagja is hiányzott.⁷ Az amerikai katona-egészségügyben egyre nagyobb súlya lett az amputáltak

¹ A tanulmányban szereplő orvosi kifejezéseket, valamint a felhasznált irodalmat a kötetben alkalmazott helyesírással és formátumban közöljük. – A szerk.

² Robert Bogue: Exoskeletons and robotic prosthetics: a review of recent developments. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/01439910910980141/full/html> (Letöltés időpontja: 2020. 03. 25.)

³ Martha K. Lenhart (ed.): Care of the Combat Amputee. 2009, 1–19. https://ke.army.mil/bordeninstitute/published_volumes/amputee/CCAchapter01.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 01.)

⁴ Lenhart: i. m.

⁵ Courtney W. Moran: Revolutionizing Prosthetics. 2009 Modular Prosthetic Limb–Body Interface: Overview of the Prosthetic Socket Development. Johns Hopkins APL Technical Digest, 2011/3.

⁶ Lenhart: i. m.

⁷ Moran: i. m.

ellátásának, rehabilitációjának, ezért megszervezték az Amputáltak Gondozási Programját, amelyhez csatlakozott a DARPA által már 2009-ben elindított *Protézis forradalmasítása* terv. Olyan felső végtagi protézisek készítésére törekedtek, amelyek minél inkább megközelítik az emberi kar funkcióit.

A protézisek gyártásához új, katonai kutatólaboratóriumokban kifejlesztett és először katonai védőfelszerelésekben használt anyagokat – szilikon, karbon, titán, kevlár – kezdtek alkalmazni. Számítógépes egyedi csonkmintavételt és protéziskialakítást kísérleteztek ki, CT-szkenneléssel, CAD-CAM-technikával, 3D nyomtatással. 3D nyomtatással rendkívül pontos, kozmetikailag teljesen élethű végtagok készíthetők, sőt már szerves anyagok nyomtatásával is kísérleteznek. A protetika területén a századforduló környékén robbanásszerű minőségi változás következett be, amely a 21. században nagy ütemben folytatódik.⁸

Az iWalk cég első robotprotézise a PowerFoot One volt 2006-ban. 2 mikroprocesszor és 10 érzékelő segítségével az emberi járáshoz nagymértékben hasonló járásmintát hoztak létre vele. Hasonlóan eredményes lett az Ossur cég bionikus térde, a RheoKnee. Mindkét protézis előállítása szorosan kapcsolódott az MIT exoskeleton kifejlesztéséhez. 2007-ben a skót Touch Bionics forgalomba hozta az iLimb Hand bionikus kart, 5 myoelektromos szignállal, külön-külön motorral működtethető ujjakkal.⁹

A DARPA által előállított bionikus kar a Bionic Arm lett.¹⁰ 2014-ben egy nemzetközi munkacsoport megalkotta a hő és tapintás érzékelésére képes bionikus kezet.¹¹ A további kutatási irány az egyre precízebb, finomabb mozgások mellett a tapintás, hőmérséklet, vibráció, propiocepció érzékelése, a minél nagyobb tartósság, a környezeti hatásoknak való ellenállás.

A következő lépés a gondolat által vezérelt protézisek készítése. 2008-ban a Pittsburgh Egyetemen direkt agyi szignállal irányított robotkarokat használtak a kísérleti makákó majmokon. A majmok úgy tekintették a robotkart, mint a sajátjukat. Ember esetében is hasonló a kutatási irány. Akár beültethető agyi letapogató szkennerek révén is lehetne kapcsolatot létesíteni a gondolat és a számítógép között. Már sikeresen működnek a cochlearis^{12, 13} és a retinaimplantátumok is a rehabilitációban.^{14, 15}

Az első bionikus kezeket sérült katonák kapták Amerikában és Magyarországon is.

⁸ Bionikus kéz tesztelése. <http://videa.hu/video/origo/tudomany-technika/bionikus-kez-tesztelese-teszt-gNc5AFkbbKwuTKOT> (Letöltés ideje: 2016. 08. 12.); <https://www.youtube.com/watch?v=HIm0xpLPq0> (Letöltés ideje: 2016. 08. 12.)

⁹ Bogue: i. m.

¹⁰ Bogue: i. m.

¹¹ Stanisa Raspopovic et al.: Restoring Natural Sensory Feedback in Real-Time Bidirectional Hand Prostheses. *Science Translational Medicine*, 5 Febr. 2014. DOI: 10.1126/scitranslmed.3006820; *Magyar Tudomány*, 2014/3., 373–375. <http://www.matud.iif.hu/2014/03/17.htm>; http://epa.oszk.hu/00600/00691/00126/pdf/EPA00691_mtud_2014_03_373-375.pdf (Letöltés ideje: 2016. 08. 11.)

¹² Joseph P. Roche – Marlan R. Hansen: On the Horizon: Cochlear implant technology. *Otolaryngologic Clinics of North America*, 2015/6., 1097–1116.

¹³ Bogue: i. m.

¹⁴ Bogue: i. m.

¹⁵ Kusnyerik Ákos et al.: Látásjavító implantátumok látóhártya-degenerációkban. *Orvosi Hetilap*, 2011/14., 537–545.

EGÉSZSÉGÜGYI APPLIKÁCIÓK – OKOSESZKÖZÖK

A számítástechnika fejlődésével létrejöttek a hétköznapi életben is használható alkalmazások, ezeken belül az egészségügyi applikációk is. Az egészségügyi alkalmazásokat részben a pácienseknek, részben az orvosoknak készítették. A Medline adatbázisban 2020. április 5-én egészségügyi applikációkkal 7415 cikk foglalkozott. Okostelefonok, okosórák, okoskarkötők és egyéb okoseszközök révén különböző célból összeállított egészségügyi applikációkat már a napi gyakorlatban is használunk. Ezek képesek az adott személy egészségi állapotát rögzíteni, vagy figyelmeztetéseket, tanácsokat adni. Ismertek vércsoport, gyógyszer és egyéb allergiák, krónikus betegségek, a megtett távolság, lépések száma, testmozgás, alvás, étkezés, kalóriabevitel, folyadékfogyasztás (*Water Your Body*),¹⁶ női ciklus, várandóság (*PregnaScan*),¹⁷ vérnyomás, EKG, pulzus, vércukor rögzítésére szolgáló appok. Forgalomban van vészhelyzeti hívó, elsősegély (*First Aid*)¹⁸ vagy újraélesztési (*Szív City*)¹⁹ tanácsadó, patikakereső (*Patikáim*). Az ICE – *In Case of Emergency*²⁰ – a telefon megnyitása nélkül is megnyézhető. Ha a tulajdonosa rosszul lesz, a telefonján lévő app tartalmazza a nevét, tájszámát, betegségét, allergiáit és azt, hogy kit kell értesíteni.

Az *ÉletMentő*²¹ applikáció a Vodafone Magyarország Alapítvány és az Országos Mentőszolgálat közös, ingyenes alkalmazása, tárolja az előre feltöltött egészségügyi adatokat és pontos helymeghatározást nyújt. A *Medication reminder*²² a gyógyszerek bevitelére figyelmeztet. Van olyan, idős embereknek készített program, amely akkor ad riasztást, ha a szokásos tevékenységektől eltérőt – például esést – észlel. Az elmúlt hónapokban forgalomba kerültek olyan mobilapplikációk is, amelyek figyelmeztetnek, ha a felhasználóhoz túl közel kerül egy koronavírussal fertőzött ember,²³ vagy a friss koronavírus-értesítéseket közli.²⁴ Az egészségügyi applikációk sora szinte naponta bővül.

Az e-textilek vagy okostextilek, rengeteg új lehetőséget rejtenek. Gyakorlatilag olyan ruhát készítenek belőlük, amely számítógép is egyben. A szenzorokat és a vezetősálakat beleszővik az anyagba, így folyamatosan valós idejű információkat ad a viselőjéről és annak környezetéről. A kényelmes viselet mellett egyidejűleg ellenőrző, szükség esetén – például szívritmuszavar²⁵ vagy például esés²⁶ – riasztó funkciója is van. A napi élettevékenységek mellett detektálja a beteg paramétereit, ezért ritkábbá teszi a kórházi kivizsgálásokat, kezeléseket, segítségével pontosabban lehet beállítani a gyógyszereket. Nem csupán a betegek állapotát lehet monitorozni, de a korai diagnózis felállításában és a betegségek prevenciójában

¹⁶ Water Your Body. <https://www.youtube.com/watch?v=x2zWkHh48bg> (Letöltés ideje: 2020. 04. 08.)

¹⁷ PregnaScan. <https://premier.pregnascan.eu/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 10.)

¹⁸ First Aid. <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.cube.arc.fa&hl=hu> (Letöltés ideje: 2020. 04. 07.)

¹⁹ Szív City. <http://szivcity.hu/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 07.)

²⁰ In Case of Emergency. <https://www.youtube.com/watch?v=xqt6Rnrq9XU> (Letöltés ideje: 2020. 04. 08.)

²¹ ÉletMentő. <https://iotzona.hu/egeszseg/ez-az-applikacio-valoban-eletmento-vodafone-omsz> (Letöltés ideje: 2020. 04. 10.)

²² My therapy. <https://www.mytherapyapp.com/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 08.)

²³ Chinese app reveals if citizens have been in contact with the coronavirus. <https://www.telegraph.co.uk/technology/2020/02/11/chinese-app-reveals-citizens-have-contact-coronavirus/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 10.)

²⁴ Mészáros Csaba: Koronavírus infókkal bővült az ÉletMentő app. <https://computerworld.hu/tech/koronavirus-infokkal-bovult-az-eletmento-app-276910.html> (Letöltés ideje: 2020. 04. 10.)

²⁵ Murat Kaya Yapıcı – Tamador Elboshra Alkhalid: Intelligent Medical Garments with Graphene-Functionalized Smart-Cloth ECG Sensors. *Sensors* (Basel), 2017/4. DOI: 10.3390/s17040875.

²⁶ Katherine Easton et al.: Smart Clothing for Falls Protection and Detection: User-Centred Co-Design and Feasibility Study. *Studies in Health Technology and Informatics*, 2017/9., 152–159.

(életmódkövetés) is jól használható. Szenilis vagy Alzheimer-kóros embereknél GPS-ként is működhet. Az e-textil lehet a telemedicina egyik jövőbeli lehetősége.²⁷ Katonai alkalmazása során a katona egészségi állapotát, sérülését, fizikai és lelki kimerülését, környezetét mind-mind ellenőrizni lehet az okoseszközök vagy okosruhák révén. További cél a mesterséges szervek, mesterségesen pótoltt életműködések létrehozása is.²⁸

A 21. század első évtizedeiben rohamosan megváltozott az orvos-beteg kapcsolat. A korábbi alá-fölé rendeltségi viszony partnerivé vált. A betegek használják az internetet, az egészségügyi applikációkat, tájékozódnak a tüneteikről, a gyógyulási lehetőségeikről. Az egészségügyi problémáikkal kapcsolatban egyre inkább proaktív válnak, egyre nagyobb felelősséget éreznek. Az elektronikus adatrögzítés, a telemedicina, a 3D nyomtatás, az algoritmusok, a szenzorok alkalmazása teljesen megváltoztatja az egészségügyet, megváltoztatja az orvosok szerepét. „A mesterséges intelligencia válhat a 21. század sztetoszkópjává.”²⁹ Nem az egészségügyi ellátás emberi kapcsolatok nélkülivé tétele a cél, hanem az adminisztráció és a monoton módon ismétlődő folyamatok számítógépekkel történő végzése. A távdiagnosztika a röntgen-, CT-, MR-felvételek, a laboratóriumi leletek kiértékelésében kitűnően használható. Az orvosok a számítástechnika napi alkalmazásával a legújabb tudományos eredményekkel is naprakészek lehetnek, azonnal a beteg mellől tudnak konzíliumokat kérni, egy okosórával még a világ végén is képesek például EKG-t készíteni. A mesterséges intelligencia megváltoztatja az egészségügy működését, az orvosok munkáját, szerepét, az orvos-beteg kapcsolatot.

Az USA Nemzeti Hírszerzési Tanács ötévente készített prognózisa szerint a 2012-től 2030-ig tartó időszakban a számítástechnika további erőteljes fejlődése várható, főleg az adattárolás, adatkezelés területén. A kibertechnológia, a 3D alkalmazási lehetőségei, a robottechnológia fejlődése prognosztizálható nem csak katonai területeken.^{30, 31}

A fentiekből látható, hogy mind a számítógépek, a számítógép-hálózatok, az exoskeletonok, a robotok, a virtuálisvalóság-technika, a bionikus művégtagok, a hordozható okoseszközök, az applikációk katonai kutatásokból származnak, onnan kerültek át a katona-egészségügybe, majd a civil életbe.

A POSZTTTRAUMÁS NÖVEKEDÉS ÉS A REHABILITÁCIÓ

A múlt század második felében a kutatók a súlyosan megterhelő társadalmi és életesemények káros lelki hatásaira koncentráltak. Főleg a vietnámi háború után nőtt meg a PTSD-vel foglalkozó kutatások száma. A 20. század utolsó évtizedében néhány tudós felfigyelt arra a jelenségre, hogy egyes emberek a súlyos krízisek után hosszabb-rövidebb idővel, mint a fénixmadár, újjáélednek, lelkileg megerősödnek. A jelenség megtalálható a mítoszokban,

²⁷ The Importance of Smart Textiles in the Future of Home Healthcare. <http://blog.fieldtexcases.com/the-importance-of-smart-textiles-in-the-future-of-home-healthcare/>

²⁸ Claudio Ronco et al.: Toward the wearable artificial kidney. *Hemodialysis Internat*, 2008/1., 40–47.

²⁹ Meskó Bertalan: The Real Era of the Art of Medicine Begins with Artificial Intelligence. *Journal of Medical Internet Research*, November 2019. DOI: 10.2196/16295

³⁰ Global Trends 2030: Alternative Worlds. https://www.dni.gov/files/documents/GlobalTrends_2030.pdf (Letöltés ideje: 2020. 04. 04.)

³¹ Kis-Benedek József: Világpolitikai trendek 2012–2030. *Felderítő Szemle*, 2013/3–4., 5–31.

legendákban, mesékben³² és regényekben,³³ tehát az emberiség kulturális kincseiben is. Több vallás, a kereszténység, a hinduizmus, a buddhizmus, az iszlám is részletesen foglalkozik a szenvedéssel, a szenvedés átalakító erejével.³⁴

Ugyancsak a 20. század végén indultak kutatások annak vizsgálatára, hogy mitől boldog, mitől elégedett igazán egy ember, mitől működik jól az élete. Ez az úgynevezett pozitív pszichológiai irányzat Martin Seligman és Csíkszentmihályi Mihály nevével jelzett.³⁵ A pozitív pszichológia szemléletváltást jelent, a rossz működés kijavítása helyett arra törekszik, hogy pozitív tulajdonságokat alakítson ki, flow-t (tökéletes élmény, áramlatélmény)³⁶ teremtsen.

Az emberi életben gyakran adódnak helyzetek, amelyek nehézségekkel, szenvedéssel járnak. Fokozottan igaz ez egy olyan történelmi korban, a miénkben, amelyben ennyi a bizonytalanság, ilyen gyors a változás, ilyen sok háború és terrorcselekmény zajlik. A trauma, legyen az bármilyen jellegű, különböző pszichés hatású lehet. Külső szemlélőként lehetetlen eldönteni, hogy egy adott csapás mennyire ráz meg valakit. Ez nem csupán a csapás mértékétől és milyenségétől függ, hanem a személyiség fejlettségétől, az egyén előéletétől, társas kapcsolataitól is. Egyetlen ember sem arra reagál, ami történik, hanem arra, amit a történés neki jelent.

Válság, szenvedés, kritikus élethelyzet után vizsgálva az embereket, a tudósok megállapították, hogy keletkezhetnek bennük negatív, semleges vagy pozitív személyiségváltozások. Negatív változás esetén az illető a gödör mélyén ragad. Semleges esetben volt már hasonló tapasztalata, vagy fejlett, harmonikus, kiegyensúlyozott annyira a személyisége, hogy rendelkezik kellő rezilienciával, rugalmas lelki ellenálló képességgel a helyzet feldolgozásához.³⁷ Pozitív esetben olyan lélektani változások jelennek meg, amelyben a személyiségük kiteljesedik, más optikán át látják a világot. A jelenséget Tedeschi és Calhoun³⁸ írták le és definiálták, megalkotva a poszttraumás növekedés (*posttraumatic growth* – PTG) fogalmát. „A poszttraumás növekedés pozitív változás meg tapasztalása egy nagymértékű kihívást jelentő életkrízissel való küzdelem során.”³⁹ Az emberi szenvedést sokan egy olyan lehetőségként fogják fel, amely új perspektívákat nyújthat, és amelyben választható a növekedés, a fejlődés útja is.

Tedeschi és Calhoun a PTG 5 fő területét különítették el.⁴⁰ A poszttraumás növekedésre jellemző az élet nagyobb mértékű megbecsülése, a kapcsolatok mélyebb, intimebb megélése, a személyes erő növekedése, új lehetőségek és életpályák felismerése, valamint a spirituális

³² Jacob Grimm – Wilhelm Grimm: Grimm legszebb meséi. A libapásztorlány a kútnál. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1965; Benedek Elek: Magyar mese- és mondavilág. Vas Laci. 2. köt. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest, 1988.

³³ Thomas Mann: A kiválasztott. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1956; Hermann Hesse: Sziddháta. Cartaphilus, Budapest, 2005.

³⁴ Szent Biblia: Mózes I. könyve. József története (37–50. fejezet). Magyar Bibliatársulat, Budapest, 1995.

³⁵ Martin E. P. Seligman – Csíkszentmihályi Mihály: Positive Psychology: An Introduction. American Psychologist, 2000/1., 5–14.

³⁶ Csíkszentmihályi Mihály: Flow. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997.

³⁷ Tanyi Zsuzsanna: A trauma pozitív hozadéka: A poszttraumás növekedés. In: Kuritárné Szabó Ildikó – Tisljár-Szabó Eszter (szerk.): Úgy szerettem volna, ha nem bántottak volna. Oriold és Társai, Budapest, 2015.

³⁸ Richard G. Tedeschi – Lawrence G. Calhoun: The Posttraumatic Growth Inventory: Measuring of positive legacy of trauma. Journal of Traumatic Stress, 1996/3., 455–471.

³⁹ Richard G. Tedeschi – Lawrence G. Calhoun: Posttraumatic Growth: Conceptual foundations and empirical evidence. Psychological Inquiry, 2004/1., 1–18.

⁴⁰ Tedeschi–Calhoun: Posttraumatic growth: Conceptual foundations... i. m.

fejlődés. Vannak kutatók, akik még egyéb jellemzőket is felsorolnak, mint az egészségtudatosság növekedése, az önismeret javulása.⁴¹ A PTG-t átélő emberben megváltozik az életéről alkotott kép, felértékelődik a saját élete, megváltoznak a prioritásai, értékessé válik minden nap. Új lehetőségeket, új utakat, érdeklődési területeket fedez fel az életében, amelyeket korábban nem vett észre. Jobban, igényesebben végzi a feladatait. Erősebbnek érzi magát, mint korábban gondolta volna, megnő az önbizalma, tudja, hogy képes megoldani a nehézségeket. Jobban megérti a spirituális dolgokat, erősebb lesz a vallásos hite, nyitottabb lesz a transzcendens felé. Megváltozik az emberekhez fűződő viszonya. Tudja, hogy a bajban számíthat másokra. Csodálatos tulajdonságokat fedez fel a környezetében élőkben, közelebb érzi magához a többieket. Ugyanakkor jobban elfogadja mások igényeit, és több erőfeszítést tesz a kapcsolataiba, nagyobb hajlandóságot érez az érzelmei kifejezésére.⁴²

Ezek a jellemzők nem mindenkinél és nem egyforma mértékben jelennek meg. A PTG kialakulása egy folyamat, amelyben az érintett ember állandóan a problémán őrlődik,⁴³ újra és újra átgondolja, így átértékeli a traumát, a kapcsolódó érzéseit, a saját életét, a világról alkotott elképzeléseit. A lélek reakciói többnyire nem élesen elválaszthatóan jelennek meg, időben változóak az arányok, inkább tendenciózus jelleggel alakulnak. Gyakran egy időben van jelen a szorongás és a növekedés.⁴⁴

Kognitív újjáépülés zajlik, amely során megváltoznak a céljai, megváltozik a világ. Szembe kell néznie a régi célok megvalósításának lehetetlenségével, új célokat kell keresnie. Egy új, traumákkal szemben jóval ellenállóbb személyiség születik. Nem csupán elfojtja a rossz emlékeket, hanem megküzd velük, újratervezi a jövőjét. „Minden ajándék” – mondta egy repülőgép-szerencsétlenség túlélője.⁴⁵ Lance Armstrong kerékpárbajnok évekig küzdött a hererákkal. „Visszatekintve, nem változtatnék semmit – mondta. – Nagyon sokat tanultam.”⁴⁶ Veszteségből nyereség jött létre – milyen drámai paradoxon. Sérülékenyebb vagyok, mégis erősebb – mondják.⁴⁷ Az életük tudatosabbá válik, élet, halál, vallás kérdéseiben határozottabb véleményük alakul ki. Az érintett ember világról és saját magáról alkotott elképzelései összeomlanak és megváltozva újjáépülnek. Úgy lehet ezt elképzelni, mintha romokból épülne fel egy teljesen új épület. Változik, pozitív irányban fejlődik a személyiség, a trauma előtti fejlettségi szintjét meghaladja, mélyen és tartósan átstrukturálódik.

Az érintett személynek erős késztetése van arra, hogy beszéljen a traumáról, és ezzel komoly megterhelésnek teszi ki a környezetét, mintegy teszteli az interperszonális kapcsolatait. A folyamat kezdetén főleg a szorongás oldásában lehet segíteni, és ebben is sokat jelenthet a meghallgatás.⁴⁸ Amikor észreveszi, hogy a fájdalmas tapasztalatában valamilyen érték is van, ez már az első lépés a PTG felé. Fontos tudni, hogy a PTG szenvedésben gyökerezik és jelentős lelki küzdelemmel jár. Azonban a személyiség tragédiák és traumák nélkül is születhet és fejlődhet, ezért semmiképpen sem lehet azt mondani, hogy a trauma „jó” dolog. Ráadásul PTG egyáltalán nem alakul ki mindenkinél.⁴⁹

⁴¹ Tanyi: i. m.

⁴² Tedeschi–Calhoun: Posttraumatic growth: Conceptual foundations... i. m.

⁴³ Tedeschi–Calhoun: Posttraumatic growth: Conceptual foundations... i. m.

⁴⁴ Tedeschi–Calhoun: Posttraumatic Growth: A new perspective on psychotraumatology. *Psychiatric Times*, 2004/4., 1–3.

⁴⁵ Tedeschi–Calhoun: Posttraumatic growth: Conceptual foundations... i. m.

⁴⁶ Tedeschi–Calhoun: Posttraumatic growth: Conceptual foundations... i. m.

⁴⁷ Tedeschi–Calhoun: Posttraumatic Growth: A new perspective... i. m.

⁴⁸ Tedeschi–Calhoun: Posttraumatic Growth: A new perspective... i. m.

⁴⁹ Tedeschi–Calhoun: Posttraumatic Growth: A new perspective... i. m.

PTG-t főleg HIV, daganatos betegségek, csontvelő-transzplantáció, rheumatoid arthritis, szívroham, bűnügyek, balesetek, sérülések, harcok, gyász után és menekültekkel kapcsolatosan vizsgálták, de nem ritka, hogy a hétköznapi élet megterhelései miatt is előfordul.^{50, 51}

Felmerül a kérdés, hogy ezek a pozitív lélektani változások mérhetőek-e, és ha igen, hogyan. Többféle kvantitatív és kvalitatív mérési módszert dolgoztak ki. Kvantitatív mérési módszerek: szemléletbeli változás kérdőív (1993), stresszfüggő növekedés skála (1996), poszttraumás növekedés kérdőív (PTGI 1996), észlelt előny skála (PBS 1998), előnytalálás skála (BFS 2001). Kvalitatív mérési módszerek a direkt és indirekt kérdés, az interjú és az esszéírás.⁵²

Érdekes megfigyelés a PTG-vel kapcsolatban, hogy kiterjedhet a segítő személyekre (család, barátok, pszichoterápiás szakemberek) is. A vikariáló (behelyettesítéses) PTG során a támaszt nyújtók hasonló növekedést élhetnek át – bár alacsonyabb szinten –, mint a közvetlenül érintett ember.⁵³

Amennyiben a teljes társadalmat megrázó drámai eseményt – például terrortámadást – vizsgáltak, ennek a társadalom egészére is mérhető hatása volt, és úgy tűnt, nemcsak negatív, hanem pozitív értelemben is. Azt találták, hogy társadalmi szinten is bekövetkezett PTG, és az egyéni a társadalmi PTG-t elősegítette, valamint fordítva is, tehát kölcsönhatásban voltak egymással.⁵⁴ Az amszterdami egyetem kutatói által végzett nagy, átfogó vizsgálatban társadalmi szinten nem találtak PTG-re utaló jeleket terrorcselekmények után, viszont az eredményeik azt mutatták, hogy a társadalom biztonságérzete sem gyengült meg.⁵⁵ A kérdés feltétlenül további kutatást kíván, mivel a globalizáció miatt egyre gyakoribbak a nagy tömegeket, földrészeket vagy akár az egész világot (koronavírus) egyformán érintő traumák.

A katona-egészségügy kimeríthetetlen tárházát nyújtja a PTSD és a PTG kutatásának. A 20. század második felében főleg a PTSD megismerése volt a cél, a 21. században elkezdődött a PTG vizsgálata. A 2001. szeptember 11-ei merénylet hatásait vizsgálva készült egy 1505 résztvevőt felölelő tanulmány, amely a 9/11 merénylet és a PTG összefüggéseit analizálta kilenc héttel, majd hat és fél hónappal később. A PTG fenti öt fő területét elemezték, PTGI – *Posttraumatic Growth Inventory*⁵⁶ – kérdőívvel. Az első időpontban az új lehetőségek területén 13,1%, a személyes kapcsolatokban 35,5%, az éberő növekedésében 29,2%, az élet értékének növekedésében 46,8%, spirituális változásoknál 27%-ban jelentkezett mérsékelten vagy kifejezetten növekedés. Hat és fél hónap múlva valamennyi érték csökkent kissé, kivéve a spiritualitás szintjét. A tanulmányban arra a következtetésre jutottak, hogy legnagyobb arányban akkor alakultak ki a PTG tünetei, amikor a PTSD tünetei közepes mértékűek voltak.⁵⁷ Az elemzésben vizsgálták még a coping mechanizmusokat, a kognitív változásokat is, és ezek kapcsolatát a PTD-vel.

⁵⁰ Tedeschi–Calhoun: The Posttraumatic Growth Inventory: Measuring... i. m.

⁵¹ Tedeschi–Calhoun: Posttraumatic growth: Conceptual foundations... i. m.

⁵² Tanyi: i. m.

⁵³ Tanyi: i. m.

⁵⁴ Csenki Laura: Határhelyezeteink. Testi-lelki betegségeink kapcsolata. Klinikai Lelkigondozók Ökumenikus Egyesülete Konferenciája, 2010. június 11. Szalontai Anikó: A mélysegekből induló fejlődés. Új Ember, 2010. 07. 23. <https://ujember.hu/a-melysegekbol-indulo-fejlodes/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 18.)

⁵⁵ Bertjan Doosje et al.: Can societies experience post-traumatic growth after a terror attack? The influence of terror attacks on political, institutional, and social trust in European countries. *International Journal of Conflict and Violence*, 2018/12., 1–19.

⁵⁶ Tedeschi–Calhoun: The Posttraumatic Growth Inventory: Measuring... i. m.

⁵⁷ Lisa D. Butler et al.: Posttraumatic Growth Following the Terrorist Attacks of September 11, 2001: Cognitive, Coping, and Trauma Symptom Predictors in an Internet Convenience Sample. *Traumatology*, 2005/4., 247–267.

Meglepően magas arányban találtak PTG-t Tsai és munkatársai. 3157 amerikai veteránt vizsgáltak meg 2015-ben. Az összes vizsgált veterán közül 50,1% legalább mérsékelt PTG-t mutatott a legrosszabb háborús emlékével összefüggésben. Azok közül, akiknél korábban PTSD-t találtak, 72% volt a PTG aránya. A PTSD és a PTG kapcsolatát ezek a kutatók egy fordított U alakú görbével tudták a legjobban magyarázni. Akiknél enyhe vagy nagyon súlyos PTSD-tüneteket észleltek, azoknál a posztraumás növekedés kevésbé fordult elő. Az életet is veszélyeztető károsodás vagy betegség és az ismételten átélt tünetek voltak a legerősebb, PTG-t kiváltó faktorok. Ezek az eredmények azt mutatják, hogy a traumáknak lehet „pozitív öröksége”, és ez gyakorlatilag szignifikánsan meg is jelent a vizsgált amerikai veteránoknál.⁵⁸

Az Air Force kötelékében szolgált, az Irakban zajlott hadműveletekben részt vett 253 egészségügyi dolgozó között egy igen érdekes megfigyelést végeztek. Ők dupla stresszhatásnak voltak kitéve. Gondoskodniuk kellett az egészségügyi ellátásról, és mindezt harci, hadműveleti körülmények között. A vizsgálatok egyértelműen mutatták, hogy a stressz mind a két fajtája fokozta a PTSD előfordulását. A háborús stressz lineárisan, meredek dózishatás-összefüggéssel növelte meg a PTSD kialakulását. Magával az egészségügyi ellátással kapcsolatos stressz és a PTSD kapcsolata egy sajka alakú görbével volt leírható; a mérsékelt stressz kevésbé növelte a PTSD-t. A stressz mindkét formája viszont fordított U alakú összefüggést mutatott a PTG-vel – összhangban az előző vizsgálatokkal. Ez azt jelenti, hogy a minimális és az óriási nagy stressz kevésbé hozza elő a PTG tüneteit, míg a közepesen erős stressznel a legnagyobb a PTG előfordulási aránya.⁵⁹

A 2018-ban 271 *Operation Iraqi Freedom/Operation Enduring Freedom (Iraki Szabadság hadművelet/Tartós Szabadság hadművelet)* (OIF/OEF) veterán körében végzett vizsgálat összhangban volt a fentiekkel. Ebben a kutatásban a személyiséget, a coping mechanizmusokat, a PTSD és PTG tüneteit vizsgálták. Azt találták, hogy a PTG az alkalmazkodó (adaptív) coping mechanizmusokkal és az optimizmussal pozitív korrelációt mutat, viszont a maladaptív coping mechanizmusok és a neurózis a PTSD-vel mutattak összefüggést. Az előző vizsgálatokkal megegyezően, a mérsékelt súlyos PTSD-betegeknél találtak a legmagasabb PTG-t. Sem az enyhe, sem a nagyon súlyos PTSD után nem alakult ki magasabb arányban posztraumás növekedés. A megküzdési stílus, a személyiség és a PTSD összefüggének. Ezek pszichoterápiával fejleszthetők, és éppen itt van a klinikai beavatkozás lehetősége, és a cikkből levonható egyik legfontosabb következtetés.⁶⁰

Az elemzésekből az is kiderült, hogy a PTG szintje magasabb a házasság vagy partnerkapcsolatban élőkénél, mint az egyedülállóknál vagy elváltaknál. Ezen belül azonban meghatározó volt a kapcsolat minősége. Általában elmondható, hogy minél nagyobb és jobb minőségű a szociális kapcsolati háló, annál nagyobb az esély a traumatikus események után a pozitív kimenetelre.⁶¹

Mindezek a kutatások rendkívüli módon elősegítették a PTG-vel kapcsolatos ismeretek bővülését. 2020. április 18-án a PubMed adatbázisban 1795 cikk, ugyanezen a napon

⁵⁸ Jack Tsai et al.: Post-traumatic growth among veterans in the USA: results from the National Health and Resilience in Veterans Study. *Psychological Medicine*, 2015/1., 165–179.

⁵⁹ Carmen P. McLean et al.: Posttraumatic Growth and Posttraumatic Stress Among Military Medical Personnel. *Psychological Trauma Theory Research Practice and Policy*, 2011/1., 62–68.

⁶⁰ Elsa Mattson et al.: Personality Factors and Their Impact on PTSD and Post-traumatic Growth is Mediated by Coping Style Among OIF/OEF Veterans. *Military Medicine*, 2018/7–8., 9–10.

⁶¹ Carolyn E. Hawley et al.: Post-traumatic Growth Following Politically Motivated Acts of Violence: 10 Years Post Injury. *The Australian Journal of Rehabilitation Counselling*, 2017/1., 1–18.

a Cochrane adatbázisban 255 randomizált, kontrollált trial, a *Military Medicine* folyóiratban 107 cikk foglalkozott a PTG-vel. A téma iránt nagy az érdeklődés. Valamennyi említett tanulmány vizsgálta a személyiség jellegzetességeit, a coping mechanizmusokat, a PTSD-t, PTG-t és ezek összefüggéseit, valamint a beavatkozási módokat, terápiás lehetőségeket. A PTG kialakulása a pszichoterápiás praxisban a konstruktív megküzdés és a kognitív feldolgozás támogatásával, a személyes motívumok, az énkép, a nagyobb életcélok, prioritások feltárásával segíthető.⁶² A PTG kialakulásának terápiás támogatása nagy segítség lehetne a jövőben is sok ember számára.

A rehabilitáció egy komplex folyamat, amelyben a károsodott ember megmaradt képességeit fejlesztjük, vagy a hiányzókat különböző eszközökkel pótoljuk. Nagyon fontos, hogy a rehabilitáció nem csak a fizikai állapot visszaépítését jelenti. A trauma feldolgozása, a személyiség fejlesztése, a reziliencia, a coping mechanizmusok, a PTG és a szociális, társadalmi beilleszkedés segítése a megfelelő szakemberekkel nélkülözhetetlen a sikeres rehabilitációhoz. Rengeteg támogatást adhatnak azok a laikus segítők is, akik már átélték ugyanazt az élethelyzetet. A rehabilitáció folyamatába bekerülő embereknél az előzmények miatt csaknem természetes a PTSD létrejötte. Azonban minden károsodott emberben maradnak olyan páratlan, egyedi és értékes tulajdonságok, amelyekre építeni lehet. A PTSD-ből kivezető végleges út nem a gyógyszerek alkalmazásából, hanem a személyiség saját erejének mobilizálásából áll. A poszttraumás növekedés kialakulása szakemberek segítségével támogatható, és sikeresebbé teheti a rehabilitációs folyamatot.⁶³

A 20. század második felében megindult életminőség-kutatások a 21. század elején ismét nagy lendületet kaptak. A PubMed adatbázisban 2000. január 1-jén 351 688 cikk, 2020. április 18-án 393 652 cikk foglalkozott életminőség-kutatásokkal. Az életminőség nem jelent egyet az egyén fizikai állapotával, életkörülményeivel vagy életszínvonalával,⁶⁴ viszont szorosan összefügg a PTSD-vel és a PTG-vel. A WTC felrobbantásakor a túlélőket nemcsak a közvetlen, hanem a későbbi fizikai és pszichés hatások is traumatizálták. 9/11 után a kóros pszichés reakciók, főleg a PTSD aránya lényegesen megnőtt. A túlélők egészségi állapotának végleges megváltozása, az életstílusuk, a társas kapcsolataik, a gazdasági helyzetük átalakulása mind-mind súlyosan negatívan befolyásolták az életminőségüket.^{65, 66}

Sokan vizsgálták a 21. századi harcok, a terrorizmus, a migráció életminőségre gyakorolt hatását. Ezek rengeteg tanulsággal szolgáltak, és tovább pontosították az életminőségről alkotott képünket. 2020. április 18-án a PubMed adatbázisban 108 cikk foglalkozott csupán a PTG életminőséget befolyásoló hatásával.

A rehabilitáció folyamatában a szakemberek képesek segíteni a PTSD tüneteinek csökkenésében és a PTG kialakulásában, így sikeresebb lehet a beteg társadalmi visszailleszkedése. A rehabilitáció végső célja az életminőség javítása, és ebben a PTG-nek döntő szerepe van.

⁶² Tanyi: i. m.

⁶³ Hawley et al.: i. m.

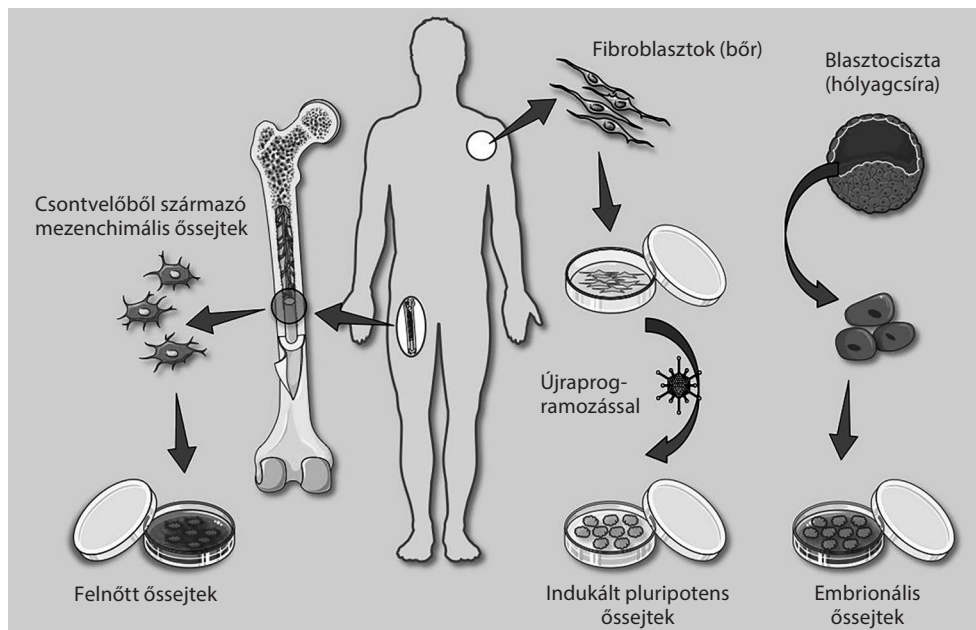
⁶⁴ WHOQOL: Measuring Quality of Life. <https://www.who.int/healthinfo/survey/whoqol-qualityoflife/en/> (Letöltés ideje: 2020. 04. 19.)

⁶⁵ Lisa M. Gargano et al.: Quality of Life of Persons Injured on 9/11: Qualitative Analysis from the World Trade Center Health Registry. DOI: 10.1371/currents.dis.7c70f66c1e6c5f41b43c797cb2a04793 (Letöltés ideje: 2020. 04. 19.)

⁶⁶ Robert M. Brackbill et al.: An Assessment of Long-Term Physical and Emotional Quality of Life of Persons Injured on 9/11/2001. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2019/6., 1054–1072.

AZ ÖSSEJTKUTATÁS ÉS A REHABILITÁCIÓ

Az őssejtek kutatása a 20. század utolsó harmadában kezdődött, terápiás felhasználásuk az elmúlt évtizedek vívmánya, és könnyű megjósolni, hogy óriási jövője lesz. A civil és a katonaság egészségügyének egyformán érdeke ez a kutatási terület. Az őssejt egy olyan különleges sejt, amely képes a test bármilyen sejtjévé differenciálódni. Három fő csoportját alkalmazzák, a felnőtt őssejteket (*Adult Stem Cells – ASCs*), az embrionális (*Embryonic Stem Cells – ESCs*) és az indukált pluripotens őssejteket (*Induced Pluripotent Stem Cells – iPSCs*). Valamennyi csoportnak vannak előnyei és hátrányai is. A felnőtt őssejtek differenciálódási profilja ugyan korlátozottabb, de alacsonyabb a tumorképző mellékhatásuk.⁶⁷

1. kép *Őssejtforrások*⁶⁸

Világszerte mintegy 3 millió ember él traumás gerincvelő-sérülés következményeivel.⁶⁹ A gerincvelő sérülése súlyos mozgató, érző és vegetatív működési zavarokat okozhat. A spontán javulás lehetősége korlátozott, az eddigi rehabilitációs módszereinkkel is csak javulást tudunk elérni. Az őssejtkutatás egyik első és egyik fő területe – a vérképzőszervi betegségek kezelése mellett – éppen a gerincvelő működésének helyreállítása. Különböző sejtek – Schwann-sejtek, idegi őssejtek vagy progenitor sejtek, ONEC (*olfactory nerve ensheating cells*) sejtek, oligodendrocyta precursor sejtek, mezenchimális őssejtek – transzplantációjával folynak kísérletek jelenleg is. Kevésbé ismert az a mechanizmus, amelynek révén ezek a sejtek kifejtik

⁶⁷ Gregory T. Christopherson – Leon J. Nesti: Stem cell applications in military medicine. *Stem Cell Research & Therapy*, 19 October 2011. 40. <https://stemcellres.biomedcentral.com/articles/10.1186/scrt81> (Letöltés ideje: 2020. 04. 10.), DOI: 10.1186/scrt81

⁶⁸ Christopherson–Nesti: i. m.

⁶⁹ Bon San Bonne Lee et al.: The global map for traumatic spinal cord injury epidemiology: update 2011, global incidence rate. *Spinal Cord*, 2014/2., 110–116.

a hatásukat. Lehet ez az út a neuroprotekciónak, az immunmodulációnak, az axonregenerációnak, az idegi összeköttetések vagy a myelinregeneráció javításának. Mindenesetre ez az emberben jelenleg még nem biztonságos, és eddig nem is igazán sikeres út lehet a jövő a gerincvelő sérüléseinek gyógyításában.^{70, 71}

A modern harci cselekményekben egyre gyakoribb a váratlan, nagy energiájú robbanó eszközök alkalmazása, és igen gyakori terrormerényleteknél is. A harcokban erős, fiatal, egészséges katonák, a terrormerényletekben bárki, bármilyen nemű vagy korú ember sérülhet.⁷²

1. Központi és perifériás idegrendszer
idegi őssejtek
2. Szemszövet
ocularis őssejtek
3. Cochlearis szőrsejtek
idegi őssejtek, mezenchimális őssejtek
4. Szív- és érrendszer
kardiális őssejtek, mezenchimális őssejtek
5. Bőrgraftok
bőrőssejtek, mezenchimális őssejtek
6. Muszkuloszkeletális rendszer
izomőssejt, mezenchimális őssejt

2. kép A felnőtt őssejtek forrásai és felhasználásuk⁷³

Ezek a robbanóeszközök durva szövetdestrukciót, roncsoló végtagsérüléseket, áthatoló szervsérüléseket okozhatnak. A civil kutatások mellett a DARPA is komoly erőfeszítéseket tesz az őssejtkutatás területén, a szövetregeneráció alternatív útjait keresve.^{74, 75}

Jelenleg a kutatások főleg a szem, a cochlea, a centrális és a perifériás idegrendszer, a muszkuloszkeletális, a kardiopulmonális, a bőr, a vese, a genitáliák sejtjeinek őssejtek révén történő előállítására irányulnak. De *in vitro* készülnek már vérsejtek is. Az őssejtkutatás a katonaegészségügyi kutatások új iránya.^{76, 77} Az őssejtek további vizsgálata és az őssejtterápia valódi helye még a következő évtizedek feladata és titka.

⁷⁰ Peggy Assinck et al.: Cell transplantation therapy for spinal cord injury. *Nature Neuroscience*, 2017/5., 637–647.

⁷¹ Anna Badner et al.: Spinal Cord Injuries: How Could Cell Therapy Help? *Expert Opinion on Biological Therapy*, 2017/5., 529–541.

⁷² Christopherson–Nesti: i. m.

⁷³ Christopherson–Nesti: i. m.

⁷⁴ Ude, C. C. et al.: Application of stem cells in tissue engineering for defense medicine. *Military Medical Research*, 2018/2., 7.

⁷⁵ Christopherson–Nesti: i. m.

⁷⁶ Ude et al.: i. m.

⁷⁷ Christopherson–Nesti: i. m.

Írásomban megpróbáltam érzékeltetni azokat a főbb 21. századi irányzatokat, amelyek a katona-egészségügyben gyökereznek és hozzájárulnak a modern rehabilitáció fejlődéséhez. Természetesen ez egy olyan folyamat, amelynek nincs vége e tanulmány lezárásával, és időnként teljesen váratlan fordulatot is vehet. Meggyőződésem, hogy az immár több éve tartó koronavírus-járványban a honvédség által nyújtott járványügyi és katasztrófa-egészségügyi segítségnyújtás tovább emeli a katona-egészségügy tekintélyét, és a civil egészségüggyel összefogva sikerül azt az eddig ismeretlen kihívást legyőzni, amelyet a COVID-19-betegek rehabilitációja jelent.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Assinck, Peggy et al.: *Cell transplantation therapy for spinal cord injury*. Nature Neuroscience, 2017/5., 637–647.
- Badner, Anna et al.: *Spinal Cord Injuries: How Could Cell Therapy Help?* Expert Opinion on Biological Therapy, 2017/5., 529–541.
- Benedek Elek: *Magyar mese- és mondavilág. Vas Laci*. 2. köt. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest, 1988.
- Bionikus kéz tesztelése. <http://videa.hu/videok/origo/tudomany-technika/bionikus-kez-tesztelese-teszt-gNc5AFkbbKwuTKOT>; <https://www.youtube.com/watch?v=HIm0xpLPq0>
- Bogue, Robert: *Exoskeletons and robotic prosthetics: a review of recent developments*. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/01439910910980141/full/html>
- Brackbill, Robert M. et al.: *An Assessment of Long-Term Physical and Emotional Quality of Life of Persons Injured on 9/11/2001*. International Journal of Environmental Research and Public Health, 2019/6., 1054–1072.
- Butler, Lisa D. et al.: *Posttraumatic Growth Following the Terrorist Attacks of September 11, 2001: Cognitive, Coping, and Trauma Symptom Predictors in an Internet Convenience Sample*. Traumatology, 2005/4., 247–267.
- Chinese app reveals if citizens have been in contact with the coronavirus. <https://www.telegraph.co.uk/technology/2020/02/11/chinese-app-reveals-citizens-have-contact-coronavirus/>
- Christopherson, Gregory T. – Nesti, Leon J.: *Stem cell applications in military medicine*. Stem Cell Research & Therapy, 19 October 2011. 40. <https://stemcellres.biomedcentral.com/articles/10.1186/scrt81>, DOI: 10.1186/scrt81
- Csenki Laura: *Határhelyezeteink. Testi-lelki betegségeink kapcsolata*. Klinikai Lelkigondozók Ökumenikus Egyesülete Konferenciája, 2010. június 11. Szalontai Anikó: *A mélységekből induló fejlődés*. Új Ember, 2010. 07. 23. <https://ujember.hu/a-melysegekbol-indulo-fejlodes/>
- Csíkszentmihályi Mihály: *Flow. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997.
- Doosje, Bertian et al.: *Can societies experience post-traumatic growth after a terror attack? The influence of terror attacks on political, institutional, and social trust in European countries*. International Journal of Conflict and Violence, 2018/12., 1–19.
- Easton, Katherine et al.: *Smart Clothing for Falls Protection and Detection: User-Centred Co-Design and Feasibility Study*. Studies in Health Technology and Informatics, 2017/9., 152–159.
- ÉletMentő. <https://iotzona.hu/egeszseg/ez-az-applikacio-valoban-eletmento-vodafone-omsz>
- First Aid. <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.cube.arc.fa&hl=hu>
- Gargano, Lisa M. et al.: *Quality of Life of Persons Injured on 9/11: Qualitative Analysis from the World Trade Center Health Registry*. DOI: 10.1371/currents.dis.7c70f66c1e6c5f41b43c797cb2a04793

- Global Trends 2030: Alternative Worlds. https://www.dni.gov/files/documents/GlobalTrends_2030.pdf
- Grimm, Jacob – Grimm, Wilhelm: *Grimm legszebb meséi. A libapásztorlány a kútnál*. Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest, 1965.
- Hawley, Carolyn E. et al.: *Post-traumatic Growth Following Politically Motivated Acts of Violence: 10 Years Post Injury*. The Australian Journal of Rehabilitation Counselling, 2017/1., 1–18.
- Hesse, Hermann: *Sziddhárta*. Cartaphilus, Budapest, 2005.
- In Case of Emergency. <https://www.youtube.com/watch?v=xqt6Rnrq9XU>
- Kis-Benedek József: *Világpolitikai trendek 2012–2030*. Felderítő Szemle, 2013/3–4., 5–31.
- Kusnyerik Ákos et al.: *Látásjavító implantátumok látóhártya-degenerációkban (Vision restoration with implants in retinal degenerations)*. Orvosi Hetilap, 2011/14., 537–545.
- Lee, Bon San Bonne et al.: *The global map for traumatic spinal cord injury epidemiology: update 2011, global incidence rate*. Spinal Cord, 2014/2., 110–116.
- Lenhart, Martha K. (ed.): *Care of the Combat Amputee*. 2009, 1–19. https://ke.army.mil/bordeninstitute/published_volumes/amputee/CCAchapter01.pdf
- Mann, Thomas: *A kiválasztott*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1956.
- Mattson, Elsa et al.: *Personality Factors and Their Impact on PTSD and Post-traumatic Growth is Mediated by Coping Style Among OIF/OEF Veterans*. Military Medicine, 2018/7–8., 9–10.
- McLean, Carmen P. et al.: *Posttraumatic Growth and Posttraumatic Stress Among Military Medical Personnel*. Psychological Trauma Theory Research Practice and Policy, 2011/1., 62–68.
- Meskó Bertalan: *The Real Era of the Art of Medicine Begins with Artificial Intelligence*. Journal of Medical Internet Research, November 2019. DOI: 10.2196/16295.
- Mészáros Csaba: *Koronavírus infókkal bővült az ÉletMentő app*. <https://computerworld.hu/tech/koronavirus-infokkal-bovult-az-elmetmento-app-276910.html>
- Moran, Courtney W.: *Revolutionizing Prosthetics. 2009 Modular Prosthetic Limb–Body Interface: Overview of the Prosthetic Socket Development*. Johns Hopkins APL Technical Digest, 2011/3.
- My therapy. <https://www.mytherapyapp.com/>
- PregnaScan. <https://premier.pregnascan.eu/>
- Raspopovic, Stanisa et al.: *Restoring Natural Sensory Feedback in Real-Time Bidirectional Hand Prostheses*. Science Translational Medicine, 5 Febr. 2014. DOI: 10.1126/scitranslmed.3006820; Magyar Tudomány, 2014/3., 373–375. <http://www.matud.iif.hu/2014/03/17.htm>; http://epa.oszk.hu/00600/00691/00126/pdf/EPA00691_mtud_2014_03_373-375.pdf
- Roche, Joseph P. – Hansen, Marlan R.: *On the Horizon: Cochlear implant technology*. Otolaryngologic Clinics of North America, 2015/6., 1097–1116.
- Ronco, Claudio et al.: *Toward the wearable artificial kidney*. Hemodialysis Internat, 2008/1., 40–47.
- Seligman, Martin E. P. – Csíkszentmihályi Mihály: *Positive Psychology: An Introduction*. American Psychologist, 2000/1., 5–14.
- Szent Biblia: Mózes I. könyve. József története (37–50. fejezet). Magyar Bibliatársulat, Budapest, 1995.
- Szív City. <http://szivcity.hu/>
- Tanyi Zsuzsanna: *A trauma pozitív hozadéka: A poszttraumás növekedés*. In: Kuritárné Szabó Ildikó – Tisljár-Szabó Eszter (szerk.): *Úgy szerettem volna, ha nem bántottak volna*. Oriold és Társai, Budapest, 2015.
- Tedeschi, Richard G. – Calhoun, Lawrence G.: *Posttraumatic Growth: A new perspective on psychotraumatology*. Psychiatric Times, 2004/4., 1–3.
- Tedeschi, Richard G. – Calhoun, Lawrence G.: *Posttraumatic Growth: Conceptual foundations and empirical evidence*. Psychological Inquiry, 2004/1., 1–18.
- Tedeschi, Richard G. – Calhoun, Lawrence G.: *The Posttraumatic Growth Inventory: Measuring of positive legacy of trauma*. Journal of Traumatic Stress, 1996/3., 455–471.

- The Importance of Smart Textiles in the Future of Home Healthcare. <http://blog.fieldtexcases.com/the-importance-of-smart-textiles-in-the-future-of-home-healthcare/>
- Tsai, Jack et al.: *Post-traumatic growth among veterans in the USA: results from the National Health and Resilience in Veterans Study*. *Psychological Medicine*, 2015/1., 165–179.
- Ude, C. C. et al.: *Application of stem cells in tissue engineering for defense medicine*. *Military Medical Research*, 2018/2., 7.
- Water Your Body. <https://www.youtube.com/watch?v=x2zWkHh48bg>
- WHOQOL: Measuring Quality of Life. <https://www.who.int/healthinfo/survey/whoqol-qualityoflife/en/>
- Yapici, Murat Kaya – Alkhidir, Tamador Elboshra: *Intelligent Medical Garments with Graphene-Functionalized Smart-Cloth ECG Sensors*. *Sensors (Basel)*, 2017/4. DOI: 10.3390/s17040875

VÁSÁROLJON
KÖNYVESBOLTUNKBAN

Könyv- és térképbolt
Nyitva munkanapokon 9.00 és 16.30 között
Cím: 1024 Budapest, Fillér utca 14.

shop.hmzrinyi.hu

Balla Tibor alezredes:

A MAGYAR KIRÁLYI HONVÉD LUDOVIKA AKADÉMIA VEZETŐI, 1872–1918 (1.)

DOI: [10.35926/HSZ.2022.2.8](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.2.8)

ÖSSZEFOGLALÓ: Az önálló honvédtisztképzés 1872-ben indult meg a magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémián, amely közel fél évszázados fennállása folyamán, 1918-ig több ezer honvédtisztet képzett a Magyar Királyságnak. Az itt folyó oktató- és nevelői munka minősége jelentős mértékben függött az intézmény mindenkori vezetőjének személyétől. A felállítástól az első világhétség végéig tartó időszakban a Ludovika Akadémiának 14 vezetője (kezdetben igazgatója, majd 1890-től parancsnoka) volt, akiknek katonai pályafutása kevésbé ismert. A tanulmányból kiderül, hogy kik is voltak, s milyen tiszti pályát futottak be. Az első rész történelmi-statisztikai és szociológiai módszerek segítségével bemutatja és elemzi személyes adataikat, a másodikban pedig életútjukat ismerhetjük meg.

KULCSSZAVAK: honvédtisztképzés, Ludovika Akadémia, katonai pályafutás

BEVEZETÉS

Lássuk először a Ludovika Akadémia vezetőit (elnevezésük 1872. 07. 18-tól igazgató, 1890. 03. 17-től parancsnok) időrendi sorrendben, a rendfokozatuk és nemesi címük, illetve előnevük feltüntetése nélkül:

1872. 07. 18. – 1873. 11. 04.	Móricz Sándor
1873. 12. 01. – 1876. 07. 15.	Edényi Lipót
1877. 01. 23. – 1880. 08. 25.	Péchy Ede
1880. 08. 26. – 1881. 06. 27.	Bassarabits Sándor
1882. 02. 09. – 1883. 09. 25.	Szabó József
1883. 09. 25. – 1895. 09. 05.	Szvetics József
1895. 09. 06. – 1899. 06. 20.	Csesznák Benő
1899. 06. 21. – 1903. 11. 02.	Nyíri Sándor
1903. 11. 13. – 1906. 12. 26.	Vajna Béla Albert
1906. 12. 27. – 1908. 09. 14.	Bartheldy István
1908. 09. 15. – 1913. 02. 28.	Braun József
1913. 03. 01. – 1914. 08. 01.	Siegler Konrád
1914. 08. 01. – 1915. 04. 05.	Papp-Váry Elemér
1915. 04. 05. – 1918. 11. 25.	Bartha Lajos

A korábbi, elsősorban az első világháborús osztrák–magyar tábornoki kar példáján elvégzett hasonló vizsgálatokat¹ figyelembe véve a következő elemzéseket végzem el:

- Születési és családi adatok.
- Vallás, iskolai – polgári és katonai – tanulmányok, nyelvismeret.
- Katonai pályafutás, különös tekintettel az elért legmagasabb rendfokozatokra és beosztásokra, a nyugállományba helyezésre, továbbá akinél releváns, az első világháborúban való szereplésre.
- Háborúban és hadjáratokban való részvétel, az adományozott kitüntetések, címek és rangok.
- Fontosabb írásművek.
- Halálozás, időpont, hely, sír.

A fentiek alapján vizsgáljuk meg, hogy a nevezett 14 személy adatainak elemzése milyen képet ad számunkra.

SZÜLETÉSI ÉS CSALÁDI ADATOK

A magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémia 1872 szeptembere és 1918 novembere közötti 14 vezetője szinte kivétel nélkül magyar nevet viselt. Közülük csupán egy fő (7,14%), Reindl Lipót (Leopold Reindl) változtatta meg eredeti családnevét, melyet 1848 novemberében, a magyar Honvédségbe történt átkerülése után Edényire magyarosított.

Születési időpontjaikat tekintve elmondható, hogy a vezetők közül mindenki a Habsburg Monarchia, majd az Osztrák–Magyar Monarchia fennállásának éveiben jött a világra. A születések az 1817 és 1870 közötti évekre esnek (az előbbi Péchy Ede, az utóbbi pedig Papp-Váry Elemér születési éve), és nagy szóródást mutatnak. Hárman közülük (Bartheldy István, Nyíri Sándor, Vajna Béla Albert – 21,42%) az 1854-es évben, ketten (Braun József és Siegler Konrád – 14,28%) az 1857-es esztendőben születtek, kilenc fő (64,28%) pedig különböző években látta meg a napvilágot a fentebb jelzett, 53 évet felölelő időintervallumban. Az Akadémia vezetőinek fele (7 fő) 1848 előtt, fele pedig az 1850 és 1870 közötti években jött a világra.

Az intézmény igazgatói vagy parancsnoki beosztásába történt helyezésük idején a vezetők pontosan fele legfeljebb 50 éves, a másik hét személy pedig maximum 60 éves volt. Az 1848 előtt születettek közül 5 fő (35,71%) legalább 50 éves korában került az Akadémia élére, két személy (14,28%) pedig még a 40-es éveiben járt kinevezésekor. Az 1850 után született vezetők közül 4 fő (28,57%) még a 40-es, 3 fő (21,42%) pedig az 50-es éveiben járt, amikor kinevezést nyert a Ludovika vezetőjévé. Közel kétharmaduk (9 fő – 64,28%) átlagosan 1-3 évet töltött az Akadémia igazgatói vagy parancsnoki beosztásában, Szvetics József viszont több mint 10 éven át ült a Ludovika igazgatói, majd parancsnoki székében.

Születési helyük minden esetben ismert. Kivétel nélkül, mindannyian a történelmi Magyarország határain belül születtek. A 14 település közül 5 város, 9 település pedig község volt.

¹ Vö. Balla Tibor: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredesek, gyalogsági és lovassági tábornokok, táborszernagyok. 1. köt. Argumentum, Budapest, 2010 (HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Könyvtára), 23–43.; illetve uő: A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Altábornagyok. 2. köt. HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest, 2019 (HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Könyvtára), 21–38.

A legtöbben közülük (4 fő – 28,57%) Erdélyből származtak, a Dunántúl nyugati vármegyéiből, illetve az alföldi vármegyékből egyaránt 3-3 személy (21,42%), míg a Felvidékről, illetőleg a Bánátból egyformán 2-2 fő (14,28%) származott.

A születési helyek közül a trianoni békediktátum után kilenc település (64,28%) került Magyarország új határain kívülre. Négy település Romániához, két település Csehszlovákiához, két település a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz, egy település pedig Ausztriához.

Családi állapotukat vizsgálva kijelenthetjük, hogy kivétel nélkül mindannyian megnősültek, és a kor szokásainak megfelelően családot alapítottak. Kétszer nősült közülük 3 fő (Móricz Sándor, Siegler Konrád és Vajna Béla Albert – 21,42%). Móricz Sándor és Bartha Lajos egyszer, Siegler Konrád pedig két alkalommal is megözvegyült. Szabó József és Vajna Béla kétszer is elvált. A válás egyébként a 19–20. század fordulójáig ritka jelenségnek számított Magyarországon.² Általában elmondható, hogy ugyanabból a társadalmi rétegből választottak maguknak házastársat, amelyből maguk is származtak. A rangon aluli vagy felüli nősülés nem volt jellemző. Házastársaik többsége középrétegekhez tartozó polgári, kispolgári, értelmiségi családi háttérrel rendelkezett. A katonatisztek átlagosan 10 évvel később házasodtak, mint a Monarchia férfinépességének más tagjai.³ A Ludovika vezetőinek átlagéletkora első házasságkötésük alkalmával 33,5 év volt.

Az intézmény irányítói közül mindenkinek született gyermeke házasságából. Gyermekeik számát megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy az nem érte el a korban szokásost. Általában 2-3 gyermeket neveltek. Két fő 1 gyereket, négy személy 2 gyereket, szintén négy fő 3 gyereket, két személy 4 gyermeket, egy fő pedig 5 gyermeket nevelt. A legtöbb utóda Siegler Konrádnak volt, akinek két házasságából összesen 6 fia és 3 lánya született. Az egy családra eső átlagos gyermekszám a ludovikás vezetők esetében 3,14 volt.

Származásukat, vagyis az apák foglalkozását megvizsgálva, választ kapunk arra a kérdésre, hogy az igazgatók és parancsnokok milyen társadalmi csoportokból, rétegekből kerültek ki. Vizsgálódásunk eredményeként azt az általános megállapítást tehetjük, miszerint az 1872 és 1918 közötti időszakban az intézmény élén állt 14 vezető túlnyomó többsége (12 fő – 85,71%) középrétegekből, értelmiségi családokból származott. A családi háttér nagy valószínűséggel

² Az 1870-es és 1880-as években ezer magyarországi lakosra még csupán 0,07 ezrelék válás jutott, az 1890-es években ez az arány 0,08 ezrelékre nőtt. 1907-től fokozódott a válások számának növekedése, 1910–1911-ben ezer házasságra 1,9 válás jutott Magyarországon. Vö. Kollega Tarsoly István (főszerk.): Magyarország a XX. században. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság. 2. köt. Babits Kiadó, Szekszárd, 1997, 185.

³ A Habsburg Monarchia hadseregében szigorúan korlátozták azoknak a tiszteknek a számát, akiknek engedélyezték a családalapítást. A tisztnek csak olyan nővel köthettek házasságot, akik nem jelentettek megterhelést a kincstár számára, továbbá nem veszélyeztették a tisztikar előkelő társadalmi helyzetét és méltóságát. 1750 óta házassági óvadék, más néven kaució (pénz, kamatozó államkötvény, értékpapír, földbirtok vagy más értékes ingatlan) letétbe helyezését követelték meg a kincstárnál, amelynek kamatait folyamatosan fizették a házastársaknak, s annak révén gondoskodhattak a tiszt özvegyéről. Minél alacsonyabb rendfokozatú volt egy tiszt, annál magasabb óvadékot követeltek. Az 1907-ben kiadott rendelkezés szerint az alakulatok tisztikarának fele házasodhatott, viszont a hadnagyoknak 60 000 koronát (évi átlagos alapilletményük mintegy harmincszorosát), az őrnagyoknak 30 000 koronát (évi alapilletményük ötszörösét) kellett letétbe helyezniük. Az őrnagynál magasabb rangúaktól nem követeltek kauciót. Vö. Deák István: Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztjeinek társadalmi és politikai története 1848–1918. Gondolat, Budapest, 1993, 178–179. A házassági óvadékot általában a menyasszony családja tette le, ezáltal sikerült elérni, hogy minél több tiszt nősüljön be gazdagabb familiába. A honvédségben csak 1887-ben tették kötelezővé a kauciót, ami egy 30-40 éves tiszt esetén 40-60 000 korona összeget jelentett, viszont nem korlátozták a nős honvédtisztek számát. Vö. Hajdu Tibor: Tisztikar és középosztály 1850–1914. Ferenc József magyar tisztjei. História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1999, 245–247., 271.

közrejátszhatott abban, hogy a vizsgálatban szereplő személyek a hivatásos tisztí pályát választották maguknak.⁴ Közülük három fő édesapjának császári-királyi katonatiszt, háromnak ügyvéd vagy bíró, háromnak állami hivatalnok, kettőnek földbirtokos, egynek gárdista, egynek kereskedő, egynek pedig pénzügyigazgató volt a foglalkozása. A katonatisztek és a gárdista (4 fő – 28,57%) közel egyharmadát adták a későbbi ludovikás vezetők utánpótlásának. A köztisztviselői kar (szintén 4 fő), a nem köztisztviselő értelmiségiek (3 fő ügyvéd és bíró), továbbá az 1 fő kispolgári származású kereskedő (összesen 8 fő – 57,14%) szintén jelentős szegmensét, több mint felét képezték a későbbi ludovikás vezetők társadalmi bázisának.

VALLÁS

A honvédtisztképzés fellegvárát irányító személyek vallási hovatartozását görcső alá véve megállapíthatjuk, hogy négy, a történelmi Magyarországon bevett vallás képviselőit találhatjuk meg közöttük. Az ország vallási sokszínűsége és megoszlása a ludovikás vezetők körében kevésbé tükröződött, ugyanis a vezetők 71,42%-a (10 fő) a római katolikus vallás követője volt. A második helyen a reformátusok (2 fő – 14,28%), a harmadik és a negyedik helyen pedig 1-1 fővel (7,14%) az evangélikusok és a görögkeletiek (ortodoxok) álltak. A római katolikusok az országos átlag⁵ feletti arányban voltak jelen a Ludovika irányítói között, felülreprezentáltságuk okát a római katolikus vallás államvallás mivoltában kereshetjük. A reformátusok és az evangélikusok aránya pontosan tükrözte az országos arányokat, a görögkeletiek viszont az ország népességének átlagához képest kevesebben képviseltették magukat a ludovikás vezetők között. Az Akadémia irányítói közül a református vallás követői (Móricz Sándor és Papp-Váry Elemér) a Kelet-Magyarországon és Erdélyben, az evangélikus vallású Braun József, valamint a görögkeleti vallású családban született Bassarabits Sándor egyaránt az ország bánáti területén élő magyarság köréből kerültek ki.⁶

A 14 személy közül csupán egy fő (7,14%), Vajna Béla változtatta meg a felekezeti hovatartozását, aki valószínűleg második házasságával összefüggésben tért át 1901-ben a római katolikusról az evangélikus vallásra.

ISKOLAI VÉGZETTSÉG

A Ludovika Akadémia későbbi vezetőinek iskolai végzettségét megvizsgálva kijelenthetjük, hogy az a rendelkezésre álló adatok ismeretében elég változatos képet mutat. A polgári tanintézetek közül összesen 8 fő (57,14%) végezte el valamelyik gimnázium legalább egy osztályát katonai pályafutása előtt, Móricz Sándor pedig 1856–1858 között a bécsi műszaki főiskolán folytatott tanulmányokat.

A katonai tanintézetekre fókuszálva megállapíthatjuk, hogy még 1867 előtt végzett ezredhadapródiskolát 3 fő, Siegler Konrád pedig a három évfolyamos bécsi gyalogsági hadapród-

⁴ A középosztályból származó családokban a gyermekek tisztí pályára irányítása általánosságban a társadalmi ranglétrán történő előrelépésnek, a társadalmi felemelkedésnek vagy a már elért szint biztosításának útját jelentette. Vö. Balla (2010): i. m. 28.

⁵ 1900-ban a történelmi Magyarországon élő népesség 48,7%-a római katolikus, 10,9%-a görögkatolikus, 13,1%-a görögkeleti, 7,5%-a evangélikus, 14,4%-a református, 4,9%-a zsidó, 0,4%-a unitárius, 0,1%-a pedig egyéb vallású volt. 1910-re némileg módosultak az arányok: római katolikus 49,3%, görögkatolikus 11%, görögkeleti 12,8%, evangélikus 7,2%, református 14,3%, zsidó 5%, unitárius 0,4%. Vö. Kollega Tarsoly (főszerk.): i. m. 156.

⁶ A ludovikás vezetők katonai pályája során a felekezeti hovatartozásnak egyáltalán nem volt meghatározó jelentősége.

iskolát járta ki 1874–1877 között. A bécsújhelyi katonai akadémiát 5, a bécsi Katonai Műszaki Akadémiát 1 fő, a Ludovika Akadémia tisztképző tanfolyamát 2 személy, a Ludovika felsőbb tiszti tanfolyamát 3 fő, a pesti központi tiszti iskolát (a Ludovika elődjét) 1 személy, a Mährisch-Weisskirchenben található katonai főreáliskolát 1 fő, az utóbbi intézmény elődjének számító és ugyanott működött katonai műszaki iskolát 2 személy, Móricz Sándor pedig a tullni utászttestületi iskolát végezte el eredményesen.

Leszögezhetjük, hogy hadapródiskolát (amely iskolatípus elsősorban az alakulatok számára képzett csapattiszteket) összesen 4 fő végzett, akadémiai képzésben (ideszámítva a közös hadsereg ilyen tanintézményeit, valamint a Ludovikát és az azzal egyenértékű tanfolyamot) összesen 9 fő részesült. A későbbi ludovikás vezetők közel kétharmada (64,28%) tehát a katonatiszti hivatás alapjait a Habsburg Monarchia fegyveres erejének valamelyik katonai akadémiáján sajátította el. Láthatjuk, hogy az intézmény vezetői alapvetően nem a honvédtisztképző intézményekben tanultak, és nem onnét avatták őket hivatásos tisztté. Csupán Braun József kapta teljes képzését a Habsburg Monarchia katonai tanintézteiben, a katonai alsó nevelőintéztől a katonai akadémiával bezárólag.

A Ludovika Akadémia 1918 előtti igazgatóinak és parancsnokainak katonai életpályája során meghatározó szerepe volt a magasabb katonai képzettséget biztosító intézményeknek. A császári és királyi vezérkar 1852-től Bécsben működött szakiskoláját, a császári és királyi Hadiiskolát a későbbi ludovikás vezetők fele, 7 fő végezte el sikeresen, ők rövidebb próbaszolgálat után általában a vezérkari testületbe kerültek át.

A katonai akadémiát vagy azzal egyenértékű tanfolyamot végzett 9 ludovikás vezető közül heten a bécsi Hadiiskolát is befejezték, a valamely katonai akadémiáról kikerült tisztek közül 2 fő nem végezte el később sem a vezérkari szakiskolát. A katonai akadémiát végzeteknek tehát nagy esélyük volt arra, hogy a vezérkarhoz kerüljenek, és végül tábornokként fejezzék be pályájukat.

A Ludovika élére történt kinevezésük előtt négyen (Bassarabits Sándor, Csesznák Benő, Bartheldy István és Papp-Váry Elemér) tanítottak közülük az alma mater falai között, sőt Papp-Váry Elemér három katonai tanintézetben (a nagyváradi honvéd hadapródiskolában, a soproni honvéd főreáliskolában és a Ludovika Akadémián) is részese volt a honvédtiszti utánpótlás nevelésének.

A Ludovika Akadémia 1918 előtti igazgatóinak és parancsnokainak nyelvismerete, valamint a Habsburg Birodalom, majd az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregében vagy a Magyar Királyi Honvédségben teljesített katonai szolgálat között szoros összefüggés mutatható ki.⁷ A 14 vezető fele (7 fő) 4 nyelven, három fő (Edényi Lipót, Braun József, Bartha Lajos – 21,42%) 5 nyelven, két fő (Péchy Ede, Szvetics József – 14,28%) 6 nyelven, egy fő (Siegler Konrád – 7,14%) csupán 2 nyelven, egy fő (Bassarabits Sándor) pedig összesen 10 nyelven volt képes kommunikálni pályafutása során valamilyen szinten. Megállapíthatjuk, hogy a Ludovika vezetői általában 4-5 nyelvet használtak aktívan vagy alkalmasszerűen.

⁷ 1868 után a császári és királyi (más néven közös) hadseregben, illetőleg a Magyar Királyi Honvédségben szolgáló tisztek túlnyomó többsége a német, illetve a magyar hivatalos szolgálati és vezényleti nyelven kívül kénytelen volt legalább egy másik nyelven érintkezni katonáival, beosztottjaival. Egy erdélyi közös ezred tisztjeinek a német mellett a román és a magyar nyelvet is ismerniük és sokszor használniuk kellett. Az elfogadott minimumot a szolgálat igényeinek megfelelő minősítés jelentette (a legfontosabb 150-200 kifejezés ismeretét feltételezte, melynek segítségével a tiszt érintkezni tudott katonáival). Az ezrednyelv vagy -nyelvek ismeretéről egy bizottság előtt kellett számot adni, mely a tisztnek az alakulatnál való szolgálatkezdésétől számítva három éven belül ült össze. Ha megbukott a vizsgán, két év halasztást kapott, de ha akkor is kudarcot vallott, alkalmatlanság címén nem léptették elő. Vö. Deák: i. m. 130.

Többségük egy vagy két nyelven beszélt és írt tökéletes vagy folyékony szinten. A többi nyelvet a szülői házban vagy tanulmányaik során, esetenként 1868 után a közös hadsereg vegyes etnikai összetételű ezredeiben szolgálva kényszerűségből sajátították el, és ezrednyelvként (a valamely ezredben szolgálatot teljesítő legénység legalább 20 százalékának anyanyelve) használták az alárendeltjeikkel történt mindennapos érintkezésben.⁸

A Magyar Királyi Honvédség szolgálati és vezényleti nyelvén, magyarul mindnyájan beszéltek valamilyen szinten. Kilenc fő (64,28%) tökéletesen, 1 személy (7,14%) folyékonyan, egy fő igen jól, két fő (14,28%) jól, egy személy pedig a szolgálat igényeinek megfelelően értette és használta a magyar nyelvet. A Monarchia közös hadseregében szolgálati és vezényleti nyelvként használt németül kivétel nélkül mindnyájan értettek különböző szinten. 9 fő (64,28%) tökéletesen, egy személy (7,14%) igen jól, három fő (21,42%) jól, egy személy pedig a szolgálat igényeinek megfelelően. A magyar és a német – amelyet mindnyájan értették és használtak a mindennapi szolgálati érintkezésben és a magánéletükben – mellett, az általuk leggyakrabban használt nyelv a katonaiskolákban kötelezően oktattott, továbbá a 19. században a polgári társadalomban előszeretettel beszélt francia volt, amelyet 12 fő (85,71%) értett közülük (két fő jól, két személy meglehetősen jól, három fő szükségképpen, öt személy pedig kevéssé). A román nyelvet 7 fő, a ludovikás vezetők fele használta valamilyen szinten (két fő meglehetősen jól, egy személy jól, két-két fő pedig szükségképpen, illetőleg a szolgálat igényeinek megfelelően). A horvát nyelvet 4 személy (35,71%) beszélte (egy fő tökéletesen, egy személy folyékonyan, egy fő szükségképpen, egy személy pedig a szolgálat igényeinek megfelelően). Az olaszt 3 fő (21,42%) használta (egy személy jól, egy fő szükségképpen, egy személy keveset), a szlovákokat szintén 3 személy sajátította el valamilyen szinten (két fő jól, egy személy szükségképpen). Lengyelül, szerbül és oroszul egyaránt két fő (14,28%) értett legalább egy keveset. Cseh, angol, török, szlovén és latin nyelven pedig egy-egy fő értett a Ludovika irányítói közül.

KATONAI PÁLYAFUTÁS

Az intézmény vezetőinek katonai előmenetelét és az általuk elért legmagasabb katonai rendfokozatok megoszlását megvizsgálva megállapítható, hogy minél magasabb rendfokozatot értek el, számuk annál kevesebb. Az összes vizsgált vezető közül a legtöbben (6 fő – 42,85%) altábornagyi rendfokozattal bírtak pályafutásuk végén, őket az ezredesek követték (3 fő – 21,42%), a vezérőrnagyokat csupán 1 fő (7,14%) képviselte. Négyen viseltek címzetes tábornoki rendfokozatokat nyugdíjazásuk idején, Papp-Váry Elemér legmagasabb rendfokozata címzetes vezérőrnagy, Siegler Konrád címzetes gyalogsági tábornok, Braun József címzetes lovassági tábornok, Bartheldy István pedig címzetes tábornagy volt.

A katonatiszti pályafutásukat altábornagyként befejezett vezetők átlagosan 56, az ezredesekként nyugállományba vonult társaik pedig átlagosan 46 éves korukban érték el ezeket a rendfokozatokat. Péchy Ede 61 évesen lett vezérőrnagy, Bartheldy István 63 évesen kapta a címzetes tábornagyi, Braun József 59 évesen a címzetes lovassági tábornoki, Siegler

⁸ Balla (2010): i. m. 32.

Konrád pedig 61 évesen a címzetes gyalogsági tábornoki kinevezést.⁹ 1918 után már csak egy főt, Papp-Váry Elemért léptették elő 52 évesen, de ő is csupán címzetes vezérőrnagyi címet kapott.

Általában véve elmondható, hogy a vezérkari képzéssel rendelkező tisztek gyorsabban haladtak előre a katonai hierarchiában. A vizsgált személyek fele, 7 fő rendelkezett vezérkari végzettséggel, akik közül hatan elérték a tábornoki rendfokozatot, de Bassarabits Sándor is ezredesként fejezte be pályafutását.

A Ludovika igazgatói és parancsnokai közül 8 főt léptettek elő vezetői megbízatásának ideje alatt. Kettőn (Szvetics József és Bartha Lajos) ezen beosztásuk folyamán érték el a vezérőrnagyi, majd az altábornagyi rendfokozatot.

Az előléptetések békeidőben, 1868 után május és november 1-jével rangsorban történtek. A császári és királyi hadseregben a közös hadügyminiszter, a honvédségnél a honvédelmi miniszter tett javaslatot az uralkodónak. Őrnaggyá azokat a tiszteket léptették elő, akiket méltónak tartottak arra, hogy pályafutásukat ezredesként vagy tábornokként fejezzék be, valamint sikeresen elvégezték a megfelelő különleges előkészítő tanfolyamot. Néhány tiszt előléptetését visszatartották egy évre, ha képzettségük, vezetési gyakorlatuk nem bizonyult elegendőnek, vagy nem tanulták meg az ezrednyelvet, esetleg a jellemét ítélték kiforratlannak.

A közös hadseregben és a honvédségnél minden évben megrendezett ún. őszi gyakorlatokon az előléptetendő tisztek alkalmasságát is kipróbálták, amely általában a beosztásában megszokottnál magasabb szervezeti egységek, csapat- vagy seregtestek vezetését jelentette. Az előjárók szigorúan véleményezték teljesítményüket, amely befolyásolhatta a tiszt magasabb rendfokozatba történő előrelépését vagy annak elmaradását.¹⁰

Hadjáratok vagy az első világháború idején nagy eltérések mutatkoztak, hiszen többen a fronton vagy a hátszágban szerzett háborús érdemeikért soron kívüli előléptetésben részesültek. Utóbbira nem csupán a harctéren tanúsított hősiesség, hanem a kiváló egyéni tulajdonságok és cselekedetek alapján is sor kerülhetett. Az értékelő bizottság javaslatára az uralkodó különleges kegyként engedélyezte az ilyen előléptetéseket.¹¹

A Ludovika Akadémia egykori irányítóinak karrierjén végigtekintve megállapíthatjuk, hogy közülük 10 főnek (71,42%) nem ez volt katonai pályafutása utolsó állomása, négy személynek viszont igen. Utóbbiak esetében általában egészségügyi okok miatt került sor felmentésükre, amelyet rövid időn belüli nyugállományba helyezés követett.

⁹ A gyors katonai karrier lehetősége a hadseregben csupán az uralkodóház és néhány főhercegi, hercegi család számára volt lehetséges. 1868 után a honvédségben viszonylagosan könnyebb volt az előrelépés. Pl. az 1890-es években a Ludovikát végzett hadnagyból 9 év alatt lehetett százados, megelőzve a császári és királyi tisztek avanszálásának tempóját. A honvédséghez történt áthelyezés előnyös volt a tisztek számára, hiszen többnyire azonnal vagy néhány hónap múlva előléptetéssel járt együtt. A főhadnagyi rendfokozat esetében általában 4-5, a századosnál 4-6, az őrnagynál 6-10, az alezredesnél 3-4, az ezredesnél 3-6 év volt a várakozási idő. Egy csapattiszt mintegy 30 évi szolgálat után érte el az ezredesi rendfokozatot, vezérkari tiszttársa viszont 20-25 évi szolgálat után már vezérkari ezredes lehetett. A minimális várakozási idő fegyvernemenként is különbözött, míg egy gyalogságnál szolgáló ezredes átlagos életkora 51,8 év, egy lovasságié 46,2 év, egy vezérkari ezredesé 45,6 év, egy tüzér ezredesé 55 év volt. Vö. Hajdu: i. m. 217–218. A felekezeti vagy nemzetiségi hovatartozásnak semmiféle szerepe sem volt a tiszti karrier alakulásában. A Monarchia fennállásának időszakában a haderőben történt gyors előléptetés kulcsa az iskolai végzettség és a felsőbb fokú továbbképző tanfolyamok elvégzése volt. Akik valamelyik katonai akadémián végeztek, nagyobb esélyük volt a Hadiiskolára, majd utána a vezérkarba való bejutásra, ahonnan végül a tábornokok kerültek ki. Vö. Deák: i. m. 234–235.

¹⁰ Balla (2010): i. m. 39.

¹¹ Deák: i. m. 212.

A legmagasabb beosztás, amit pályájuk során elértek, a gyaloghadosztály, illetőleg a honvédkerületi parancsnokság volt. Mindez összefüggött az általuk elért legmagasabb rendfokozatokkal, hiszen ez a szint az altábornagyi (címetes gyalogsági tábornoki, lovassági tábornoki, tábornoszernagyi) rendfokozat meglétét feltételezte.

A Ludovika élén álló vezetők váltakozva töltötték be gyakorló csapattiszti és vezérkari beosztásokat pályafutásuk során. Az egyes fegyvernemeknél a következőképpen képviselték magukat: 11 fő (78,57%) a gyalogságnál, ketten (Csesznák Benő és Braun József) a lovasságnál, Bartheldy István pedig a tüzérségnél kezdte meg katonai szolgálatát. Egyedül Siegler Konrád kezdte közkatonaként pályafutását a közös hadseregben. A különböző udvari testőrsegeknél 3 fő szolgált valamennyi ideig.

Pályafutása során 6 fő még az 1867 előtti császári-királyi, míg 5 személy a kiegyezés utáni közös hadseregben kezdte meg szolgálatát, általában a hadsereg magyarországi kiegészítésű alakulatainál, illetőleg a történelmi Magyarország területéről kiegészült seregtestek törzseiben. Később mindnyájukat áthelyezték a Magyar Királyi Honvédséghez. Papp-Váry Elemér pályája folyamán végig a honvédségben szolgált. Négy főt a honvédség megalakulásakor, 1869-ben aktiváltak, és úgy kezdték meg ott szolgálatukat. (Közülük hárman – Móricz Sándor, Edényi Lipót és Szabó József – 1849 nyarán a császári-királyi csapatok fogságába estek, majd várfogságban raboskodtak, és az 1850-es években uralkodói amnesztiával szabadultak. Azt követően valamilyen polgári foglalkozást űztek, és utána már harci tapasztalatokkal rendelkező, volt '48-as tisztekként kerültek az új honvédség állományába.) A ludovikás vezetők közül Szvetics József szolgált a leghosszabb ideig egyfolytában. (Nyugállományba helyezéséig 47, majd nyugdíj mellett még 12 éven át.)

A Ludovika irányítói közül az első világháborúban 5 fő (35,71%) vett részt, de csak hárman szolgáltak végig aktívan. Bartheldy Istvánt várakozási illetékekkel szabadságolt állományból aktiválták, Braun József pedig még a háború vége előtt elhalálozott. A világegés idején mind az öten harcoltak valamelyik hadszíntéren, és még valamilyen hátországi beosztást is betöltöttek.¹² Négy fő a háború során csak honvéd, egy fő pedig honvéd és közös hadseregbeli csapattesteket is irányított a fronton. A hátországi beosztásokban mind az öten végig a Magyar Királyi Honvédségnél szolgáltak.

A világháborús összeomlást követően a Ludovika vezetői közül két fő (Papp-Váry Elemér és Bartha Lajos) szolgált tovább a Nemzeti Hadseregben, majd a Magyar Királyi Honvédségben. Őket 1919–1920-ban igazoló eljárásnak vetették alá, amelynek során számot kellett adniuk az 1918 őszétől 1919 augusztusáig folytatott tevékenységükről.¹³

A Ludovika vezetőinek katonai pályafutása a nyugállományba helyezéssel zárult. Két kivétellel így volt ez a vizsgált személyek esetében is. Nyíri Sándor és Braun József még a hivatalos nyugállományba vonulás előtt elhalálozott. Az első világháborúban részt vett és végig aktívan szolgált 3 főt (Siegler Konrádot, Papp-Váry Elemért és Bartha Lajost) a Károlyi-kormány hadügyminisztere 1919. január 1-én helyezte nyugállományba, Bartheldy István pedig már 1917 óta nyugállományú tábornok volt.¹⁴ A legkorábban

¹² Braun József 1914 szeptemberében a szerb harctéren vérhasban megbetegedett, ezért megrendült egészsége miatt már csak hátországi beosztásokban szolgált a háború folyamán. Bartha Lajos 1914-ben két alkalommal is komolyabb harctéri sebesülést szenvedett, emiatt került 1915 áprilisában hátországi beosztásba, nevezetesen a Ludovika Akadémia parancsnoki székébe.

¹³ Rendeleti Közlöny a Magyar Hadsereg számára. Szabályrendeletek. 1919/52., 193–197.

¹⁴ A nyugdíjak összege a legutolsó elért rangtól függően differenciált volt. Például a címetes gyalogsági és lovassági tábornok, valamint a tábornoszernagy éves nyugdíja 40 évi szolgálat után 16 800, az altábornagyé 14 000 korona volt.

Bassarabits Sándor vonult nyugállományba 43 éves korában. (Igaz, nem önszántából, hanem betegsége miatt.) A legkésőbb Szvetics Józsefet helyezték nyugállományba, aki akkor már betöltötte 67. életévét.

Túlnyomó többségük (11 fő – 78,57%) részt vett a Habsburg Monarchia valamelyik, 1914 előtt vívott dinasztikus háborújában vagy hadjáratában, megszálló hadműveletében. Három személy (Bassarabits Sándor, Vajna Béla Albert és Braun József – 21,42%) nem rendelkezett 1914 előtti harci tapasztalattal.¹⁵ Az 1914 előtti évtizedekben zajlott háborúk és hadjáratok közül a legtöbben (összesen 5 fő – 35,71%) az 1848–1849-es magyar szabadságharc csatáiban vettek részt, négyen (Móricz Sándor, Edényi Lipót, Szabó József, Szvetics József) a magyar, Péchy Ede pedig a császári oldalon. Bosznia–Hercegovina 1878-as katonai megszállásának három személy volt részese (Nyíri Sándor, Bartheldy István, Siegler Konrád), azonban közülük csupán Nyíri Sándor vett részt ütközetekben is, a többiek nem szagoltak puskaport. Az 1866-os porosz–olasz–osztrák háborúban két fő harcolt, (Szvetics József az északi, Csesznák Benő pedig az itáliai hadszíntéren). Az 1859-ben zajlott piemonti–francia–osztrák háborúnak egy fő (Szvetics József) volt részese. Szvetics József összesen három hadjáratban, illetve háborúban (1848–1849-ben, 1859-ben és 1866-ban) is a harctéren küzdött. A vizsgálatban szereplő 14 személy közül ötven (35,71%) vettek részt (Bartha Lajos, Bartheldy István, Braun József, Papp-Váry Elemér, Siegler Konrád) az első világháború küzdelmeiben, annak különböző hadszínterein. Bosznia–Hercegovina 1878-as okkupációjának és az első világháborúnak összesen két fő (Bartheldy István és Siegler Konrád) volt résztvevője.

Tehetségüket és szakmai érdemeiket számos kitüntetéssel is elismerték. A Habsburg Birodalom és az Osztrák–Magyar Monarchia kitüntetései közül a legtöbben a szolgálatban eltöltött idő után járó (általában 25, 30, 40 év), illetőleg az uralkodói jubileumokra, továbbá a hadjáratokban vagy mozgósításban való részvétel okán adományozott (Katonai Tiszti Szolgálati Jel I–III. osztálya, Jubileumi Emlékérem a fegyveres erő számára [1898], Katonai Jubileumi Kereszt [1908], az 1912–1913. évi Mozdósítási Kereszt), valamint a hadi- vagy polgári érdemek után kapható kitüntetések birtokolták. Hadiérdemekért leggyakrabban a Katonai Érdemkereszt, az Osztrák Császári Lipót Rend, az Osztrák Császári Vaskorona Rend, a Katonai Érdemérem, az Osztrák Császári Ferenc József Rend különféle fokozatait, a Hadiérmeket, az első világháború alatti polgári érdemekért a Vöröskereszt Érdemcsillagát hadidíszítménnyel, a Vöröskereszt Díszjelvényének különböző osztályait kapták meg az arra érdemesek.

Az adományozott külföldi kitüntetések elfogadását és viselését a Birodalom uralkodója által történt engedélyezéshez kötötték. Az adományozás a legkülönfélébb alkalmakkor és indokkal történhetett, így például a külföldi uralkodóknak, államfőknek, politikusoknak, katonai delegációknak a Monarchiában, vagy az osztrák–magyar uralkodó, trónörökös kíséretében lévő tisztek, tábornokok más országokban tett hivatalos látogatása, a világháború idején pedig a német, bolgár, török szövetségesekkel együtt végrehajtott hadjáratokban, offenzívákban való részvétel, egyaránt alkalmat teremtett az arra érdemesítettek kitüntetésére, amely a Központi Hatalmak országai által viszonyossági alapon történt.

A Habsburg- vagy osztrák–magyar kitüntetések közül a Vaskorona Rend III. osztályát 11 fő, a Hadiérmeket 8 fő, a Jubileumi Emlékérmeket a fegyveres erő számára 9 fő, a Katonai Jubileumi Keresztet 7 fő, a Bronz Katonai Érdemérmeket (1914 előtt) 7 fő, a Bronz Katonai Érdemérmeket hadiszalagon és hadidíszítménnyel (1914–1918 között) 2 fő, az Ezüst Katonai

¹⁵ A Birodalom hadserege 1867 és 1914 között élte át fennállásának egyik leghosszabb békeidőszakát, a tiszteknek évtizedeken át nem nyílt alkalmuk a harctéren megmérteni alkalmasságukat. Az évente megrendezett nagy hadgyakorlatokon pedig alig volt lehetőségük a korszerű háborús harchelyzetek begyakorlására, az új haditechnika kipróbálására, illetve a hadművészet terén bekövetkezett változások gyakorlatba átültetésére.

Érdemérmét hadidíszítménnyel és kardokkal 1 fő, az Osztrák Császári Lipót Rend lovagkeresztjét 5 fő, a Katonai Tiszti Szolgálati Jel I. osztályát 2 fő, a Katonai Tiszti Szolgálati Jel II. osztályát 4 fő, a Katonai Tiszti Szolgálati Jel III. osztályát 8 fő, a Katonai Érdemkeresztet (1914 előtt) 6 fő, a Katonai Érdemkereszt III. osztályát hadidíszítménnyel 2 fő, a Katonai Érdemkereszt II. osztályát hadidíszítménnyel 1 fő, az Osztrák Császári Vaskorona Rend II. osztályát 1 fő, az 1912–1913. évi Mozgósítási Keresztet 2 fő, az Osztrák Császári Ferenc József Rend tisztikeresztjét hadidíszítménnyel 1 fő, a Károly Csapatkeresztet 1 fő, a Sebesültek Érmét 1 fő, a Vöröskereszt I. osztályú Díszjelvényét 2 fő, a Vöröskereszt Tiszti Díszjelvényét 1 fő számára adományozták a Ludovika vezetői közül. A külföldi kitüntetések vonatkozásában a legtöbben (összesen 7 fő) valamilyen német kitüntetést, 2 személy perzsa, 1 fő spanyol, 1 személy török, 1 fő pedig román kitüntetést viselhetett az egyenruháján.

RANGOK ÉS TELJESÍTMÉNYEK

A rendelkezésre álló adatok ismeretében megállapíthatjuk, hogy a Ludovika 1918 előtti vezetőinek több mint háromnegyede (11 fő – 78,57%) viselt családjától örökölt vagy a Birodalom uralkodója által adományozott magyar vagy osztrák nemesi címet. (A magyar állampolgárok értelemszerűen magyar, az osztrákok pedig osztrák nemesi címet kaptak.)¹⁶ Összesen 10 fő (71,42%) bírt magyar nemesi címmel, 9 személy pedig magyar nemesi előnévvel. Siegler Konrád osztrák nemesi címet és előnevet birtokolt. Örökölt nemességgel 8 fő (57,14%) büszkélkedhetett, hárman (Bassarabits Sándor, Bartheldy István és Szveticus József) saját jogon, szolgálati érdemeikért kaptak nemesi címet.

A 14 ludovikás vezető közül Nyíri Sándor valóságos belső titkos tanácsosi címet kapott, Szveticus József pedig tudományos tagsággal is rendelkezett, nevezetesen a Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottságának segédtagja volt.

A vizsgált időszakban a Ludovika élén állt 14 vezető közül néhányan hozzájárultak a magyar hadtudomány alapjainak lerakásához vagy kiszélesítéshez. Mindössze háromjuk (21,42%) nevéhez fűződik valamilyen írásmű. Csesznák Benő és Vajna Béla Albert neve alatt a Ludovika Akadémia Közlönyében látott napvilágot néhány szaktanulmány, Bartha Lajos pedig az 1. honvéd gyalogezred világháborús emlékalbumának (más néven ezredtörténet) összeállításában vett részt. Mindhárman vezérkari képesítéssel és minősítéssel bírtak. Általában elmondhatjuk, hogy a főként vezérkari beosztásokban szolgált tisztek közül éreztek magukban késztetést hadtudományi művek vagy cikkek megírására. Az intézmény többi irányítójának nevéhez nem köthető semmilyen publikáció.

HALÁLOZÁSI IDŐPONT

A Ludovika vezetőinek halálozási időpontjait elemezve kiderül, hogy azok az 1882 és 1946 közötti évekre esnek (1882-ben Móricz Sándor, 1946-ban pedig Bartha Lajos távozott az élők

¹⁶ 1868 után a tényleges csapatszolgálatban 30 évet szolgáltak és legalább egy hadjáratban vagy háborúban részt vettek jogot formálhattak nemesi pátenstre. A többi tisztnak a nemesség adományozásához 40 évi feddhetetlen szolgálatot kellett igazolnia. Mindez azt jelentette, hogy az illető tiszttel közel járt a nyugállományba helyezéshez. Vö. Deák: i. m. 200–201. A nemesi cím használatát igazoló eljáráshoz kötötték, ismert főrangú családok esetében ettől eltekintettek. A tisztek ingyen kapták nemesi pátenzüket, de a gyakorlatban legalább 120-150 forintot kellett fizetniük, megválaszthatták nemesi előnevüket, valamint megtervezhették címerüket. Többen annak a településnek a nevét választották előnévként, ahol születtek (pl. székelyi Nyíri Sándor), ahol csatában harcoltak, vagy ezredük állomásozott. Vö. Balla (2010): i. m. 35.

sorából), és meglehetősen nagy szóródást mutatnak. A 19. és 20. század fordulója előtt 4 fő (28,57%), 1900 és 1918 novembere között 6 személy (42,85%), 1919 után pedig szintén 4 fő halálozott el. Mindössze ketten (Bassarabits Sándor és Csesznák Benő) hunytak el ugyanabban az évben (1909-ben). Szintén ketten (Siegler Konrád és Bartha Lajos) egyaránt 77 éves korukban hunytak el. 55 és 60 éves kora között négy (28,57%), 61 és 70 éves kora között öt (35,71%), 71 és 83 éves kora között pedig szintén öt személy halt meg. Elhalálázásuk időpontjában átlagos életkoruk 68 év volt. Legfiatalabb közülük Papp-Váry Elemér volt, aki 55 évesen, a legidősebb pedig Szvetics József, aki 83 éves korában szenderült jobblétre. A halálozások helyének eloszlását megvizsgálva megállapíthatjuk, hogy a 14 település közül 10 város, 4 település pedig község volt. Az 1918 novembere előtt elhunyt 10 személy közül 7 fő a történelmi Magyarország területén (ketten Erdélyben, ketten Budapesten, egy fő a Felvidéken, egy személy az Alföldön, egy fő Somogy vármegyében), 3 fő (Bassarabits Sándor, Nyíri Sándor, Vajna Béla Albert) pedig az akkori Ausztria területén (Graz, Bécs, illetve Leibnitz városában) hunyt el. Az első világháború után elhalálozott 4 fő közül 3 Budapesten, egyikük (Papp-Váry Elemér) pedig Cinkota településen, tehát mindannyian a trianoni Magyarország területén szenderültek jobb létre. A halálozási helyek közül a trianoni békediktátum aláírása után 3 település (64,28%) került Magyarország új határain kívülre: két település Romániához, egy település pedig Csehszlovákiához. A legtöbb természetes előregedés következtében távoztak az élők sorából, erőszakos halált senki sem halt közülük.

Emléküket a magyar hadtörténetírás és az utókor őrzi. Valamennyiük neve szerepel a Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karán az egykori parancsnokokat felsoroló és bemutató emléktáblán.

(A tanulmány 2., befejező részét folyóiratunk 2022/3. számában közöljük – A szerk.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balla Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornaszernagyok*. 1. köt. Argumentum, Budapest, 2010 (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára), 23–43.
- Balla Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Altábornagyok*. 2. köt. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2019 (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára), 21–38.
- Deák István: *Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia katonatisztszjeinek társadalmi és politikai története 1848–1918*. Gondolat, Budapest, 1993.
- Hajdu Tibor: *Tisztikar és középosztály 1850–1914. Ferenc József magyar tisztjei*. História – MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 1999.
- Kollega Tarsoly István (főszerk.): *Magyarország a XX. században. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság*. 2. köt. Babits Kiadó, Szekszárd, 1997.
- Rendeleti Közlöny a Magyar Hadsereg számára. Szabályrendeletek. 1919/52., 193–197.

Somodi Zoltán őrnagy:

AZ AFGANISZTÁNI FELKELÉSELLENES MŰVELETEK TANULSÁGAI¹

DOI: [10.35926/HSZ.2022.2.9](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.2.9)

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző megítélése szerint a NATO húszezstendős afganisztáni hadjárata kudarcral végződött, ami láthatóan meglepetésként érte a részt vevő államok politikai vezetését és a világ közvéleményét egyaránt. Ennek okait harcászati, hadművelleti, stratégiai és politikai szinten is lehet és szükséges kutatni, elemezni. A szerző szerint jelen helyzetben az egyetlen hasznos dolog, amit tehetünk, az a helyes következtetések levonása, és egy tanulási folyamat végigvitele. Úgy véli, el kell szakadni a felkelésellenes műveletek általunk alkalmazott, sokadjára kudarcos végkifejletet produkáló stratégiájától, és elérhető, racionális célok kitűzésével új irányokat kell szabni a nyugati világ biztonságának garantálásához.

KULCSSZAVAK: Afganisztán, COIN, felkelésellenes műveletek, irreguláris hadviselés

A HÁTTÉR

Afganisztán a 2001. szeptember 11-ei merényletek miatt került az Amerikai Egyesült Államok célkeresztjébe a támadásokat kitervelő és végrehajtó al-Kaida globális dzsihádisták hálózat menedékhelyeként. Az első, eredeti cél ennek a hálózatnak a megbüntetése volt, válaszcsepás az amerikai háterszágot érő támadásokra. Az akkor regnáló tálib rezsim a hatalomból történt eltávolítása után átalakult egy irreguláris harcot folytató felkeléssé. Így a megszálló erők tevékenysége hamarosan kiegészült azzal, hogy maradandóan olyan politikai viszonyokat teremtsenek Afganisztánban, amelyek megakadályozzák, hogy az ország a jövőben újra a dzsihádisták melegágyává, kiképző és regeneráló központjává változzon.

Ezeket a célokat az Amerikai Egyesült Államok, majd a NATO szövetségi rendszer felkelésellenes (*counterinsurgency* – COIN) műveletek végrehajtásával akarta elérni. A COIN-doktrína 2001 előtti előzményei között megemlíthetjük a francia és az angol gyarmatbirodalmak „kis háborúit” és Vietnámot, illetve az ezek tapasztalataira építő szerzők (például David Galula és Robert Thompson) műveit. Tőlük jutunk el a korunk felkelésellenes háborúinak megvívását elméleteikkel megalapozó „kis harcosokhoz”, mint David Petraeus, David Kilcullen és John Nagl – természetesen a teljesség igénye nélkül.

¹ Az afganisztáni kormányzat látványos összeomlása és a tálib rendszer sikere 2021 nyarán számos katonai szakértőt arra inspirál, hogy elemezzék a kialakult helyzetet, megtalálják a váratlanul gyors visszarendezés okait, levonják az elmúlt 20 év afganisztáni katonai és civil beavatkozásának tanulságait, valamint megpróbáljanak útmutatást adni a jövőt illetően. A tanulmány szerzője egyike a felkelésellenes műveletek hazai szakértőinek, aki jelen tanulmányában is ezeket a témákat boncolgatja – időnként szenvedélyesen, máskor talán meghökkentő állításokkal. A tanulmány kiváló lehetőség arra, hogy mások számára vitaindítóként szolgáljon. (A szerk.)

Ezeknek az elméleteknek az a lényege, hogy a stratégia fókuszában nem az ellenséges erők megsemmisítése, területek elfoglalása, hanem a lakosság támogatásának elnyerése áll. A felkelés elfojtásában érdekelt hadviselő fél a felkelés gyökerét jelentő problémák orvoslásával, a lakosság sérelmeire adott helyes válaszokkal akarja elérni azt, hogy a felkelés társadalmi támogatás híján kifulladásra, ellehetetlenüljön, ezzel az a politikai rendezés békés útjára kényszerüljön. A konfliktus megoldását mindig a politikai rendezés jelenti, ami valamilyen kiegyezés során következik be.

Lényeges eleme a stratégiának, hogy széleskörűen igyekszik több társadalmi alrendszeren keresztül is hatásokat kifejteni, tehát a megszálló erők fő erő kifejtése arra irányul, hogy a támogatott helyi kormányzat képességeinek fejlesztésével, a védelmi szektor reformjával, a biztonsági erők felszerelésével és kiképzésével olyan struktúrákat hozzon létre, amelyek a megszálló erők – jó előre nyíltan elhatározott – kivonulása után önállóan is képesek működni, valamint megakadályozni a felkelők bekerülését a politikai hatalomba. A stratégia kulcseleme a „jó kormányzás”. Ez azon a feltételezésen alapul, hogy ha a kormányzat képes jól működni, javakat és szolgáltatásokat biztosítani a lakosság számára, akkor a lakosság nem a felkelőket fogja támogatni, hanem a kormányt, és ez a támogatás a felkeléssel szembeni művelet sikerének záloga.

Az elmélet kritikussai – többek között például Douglas Porch, Gian Gentile, Edward Luttwak és Jacqueline Hazelton – arra hívják fel a figyelmet, hogy a sikeres felkeléssel szembeni műveletekben egész más faktorok játszottak szerepet, és vitatják a lakosság támogatásának fontosságát. Kiemelik a hadszíntéren kívüli politikai változások jelentőségét, vagy azt állítják, hogy éppen a COIN-doktrínával ellentétes elvek vezettek sikerre. Így például a felkelés elszigetelése a külső és a belső támogatástól (legtöbbször katonai erővel), a vezető elit rétegek közötti érdekazonosságon alapuló koalíciók létrejötte, vagy a lakosság elleni célzott erőszak és megfélemlítés eredményezte a felkelés sikeres leverését. Az afganisztáni háború lezárása további fűtőanyagot szolgáltat ennek a vitának a folytatásához, és ez egyre fontosabb lesz Európában is, mert egyes vélemények szerint idővel földrészünkön is kialakulhatnak olyan állapotok, amelyek belső felkelésekhez vezethetnek.

A ROSSZUL KITŰZÖTT CÉL

Először azt a kérdést kell (vagy inkább kellett volna) tisztázni, hogy mit is akartunk Afganisztánban? Joe Biden amerikai elnök 2021. augusztus 16-ai beszédében azt mondta, hogy a hadjárat eredeti célja, az al-Kaida kiűzése Afganisztánból és 9/11 felelőseinek megbüntetése sikerült, tehát a művelet elérte célját.² Ezt a kijelentést azonban talán egy kicsit még korai volt megtenni egy nappal a tálib rezsim főnixmadárszerű feltámadása és hatalomba történt visszakerülése után. Elképzelhető, hogy az al-Kaida elnevezésű dzsihadista csoport éppen nem túl aktív Afganisztánban, de azt nem tudjuk, hogy a jövőben is fennmarad-e ez az állapot, vagy más csoportok nem fognak-e hasonló módon megtelepedni az országban, tekintve az ideológiai rokonságot.

Biden fent említett beszédében azt is állította, hogy a nemzetépítés sosem volt cél Afganisztánban.³ Túl azon, hogy Oszama bin Laden megölésének a szimbolikus propagandaértékét leszámítva semmi jelentősége nem volt, és ez önmagában semmiképp nem indokolható

² Joseph R. Biden: President Joe Biden Speaks on Afghanistan Crisis. 17. 08. 2021. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=rBpeJFWqXfg>. (Letöltés időpontja: 2021. 09. 05.)

³ Biden: i. m.

tízévnnyi afganisztáni megszállást, felmerül a kérdés: valóban nem volt cél a nemzetépítés? Akik a műveletek oroszlánrészét a COIN-stratégia alapján végezték, azok konkrétan arra kaptak felkészítést kiutazásuk előtt, hogy a helyi biztonsági erők felkészítésével, a gazdasági és társadalmi fejlődést célzó projektek biztosításával és végrehajtásával azt segítsék elő, hogy a jövő Afganisztánja önállóan is képes legyen a saját biztonságát, jólétét és az állampolgárainak jogait szavatolni. Valamelyik oldalt ezek szerint félretájékoztatták. Valójában tehát igen komoly erőfeszítések történtek arra, hogy Afganisztán politikai berendezkedését megváltoztassuk, és a semmiből felépítsük a demokratikus afgán nemzetet. Ezt egy olyan komplex – más felfogás szerint hibrid – művelet keretében gondolta a NATO végrehajtani, ahol párhuzamosan, egymást kiegészítve és erősítve zajlik a demokratikus intézményrendszer, az államigazgatás, az igazságszolgáltatás, a gazdaság és a biztonsági erők megreformálása, fejlesztése.

Annyiban igaz az állítás, hogy a nemzetépítés sosem *cél* akart lenni, hanem csak *eszköz* egy magasabb szintű cél elérése érdekében, amely cél azonban sosem volt megfelelően definiálva. Ha józan ésszel próbáljuk végiggondolni, akkor nagyjából úgy fogalmazhatnánk meg: nem akartuk, hogy ismét 9/11 legyen. Ez jobban kifejtve, egy hibás és félrevezető eufemizmust használva azt jelenti: nem akartuk, hogy „terroristák” támadhassák a saját népünket. A „terroristák” valójában dzsihádisták muszlimok voltak, de ez a szóhasználat sikeresen ki lett gyomlálva a hivatalos nyelvezetből jóformán az egész nyugati világban, pedig nagyon fontos a szavak megfelelő használata. A gondolatainkat szavakkal írjuk le, amelyek hibás gondolatokat fognak eredményezni, ha félreérthetően használjuk őket.

A „terrorizmus” helyett a dzsihádistáktól viszont sokkal egyszerűbben is megvédhetjük magunkat, mint hogy több ezer kilométerre a határainktól expedíciós hadműveleteket folytassunk. Ehhez azonban az szükséges, hogy helyesen definiáljuk a problémát, az elfogadhatatlan kondíciókat, amelyeket meg akarunk változtatni. Ez az a pont, ahol az uralkodó ideológia a nyugati világban megakadályozza, hogy a dzsihádisták gyökerét az iszlám vallással azonosítsuk, megteremtve az ellene való védekezés alapvető feltételét.

A kitűzött politikai célokat kritizálva sok szakértő, elemző és alkalmi kommentátor már a hadjárat folyamán, de főleg utána elmondta, hogy nem lehetséges egy társadalmat megváltoztatni, a „demokráciaexport” eleve kudarcra van ítélve. Ez azonban nem igaz, természetesen minden társadalmi berendezkedést lehet exportálni mindenhol, csak éppen nem biztos, hogy az ahhoz szükséges lépéseket meg tudjuk és meg is akarjuk tenni. Érdekes módon az amerikaiaknak is sikerült a liberális demokrácia tökéletesen végrehajtott exportjával meghonosítani ezt a társadalmi berendezkedést Wyomingtól egészen Kaliforniáig, ahol korábban a saját (vagy csejen), a szíu és az apacs indiánok törzsi társadalma volt a legelterjedtebb, ma mégis úgy tartjuk számon ezeket a területeket, mint a liberális demokrácia eszményi mintaképe. Pedig ezek a törzsi társadalmak semmivel sem álltak közelebbi rokonságban a liberális demokráciával, mint a deobandi madrassák iszlámjával átítatott afgán törzsi kultúra.

Igaz, nem emberjogiaktivista-hálózatok kiépítésével, az indián nők politikai szerepvállalásának elősegítésével, vagy nagy létszámú, az amerikaihoz hasonló egyenruhát viselő és taktikai elveket követő indián hadsereg és rendőrség kiképzésével és felszerelésével próbálkoztak. Pedig az indiánok is ellenálltak, sőt irreguláris hadviselés alkalmazásával fel is lázadtak az amerikaiak ellen, ezeket a lázadásokat azonban testre szabott stratégia és taktika alkalmazásával, szívós és kitartó műveletekkel elfojtották. Az amerikaiak – tanulva saját korábbi hibáikból és vereségeikből – megosztották, egymás ellen fordították a törzseket, folyamatosan támadták a gazdasági hátszágukat, ezáltal kizárva a felkelőket és támogatóikat, emellett decentralizált, kis mozgékony kötelékekkel harcoltak, amelyeket

indián felderítők vezettek.⁴ A létszámviszonyok és az örök időkre szóló hódítás deklarált szándéka alapján nem is volt kérdéses, hogy a megszállók fogják kifárasztani a felkelőket, nem pedig fordítva. Végül – mintegy fél évszázadnyi szörványos harcok és az állandó indián rajtaütésektől való veszélyeztetettség után – pontosan így is történt. A saját államigazgatási rendszer bevezetésével párhuzamosan végig folyamatosan zajlott a liberális demokráciát működtető, ezzel a civilizációs háttérrel rendelkező embertömegek betelepülése a területre. A megmaradt őslakosokat rezervátumokba zárták, ha az indiánok ezeket elhagyták, az egyet jelentett a hadüzenettel.

Szerencsére a 21. században ezek a módszerek már talán – legalábbis nyugati civilizációs háttérrel – elképzelhetetlenek, de a következtetéseket akkor is le kell vonni. Ha erkölcsi, ideológiai, politikai megfontolásokból vagy erőforrások híján nem akarunk egy úton végigmenni, akkor ne is induljunk el rajta. A „hogyan lehet exportálni az életformánkat” kérdésnél sokkal fontosabb azt tisztázni, hogy „miért akarjuk exportálni az életformánkat”. Talán ma már csökkenő tendenciát mutat azok száma, akik elhiszik, hogy ily módon mérsékelni lehet az iszlám dzsiháid által jelentett fenyegetést a saját országainkban. A dzsiháid az iszlamizáció, az iszlám terjesztésének egyik eszköze csupán, és nem is a legsikeresebb, legalábbis jelen körülmények között. A problémát teljes spektrumán kell kezelni, ehhez azonban azt először azonosítani szükséges.

A ROSSZ STRATÉGIA

A ködös célok eléréséhez vezető kacsaringós utat tehát az aktuálisan legnépszerűbb felkelésellenes stratégia, a jó kormányzáson alapuló, a civil lakosság támogatására építő, az őket érő erőszakot minimalizálni igyekvő COIN-doktrína alkalmazásával jelölték ki. Az alap-elképzelés szerint tehát a lakosság azt az oldalt támogatja, amelyik jobban, hatékonyabban szolgáltat, jobban kezeli a lakosság sérelmeit, amelyek a felkelést táplálják. Az az állítás, miszerint a jó kormányzás vezet el a felkelésellenes művelet sikeréhez, azon a feltételezésen alapul, hogy a lakossági támogatás a sikeres kormányzás feltétele, és ezért a stratégiai súlypont a lakosság, amely minden hatalom és mozgás eredőjét jelenti. Empirikusan azonban nem igazolható, hogy a lakossági támogatás a kormányzat felkelők elleni sikerének feltétele lenne.

A stratégia figyelmen kívül hagyja az identitásokat, a törzsi, etnikai és vallási beidegződéseket, a politikai meggyőződéseket, de legfőképpen azt, hogy az együttműködést ki is lehet kényszeríteni. Ha például egy felkelőmozgalom a bevételei nagy részét csempészésből, drogkereskedelemből szerzi, akkor nem biztos, hogy végzetes csapást szenved el akkor, ha csökken a társadalmi támogatottsága. A közjavak hatékonyabb újraelosztása nem biztos, hogy segít, ha a kiinduló probléma a hatalommegosztás volt. Hozzájárulhat azonban ahhoz, hogy a közjavak új csatornákon keresztül eljussanak a felkelőkhöz, őket erősítve. A jó kormányzáshoz szükségesek bizonyos reformok, amelyeket azonban nem biztos, hogy hajlandó lesz végigvinni az az elit, amelyet a beavatkozó külföldi hatalom támogat, hiszen az a saját hatalmának feladásával járna együtt. A támogatott elit például nem biztos, hogy érdekelt lesz a biztonsági erők professzionalizmusának erősítésében, ha a fegyveres erőket klientúra építésére és favoritizmusra, valamely társadalmi nagycsoport előnyére használta. Nem valószínű, hogy az elit hajlandó lesz valódi demokratikus választásokra, ha az annak

⁴ John Arquilla: *Insurgents, Raiders, and Bandits: How Masters of Irregular Warfare Have Shaped Our World*. Ivan R. Dee Publisher, Lanham, 2011, 128–143.

eredményeképpen várhatóan felálló új rezsimet egzisztenciális veszélyként azonosítja. Ezek a reformok sokszor egyet jelentenek a támogatott rezsim öngyilkosságával.⁵

A történelmi múlt legsikeresebb felkelésellenes műveleteiben a győztes, erősebb fél soha nem a lakosság jóindulatára épített, és általában nem tervezett ideiglenesen tartózkodni a megszállt területeken, ellenkezőleg. A megszállók üzenete nem az volt, hogy „azért jöttünk, hogy segítsünk, támogassunk titeket abban, hogy önállóan meg tudjátok magatokat védeni”, hanem az, hogy „ez a föld a miénk, nektek pedig végetek, ha ellenálltok”. Akik a leghatékonyabban léptek fel a felkelőkkel szemben, azok ellen eleve alig találunk példát felkelésekre. A rómaiak vagy az oszmán-törökök⁶ például az idők végezetéig akartak maradni a *meghódított* területeiken, amelyeket saját közigazgatásuk alá vontak, nem pedig a helyi viszonyokat akarták jól-rosszul kiismerni, majd a saját szájízük szerinti helyes irányba, kerülőutakon terelgetni.

Tekinthetjük az olyan, második világháború utáni sikeres felkelésellenes műveleteket is, ahol a cél nem a terület meghódítása, hanem egy helyi kormányzat támogatása volt. Ezekre kiváló példákat szolgáltat Jacqueline Hazelton elemzése hat felkelésről – ezek a maláj vészhelyzetnek nevezett kommunista felkelés, a Fülöp-szigeteki Hukbalahap-felkelés, a görög polgárháború, az ománi Dzfár tartományban lezajlott felkelés, El Salvador polgárháborúja, illetve a Kurd Munkapárt (PKK⁷) elleni török hadjárat – is. Még ezekben sem annak volt köszönhető a siker, hogy a felkelés ellen küzdő kormányzat liberális reformokat léptetett életbe, megemelte a lakosság életszínvonalát, vagy növelte a társadalmi támogatottságát a nép széles rétegeinek körében. Ha történtek is lépések a lakosság jólétének és szabadságjogainak kiterjesztése érdekében, azok nem strukturális reformok voltak, hanem jórészt csak rövid távú és korlátozott hatású kedélyjavító intézkedések, amelyeket már az után léptettek életbe, hogy a felkelést katonai eszközökkel legyőzték.⁸ Ezekkel ellentétben a sikerhez olyan eszközök vezettek el, amelyeket a mai nyugati világ liberális demokráciái – szerencsére – nem hajlandók alkalmazni.

A felkeléssel szembeni fellépés kulcsmotívumai tehát nem a jótékonykodás, az életminőség javítása és a gazdasági fejlődés érdekében indított projektek voltak, hanem a legbrutálisabb, sokszor válogatás nélküli erőszak, a *divide et impera* elv szerint a helyi ellentétek szítása, egy privilegizált kisebbség hatalmi helyzetbe hozása és ezzel lekötése, a hatalom számára hasznos elitek kiváltságokkal, pozíciókkal, anyagi javakkal történő megvásárlása, az ellenállásra hajlandó és képes lakosság megsemmisítése vagy elűzése. A sikeres megszállók és felkelésleverők láncos buzogánnyal vágta oda, ahol mi sebészkést akartunk használni. Túl akarták terrorizálni a „terroristákat”, és ez sikerült is nekik. Úgy gondolták, feltehetőleg helyesen, hogy a lakosság támogatására legfeljebb a felkelőknek van szükségük, de nekik nincs.

Mindenekelőtt a felkelést kellett teljesen elszigetelniük a külső támogatástól, ez az első és legfontosabb lépés, amelyet minden sikeres felkelésellenes műveletnél kimutathatunk, akár a biztonsági erők izolálták a felkelést, akár eleve nem rendelkeztek külső támogatással. (Ezt például soha meg sem próbáltuk elérni az afganisztáni háború során, egyszerűen csak kijelentettük, hogy ez nem lehetséges – dacára minden technológiai kifinomultságnak

⁵ Jacqueline L. Hazelton: *Bullets Not Ballots: Success in Counterinsurgency Warfare*. Cornell University Press, New York, 2021, 28–37.

⁶ Edward N. Luttwak: *Dead End: Counterinsurgency Warfare as Military Malpractice*. Harper's Magazine, February 2007, 33–42.

⁷ Partiya Karkerên Kurdistanê.

⁸ Hazelton: i. m.

és óriási léptékű katonai jelenlétnek. Majd mégis folytattuk a hadjáratot, annak a jelentős problémának a pontos ismeretében, hogy a felkelés központja nem Afganisztán területén volt.)

A felkelők elszigetelése a lakosságtól nem az utóbbiak jóindulatának elnyerésével történt, hanem ellenőrzött körletekbe, eredeti nevükön koncentrációs táborokba zárásával,⁹ és az azokon kívül maradók folyamatos támadásával, földjeik felperzselésével. Ezáltal érték el, hogy a felkelőket megfosztották a számukra fontos logisztikai támogatástól és rejtékhelyektől, amelyeket a lakosság biztosított számukra – akár jó szívvvel, akár kényszerből. A folyamatos tisztogató műveletekkel és az erőforrások útjának erőszakos elvágásával a megszállók fárasztották ki a felkelőket, és nem fordítva. A felkelésekben a szemben álló felek közül nem a „jó” győznek, hanem a „rosszak”,¹⁰ ez a történelem leckéje még akkor is, ha ez nem tetszik nekünk – annyira nem, hogy nem szeretnénk ilyen áron győzni.

Taktikai módszerek tekintetében nem robusztus, reguláris biztonsági erők felszerelésével és a saját – egyébként hibás – doktrínákkal való kiképzésével működtek, hanem kis méretű, nagy mozgékonyágú, nagyfokú önállósággal rendelkező, vegyesen helyi és megszálló erőkből kialakított ellengerilla-különítményekkel, amelyek a felkelőkhöz hasonló irreguláris hadviselést folytattak. Ha esetleg eleinte az előző taktikát alkalmazták is, tanultak a hadjárat során elszenvedett kudarcaikból, és még idejében átálltak az utóbbira. Egyébként még ilyen brutális fellépés mellett sem volt mindig garantált a felkelés elfojtása. A történelem ismer ellenpéldákat is, viszont a mi COIN-stratégiánk és annak eszmei elődei még soha nem vezettek sikerre.

Az afganisztáni összeomlást tehát nem a fél éve hivatalban levő Biden-kormányzat okozta, hanem a rosszul kitűzött cél és a rossz cél eléréséhez kiválasztott, majd végig hűségesen követett rossz stratégia. Hozzájárult ehhez az a körülmény is, hogy az afgán kormányerők egyszerűen nem akartak amerikai támogatás nélkül harcolni a tálibok ellen. A kormány sosem volt képes elszigetelni a tálib felkelőket sem a külső támogatástól, sem a lakosságtól, az erőforrások áramlása mindig folyamatos volt az irányukba, függetlenül az emberek szimpátiapreferenciáitól. Egyébként az inkompetens afgán kormány és biztonsági erők esetében még azt sem jelenthetjük ki felelősséggel, hogy a tálibok támogatottsága ne haladta volna meg a kormányét, még ha nem is ez volt a döntő körülmény a felkelés sikerében.

Tanulságos fejlemény az afganisztáni hadjárat végkifejletében, hogy az egykori Északi Szövetséghez hasonló elszigetelt ellenálló góccok szerveződtek, mint például a Pandzsír-völgy Ahmad Maszúd vezetésével. A különbség a 2001 előtti ellenállásukhoz képest annyi volt, hogy most egy sokkal eltökéltebb, sokkal gazdagabb és jobban felszerelt, magasabb presztízsű, tehát minden tekintetben előnyösebb helyzetben levő tálib mozgalommal kellett szembenéznük. Ráadásul most már semmilyen nyugati segítségre nem számíthattak, vagyis a külső támogatástól elszigetelték őket, ami a lázadások leverésének egyik kulcseleme. Az esélyük egy hosszan tartó ellenállásra minimális, de már így is elmondható, hogy nagyságrendekkel többet értek el a tálib rezsim elleni fellépésükkel, mint a többszörös túlerőben lévő, húszévnnyi COIN-nal megtámogatott afgán kormányerők, akiknek jó része egyszerűen megadta magát, elmenekült, vagy átállt az ellenséghez.

A „kis harcosok” hadjárataik kudarcos végéhez közeledve gyakran hangoztatják azt az álláspontot, hogy már csak egy kicsit kell kitartani, csak még egy kicsivel több katonai

⁹ A kifejezés a búr háborúból származik, amelynek története szintén kiváló példát szolgáltat arra, hogy milyen módszerekkel lehet egy felkelést sikeresen elfojtani. Nem olyanokkal, amelyeket egy önmagát civilizáltnak valló európai ország élni szeretne.

¹⁰ Hazelton: i. m.

erő kell, és közel a győzelem, hogy határozatlan céldátumú korlátozott jelenlétfenntartással stabilizálható a helyzet, vagy újabban például azt, hogy a légi támogatás folyamatos biztosításával minden jóra fordult volna.¹¹ Ennek a hosszú távra – de nem örökre – történő berendezkedésnek, a céltalan hadjáratok vég nélküli folytatásának azonban súlyos gazdasági és politikai ára van, amelyet a mai nyugati demokráciák nem igazán képesek felvállalni a politikai berendezkedésük, a választások rendszeressége miatt. Az ilyen nyilatkozatok során is kiviláglik, hogy nem a megfelelő következtetéseket vonják le, még mindig a rossz irányba néznek, és ha tehetnék, mennének is tovább abba az irányba. A következtetéseket tehát le kell vonni, és kevésbé valószínű, hogy ezt ugyanazok fogják megtenni, akik a bukott stratégiákat megalkották. Mindennél beszédesebben írja le ezt a hozzáállást David Petraeus nyilatkozata a háború lezárásáról: „Valaki megkérdezett, hogy elvesztettük-e az afganisztáni háborút. Azt mondtam, szerintem nem veszítettük el, csak kivonultunk belőle. És úgy gondolom, nagy a különbség a kettő között.”¹²

Sajnos semmi különbség nincs a kettő között. A célt nem értük el, a háborút elvesztettük. Mindegy, kinek mennyi volt a vesztesége, és főleg mindegy, hogy az afgán emberek kit szeretnek jobban, a tálibokat, az amerikaiakat, vagy Asraf Gáni (volt) elnököt.

A KÖVETKEZMÉNYEK

A tálib visszarendeződés nem történhetett volna meg, és főleg nem ilyen gyorsan, ha a mozgalom mögött nem állna stabil támogatás a lakosság részéről. Az más kérdés, hogy nem a globális médiában nagyobb jelenléttel bíró urbanizált rétegek a fő támogatóik, hanem a vidéki, törzsi viszonyok közt élő közösségek. Marsai Viktor szerint például a tálibok támogatottsága Afganisztánban egészen minimális.¹³ Elég nehéz eldönteni, hogy ez az állítás igaz, vagy sem, hiszen Afganisztánban ritkák a megbízható közvélemény-kutatások, és az sem biztos, hogy egyáltalán van jelentősége a kérdésnek, mert mostanában nem lesznek választások Afganisztánban. Az biztos, hogy alapesetben nem létezik sikeres irreguláris hadviselés a lakosság valamiféle támogatása nélkül. Ennek arányairól, illetve jellegéről lehetnek eltérő vélemények, de az egész ország kb. egy hét alatt harc nélkül történt visszafoglalása mindenképp árulkodó körülmény. Azt is nehéz megmagyarázni, hogy ha az afgánok körében különösen népszerűtlen ez a mozgalom, akkor hogyan sikerült különböző becslések szerint 75-180 ezer főnyi tálib harcost verbuválni, bűjtatni és ellátni. A tálibok korábban is jelentős, főleg vidéki területek fölött gyakoroltak *de facto* szuverenitást – ahogy az irreguláris hadviselők esetében megszokott –, és lényegében csak a kormányerők által felügyelt tartományi központok (erődített kormányzati negyedek) voltak azok, amelyeket a fegyvereseik az utolsó hetekben látványosan ellenőrzésük alá vontak.

Afganisztánban – bár a tálibokkal a legerősebb szereplő került hatalomra – nyilvánvaló, hogy nem mindenki örül visszatérésüknek a hatalomba. Várható, hogy sokan akarnak majd útra kelni, különösen annak fényében, hogy húsz év alatt Afganisztán lakossága mintegy

¹¹ Isaac Chotiner: David Petraeus on American Mistakes in Afghanistan. 20. 08. 2021. The New Yorker. <https://www.newyorker.com/news/q-and-a/david-petraeus-on-american-mistakes-in-afghanistan> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 01.)

¹² Uo.

¹³ Afganisztán elmúlt 20 éve a nyugati szerepvállalás kudarca. Interjú Marsai Viktorral. 2021. 08. 21. Híradó. <https://hirado.hu/kulfold/europai-ido/cikk/2021/08/21/afganisztan-elmult-20-eve-a-nyugati-szerepvallalas-kudarca/#> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 24.)

kétszeresére, közel 40 millió főre emelkedett – egy kiegészítő információ az afgán társadalom ellenálló képességének megítéléséhez. A nemzeti össztermék ezt természetesen sosem követte le, és a gazdaság a nemzetközi segélyek lélegeztetőgépéről történő lecsatolását követően összeomlóban van. Azt nem tudhatjuk előre, hogy ez az exodus mennyire fog hasonlítani a 2015-öshöz, de az a körülmény talán egy szolidabb létszámot valószínűsít, hogy Afganisztánban megszűnt a polgárháborús állapot, ami Szíriához képest óvatos bizakodásra adhat okot.

A hurraóptimizmus azonban nem indokolt, és a lehető legrosszabb forgatókönyvre kell felkészülni. A kétszer nagyobbra duzzadt lakosságnak a főleg feketegazdaságon és a drogkereskedelmen alapuló tálib rendszer rövid távon biztosan nem tudja majd a megfelelő életkörülményeket biztosítani, a távolabbi kilátások pedig legalábbis kétségesek. Az elvándorlók között pedig lehetetlen eldönteni, hogy ki kicsoda, különösen arra való tekintettel, hogy Afganisztánban egyáltalán nem csak a tálibok gondolják helyesnek azt, hogy a nők járjanak burkában, a keresztény hitre tért muszlimokat azonnal meg kell ölni, a dzsiháid pedig minden muszlim szent kötelessége. Így hosszú távon arra kell készülni, hogy ez a háború nem ért véget, csak új hadszíntereken folytatódik. Amikor a tálibok azt mondják, megengedik, hogy aki távozni akar Afganisztánból, az megteheti, nem biztos, hogy hazudnak, mert ez több ponton is találkozna ideológiai céljaikkal, és enyhítene az otthoni feszültségeken is. Az nyilvánvaló, hogy a szakképzett és munkaképes lakosságra nekik is szükségük van.

Nem szabad túlbecsülni a jelentőségét annak, hogy az Iszlám Állam ellenséges viszonyban van a tálibokkal. Ez csupán versengés a helyi és a globális dzsiháidizmuson belüli főhatalomért. Korántsem vehető azonban biztosra, hogy ezen nem tudnak túllépni a kölcsönös előnyök és az ideológiai közelség okán, azaz közös nevezőre jutni. Másik lehetőség, hogy az Iszlám Állam valóban hosszabb távon ellenséges viszonyba fog kerülni a tálibokkal, és irreguláris harcot, megfelelő körülmények közt akár felkelést is folytat ellenük. Ebben az esetben ki fog derülni, hogy a tálibok módszerei jobb eredményekre vezetnek-e az Iszlám Állam ellen, mint amit a NATO ért el a tálibok ellen.

Sokan úgy vélik, a táliboknak nincsenek Afganisztánon kívüli céljaik, ők csak egy helyi mozgalom, és Afganisztán megszerzése után a világ többi országával akár békében is tudnak élni. Ez azonban nem több a kincstári optimizmusnál. A tálibok dzsiháidista muszlimok, és az iszlám legalapvetőbb célja az egész világra kiterjeszteni Allah uralmát, nem pedig egy országon belül létrehozni azt. Ha a tálibok maguk személyesen esetleg nem is kerekednek fel a dzsiháid megvívására a világ más részein – bár ezt kizárni sem lehet –, számukra a dzsiháid soha nem ér véget.¹⁴

A COIN-stratégia alkalmazása következtében a tálibok 2001-hez képest lényegesen jobb helyzetbe kerültek a háború húsz éve során. Míg 2001 előtt a katonai csapás lehetősége kiválthatott egyfajta elrettentő hatást, ettől immár friss győztesekként sokkal kevésbé kell tartaniuk, folytassanak bármilyen politikát is, ami a Nyugat számára nem elfogadható. A célzott likvidálások, precíziós csapások egyébként is hatástalanok,¹⁵ mint azt a szemünk láttára demonstrálják a háború végjátékának fejleményei. A tálib vezetés jó része igazi

¹⁴ Sarah Mae Saliong: Taliban Takeover Of Afghanistan Is More Than Just Political – It's A Step To Islamic Subjugation Of The World. 16. 08. 2021. Christianity Daily. <https://www.christianitydaily.com/articles/12925/20210816/taliban-takeover-of-afghanistan-is-more-than-just-political-%E2%80%93-it-s-a-step-to-islamic-subjugation-of-the-world.htm>. (Letöltés időpontja: 2021. 08. 27.)

¹⁵ Keith Patrick Dear: Beheading the Hydra? Does Killing Terrorist or Insurgent Leaders Work? Defence Studies Vol 13, Issue 3, 2013, 293–337. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14702436.2013.845383?needAccess=true> (Letöltés időpontja: 2021. 10. 14.)

„régimotoros”, a mozgalom alapító tagjai, akik egyszerűen kivárták a visszatérés megfelelő idejét, a sikeresen likvidáltakat pedig most olyanok helyettesítik, akik még ravaszabbak, eltökéltebbek, és ugyanazokat a célokat követik, mint elődeik, csak legfeljebb kifinomultabb eszközökkel, és jobban kommunikálnak.

Tehát sajnos nem lehet elmondani, hogy ugyanaz lenne a helyzet, mint 2001-ben. Adapálódtak a kihíváshoz, ráadásul az ölükbe hullott amerikai haditechnikának köszönhetően óriási haditechnikai modernizáción mentek keresztül. Ennek egy részét még nem tudják üzemeltetni, és van, amire nincs is igazán szükségük, mert a hagyományos harchoz szükséges nehézfegyverzet és erős logisztikai kiszolgálást igénylő technológiák alkalmazásával pontosan az irreguláris hadviseléshez kapcsolódó taktikai előnyüket, a láthatatlanságot és a mozgási szabadságot veszítene el, de a harcértékük mindenképpen jelentősen megnőtt. Ennek hatása lehet más dzsihadista mozgalmak harcértékére is, amint ezek az eszközök az illegális fegyverkereskedelem vérkeringésébe bekerülnek.

A felkelésellenes műveletek kudarcával más módot, más utat kell találni ahhoz a célhoz, hogy mentesíteni tudjuk saját országainkat a dzsihadizmustól, aminek bölcsője és keltetője az iszlamizáció. A határoktól távol végrehajtott műveletek helyett a helyes irány a határainkhoz lehető legközelebb eső műveletek. Ennek elsősorban abból a két felismerésből kell következnie, hogy a határokat nem egy fegyveres támadás fenyegeti, és a dzsihadista fenyegetettség annál nagyobb, minél nagyobb a muszlimok számaránya az adott ország lakosságán belül.

Ezzel szemben állnak azok a vélemények, amelyek szerint hatékonyabb a védekezés, ha a konfliktus a határainktól minél távolabb zajlik, és ezért az az érdekünk, hogy ezeket a harcokat minél távolabb, az ellenség területén vívjuk meg.¹⁶ Ez a vélekedés megállná a helyét egy realista keretek között értelmezett, nemzetállamok vagy birodalmak közötti konfliktusban, különösen akkor, ha valóban ez lenne a cél a távoli expedíciós hadjáratokkal, és nem csak a vágyvezérelt gondolkodás csapdájába estünk volna. Egy ilyen civilizációs szembenállásban azonban a konfliktus dinamikája is más. A veszély nem egy hódító hadsereg képeben érkezik, ahol pufferállamok és felvonulási területek segítségével csökkenteni lehet a kockázatokat. A háború „kiszervezésével” valójában „beszervezzük” magunkat a háborúba, feltéve, hogy az ellenségnek rendelkezésére áll az ötödik hadoszlop a saját országunkban. Bizonyos dzsihadisták védekezésre kényszerítésével a világ egy távoli pontján nem akadályoztuk meg más dzsihadisták aktivitását a saját területünkön, akik a hálózatos szervezés és a rajzás alkalmazásával ugyanolyan, vagy nagyobb kockázatot fognak jelenteni, mint azelőtt.

Első nekifutásra azt gondolhatnánk, hogy hibás stratégiánk következtében az erre a hadjáratra fordított erőforrásaink és erőfeszítéseink értelmetlenek voltak, ez azonban sajnos nem fedi a teljes igazságot – a valós helyzet ennél sokkal rosszabb. Csak az anyagi erőforrásokat tekintve: ha az elmúlt húsz évben az afganisztáni felkelésellenes műveletre áldozott pénzből konfettit vásároltunk volna, azzal kevesebb kárt okoztunk volna, mint ami a végkifejletből következik. Sajnos az is sovány vigasz és önámítás, hogy egyes afganisztáni régiók életminőségén, egészségügyi ellátásán javítottunk, vagy sok afgán gyermek iskolázásához járultunk hozzá, mivel nem ez volt a cél. Az erőforrások felhasználásának célirányosnak kell lennie, máskülönben elvesztegetjük azokat. Az elvégzett katonai fejlesztések tekintetében számítanunk kell arra, hogy az afgán biztonsági erők felszerelését nem Afganisztánban láthattuk utoljára, hanem megtalálják majd útjukat a dzsihad új hadszíntereire is.

¹⁶ Bódi Ábel: Hogyan tartsuk távol a háborút hazánktól? 2021. 08. 24. Magyar Nemzet. <https://magyarnemzet.hu/velemeny/2021/08/hogyan-tartsuk-tavol-a-haborut-hazanktol-1> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 24.)

A 2001-es és a mai tálib mozgalom sok tekintetben teljesen ugyanaz, viszont egyes szempontokból sokat változott. A hátrahagyott katonai felszerelésen túl szükséges megemlíteni a finanszírozásuk csatornáiban beállt változásokat is. Míg korábban betiltották a máktermesztést,¹⁷ és ezzel rendkívüli mértékben visszaesett a drogkereskedelemből befolyt profitjuk, addig most már egyértelműen támaszkodnak az ebből származó bevételekre.¹⁸ A nyilatkozataik alapján ezzel az iránnyal szakítani akarnak, de nyugtával dicsérhetjük csak a napot, erre kötelez minket az afganisztáni háború végkifejletéből adódó tanulságok összegzése. Mindenesetre meglepő lenne, ha a tálibok – amely ennyire adaptív, gyorsan és hatékonyan tanuló szervezet – ismét belesétálnának ugyanabba a csapdába, mint azt tették 1999–2000 környékén, amikor maguk ellen hangolták a vidéki, mezőgazdaságból élő lakosság széles rétegeit a máktermesztés betiltásával. Összességében egy máktermesztés ellen aktívan fellépő dzsihádistá menedékből az elmúlt húsz év alatt megszületett egy modernizált fegyverzetű, ravaszabb vezetésű, nagyobb támogatottságú és tekintélyű, drogtermelő dzsihádistá menedék.

Amerika az iraki és az afganisztáni hadjáratok kudarcát követően próbálja csökkenteni a kitétszégét azokon a területeken, ahol nincsenek kritikus nemzeti érdekei, így Európa szomszédságában a stabilitás létrehozása egyre növekvő mértékben fog az európaiakra hárulni. Ha így is van, ennek a módja nem lehet még csak hasonló sem azokhoz a felkelésellenes beavatkozásokhoz, mint amikkel már megégettük magunkat. Azon túl, hogy a jövőbeni katonai beavatkozásoknak világosan megfogalmazott céllal és az annak eléréséhez szükséges erőforrások hozzárendelésével szükséges megindulniuk, felül kell vizsgálni azt a vélekedést is, hogy „Európa nem képes megvédeni magát a körülötte elhelyezkedő válságócoktól, és nem tekintheti önmagát az áldottak szigetének”.¹⁹ Ugyanis pontosan erre van szükség. Vannak persze Európának olyan területei, ahol ez már nem opció, de ez az állítás egyáltalán nem érvényes egész Európára. A határok védhetők, különösen a fegyvertelenül érkezőkkel szemben, csak akarat kell a megvédésükhöz.

Figyelemre méltó az a társadalmi ellenálló képesség (*resilience*), amit a „tálib Afganisztán” demonstrált 2001 óta. Természetesen nem sok pontot kapnának, ha a NATO „hét pillérje”²⁰ alapján értékelnénk őket, de a társadalmi ellenálló képesség szinte minden definíciója utal valamilyen módon arra, hogy a krízishelyzetekből történő kilábalás és az eredeti állapotba való visszatérés képességét értjük alatta. Ebből a szempontból csillagos ötös a tálib mozgalom ellenálló képessége, mert még húsz év katonai megszállás, csillagászati összegű anyagi támogatás, az ellenük állandóan folyó katonai műveletek sem voltak elégségesek ahhoz, hogy a legcsekélyebb mértékben is kizökkenjenek a megszokott kerékvágásból, az eredeti

¹⁷ Egyesek szerint ennek a lépésnek vallási-ideológiai okai voltak, mások szerint inkább azért tették ezt, hogy feltornázzák a heroin világpiaci árát, majd a raktárkészleteiket emelt áron tudják értékesíteni. Lásd Raphael F. Perl: Taliban and the Drug Trade. 05. 10. 2001. EveryCRSReport. https://www.everycrsreport.com/files/20011005_RS21041_97117a1581c33cc2d8808dcaab79fc2c28539b449.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 09. 07.)

¹⁸ Speidl Bianka: A nyugati világ és az afgán drog. Magyar Nemzet. 2021. 08. 23. <https://magyarnemzet.hu/velemenyt/2021/08/a-nyugati-vilag-es-az-afgan-drog-1> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 24.)

¹⁹ Asli Aydıntaşbaş et al.: The fall of the Afghan government and what it means for Europe. 25. 08. 2021. European Council on Foreign Relations. <https://ecfr.eu/publication/the-fall-of-the-afghan-government-and-what-it-means-for-europe/> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 26.)

²⁰ 1. a kormányzat folyamatos működése; 2. ellenállóképes energiaellátó rendszer; 3. képesség nagy tömegek mozgásának kezelésére; 4. ellenállóképes víz- és élelmiszer-ellátás; 5. képesség a tömeges sérülések ellátására; 6. ellenállóképes kommunikációs rendszerek; 7. ellenállóképes közlekedési rendszerek. Lásd Jamie Shea: Resilience: a core element of collective defence. 30. 03. 2016. NATO Review. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2016/03/30/resilience-a-core-element-of-collective-defence/index.html> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 06.)

állapot pedig szemvillanás alatt visszarendeződött. Ez egy olyan tulajdonság, amely a világtörténelem legsikeresebb nem hagyományos hadviselői közé helyezi a tálibokat, akiket kötelező behatóan tanulmányozni.

Mindennek következtében természetesen a saját erőink felkészülésének is új irányokat kell szabnunk. Most jött el az ideje annak, hogy az amerikai haderő COIN-műveletekkel foglalkozó kézikönyvét (FM 3-24) és a hasonló társkiadványokat összecsucjuk és feltegyük őket a legfelső könyvespolc szélére, ahonnan majd csak költözködéskor kerülnek elő. Ha titokban mégis leporolnánk őket, azt csak azzal a szándékkal tegyük, hogy a stratégiát valahogy az európai háttér viszonyaira próbáljuk meg átalakítani, amennyire ez egyáltalán lehetséges, figyelembe véve azokat a történelmi példákat is, amelyek sikeres felkelésselles műveletekről szólnak.

Azért különösen érdekes ennek a gondolati szálnak a vizsgálata, mert amíg Algériából, Vietnámból, Afganisztánból és várhatóan Irakból is vállunkat megvonva ki lehet vonulni, addig Marseille-ből, Seine-Saint-Denis-ből, Molenbeekből és Malmöből már nincs hova hátrálni. A lehangosabban jelenleg a francia fegyveres erők tagjai fogalmazták meg aggodalmukat azzal kapcsolatban, hogy az országuk egy polgárháború irányába sodródik,²¹ de Európa más pontjain is előfordulnak hasonló tendenciák, biztató fejleményekről pedig egyelőre keveset hallani. Ha ezek a baljóslatok valóra válnak, akkor a konfliktusok kezelésére itt majd olyan stratégiát kell kitalálni, amely eredményre is vezet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Afganisztán elmúlt 20 éve a nyugati szerepvállalás kudarca. Interjú Marsai Viktorral. 2021. 08. 21. Hirado.hu. <https://hirado.hu/kulfold/europai-ido/cikk/2021/08/21/afganisztan-elmult-20-eve-a-nyugati-szerepvallalas-kudarca/#>
- Arquilla, John: *Insurgents, Raiders, and Bandits: How Masters of Irregular Warfare Have Shaped Our World*. Ivan R. Dee Publisher, Lanham, 2011.
- Aydıntaşbaş, Asli et al.: *The fall of the Afghan government and what it means for Europe*. 25. 08. 2021. European Council on Foreign Relations. <https://ecfr.eu/publication/the-fall-of-the-afghan-government-and-what-it-means-for-europe/>
- Biden, Joseph R.: *President Joe Biden Speaks on Afghanistan Crisis*. 17. 08. 2021. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=rBpeJFWqXfg>
- Bódi Ábel: *Hogyan tartsuk távol a háborút hazánktól?* 2021. 08. 24. Magyar Nemzet. <https://magyarnemzet.hu/velemeny/2021/08/hogyan-tartsuk-tavol-a-haborut-hazanktol-1>
- Chotiner, Isaac: *David Petraeus on American Mistakes in Afghanistan*. 20. 08. 2021. The New Yorker. <https://www.newyorker.com/news/q-and-a/david-petraeus-on-american-mistakes-in-afghanistan>
- Dear, Keith Patrick: *Beheading the Hydra? Does Killing Terrorist or Insurgent Leaders Work?* Defence Studies Vol. 13, Issue 3, 2013, 293–337. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14702436.2013.845383?needAccess=true>
- Hazelton, Jacqueline L.: *Bullets Not Ballots: Success in Counterinsurgency Warfare*. Cornell University Press, New York, 2021.
- Luttwak, Edward N.: *Dead End: Counterinsurgency Warfare as Military Malpractice*. Harper's Magazine, February 2007, 33–42.

²¹ Hugh Schofield: French soldiers warn of civil war in new letter. 10. 05. 2021. BBC. <https://www.bbc.com/news/world-europe-57055154> (Letöltés időpontja: 2021. 09. 07.)

- Perl, Raphael F.: *Taliban and the Drug Trade*. 05. 10. 2001. EveryCRSReport. https://www.everycrsreport.com/files/20011005_RS21041_97117a1581c33cc2d8808dcab79fc2c28539b449.pdf
- Saliong, Sarah Mac: *Taliban Takeover Of Afghanistan Is More Than Just Political – It's A Step To Islamic Subjugation Of The World*. 16. 08. 2021. Christianity Daily. <https://www.christianitydaily.com/articles/12925/20210816/taliban-takeover-of-afghanistan-is-more-than-just-political-%E2%80%93-it-s-a-step-to-islamic-subjugation-of-the-world.htm>
- Schofield, Hugh: *French soldiers warn of civil war in new letter*. 10. 05. 2021. BBC. <https://www.bbc.com/news/world-europe-57055154>
- Shea, Jamie: *Resilience: a core element of collective defence*. 30. 03. 2016. NATO Review. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2016/03/30/resilience-a-core-element-of-collective-defence/index.html>
- Speidl Bianka: *A nyugati világ és az afgán drog*. Magyar Nemzet. 2021. 08. 23. <https://magyarnemzet.hu/velemeney/2021/08/a-nyugati-vilag-es-az-afgan-drog-1>

Sztankai Krisztián őrnagy:

AFGANISZTÁN: A BIRODALMAK TEMETŐJE, AVAGY A MODERN KATONAI STRATÉGIA LEGNAGYOBB BUKÁSA SZÁZADUNKBAN?

DOI: [10.35926/HSZ.2022.2.10](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.2.10)

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző szerint¹ a ténynek, hogy 20 év alatt – 2001-től 2021-ig bezárólag – a NATO, a valaha volt legerősebb, technikailag legmodernebb katonai szövetség nem volt képes legyőzni, felmorzsolni, ellehetetleníteni egy nála sokkal kisebb létszámú csoportot, annak több oka is van. A történelem és a kulturális háttér pontos ismerete szükséges ahhoz, hogy megértsük a konfliktus hátterét, az afgán biztonsági erők gyors összeomlását és a helyi lakosság gondolkodását.

KULCSSZAVAK: Afganisztán, NATO, kivonulás, új típusú hadviselés születése

BEVEZETÉS

Nem céлом szakértőként megnyilvánulni a témában, mert azt gondolom, hogy egy Európában élő, ott szocializálódott személy nem képes pontos képet adni a helyiek motivációiról, még akkor sem, ha fél évet szolgált Afganisztánban, ahol napi szinten találkozott, tárgyalt, dolgozott a helyiekkel. 2011-ben a civil-katonai együttműködést (*Civic-Military Co-operation* – CIMIC) elősegítő összekötő tisztként szolgáltam Afganisztánban a tartományi újjáépítési csoport (*Provincial Reconstruction Team* – PRT) tizedik váltásában. Tudományos előéletemet tekintve kulturális antropológusként és társadalomismeret-tanárként sem mernék arra a következtetésre jutni, hogy ismerem a helyi kultúrát és gondolkodásmódot. Ahhoz azonban, hogy ne történhessen meg hasonló esemény a jövőben, meg kell fogalmazsam azokat a tényeket, amelyek szerintem ehhez a kudarchoz vezettek.

Joe Biden elnök az amerikai erők kivonulása előtt beszédet tartott az Afganisztánban kibontakozó kaotikus állapotokról. Akkor azt mondta, hogy bármekkora létszámú katonai erő sem eredményezhetett volna eltérő eredményt egy olyan országban, amelyet „a történelemben a birodalmak temetőjeként ismer”.² Ezzel az elnök tulajdonképpen beismerte, hogy az elmúlt 20 év alatt az Amerikai Egyesült Államok hadereje és katonai stratégiája kudarcot vallott. Véleményem szerint elkezdődött egy új típusú hadviselés kibontakozása a történelemben, melyre a felkészülést mihamarabb el kell kezdeni.

A TÖRTÉNELEM ISMERETÉNEK FONTOSSÁGA

¹ A Fórum rovat a szerzői vélemények, vitacikkek színtere – A szerk.

² Tyles Dawson: Is Afghanistan really a 'graveyard of empires'? 19. 08. 2021. National Post. <https://nationalpost.com/news/is-afghanistan-really-a-graveyard-of-empires> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 30.)

Nem céloim a NATO katonai vezetőit és a tanácsadók kompetenciáját bírálni, mivel a végső döntés politikai szinten születik meg. Az amerikai politikai vezetés azonban – és ezalatt az amerikai katonai stratégiai gondolkodást értem – nem vette a fáradságot, hogy alaposan elemezze vagy átolvassa azokat a tudományos műveket, amelyek bemutatják az egyes birodalmak bukását Afganisztánban, vagy nem figyeltek azokra a társadalomtudósokra, akik figyelmeztették őket az ottani egyedi és igen eltérő kulturális különbségekben rejlő veszélyekre.³ Az amerikai gondolkodás egy igen egyszerű tényen alapul. Ha nekem van a legtöbb, legnagyobb, legmodernebb fegyverem, akkor legyőzhetetlen vagyok. Igen ám, de ez már Vietnámban sem működött, és ahogy az lenni szokott, megpróbálták megmutatni a világnak, hogy a világ legerősebb katonai haderejével rendelkező állam hogyan tudja legyőzni az al-Kaidát támogató tálibokat Afganisztánban, annak ellenére, hogy az amerikai kormány több milliárd dollárt költött el az országban. A két évtized alatt közel 83 milliárd dollárból építették és képezték ki az afgán biztonsági erőket, amelyek tagjai olyan gyorsan adták meg magukat – többször lövés nélkül –, hogy az amerikai befektetés végső haszonélvezői a tálibok lettek.⁴

Az idegen hatalmaknak nem sikerült sikeresen uralkodniuk Afganisztán felett, vagy működő államot létrehozni ott, amióta a brit birodalom az 1800-as években megkísérelte gyarmatosítani az országot. Az ország különböző, szerteágazó népességét a Hindukus néven ismert hatalmas hegység tagolja, és etnikailag egyedülálló törzsek hatalmas csoportjaiból áll. Afganisztánt először a brit birodalom támadta meg a *Great Game*, vagyis a történészek által nagy játszmánának nevezett 19. századi eseménysorozat idején, amikor heves verseny volt Nagy-Britannia és az Orosz Birodalom között a gyarmati hatalomért Közép- és Dél-Ázsia felett. A britek már létrehoztak egy bázist Indiában, és hatalmukat akarták kiterjeszteni Közép-Ázsiában.⁵

Afganisztánt annak idején Doszt Mohammed, a Barakzai-dinasztia megalapítója uralta. Nagy-Britannia azt tervezte, hogy lecsereéli őt, és helyére az általuk választott uralkodót – a korábbi afgán vezetőt, Shah Shoját – helyezi vezető pozícióba annak érdekében, hogy megerősítse pozícióját Oroszországgal szemben a térségben. A brit hadsereg 1839-ben belépett Kandahárba, majd megkoronázták Shah Shoját, de az afgánokat feldühítette az idegen hatalom által telepített vezető gondolata, és háborút indítottak a britek ellen. Azok végül behódoltak az afgán ellenállásnak, és 1843-ban ismét Doszt Mohammed lett az ország vezetője. Nagy-Britannia 1879-ben és 1919-ben ismét visszatért Afganisztánba, és megpróbálta befolyásolni az országot, de az afgánok mindkét konfliktust gyorsan lezárták.⁶

Az ország egyedi és nehezen megközelíthető földrajza segítette Afganisztánt a függetlensége megőrzésében mind a gyarmati erők ellen, mind pedig a modern kísérletek idején a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok ellen. Afganisztán parttalan ország, melyet Irán, Türkmenisztán, Üzbegisztán, Tádzsikisztán, Kína és Pakisztán határol. Mivel Afga-

³ Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia a terror elleni háborúban. *Hadtudományi Szemle*, 2013/1., 187–192. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00014/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2013_1_187-192.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 11. 20.)

⁴ Robert Burns: The Taliban is now benefiting from the billions spent on building Afghanistan's army. 17. 08. 2021. *Los Angeles Times*. <https://www.latimes.com/world-nation/story/2021-08-17/billions-spent-afghan-army-ultimately-benefited-taliban> (Letöltés időpontja: 2021. 11. 20.)

⁵ Thomas Kissel: „Graveyard of Empires”: Why Attempts to Invade Afghanistan Always Fail. 20. 08. 2021. *Greek Reporter*. <https://greekreporter.com/2021/08/20/graveyard-of-empires-why-attempts-to-invade-afghanistan-always-fail/> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 30.)

⁶ Uo.

nisztán egy kikötő nélküli szárazföldi ország, ezért nincs közvetlen lehetőség egy invázióhoz, vagyis azoknak az országoknak, amelyek Afganisztánba akarnak eljutni, előzetesen át kell menniük valamelyik szomszédján. A régió földrajza hatalmas kihívást jelent az idegen hatalmak számára, mert nemcsak a konfliktusban megedződő törzsekkel néznek szembe, hanem a Hindukus magas hegyeivel is, amelyek természetes védőgátat emelnek a kiterjedt völgyekkel és kanyargós utakkal.

Az etnikai-nyelvi csoportok (és még több törzs) nagy létszámban vannak jelen az országban, ezek osztották fel maguk között a területeket, melyeket életük árán is megvédenek. Afganisztánban a négy fő etnikai csoport a pastu, a tádzsik, a hazara és az üzbég, de az országban még sok kisebb csoport található, amelyek közé tartoznak az ajmák, a türkmének, a beludzso, a nurisztániak és kisebb kirgiz és kazak népcsoportok.⁷ Ez az erős földrajzi és etnikai széttagoltság az egységes nemzeti identitás hiányát eredményezte, és a betolakodó országoknak azzal a kihívással kellett szembenéznük, hogy nekik kellett volna elérniük azt, amit maga a régió lakossága soha nem tudott, vagyis egy egységes államot létrehozni egy központi kormányzat irányítása alatt. Ahogy korábban Nagy-Britanniának és a Szovjetunióknak, úgy most az Amerikai Egyesült Államoknak tört bele a bicskája, de amíg az előző két birodalom bukásáról szóló történeteket csak olvastuk, úgy ez most a szemünk előtt válik valóságossá.⁸ Még fájóbb ez az esemény annak tudatában, hogy hét magyar katona adta életét az országban azokért az elvekért, melyek mára felértékelődtek.

A KULTURÁLIS HÁTTERÉNEK FONTOSSÁGA EGY KATONAI MŰVELETBEN

A történelem ismerete nélkülözhetetlen egy modern háború megkezdésekor, de ennél is döntőbb az adott területen élők kulturális hátterének ismerete és az ellenfél civil támogatásának megértése, annak okai. Amennyiben ez a támogatás kulturális eredetű, amely vallási elemekkel is rendelkezik, akkor valóban nem a fegyver fogja meggyőzni a helyieket abban, hogy támogassák az idegen megszálló hadsereget, akik a levegőből bombákkal ölik az ártatlan civileket. A legfontosabb tény, amely döntővé vált az afganisztáni NATO-stratégia kudarcában, az a drónok bevetése volt, amely egy igen fontos és a háború megnyeréséhez szükséges eszköze a haderőnek, de a nagyszámú civil ártatlan áldozat ellehetetlenítette a NATO-erők és a civil lakosság közötti együttműködés elmélyülését, nem beszélve az intoleráns, a helyi hagyományokat nem ismerő vagy tiszteletlen nyugati katonákról. Személyesen is tapasztaltam azt a viselkedést, melyet nyugati katonák képviseltek a helyi civilekkel szemben, és amely nem segített a kapcsolattartásban, melyről bővebben a doktori disszertációmban értekezem.⁹

Az amerikai katonai terminológiában jelen lévő „elfogadható civil áldozattal járó csapás” fogalma nem volt ismert az afgán nép körében, és az minden áldozatot a sajátjának érzett, mivel a törzsi kötelék nagyon szoros. Ha pedig áldozatul esik egy törzs tagja, akkor azt az egész törzs megbosszulja, legyen az belső vagy külső támadás okozta sérülés vagy haláleset. Ezt az egyet a PRT10 egyik tolmácsa sokszor hangoztatta nekem, és csak később értettem meg,

⁷ Uo.

⁸ Uo.

⁹ Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia szerepe a haderőben. Doktori (PhD-) értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, 2019. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15731/sztankai_krisztian_doktori_ertekezés.pdf;jsessionid=38D644A56A95A8604E41560287949659?sequence=1 (Letöltés időpontja: 2021. 08. 30.)

mekkora jelentősége is volt ennek a mondatnak, illetve mi van mögötte.

Azt minden biztonságpolitikai elemző sejtette, hogy ha az amerikaiak nem győzik le a tálibokat az utolsó emberig, és/vagy az afgán népet nem győzik meg arról, hogy mondjon le a tálibok támogatásáról, akkor a NATO kivonulása után ez a csoport vissza fog szivárogni és visszaveszi az ország irányítását, hacsak nem állítanak fel egy ütőképes, Nyugat-barát kormányt. A kezdeti időszakban nyilvánvalóvá vált, hogy az afgán nép nem olyan elkötelezett a demokrácia iránt, mint azt korábban az amerikai katonai szakértők sejtették. A folyamatos dróntámadásokban meghalt civil áldozatokat a tálibok felhasználták a NATO ellen. A kulturális és a vallási sérelmek folyamatossága egyre inkább a tálibokhoz kényszerítette a változást akarókat, így a kisebbik rosszat választották, vagyis azokat, akiket már ismernek és tudnak együtt élni velük még akkor is, ha nem lesz meg az a fajta szabadság, amit nem is nagyon értettek, mivel sosem kapták meg.

A NATO-stratégia tehát itt is kudarcot vallott, nem sikerült közelebb hozni ahhoz az eszméhez a lakosságot, melyet a nyugati politika rá akart kényszeríteni az afgán népre. Arra a népre, amely évszázadok óta elkülönülve, saját kulturális háttérrel, látásmóddal, hagyományokkal és bürokráciával rendelkezik, de működött. Mindenki elfogadta, hogy vannak egyenlőbbek és az erőskéz-politika mindenképp felett áll, melyet egy személy gyakorolt. Ez akár a törzs vezetője vagy egy hadúr is lehetett, a lényeg, hogy a civil ember azonosulni tudjon a célokkal. A nyugati célokat az amerikaiak pedig nem tudták átadni, megfogalmazni azon a szinten, hogy az kellő számú támogatót találjon, így az ellenség megsemmisítése, a civil lakosság NATO mellé állása nélkül egy olyan kormányt kívánt kialakítani és hatalmon tartani, amelyet modern és ütőképes haderővel szerelt fel.

Az afgán haderő motivációit az amerikai kiképzők azonban sosem értették meg, vagy ha sikerült is, azt nem tudták értelmezni. Az Amerikai Egyesült Államok erőfeszítései ebben a 20 évben csupán a rövid távú problémamegoldásokra összpontosítottak, ahelyett hogy időt és erőfeszítést fektettek volna a háború átfogó hosszú távú stratégiájának kidolgozására. Tették ezt azért, mert sorra buktak el a katonai és a politikai célok, stratégiák, partnerek, melyet egymástól örökölték az amerikai vezetők. Biden elnök azt állította, hogy az afgán hadseregből hiányzik a harci akarat. Mások kiképzési problémákat látnak, vagy a hozzá nem értő, korrupt afgán katonákat, valamint a magánvállalkozók túlzott foglalkoztatottságát nehezményezték az afgán erők támogatásával szemben.

Akkor miért adták meg magukat ilyen gyorsan a jól képzett afgán katonák? Úgy gondolom, hogy a katonák „elkötelezettségi problémákkal” szembesültek a gyorsan változó körülményeket látva, és emiatt meggondolták magukat, mert az amerikaiak nem készítették fel pszichésen őket arra, hogy majd magukra hagyják őket. Sajnos a képzést a katonák csak technikailag kapták meg, a biztonságot nyújtó „szülőltől” történő elszakadásra azonban még nem értek meg. A katonák legtöbbször a számokban keresik az erőt. Az afgán nép is az erős kezű vezetőt követi, és amikor a katonák a csatában harcolnak, csak akkor csatlakoznak egy harchoz, ha egységként harcolnak és látható a győzelem. Ha egy afgán katona arra számít, hogy a legtöbb társa harcolni fog, akkor a katona érdeke is a harc. De ha azt látják, hogy társaik nagy része megadja magát, a katonák inkább megadják magukat, ami „kollektív cselekvési problémához” vezet. Ha a katonák megtudják, hogy más egységek valójában megadták magukat, akkor a katonatársaik elszántsága csökkenni fog, és kevésbé fognak harcolni. Néhány kezdeti megadással vagy dezertálással kezdődött, majd egyre többen és többen adták meg magukat, majd az egész hadsereg összeomlott. Bár senki sem gondolta, hogy ez megvalósulhat Afganisztánban, főleg ilyen rövid idő alatt. Egy 2021. augusztus 10-i amerikai hírszerzési értékelés szerint a tálibok hatalomátvétele 90 napon belül megtörténhet,

de valójában öt napon belül bekövetkezett.¹⁰

Katonai elemzők éveken keresztül tanulmányozták, hogy az Amerikai Egyesült Államok hogyan tudna egy fenntartható afgán hadsereget és rendőrséget létrehozni, valamint próbálták az esetleges összeomlásuk okait is felkutatni. Az alapvető dimenziók azonban egyértelműek voltak, és nem különböznek attól, ami Irakban történt. Az erők lyukasnak bizonyultak, kiváló fegyverekkel voltak felszerelve, de nagyrészt hiányoztak a harci motiváció alapvető összetevői. „Pénzből nem lehet akaratot vásárolni. Nem vásárolhat vezetést” – mondta John Kirby, Lloyd Austin védelmi miniszter szóvivője.¹¹

Amikor az Amerikai Egyesült Államok kivonulása 2021 májusában elkezdődött, a tálibok azonnal elkezdtek területet szerezni. A tálibok előrehaladásuk során tárgyalásokat folytattak az előőrskön és a városokban állomásozó afgán erők csoportjaival is, és meggyőztek néhány csapatot a megadásról. Amint megtörtént az első feladási hullám, és a hír kezdett terjedni, mások gyorsan követték, elősegítve a tálibok lendületét, akik haladhattak előre anélkül, hogy komoly ellenállásba ütköztek volna. Végül az afgán katonák együttesen megadva választották a biztonságot, mivel az amerikaiak támogatása nélkül nem bíztak a kormányban, hogy az képes lenne felvenni a küzdelmet a tálibok ellen.

KÖVETKEZTETÉSEK

Véleményem szerint a technikai eszközök nem nyújtanak valós megoldást Afganisztánban, és a társadalomtudományok, a kulturális antropológia alkalmazása lehet a kulcs a lakosság megnyeréséhez, a konfliktus gyorsabb lezárásához és az áldozatok csökkentéséhez.

Bár egyértelműnek látszik, hogy a modern hadviselés Afganisztánban megbukott, és a NATO számára rendelkezésre állt egy nyugati gondolkodású ország legyőzésének minden feltétele, de egy kulturálisan eltérő ország – Afganisztán – megszállása más stratégiát, más eszközöket és vezetői hozzáállást igényel. A jövőben a hadműveletek tervezésekor prioritást kell jelentsen a kulturális szakértők bevonása a stratégiai döntéshozatalba, mert ha csak technikai és fizikai oldalról közelítjük meg a hasonló konfliktusokat, akkor egy elhúzódo, nagy áldozatokkal járó, igen költséges háborúra kell számítani, melynek eredménye lehet az a csúfos kudarc, melyet 2021-ben az Amerikai Egyesült Államoknak és szövetségeseinek át kellett élniük.

A jövőben a NATO-nak többfajta hadviselési formára kell felkészülnie,¹² mivel a modern hibrid és kiberhadviselés mellett 2021-től egy új típusú, a kulturális hadviselési formára is ki kell dolgoznia harceljárást, amely képes idegen kulturális környezetben, a helyi civilek támogatását megnyerve az ellenség legyőzését garantálni. Ennek kidolgozásához azonban mindenképpen szükséges komoly társadalomtudományi kapcsolatokkal rendelkezni és kutatóműhelyekkel együttműködni. Magyarországon ez a fajta együttműködés jelen van, így ha igény támad ennek az új hadviselési formának a kidolgozására, akkor csak meg kell erősíteni ezt a kapcsolatot. Az általam kifejlesztett T.O.M.A.V.-rendszer¹³ is ezzel a problé-

¹⁰ Todd Lehmann: How and why did the Afghan army fall so quickly to the Taliban? 23. 08. 2021. The Times of Israel. <https://www.timesofisrael.com/how-and-why-did-the-afghan-army-fall-so-quickly-to-the-taliban/> (Letöltés időpontja: 2021. 08. 30.)

¹¹ Burns: i. m.

¹² Szendy István: A hadviselés, mint tudományelméleti és tudomány-rendszertani kategória. *Hadtudomány*, 2017/3–4., 106–129. http://real.mtak.hu/69825/1/Ht_201734_108_131_u.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 08. 30.)

¹³ Tervezés, Oktatás, Megelőzés, Alkalmazás, Visszacsatolás. Lásd Sztankai (2019): i. m. 183–185.

makörrel foglalkozik, és a katonaaantropológiát mint lehetséges tudomány-részterületet is definiáltam disszertáciomban, amely szintén segíthet az idegen kulturális háttérű konfliktusok megértésében, izolálásában és a megfelelő stratégia kidolgozásában, hogy elkerülhetőek legyen a hasonló katonai és politikai kudarcbok.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Burns, Robert: *The Taliban is now benefiting from the billions spent on building Afghanistan's army*. 17. 08. 2021. Los Angeles Times. <https://www.latimes.com/world-nation/story/2021-08-17/billions-spent-afghan-army-ultimately-benefited-taliban>
- Dawson, Tyles: *Is Afghanistan really a 'graveyard of empires'?* 19. 08. 2021. National Post. <https://nationalpost.com/news/is-afghanistan-really-a-graveyard-of-empires>
- Kissel, Thomas: „*Graveyard of Empires*”: *Why Attempts to Invade Afghanistan Always Fail*. 20. 08. 2021. Greek Reporter. <https://greekreporter.com/2021/08/20/graveyard-of-empires-why-attempts-to-invade-afghanistan-always-fail/>
- Lehmann, Todd: *How and why did the Afghan army fall so quickly to the Taliban?* 23. 08. 2021. The Times of Israel. <https://www.timesofisrael.com/how-and-why-did-the-afghan-army-fall-so-quickly-to-the-taliban/>
- Szendy István: *A hadviselés, mint tudományelméleti és tudomány-rendszertani kategória*. Hadtudomány, 2017/3–4., 106–129. http://real.mtak.hu/69825/1/Ht_201734_108_131_u.pdf
- Sztankai Krisztián: *A kulturális antropológia a terror elleni háborúban*. Hadtudományi Szemle, 2013/1., 187–192. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00014/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2013_1_187-192.pdf
- Sztankai Krisztián: *A kulturális antropológia szerepe a haderőben*. Doktori (PhD-) értekezés. Nemzeti Közszerológiai Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, 2019. https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/15731/sztankai_krisztian_doktori_ertekezes.pdf;jsessionid=38D644A56A95A8604E41560287949659?sequence=1

Vikman László százados:

REBUS SIC STANTIBUS – AVAGY A DOLGOK ÁLLÁSÁRÓL A FEGYVERES KONFLIKTUSOK JOGÁBAN

DOI: [10.35926/HSZ.2022.2.11](https://doi.org/10.35926/HSZ.2022.2.11)

A Farkas Ádám¹ és Végh Károly² szerkesztői gondozásában a Zrínyi Kiadónál 2020-ban megjelent,³ *Új típusú hadviselés a 21. század második évtizedében és azon túl. Intézményi és jogi kihívások* című tanulmánykötet számos neves „civil” és a védelmi szférában tevékenykedő jogász írásait fűzte fel egy olyan komplex gondolati láncra, amelyet végigkövetve az olvasó egy részletes és átfogó képet kap azokról a témákról, problémákról és várható perspektivikus változásokról, amelyek a nemzetközi közjog, büntetőjog, hadijog és humanitárius jog szféráiban merülnek fel az ún. hibrid fenyegetések összetett jelenségei kapcsán.

A „*clausula rebus sic stantibus*” ókori római eredetű polgári jogi alapelv,⁴ melynek értelmében, ha a felek tartós jogviszonyában a szerződés megkötését követően egy olyan körülmény állt be, mely valamelyik fél lényeges és jogos érdekét sérti, a szerződés módosítható, vagy a fél elállásával megszüntethető. Az elv a nemzetközi jogban is ismert, a szerződések jogáról szóló 1969. évi bécsi egyezmény⁵ 62. cikke korlátok között ugyan, de lehetővé teszi a körülmények alapvető megváltozására való hivatkozást.

A hadijoggal, nemzetközi közjoggal és politikával foglalkozó szakemberek számára nyilvánvaló tény, hogy a második világháborút követően az ENSZ megalakulásával kialakult nemzetközi világrend szabályai és a hidegháború lezárultával bekövetkezett, aránylag rendezett és békés globális rend egyre komolyabb kihívások elé néz. A több évtizedes biztonságpolitikai regulációs rezsimek, intézmények és szervezeti megoldások egyre nehezebben képesek adekvát válaszokat adni olyan fenyegetésekre, amelyeket nemegyszer szándékosan irányoznak a gyenge, támadható pontjaikra. Azaz a körülmények változóiban vannak, és egyes részterületeken ezek bizvást nevezhetők alapvetőnek is.

Recenziómban ezúttal kevésbé opponensi szerepet vállalok fel, az egyes tanulmányok kapcsán általában a társadalomtudományok területéről szerzett más szubjektív benyomásaim és élményeim tükrében igyekszem megjegyzéseket fűzni a kötethez. A tisztelt Olvasót is arra szeretném ösztönözni, hogy a több esetben is paradigmaticus változásokról gondolkodjon szélesebb kontextusban. Ezzel a megközelítéssel a kötet írásainak mozaikja

¹ Dr. Farkas Ádám (PhD) százados, tudományos munkatárs, Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztviselőképző Kar, Budapest; a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság elnökségi tagja; a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat hivatásos tisztje.

² Dr. Végh Károly, a brunssumi NATO Szövetséges Összhaderőnemi Parancsnokság szakértője.

³ A kéziratok lezárása: 2019. 11. 30.

⁴ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:192. § tartalmazza jelenleg a hatályos magyar jogban.

⁵ Kihirdette és a magyar jogba emelte a szerződések jogáról szóló, Bécsben 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről szóló 1987. évi 12. törvényerejű rendelet.

még inkább látható képet ad arról, hogy milyen komplexitású és jelentőségű feladatok előtt áll minden felelős szereplő a jogalkotás, az állami döntéshozatal és a jogalkalmazás teljes hierarchiájában. Remélhetőleg a kötet gyakran kijózanító tartalma képes lesz „áttörni falakat”, és olyan racionális változtatásokat, változásokat elérni vagy indukálni nemzeti szinten a biztonság- és védelempolitikai jogi gondolkodásban, amelyek szükségesek ahhoz, hogy legalább megközelítőleg olyan biztonsági környezet jellemezze a 21. század első felét, mint az előző második ötven évét, illetve hatókörünkön kívül eső problémák vonatkozásában legalábbis a felkészültség érje el a hatékony védekezéshez szükséges szintet.⁶

A „Tendenciák az új típusú kihívások biztonsági kezelésének jogi vonatkozásaiban”⁷ című, bevezetést adó nyitótanulmányban a szerkesztők áttekintést adnak a biztonsági és védelmi szektor jogi szabályozása kapcsán felmerülő problémahalmazról, kezdve a meglévő intézményrendszer nehézségével, a hatékony válaszok adásához szükséges rugalmasság és skálázhatóság hiányán át egészen az új eszközök által jelentett kihívásokig. A hibrid hadviselés, a nem állami szereplők általi fenyegetések és a nemzetközi terrorizmus, valamint a nemzetközi szervezett bűnözés, különösen a migrációhoz kapcsolódó embercsempészet vagy az illegális kábítószer- és fegyverkereskedelem már régóta tesztelik és jellemzően „zavarba hozzák” a meglévő szabályozási környezetet, amely egy korábbi kor terméke, amelyben sem a tömegkommunikáció, sem a személyek, az áruk, a szolgáltatások, illetve a tőke szabad mozgása és kereskedelme nem érte el a jelenlegi szintet.⁸

Az írás legfontosabb értéke, hogy egyfajta úttervet is ad a felmerülő problémák feldolgozására, a megváltozott biztonsági környezethez való alkalmazkodásra. A konklúzióban szereplő három fő javaslat: a fegyveres erők alkalmazására vonatkozó jogi megoldások terén korszerűbb, komplexebb megközelítések és megoldások kialakítása; a második – erre már részben építve – az alapvető jogok korlátozási rendszerének felülvizsgálata,⁹ végül a szövetségi kereteinkre is építve a fegyveres erő alkalmazására vonatkozóan egy olyan jogi minimum kialakítása, amely korszerű és hatékony jogosultságokra és funkciókra, nemzetközi és nemzetállami szinten is kooperatív védelemre, valamint ezekhez megfelelő és a jogállamiságot megőrizni képes garanciákra épül.

⁶ Azt, hogy ez a feltétel mennyire pengeélen táncol, jól mutatja be Huntington scenáriója, amelynek részletei már jelenleg is folyamatban vannak: „A globális civilizációközi háború esélyeit jelentősen növeli, ha a civilizációk és a mag-államok közti erőegyensúly megbillen. Kína felemelkedése és egyre növekvő öntudata, a „mi vagyunk az emberiség történelmének legnagyobb játékosai» nézet hangoztatása komolyan veszélyezteti majd a nemzetközi stabilitást a 21. század elején. Ha Kína Kelet- és Délkelet-Ázsia vezető hatalmává válik, Amerika történelmi érdekeit fogja keresztezni.” Lásd Samuel P. Huntington: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2019, 540.

⁷ Farkas Ádám – Végh Károly: Tendenciák az új típusú kihívások biztonsági kezelésének jogi vonatkozásaiban. In: Farkas Ádám – Végh Károly (szerk.): Új típusú hadviselés a 21. század második évtizedében és azon túl. Intézményi és jogi kihívások. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2020, 10–24.

⁸ Vannak elméletek, amelyek a globális gazdaságba való bekapcsolódást az egyik legerősebb békemegőrző tényezőként értékelik. „...[A]zoknak a kormányoknak, amelyeknek országai a globális ellátási láncok részeivé váltak, nem kétszer, hanem háromszor kell meggondolniuk magukat, ha az önvédelem esetét kivéve háborús konfliktusba akarnak bonyolódni. És ha mindenáron háborúzni akarnak, az tízszer többbe kerül, mint egy évtizeddel ezelőtt, és valószínűleg tízszer többbe kerül, mint amennyire az adott ország vezetői gondolni mertek.” Lásd Thomas L. Friedman: És mégis lapos a Föld. A XXI. század rövid története. HVG Kiadói Zrt., Budapest, 2006, 341.

⁹ Lásd Aharon Barak: The Supreme Court and the Problem of Terrorism. In: Judgements of the Israel Supreme Court: Fighting Terrorism within the Law. 14. https://mfa.gov.il/MFA_Graphics/MFA%20Gallery/Documents/terrorism_law.pdf (Letöltve: 2021. 11. 17)

A kötet ezt követően három tematikus részbe szervezve tartalmazza az egyes tanulmányokat.

„A nemzetközi biztonsági rendszer mint az erőalkalmazás intézményi keretének kihívásai” blokk Farkas Ádám és Sulyok Gábor¹⁰ „Az ENSZ Biztonsági Tanácsának lehetőségei és szerepe a terrorizmus elleni küzdelem és a hibrid konfliktusok kezelése terén”¹¹ című cikkével kezdődik. A második világháborút követően életre hívott ENSZ egyik központi funkciója a kezdetektől a béke megőrzése, a szervezet alapokmánya a fegyveres erőszak legális alkalmazását a történelemben addig nem látott mértékben korlátozta.¹² A kollektív és egyéni önvédelmen túl kizárólag a Biztonsági Tanács jóváhagyásával léphet fel katonai erővel egy állam egy másik ellen, ezzel a BT a nemzetközi béke és biztonság fő letéteményesének tekinthető. A 21. században kiemelt fenyegetésnek tekintett hibrid vagy nemlineáris hadviselés, a nem állami szereplőkkel kialakuló konfliktusok, valamint a nemzetközi terrorizmus olyan válaszokat követelnek az államoktól, amelyek a fenyegetésre adott igazán hatékony megoldások esetén bizonyos vonatkozásokban túlfeszíthetik ezt a rigorózus keretrendszert.

Azzal, hogy a terrorizmus a korábban már jelen lévő laza kapcsolatokon túllépve ténylegesen államhatárokon átívelő jelleget kapott, hogy a hibrid hadviselésben a betudhatóság, beazonosíthatóság követelménye általában nem teljesíthető, a nemzetközi jog hatályos tilalmi rendszere – amely alapvetően államok közötti konfliktusokra lett kalibrálva – nehezen, vagy egyáltalán nem tud megbirkózni. Így, bár az Alapokmányban a BT részére megállapított eszközkészlet a béke veszélyeztetése, béke megszegése és támadó cselekmények esetében mindenképpen alkalmasnak mondható a jövőben is a béke megőrzésére, az eszközkészlet tényleges alkalmazásának módjai, küszöbértékei és különösen a szervezetet működtető államok közreműködési hajlandósága fejlesztésre és átgondolásra szorul.

Keszely László¹³ Végh Károllyal közösen írt, „A NATO irány- és szemléletváltása a 21. század második évtizedének megváltozott biztonsági környezetében”¹⁴ című tanulmányában a hidegháborús fenyegetés ellen létrejött észak-atlanti szövetség fókuszának változásával foglalkozik, különösen ahogy a berlini fal leomlását követő béketámogató szerepből a Szövetség, az ukrán válság után ismét aktív keleti irányú védelmi felkészüléssel

¹⁰ Prof. Dr. Sulyok Gábor (PhD) egyetemi tanár, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Győr; Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest; tudományos főmunkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont – MTA Kiváló Kutatóhely, Budapest.

¹¹ Farkas Ádám – Sulyok Gábor: Az ENSZ Biztonsági Tanácsának lehetőségei és szerepe a terrorizmus elleni küzdelem és a hibrid konfliktusok kezelése terén. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 26–45.

¹² Van történész, aki szerint már a „dzsungel törvényének” meghaladásáról beszélhetünk, és a tudásalapú társadalmak elképzelhetetlenek tartják a kiterjedt fegyveres konfliktusokat, amelyek így csak elmaradottabb területeken valószínűek. Lásd Yuval Noah Harari: Homo Deus. A holnap rövid története. Animus Kiadó, Budapest, 2020.

¹³ Dr. Keszely László (PhD) ezredes – a Honvédelmi Minisztérium Védelmi Igazgatási Főosztály főosztályvezető-helyettese; a Magyar Katonai és Hadijogi Társaság tagja.

¹⁴ Keszely László – Végh Károly: A NATO irány- és szemléletváltása a 21. század második évtizedének megváltozott biztonsági környezetében. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 46–67.

foglalkozik.¹⁵ Rámutatnak, hogy az orosz Geraszimov tábornok egy beszédének 2013 februárjában publikált leirata milyen plasztikusan mutatja be, hogy mi várható a 21. század konfliktusainak képében,¹⁶ hogyan növekszik a konfliktusokban a nem katonai eszközök szerepe a politikai és stratégiai célok elérésében.¹⁷ Prognosztizálják a nagy formátumú katonai erők elrettentési szerepének növekedését, és azt is, hogy a tényleges katonai tevékenységek reakciós küszöb alatt tartásával a nyílt háborúskodás kevesebb teret fog kapni.¹⁸ Mindez a NATO részéről megköveteli új hadviselési módszerek alkalmazását, a gyorsabb reagálást és döntéshozatalt és az ezt kiszolgáló hatékonyabb szövetségi szervezeti struktúrát.

Az intézményi változások áttekintésében képet kapunk a döntéshozatali rendszer átalakításáról a tervezési és válságreagálási eljárásokban, a szövetséges csapatok mobilitási szabadságának érdekében tett lépésekről, továbbá a szövetségi katonai struktúra egyes vezetési elemeinek jogállásával kapcsolatos nemzetközi jogi folyamatokról, illetve fejlődési irányról. Kiemelten értékes rész az Észak-atlanti Szerződés fő sarokpontjainak tekintett 4. és 5. cikk értelmezésében a korábbi állapothoz képest jelentős változások bemutatása, annak lényegi tartalommal megtöltése – mint például az, hogy a walesi csúcst követően a tagállamok akár kibertámadás esetén is elképzelhetőnek tartják a kollektív védelem alkalmazását.

¹⁵ A 21. század egy kulcsfontosságú geopolitikai kérdése lesz, hogy az USA-központú NATO mellé képes lesz-e egy Kína-centrikus szövetségi rendszer is felnőni, amire való szándékot már jelzett a kínai vezetés, azonban fontos, hogy a védelem formájára vonatkozóan nem a kollektív, hanem a korporatív jelzöt használták. Lásd Xi Jinping: Az ázsiai biztonsági együttműködés új megközelítése (beszéd), 2014. május 21. In: Xi Jinping: Kína kormányzásáról. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017, 398. Tudható, hogy ehhez mérten az amerikai szemlélet, amelyet Brzezinski nagyon is érthetően fejezett ki, a következő: „A globális hatalom kelet felé vándorlása még instabilabbá tette napjaink nemzetközi kapcsolatait. Európa, bár több területen még mindig fontos, már nem játszik akkora szerepet, miközben Oroszország arra törekszik, hogy saját identitásának küzdelmes újradefiniálása által továbbra is a világpolitika első vonalában maradjon.” Lásd Zbigniew Brzezinski: A nagy sakktabla. Amerika világhatalma és geostratégiai feladatai. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017, 300. Másról: „Röviden, egy aktív amerikai szerepvállalás Ázsiában nem kizárólag a régió stabilitása miatt lényeges, hanem ezen túl még egy olyan környezet megteremtése szempontjából is, amiben az amerikai–kínai viszony békés és együttműködő mederben folyik, s végeredményben egy széles körű politikai és gazdasági globális partnerséggé válik. Az Amerika és Kína közötti kapcsolat próbája lehet annak, hogy a világ legnépesebb és gazdaságilag legdinamikusabb kontinense képes lesz-e a belpolitikai sikereket a regionális stabilitással ötvözni.” Lásd Zbigniew Brzezinski: Stratégiai vízió. Amerika és a globális hatalom válsága. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2013.

¹⁶ A szerzők helyesen jelzik is, hogy az azóta Geraszimov-doktrína néven emlegetett koncepció korántsem doktrína annak hagyományos értelmében. Ahogy azóta külön cikkben a beszédet a nyugati szakirodalomban elsőként – és egy blogbejegyzésben (!) – feldolgozó Mark Galeotti is jelezte, az orosz katonai vezető az arab tavasszal kapcsolatos amerikai tevékenységeket írta le, és a saját szemszögéből ezek elhárításának módjai foglalkoztatják, hiszen abban az időszakban a színes forradalmak az orosz érdekeket is jelentős mértékben veszélyeztették. Még ha ilyen zűrzavar is keletkezett körülötte, a lényegi tartalma a figyelemvadás címadás ellenére is jócskán indokolja, hogy a koncepció és az abban alkalmazott megközelítés mekkora ívet futott be. Lásd Mark Galeotti: I'm Sorry for Creating the 'Gerasimov Doctrine'. <https://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine/> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 04.)

¹⁷ A konfliktus orosz földrajzi-geostratégiai értelmezéséhez lásd Tim Marshall: A földrajz fogságában – tíz térkép, amely mindent elmond arról, amit tudni érdemes a globális politikai folyamatokról. Park Könyvkiadó, Budapest, 2018, 32.

¹⁸ A kínai megközelítéshez háttéranyagként lásd Qiao Liang – Wang Xiangsui: Unrestricted Warfare. China's Master Plan to Destroy America. Shadow Lawn Press, 2017 (eredeti kínai kiadás: 1999).

„Az Európai Unió regionális biztonsági szerepének legitimációs kérdései, különös tekintettel a fegyveres erő alkalmazására”¹⁹ című cikkében Juhász Krisztina²⁰ az EU kormányközi alapú közös kül- és biztonságpolitikájának (1993-tól) és az ezen belül kialakított közös biztonság- és védelempolitikájának (1999-től) fejlődését mutatja be.²¹ Az EU regionális biztonsági aktorként az ezredfordulót követően lépett fel az első válságkezelési műveleteinek elindításával. Azóta három kontinensen volt már aktív – és jelenleg is – 17 aktív missziója van.

A szervezet szupranacionális jellegéből, valamint az ENSZ, illetve a NATO saját tagállamai és más harmadik országokkal való komplex viszonyrendszeréből fakadóan ez a tevékenység több vonatkozásban is rendelkezik bizonyos legitimációs hiányosságokkal, amelyeket hosszabb távon a hatékonyabb működés érdekében tisztázni, a lehetséges mértékig feloldani lenne szükséges. A jogi-normatív legitimitás európai unió felhatalmazása szintjén problémát jelent az Európai Bíróság kontroll-lehetőségének hiánya a válságkezelési tevékenység felett, ezzel is dominánssá téve a nemzetközi jog és az ENSZ BT-felhatalmazások szerepét, holott ezek legitimációja sem minden esetben vitáktól mentes.

A kötet második, „A fegyveres erő alkalmazása – legitimációs kérdőjelek” című részét Kajtár Gábor²² fejezete, „A nem állami szereplők elleni fegyveres fellépés lehetőségei és problémái”²³ nyitja meg.²⁴ Az írás elemzi az önvédelmi jog és a betudás kérdésének hagyományos kapcsolatát a második világháborút követően, és igazolja annak fennálltát 2001-ig. Az ezredfordulót követő tizenöt évre rátérve rámutat, hogy a 2001. szeptember 11-i terrortámadásoknak tulajdonított változások és ezek hatása a *jus contra bellum* rendszerére meglehetősen eltúlzott.

A 2015 utáni időszakot áttekintve kiemelten foglalkozik az Iszlám Állam megjelenésével, az ellene kifejtett nemzetközi fegyveres összefogással, kifejezetten a „vonakodik vagy képtelen” doktrína kapcsán. Bemutatja ennek eredetét, természetét, lehetséges jogalapjait, és kritika alá vonja szokásjogi gyengeségeit. Konklúziójában javaslatot tesz arra, milyen értelmezési megközelítéssel lenne lehetséges a betudási paradigma keretei közt, az ENSZ BT 3314-es, agresszióról szóló határozata alapján, az államok biztonságpolitikai igényeit a hatályos nemzetközi jogi normák keretei között érvényesíteni.

Bartkó Róbert²⁵ és Farkas Ádám „A terrorizmus elleni harc nemzetközi jogi trendjei”-ről²⁶ szóló közös írása a terrorizmussal szemben adott nemzeti és nemzetközi jogú alapú válaszokat három nagyobb csoportra osztja. Ezek a büntetőjogi megoldások, illetve az ezeket egységesíteni hivatott nemzetközi dokumentumok, az adminisztratív jellegű szabályozási

¹⁹ Juhász Krisztina: Az Európai Unió regionális biztonsági szerepének legitimációs kérdései, különös tekintettel a fegyveres erő alkalmazására. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 68–90.

²⁰ Dr. Juhász Krisztina (PhD) egyetemi adjunktus, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudomány Kar, Szeged.

²¹ A témáról bővebben lásd Türke András István et al. (szerk.): Magyarország és a CSDP. Magyar szerepvállalás az Európai Unió közös biztonság- és védelempolitikájában. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.

²² Dr. Kajtár Gábor (PhD) egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Nemzetközi Közjogi Tanszék, Budapest.

²³ Kajtár Gábor: A nem állami szereplők elleni fegyveres fellépés lehetőségei és problémái. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 92–114.

²⁴ Lásd még Spitzer Jenő: Önvédelem versus terrorizmus. Az erőszak tilalma és az önvédelem joga a nemzetközi jogban, különös tekintettel az Iszlám Állam elleni nemzetközi fellépés lehetőségeire. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2019 (Bibliotheca Juris Militaris, 3).

²⁵ Dr. Bartkó Róbert (PhD) egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Győr.

²⁶ Bartkó Róbert – Farkas Ádám: A terrorizmus elleni harc nemzetközi jogi trendjei. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 115–131.

lépések, illetve az aktív védelmi fellépést, azaz a fegyveres intézményrendszerrel adott válaszokat erősítő jogi megoldások.

Az egyes megoldások rövid történeti fejlődését is bemutató részletes elemzéseket zárókonklúzióban kifejtik, hogy a büntetőjogi és az adminisztratív eszközök egymásra épülő szerves fejlődést mutatnak, amely mögött a nemzetközi közösség konszenzusa és ebből adódóan egy fejlődő és gyarapodó egyezményes rendszer található. Ezekkel összevetve a katonai erő alkalmazása egy újabb és messze nem széles elfogadottságon alapuló megoldásnak tekinthető, amely ugyan a terrorizmus elleni küzdelem bevett eszközzrendszerének szerves része lett, de nemzetközi jogi értelemben meglehetősen vitatott és bizonytalan megalapozottságú gyakorlat.

„Az úgynevezett »hibrid hadviselés« kihívásainak kezelése és a nemzetközi jog mai korlátai”²⁷ című, Farkas Ádám és Resperger István²⁸ által jegyzett tanulmány felütése szerint a háborúkban a nem katonai tényezők a történelmi kezdetektől jelentős szerepet játszottak, majd a szemben álló felek között megbillenő erőviszonyok miatt az aszimmetrikus hadviselés fejlődésében még inkább teret nyertek. Az ún. hibrid hadviselés²⁹ újszerűségét tehát nem is ebben, hanem a nem katonai eszközök arzenáljának kiugró mértékű bővülésében, ezáltal megvalósuló stratégiai térnyerésében, illetve ezek társadalom- és technológiafejlődés miatti multiplikált hatásának növekedésében látják. Szintén fontos változás, hogy a válságok, konfliktusok „szereposztásában” egyre gyakoribb a nem állami szereplők bevonódása, valamint a hibrid háború egyik alapfeltétele a modern média teljes eszköztárának minél szélesebb körű alkalmazása.

Jogászok szemszögéből talán nem túlzás forradalminak nevezni azt a változást is, amit a jogi szabályozás hibáira, hátrányos jellemzőire építő, strukturált és tervszerű megközelítés, a *lawfare* hozott. Mindezekből levezethető, hogy a hibrid fenyegetések mind szövetségi, mind nemzeti szinten kiemelten kezelendők. Az adekvát szakmai, szervezési, jogi és államszervezési ellenlépések és stratégiai kidolgozások pedig kiemelt feladatot jelentenek.

A 21. század egyik legjelentősebb, társadalmat és gazdaságot alapjaiban átformáló jelensége az információs és kommunikációs technológiák robbanásszerű fejlődése, illetve töretlen innovációja. Kelemen Roland³⁰ és Simon László³¹ „A kibertérben megjelenő fenyegetések és kihívások kezelésének egyes nemzetközi jogi problémái”³² című írásában azt mutatja be, hogy milyen jelentősége van ennek a tendenciának a hadviselésben. A kibertérben számos kiemelt jelentőségű szolgáltatás, iparág jelen van. A média és a kommunikáció mellett a pénzügyi szolgáltatók, egyes kereskedelmi csomópontok, vagy akár globális méretekben

²⁷ Farkas Ádám – Resperger István: Az úgynevezett „hibrid hadviselés” kihívásainak kezelése és a nemzetközi jog mai korlátai. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 132–149.

²⁸ Prof. Dr. Resperger István (PhD) ezredes – tanszékvezető egyetemi tanár, Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék.

²⁹ Egy orosz szempontú megközelítést kínál: Andrew Korybko: *The Law of Hybrid War: Eastern Hemisphere*. E-book, 2017. <https://www.goodreads.com/en/book/show/37709259-the-law-of-hybrid-war> (Letöltés időpontja: 2021. 11. 17.)

³⁰ Dr. Kelemen Roland – tudományos segédmunkatárs, Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest; egyetemi tanársegéd, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar, Győr; a Magyar Katonai és Hadijogi Társaság tagja.

³¹ Simon László alezredes – a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat hivatásos tisztje.

³² Kelemen Roland – Simon László: A kibertérben megjelenő fenyegetések és kihívások kezelésének egyes nemzetközi jogi problémái. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 150–170.

nagy forgalmat bonyolító szórakoztató, esetleg szerencsejáték-szolgáltatók csak a legnyilvánvalóbb célpontok, és az egyes nemzetgazdaságok jelentős szereplői.

A terrorizmus propagálása vagy a rémhírek terjesztése, a forgalmuktól függő szolgáltatások szervezett bűnözők általi blokkolása és zsarolása, vagy zavarkeltési célból egy ország banki szolgáltatásainak, kommunikációs hálózatának vagy közműveinek megzavarása, de a kibertérben történő hírszerzés is mind precedensekkel bíró foratókönyvek. Ezekre a nemzetközi közjog, melynek alapelveit az IT-forradalom előtt fektették le, nem minden esetben szolgál kész válaszokkal. Kiemelt jelentősége van az ENSZ Alapokmánya szerinti „fegyveres támadás” fogalom kibertéri ekvivalenciája meghatározásának, illetve a betudhatóság értelmezésének, mely kérdésekre vonatkozóan a szerzők átfogó képet adnak a jelenlegi megközelítésekről, azzal a *caveat*tel, hogy számos kérdés tisztázásához az analógiák alkalmazása nem lesz elegendő, és a terület alapos szabályozást igényel.

A kötet zárórésze, „A fegyveres konfliktusok joga az új típusú hadviselés” tükreben címmel a kibertémához hasonlóan a 21. századra alaposan megváltozott harcmező néhány meghatározó és új eszközével, módszerével foglalkozik.

A 2020. év végén a felek által Moszkvában lezárt örmény–azeri konfliktus, amely Hegyi-Karabah birtoklása miatt újult ki, megmutatta, hogy nem aszimmetrikus közegben is mekkora jelentősége van a hagyományosnak tekinthető tűzérségi eszközökkel integráltan alkalmazott dróntechnológiának. Az azeri erők Izraelből és Törökországból beszerzett haditechnikája túlzás nélkül sokszerű hatást gyakorolt, és dominálta a harcteret.³³ Korábban a felfegyverzett drónok legalitása elsősorban a Közel- és Közép-Keleten az USA által alkalmazott fegyverrendszerek miatt került fókuszba, és elsősorban humanitárius jogi kérdéseket vetett fel.³⁴ Ezzel és más nemzetközi jogi vonatkozásokkal foglalkozik Spitzer Jenő³⁵ „A felfegyverzett drónok alkalmazásának egyes nemzetközi jogi kérdései”³⁶ című tanulmányában.

A szerző egyik fontos végkövetkeztetése, hogy a felfegyverzett drónok nemzetközi jogi értelemben vett fegyverrendszerként való értelmezése és alkalmazása tényként kezelhető. Az alkalmazás jogszerűtlensége nem a technológia jellegéből, hanem az alkalmazó emberi tényezőtől fakadhat, ezért akárcsak más harceszközök felhasználása esetén, itt is esetről esetre vizsgálandó, hogy jogsértő volt-e a bevetése.

Végh Károly „Információs és befolyásolási műveletek a nemzetközi jog »szürke zónáiban«”³⁷ című fejezetének alapvetése, hogy a hétköznapokban széles tömegek által használt

³³ <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense>; https://www.washingtonpost.com/world/europe/nagorno-karabakh-drones-azerbaijan-aremenia/2020/11/11/441bcbd2-193d-11eb-8bda-814ca56e138b_story.html (Letöltés időpontja: 2021. 11. 17.)

³⁴ <https://casebook.icrc.org/case-study/united-states-use-armed-drones-extraterritorial-targeted-killings> (Letöltés időpontja: 2021. 11. 17.)

³⁵ Dr. Spitzer Jenő hadnagy, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat hivatásos tisztje; a Magyar Katonai és Hadijogi Társaság tagja.

³⁶ Spitzer Jenő: A felfegyverzett drónok alkalmazásának egyes nemzetközi jogi kérdései. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 172–190.

³⁷ Végh Károly: Információs és befolyásolási műveletek a nemzetközi jog „szürke zónájában”. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 191–212.

digitális teret³⁸ felhasználó kiberbefolyásolási műveletekre³⁹ vonatkozóan specifikus nemzetközi jogi szabályozás egyelőre nincsen, illetve ez a jelenség klasszikusnak tekintett nemzetközi jogi kategóriák újraértelmezését indította el, ami „szürke zónákat”, jogilag vitatott állapotokat eredményezett, amelyek vákuumában lehetségesek bizonyos politikai és katonai „manőverek”.⁴⁰

A részletes elemzésben a szerző egyik legfontosabb következtetése az, hogy bár nem tiltott minden egyes olyan hadművelet, amely érinti a polgári lakosságot, mégsem lehet megengedett olyan műveletek célpontjává tenni, amelyek szorosan kapcsolódnak támadásnak minősülő tevékenységekhez. Érvelni lehet amellett, hogy azok a harci tevékenységek, amelyek nem minősülnek támadásnak, de elsődleges céljuk a lakosság moráljának rombolása vagy olyan információs és befolyásolási műveletek végrehajtása, amelyek a lakosságot közvetlen veszélynek teszik ki (pl. erőszakra felhívás vagy kényszerítés), megalapozottan tekinthetők tilos módszereknek.

A kötetet záró tanulmányában Vincze Viola⁴¹ „Az autonóm fegyverrendszerek alkalmazása fegyveres konfliktusok idején”⁴² címmel egy talán még a – nem túl távoli – jövőbe mutató témát elemez. A szerző szerint – akárcsak a drónok – az autonóm fegyverrendszerek is hadviselési eszköznek számítanak hadijogi értelemben. Akár élettelen tárgynak, akár algoritmusnak tekintjük, a rendszer nem rendelkezik jogi személyiséggel, így önállóan nem tekinthető hadijogi előírások kötelezettjének sem. Jellemző sajátosságuk az a gépi intelligencia vagy „kognitív motor”, amely az eszközt vezérli, és az, hogy az autonómia különböző fokán látják el előre programozott feladataikat.

Amellett, hogy a már jelenleg is használt eszközök jogi hátterének rendezésére mindenképpen szükséges lenne lépéseket tenni nemzetközi szinten is, az egyik következtetés az, hogy bár alkalmazásuk első körben politikai döntés, amelyet befolyásolhat a társadalom vélekedése is, ideális lenne, ha a szoros és hatékony emberi ellenőrzés alapértelmezett korlátozásként megmaradna.

³⁸ A közösségi média „fegyverként” való felhasználásáról: P. W. Singer – Emerson T. Brooking: *LikeWar. The Weaponization of Social Media*. Mifflin Harcourt Publishing Company, Boston, 2018.

³⁹ Erre a sérülékenységre már 1973-ban felhívta a figyelmet az etológus Konrad Lorenz: „Az emberiség egyre jobban dogmatizálható. Az azonos csoportkultúrákban egyesülő emberek számának növekedése, a közvéleményt befolyásoló tömegtájékoztatósi technika tökéletesedése a nézeteknek a történelem folyamán még sohasem tapasztalt mértékű uniformizálódáshoz vezet. Hatását erősíti egy szilárdan vallott dogma, melynek szuggesztivitása hívőtáborával együtt talán a mértani haladásvány arányában nő, például a televízió hatása alól magukat tudatosan kivonókat sokszor patológikus esetnek tekintik. Az egyéniségvesztő hatások mindazoknak kapóra jönnek, akik a fontos tömegtájékoztatósi eszközöket manipulálni akarják.” Lásd Konrad Lorenz: *A civilizált emberiség nyolc halálos bűne*. Helikon, Budapest, 2019, 113.

⁴⁰ Az USA szemszögéből Kína információs hadviselési tevékenységét írja le: Dennis F. Poindexter: *The Chinese Information War. Espionage, Cyberwar, Communications Control and Related Threats to United States Interests*. McFarland & Company Inc. Publishers, Jefferson, 2018.

⁴¹ Dr. Vincze Viola (PhD) főhadnagy, a Honvédelmi Minisztérium Jogi Főosztály tisztje; a Magyar Katonai és Hadijogi Társaság tagja.

⁴² Vincze Viola: *Az autonóm fegyverrendszerek alkalmazása fegyveres konfliktusok idején*. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 213–239.

A hibrid fenyegetések jelensége nem feltétlenül az apokalipszis egyértelmű előjele,⁴³ de a területen tevékenykedő minden szakember számára létfontosságú, hogy jellemzőivel és egyes megjelenési formáival tisztában legyen. A kötetet elolvasva valóban átfogó és naprakész képet kapunk a nemzetközi hadijog helyzetéről, az új század kihívásaival és meglévő szabályozási rendszereink hiányosságaival együtt. A szerkesztők és a szerzők teljesítve vállalt küldetésüket egy valóban unikális és a szakirodalomban mérföldkőnek tekinthető művet alkottak.

Konstruktív javaslatként csupán két témát említenék a tárgyalat aspektusokon felül. Ezek közül az első a hibrid fenyegetések és a jelenlegi globális válsághelyzet miatt is aktuális reziliencia, a lakosság ellenálló képessége különböző, a békés élethelyzet körülményeit jelentős mértékben negatívan érintő eseményekre (természeti és ipari katasztrófák, pandémia vagy akár zavargások, terrortámadás és fegyveres összetűzések esetén). A másik jelenség, amely hibrid környezetben az eddigi tapasztalatok szerint szinte elmaradhatatlan, az a magyar terminus szerint zsoldosok, angol nyelven inkább kifejező *private military contractorok* szerepe. Ezek a cégek hosszú-hosszú évtizedek óta megkerülhetetlenek; kezdetben az afrikai és dél-amerikai konfliktusokban jelentek meg, de az iraki és afganisztáni háború folyamán alkalmazásuk robbanásszerűen felívelt, és később a szíriai, líbiai és ukrán frontokon is jelentős szerephez jutottak. A hibrid szituációkban a nemzetközi jog szerinti betudhatóság, a kiválasztott célpontok hadviselőként azonosítása mindig kényes és gyakran nagyon nehéz feladat, emiatt érdemes lehet ezt a témát is alaposan körbejárni.

A tavaly év végén elfogadott, de a témánk szempontjából jelentős részeiben csupán 2023 júliusában hatályba lépő kilencedik Alaptörvény-módosításnak köszönhetően a magyar belső jogban olyan szerkezeti és szervezeti változások várhatók, amelyek miatt bizonyosan kell politikai döntéshozói, szakmai döntés-előkészítő, valamint természetesen tudományos-elemző munkát végezni, és számos publikáció is készül majd, amelyek célja az új keretrendszernek való megfelelés mellett a jelen kötetben tárgyalat egyes kérdések legalább nemzeti szintű feldolgozása és válaszok adása is lesz. Ezekben a munkákban – sőt akár a kötet újabb, frissített kiadásában – izgalmas lesz látni az egyes területeken bekövetkezett fejlesztési lépéseket, hiszen ezekre beláthatóan sürgősen nagy szükség van az aránylag békés nemzetközi közeg, illetve a jövő nemzedékei számára egy biztonságos élet megőrzéséhez.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Barak, Aharon: *The Supreme Court and the Problem of Terrorism*. In: Judgements of the Israel Supreme Court: Fighting Terrorism within the Law. 14.
- Bartkó Róbert – Farkas Ádám: *A terrorizmus elleni harc nemzetközi jogi trendjei*. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 115–131.
- Brzezinski, Zbigniew: *A nagy sakktabla. Amerika világhatalma és geostratégiai feladatai*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017, 300.

⁴³ A nemzetközi konfliktusok mindig fluid, rengeteg véletlenszerű elem is múlt, kiszámíthatatlan szituációk, amelyben az ellenfél ritkán követi a saját menetrendünket, sőt nem kizárható az irréális döntések sem, amelyek egyébként racionális felmérhető helyzetben is önsorsrontó eredményeket hozhatnak. Harari szerint: „Sajnos az, hogy a háború a 21. században veszteséges üzlet, még nem garantálja a békét. Sosem szabad alábecsülni az emberi ostobaságot. Az emberek egyéni és kollektív szinten is hajlamosak az önpusztításra.” Lásd Yuval Noah Harari: 21 lecke a 21. századra. Animus Kiadó, Budapest, 2018, 160.

- Brzezinski, Zbigniew: *Stratégiai vízió. Amerika és a globális hatalom válsága*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2013.
- Farkas Ádám – Resperger István: *Az úgynevezett „hibrid hadviselés” kihívásainak kezelése és a nemzetközi jog mai korlátai*. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 132–149.
- Farkas Ádám – Sulyok Gábor: *Az ENSZ Biztonsági Tanácsának lehetőségei és szerepe a terrorizmus elleni küzdelem és a hibrid konfliktusok kezelése terén*. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 26–45.
- Farkas Ádám – Végh Károly: *Tendenciák az új típusú kihívások biztonsági kezelésének jogi vonatkozásaiban*. In: Farkas Ádám – Végh Károly (szerk.): *Új típusú hadviselés a 21. század második évtizedében és azon túl*. Intézményi és jogi kihívások. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2020, 10–24.
- Farkas Ádám – Végh Károly (szerk.): *Új típusú hadviselés a 21. század második évtizedében és azon túl*. Intézményi és jogi kihívások. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2020.
- Friedman, Thomas L.: *És mégis lapos a Föld. A XXI. század rövid története*. HVG Kiadói Zrt., Budapest, 2006, 341.
- Galeotti, Mark: *I'm Sorry for Creating the 'Gerasimov Doctrine'*. <https://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine/>
- Harari, Yuval Noah: *21 lecke a 21. századra*. Animus Kiadó, Budapest, 2018, 160.
- Harari, Yuval Noah: *Homo Deus. A holnap rövid története*. Animus Kiadó, Budapest, 2020.
- Huntington, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2019, 540.
- Jinping, Xi: *Az ázsiai biztonsági együttműködés új megközelítése* (beszéd), 2014. május 21. In: Jinping, Xi: *Kína kormányzásáról*. Antall József Tudásközpont, Budapest, 2017, 398.
- Juhász Krisztina: *Az Európai Unió regionális biztonsági szerepének legitimációs kérdései, különös tekintettel a fegyveres erő alkalmazására*. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 68–90.
- Kajtár Gábor: *A nem állami szereplők elleni fegyveres fellépés lehetőségei és problémái*. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 92–114.
- Kelemen Roland – Simon László: *A kibertérben megjelenő fenyegetések és kihívások kezelésének egyes nemzetközi jogi problémái*. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 150–170.
- Keszely László – Végh Károly: *A NATO irány- és szemléletváltása a 21. század második évtizedének megváltozott biztonsági környezetében*. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 46–67.
- Korybko, Andrew: *The Law of Hybrid War: Eastern Hemisphere*. E-book, 2017. <https://www.goodreads.com/en/book/show/37709259-the-law-of-hybrid-war>
- Liang, Qiao – Xiangsui, Wang: *Unrestricted Warfare. China's Master Plan to Destroy America*. Shadow Lawn Press, 2017 (eredeti kínai kiadás: 1999).
- Lorenz, Konrad: *A civilizált emberiség nyolc halálos bűne*. Helikon, Budapest, 2019, 113.
- Marshall, Tim: *A földrajz fogságában – tíz térkép, amely mindent elmond arról, amit tudni érdemes a globális politikai folyamatokról*. Park Könyvkiadó, Budapest, 2018, 32.
- Poindexter, Dennis F.: *The Chinese Information War. Espionage, Cyberwar, Communications Control and Related Threats to United States Interests*. McFarland & Company Inc. Publishers, Jefferson, 2018.
- Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 6:192. §.
- Singer, P. W. – Brooking, Emerson T.: *LikeWar. The Weaponization of Social Media*. Mifflin Harcourt Publishing Company, Boston, 2018.
- Spitzer Jenő: *A felfegyverzett drónok alkalmazásának egyes nemzetközi jogi kérdései*. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 172–190.
- Spitzer Jenő: *Önvédelem versus terrorizmus. Az erőszak tilalma és az önvédelem joga a nemzetközi jogban, különös tekintettel az Iszlám Állam elleni nemzetközi fellépés lehetőségeire*. Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, Budapest, 2019 (Bibliotheca Juris Militaris, 3.).

- Túrke András István – Besenyő János – Wagner Péter (szerk.): *Magyarország és a CSDP. Magyar szerepvállalás az Európai Unió közös biztonság- és védelempolitikájában*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
- Végh Károly: *Információs és befolyásolási műveletek a nemzetközi jog „szürke zónájában”*. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 191–212.
- Vincze Viola: *Az autonóm fegyverrendszerek alkalmazása fegyveres konfliktusok idején*. In: Farkas–Végh (szerk.): i. m. 213–239.
- <https://casebook.icrc.org/case-study/united-states-use-armed-drones-extraterritorial-targeted-killings>
- <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense>;
- https://www.washingtonpost.com/world/europe/nagorno-karabakh-drones-azerbaijan-aremenia/2020/11/11/441bcbd2-193d-11eb-8bda-814ca56e138b_story.html

Szakály Sándor:

EMLÉKMŰVEK, DOMBORMŰVEK, SZOBROK, EMLÉKTÁBLÁK, CSAPATJELVÉNYEK

Prohászka László *Sisak és kard* című könyvéről

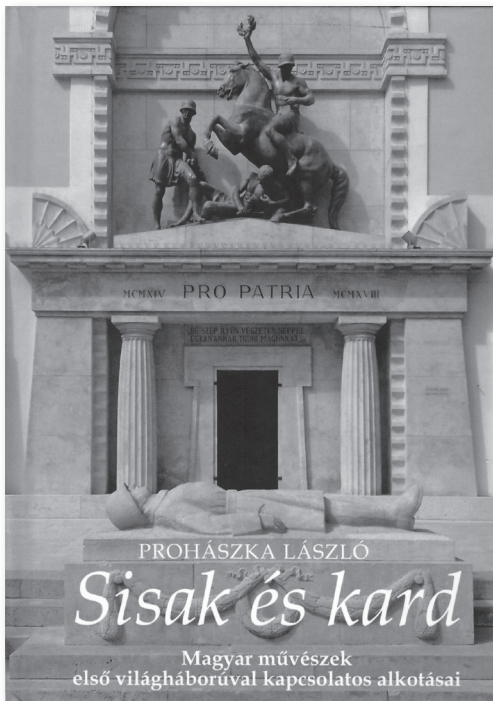
Ha röviden kéne összefoglalni a véleményemet Prohászka László legújabb könyvéről, akkor azt mondanám: figyelemre méltó, fontos kötet. De vajon miért? Mert miről is van szó a műben, miről is szól a kötet?

Prohászka László munkája az első világháborúról, a valamikor csak Nagy Háborúnak nevezett világégésről szól. De nem a harcmezők eseményeit eleveníti fel a szerző, nem a különböző országok haderőinek fegyverzetéről ad áttekintést, nem sikeres és kudarcos támadásokról, védekező harcokról ír, hanem arról, hogy miként is állítottak emléket a háborúban harcolóknak, az elesetteknek, az életben maradottnak, és miként adták tovább az utódoknak az emlékezetet, az emlékeztetés fontosságát Magyarországon.

A szerző a magyar képzőművészek életútjának, az általuk alkotott köztéri szobroknak, emlékműveknek ismert és elismert kutatója. A közelmúltban megjelent munkájában arra vállalkozott, hogy összegyűjtse és bemutassa mindazon magyar képzőművészeket és alkotásikat, akik és amelyek a nagy háborúhoz kötődnek. Emlékművek, domborművek, szobrok, emléktáblák, csapartjelvények, emlékérmek – talán nem maradt ki semmi a felsorolásból.

Olyan alkotók rövid életrajza olvasható a kötetben, mint Stróbl Alajos, Manno Miltiades, Pátzay Pál, Medgyessy Ferenc, Kisfaludi Strobl Zsigmond, ifj. Vastagh György és még sokan mások, a nagyközönség előtt ismert és kevésbé ismert művészek. Alkotásaik, amelyek szinte kivétel nélkül – és ez érthető – a mai Magyarország területén található, de nem minden esetben ott és úgy, ahogy egykoron felállítottak – és ez már nem érthető. Amíg 1945-ig ezek az emlékművek, szobrok, domborművek, emléktáblák a tiszteletadás, a hősi halottak emléke előtti főhajtás helyszínei voltak, 1945 után számos műalkotás „átalakított” vagy elkerült a helyéről, néhány esetben más megnevezéssel „élhetett” tovább.

Ami az alkotók és az alkotásaik esetében közös – magam legalábbis úgy látom –, az a haza iránti elkötelezettség, a hősök iránti tisztelet és a legyőzettség ellenére is a remény. Az alkotások jelentős része

olyan elemeket tartalmaz – oroslán, kard, sisak stb. –, amelyek arra utalnak, miként is harcoltak eleink, és miért is illeti meg őket a tisztelet. S hogy mennyire így volt ez egykoron? Anno Kaposvárott a volt császári és királyi – Albrecht főherceg nevét viselő – 44. gyalogezred oroslános emlékművéhez minden esztendőben kivonultak a Somssich Pál Gimnázium érettségire készülő, „elballagó diákjai”, hogy elhelyezzék az emlékezés koszorúját. 1947 után a hagyomány elhalt. Később, az 1960-as évek elején még a lánygimnázium maturáló diákjai egyszer-egyszer szalagot kötöttek „Leo farkára” – akkor a diákok már csak így nevezték –, mert hallották, hogy az segít(het) sikeres érettségi vizsgát tenni.

Szerencsére mára már változott a helyzet. Az emlékművek, szobrok, domborművek visszanyerték eredeti funkciójukat; az első világháború 100 esztendős emlékét megidéző „1914–1918 Első Világháborús Centenárium Emlékbizottság” jóvoltából sok száz emlékmű, emléktábla újult meg és emlékeztet ismét a velünk élő múltra, a velünk élő történelemre.

Ezt az emlékezést segíti elő Prohászka László sok korabeli és napjainkban készült fotóval, rajzzal illusztrált kötete, amelyben egyaránt megtalálható az olvasó tájékozódását segítő Művészek mutatója, a Katonai alakulatok mutatója, a Helymutató, a Rövidítések jegyzéke és a Tárgymutató. Mindezekhez még színes fotómelléklet is csatlakozik, amely még inkább képet ad arról, hogy mit és miként is alkottak a két világháború közötti évek alatt a magyar képzőművészet legjobbjai, akik közül nem egy megjárta a Nagy Háború frontjait, vagy ott volt a Sajtóhadiszálláson, és olyan tapasztalatokat szerzett, amelyek az alkotásaikban is „kitapinthatók”.

A kötetben bemutatott munkák igen előkelő helyet foglalnak el a magyar képzőművészeti alkotások rangsorában. Így egybegyűjtve, történeti háttérrel adva pedig megkerülhetetlenek mindazok számára, akik úgy vélik: a múlt ismerete nélkül nehéz megérteni a jelent és a jövőt.

Prohászka László:

Sisak és kard. Magyar művészek első világháborúval kapcsolatos alkotásai.

Kalota Művészeti Alapítvány – Napkút Kiadó, Budapest, 2021, 398 oldal

Végh Ferenc ny. vezérezredes:

NEMZETKÖZI SZAKIRODALMI SZEMLE

KÍNA ÚJ ÖSSZHADERŐNEMI ERŐI SEBEZHETŐSÉGEINEK MEGÉRTÉSE

A SZERZŐRŐL: David Bickers ezredes az Egyesült Királyság Védelmi Minisztériuma kabinetirodájának védelempolitikai tanácsadója. A cikkben megfogalmazott megállapításai nem feltétlenül egyeznek a Védelmi Minisztérium véleményével.

FORRÁS: David Bickers: Understanding the Vulnerabilities in China's New Joint Force. 14. 10. 2021. Joint Force Quarterly 103, National Defense University Press. <https://ndupress.ndu.edu/Media/News/News-Article-View/Article/2808681/understanding-the-vulnerabilities-in-chinas-new-joint-force/>

Az elmúlt öt évben Kína végrehajtotta a Népi Felszabadító Hadsereg (NFH) radikális reformját. Ez a módosítás kiterjedt a stratégia, a haderőstruktúra és a technológia megváltoztatására, célja pedig egyértelmű: egy olyan összhaderőnemi erő létrehozása, amely képes „harcolni és győzni”.

A cikk az NFH reformját elemzi, és számba veszi Kína új összhaderőnemi haderejének sebezhetőségeit. Az első rész a Központi Katonai Bizottságban (KKB), az NFH legmagasabb szintjén bekövetkezett változásokat részletezi. A második az NFH szerkezetátalakítását tárgyalja, különös tekintettel az új Stratégiai Támogatóerőre (STE) és a hadszíntér szerinti átszervezésekre. A harmadik rész azokat az intézkedéseket tárja fel, amelyek megzavarhatják és legyőzhetik ezt az új haderőt az első és a második részben azonosított sebezhetőségek kihasználásával.

A cikk arra utal, hogy a megreformált Nemzeti Felszabadító Hadseregen belül négy kulcsfontosságú sebezhető pont lesz. Az első, hogy az összhaderőnemi erő erősen centralizált döntéshozatali rendszerrel rendelkezik, amely alkalmatlannak bizonyulhat a nagy hadműveletek vezetéséhez. A második, hogy a megreformált NFH törekedni fog a több műveleti tartományra kiterjedő műveletek integrálására a hadszíntér szintjén. A harmadik szerint a megreformált NFH képtelen lesz Kína erőit a globális érdekeinek megfelelően kivetíteni, fenntartani és irányítani. A negyedik sebezhetőség pedig az, hogy Kína nem rendelkezik érdemi műveleti tapasztalatokkal.

A Központi Katonai Bizottság (KKB) reformja és a döntéshozatal természete Kínában

Hszi Csin-ping, az ország elnöke, a KKP főtitkára, és ő vezeti a KKB-t is, így a döntéshozatal rendkívül centralizált, még a kínai tekintélyelvű normák szerint is. Válság idején a széttagolt rendszer jellemzően egy még centralizáltabb, autokratikusabb rendszerré alakul át, amely a tágabb ideológiai jellegű döntéshozatalt, a magas rangú pártvezetők határozott döntéshozatali

monopóliumát és a korábban az alárendelteknek biztosított mozgásteret szigorú korlátozását mutatja. A válságparancsnokság jellemzői: a Kínai Kommunista Párt (KKP) legfelsőbb vezetése által meghatározott szigorú prioritások, az állami média mozgósítása, valamint a sikeres végrehajtás érdekében a párt alsóbb szintjeire gyakorolt jelentős nyomás.

Az NFH és a KKP közötti kapcsolat szoros. A kínai nemzetvédelmi törvény értelmében az NFH inkább a KKP-hez lojális, nem pedig Kína alkotmányához vagy a központi kormányához. Az NFH tisztjei párttagok, és egyenruhás komisszárokból válogatott testület védi a KKP érdekeit. Bár az NFH nem közvetlenül felelős a belső biztonságért, de vállalta ezt a szerepet, amikor válságok léptek fel. Végső soron a haderő továbbra is a KKP utolsó védelmi vonala marad az instabilitás és a káosz ellen.

A Központi Katonai Bizottság egy integrált párt- és állami intézmény, amely meghatározza a védelmi politikát, békében és háborúban a legmagasabb szintű katonai vezetést biztosítja. A KKB létszámát Hszi 11-ről 7 főre csökkentette, eltávolította a haderőnemek parancsnokait, illetve átszervezték a főcsoportfőnökségeket. A szárazföldi erők a légierővel és a haditengerészettel egyenrangú haderő-összetevővé váltak.

Összességében a Kínai Kommunista Párt döntéshozatalának természete és a Nemzeti Felszabadító Hadsereghez való viszonya sebezhetőséget jelent. Először is, ez a központosított rendszer megbukhat a stratégiai összetettség legmagasabb szintjén. A legtöbb menedzsmentelmélet azt állítja, hogy a decentralizált döntéshozatal felel meg legjobban a komplexitásnak. A Kínával fennálló bármely konfliktusban arra kell törekedni, hogy maximalizálják azon stratégiai kihívások számát és változatosságát, amelyekkel a KKP-t a hatékony háborúkezelésében megzavarhatják. Az egyik megközelítés olyan intézkedések bevezetése, amelyek elősegítik a belső zavarkeltést, és arra kényszerítik a KKP-t, hogy az NFH figyelmét és erőforrásait a belső biztonság létrehozására összpontosítsa. Másodszor, a KKP és az NFH közötti bonyolult kapcsolat célponttá válhat. A kettőt külön entitásként kell kezelni, és célzott tevékenységgel fel kell bomlasztani a KKP és az NFH egységét, ezzel megszűnhet az egységes vezetés.

A hadszínterek strukturális és működési gyengeségei

Az NFH szervezetében jelentős változtatások történtek. A szárazföldi komponens lett a fő vesztes, mivel a haditengerészettel és a légierővel azonos haderőnemi szintre került. Szintén ilyen státuszba jutott a szárazföldi telepítésű, nukleáris és hagyományos tölteteket hordozó Rakétaerő. Létrehozták a Stratégiai Támogatóerőt (STE) is, amely magában foglalja a kibernetikát, az elektronikai harc erőit, valamint a hírszerzési, megfigyelési, felderítési és űrképességeket.

Az STE fontos betekintést nyújt arra vonatkozóan, hogy Kína hogyan fogja folytatni a jövőbeli hadviselést. Az első öbölháború amerikai tapasztalatai alapján az NFH felismerte az információs technológia kritikus fontosságát és annak összhaderőnemi kötelékbe történő integrálásának szükségességét. Az NFH elsősorban tengeri és légi műveletekre készül, de azokat a kibertérben, a világűrben és a teljes elektronikai spektrumban folytatott tevékenységekkel támogatja. Az STE biztosítja a hírszerzési, a célfelderítési és rakétaárvetési adatokat is a Rakétaerő számára, emellett támogatja az NFH erőket a Kelet- és a Dél-kínai-tengereken a tengeri és a stratégiai légibevetésekhez szükséges űralapú megfigyeléssel, kommunikációs műholdas összeköttetéssel, telemetrikus és navigációs adatokkal.

A Hszi Csin-ping által végrehajtott kínai reformok másik kulcsfontosságú célja, hogy az NFH teljesen összhaderőnemi erővé alakuljon át. A közös hadműveleti parancsnoki

rendszer két szinten hozták létre: a KKB-nak felelős Összhaderőnemi Vezérkar (ÖHVK), amely a KKB-nak jelent, valamint a hét közigazgatási katonai körzet átszervezésével létrejött öt hadszíntér-parancsnokság. Míg korábban a parancsnoki jogkör az egyes haderőnemeknél volt, most ezeknél a hadszíntéri parancsnokságoknál van, a haderőnemek csak az adminisztratív feladatokért (például felszerelési és munkaerőkérdések) maradtak felelősek. Az összhaderőnemi jelleget hangsúlyozandó az öt hadszíntérparancsnoki posztból kettőt a későbbiekben nem a szárazföldi erők tábornokai töltenek majd be.

Az új összhaderőnemi hadszíntéri parancsnoki rendszer – elméletileg – harcészebbé teszi Kínát. Mindegyik hadszíntérnek van egy kijelölt elsődleges küldetése. A Keleti Hadszíntér felelős Tajvanért és a Kelet-kínai-tengerért; a Déli Hadszíntér a Dél-kínai-tengerért felel, és a délkelet-ázsiai országok irányában helyezkedik el; a Nyugati Hadszíntér Indiával és a közép-ázsiai szomszédokkal határos; az Északi Hadszíntér Korea határánál terül el; a Központi Hadszíntér feladata Peking védelme. A hadszíntér-parancsnokságok felelősek a képzésnek a lehetséges hadműveletekkel történő összehangolásáért.

A reformoknak elméletileg át kell alakítaniuk az NFH-t összhaderőnemi haderővé, növelniük kell a háborús készséget, valamint előtérbe kell helyezniük az űrben, a kibertérben és az elektromágneses területen végzett műveleteket. A valóságban a reform jelentős akadályokba ütközik. Az első az, hogy a klasszikus kínai tekintélyelvűség megghiúsíthatja a reformot. A kínai katonai stratégia átalakítására tett korábbi kísérletek elemzése azonban azt sugallja, hogy a siker biztosításához szükséges két legerősebb tényező – a konfliktus jellegének jelentős változása és az egységes KKP – a helyén van. Az elsőt az információs technológia kiemelt szerepe, a másodikat Hszi elnök központosított vezetése biztosítja. A második akadály a minden nagy szerkezeti változásnál jellemző szervezeti súrlódások. E feszültségek miatt a reformok megvalósítása évekbe telhet (egy elemző a 2030-as évet tartja reális célnak). Ez azt is bizonyíthatja, hogy az NFH-nak csökken az étvágya a támadó hadműveletekre a reform befejezéséig, amíg az új összhaderőnemi erő elnyeri bizalmát.

Még akkor is, ha ezeket a szervezeti akadályokat leküzdik, a megreformált NFH szervezeti sebezhetősége továbbra is fennáll. Az első ilyen, a szervezeti felépítés okozta sebezhetőség a hadseregnek az a képessége, hogy képes legyen hadszíntérszintű többdimenziós műveletek végrehajtására. Hadszíntéri parancsnokságokkal csak a szárazföldi erők, a haditengerészet és a légierő rendelkezik, míg a Rakétaerő vezetése és irányítása továbbra is erősen központosított, a KKB potenciálisan közvetlenül vezeti a hadszíntereken települő rakétadandárokat. A Keleti Hadszíntér parancsnoka például a Tajvan elleni hadműveletek végrehajtásához a szárazföldi, a haditengerészeti és a légi műveleteket tervezheti és vezetheti, de az űrben, a kibertérben és az elektromágneses spektrumban végzendő feladatokat össze kell hangolnia az STE-vel, a rakétaműveleteket pedig a Rakétaerővel kell koordinálnia. Ez a rendszer egy viszonylag rövid műveletnél működhet, de egy hosszán tartó, nagy intenzitású esetben aligha.

A második strukturális sebezhetőség az, hogy a megreformált NFH továbbra sem lesz képes nemzeti érdekeinek globális kiterjesztése során erőket kivetíteni, fenntartani vagy irányítani. Az ilyen érdekek száma és földrajzi hatóköre jelentősen megnőtt a Hszi elnök 2013 óta folytatott politikája miatt. Az NFH azonban nem rendelkezik azokkal az erőkkel, amelyek szükségesek ahhoz, hogy az erőkivetítés Kelet-Ázsiától távol is lehetséges legyen, bár a haditengerészet hajói megjelennek a távolabbi vizeken is. Évtizedekbe telhet, amíg az NFH-nak az Amerikai Egyesült Államok Haditengerészetével egyenrangú hordozó-csapásmérő támadóképessége lesz.

Az NFH nem tudta fenntartani a tengerentúli műveleteket, annak ellenére, hogy 2017-ben létrehozta Kína első tengerentúli katonai bázisát Dzsibutiban, hogy támogassa az Ádeni-öbölben

folytatott tengeri műveleteit. Ezen túlmenően vannak hiányosságai a stratégiai légi szállítási képességekben, ami korlátozza az erők bevetését nemcsak az országtól távol eső területeken, hanem az erők átcsoportosítását is a kínai hadszíntéri parancsnokságok közötti nagy belső távolságokon.

Az Amerikai Egyesült Államok Hadseregének meg kell tennie minden szükséges lépést a globális műveletek integrálására való képességének javítására; versenyelőnye az a képessége, hogy fenyegetheti Kína globális kötelezettségeit, amit fenn kell tartania.

A KKB által központosított és megtartott felelősségek száma egy újabb sebezhetőséget jelent. A reform végrehajtása után egy háborúban a KKB lesz a felelős a több hadszíntéren folyó műveletek vezetéséért és koordinálásáért, a Rakétaerő közvetlen vezetéséért, az STE képességeinek közvetlen irányításáért, a Rakétaerő és az STE képességeinek a hadszíntéri parancsnokságok közötti elosztásáért, valamint az országtól távol folyó műveletek irányításáért. Ha nem ruháznak át több felelősséget a hadszíntéri parancsnokságokra, akkor az azzal járhat, hogy a KKB jelentősen túlterhelődhet egy vertikálisan és horizontálisan is eszkalálódó konfliktusban.

A megreformált NFH sebezhetőségét tetézi, hogy nem rendelkezik összhaderőnemi műveleti tapasztalatokkal. Az NFH legutóbb 1979-ben harcolt egy komolyabb konfliktusban, amelynek során egy gyengébb vietnámi haderő legyőzött egy nagyobb kínai erőt. Az NFH-nak két módja van a tapasztalati bázis felépítésére a tényleges harcon kívül. Az első az igényes és reális összhaderőnemi kiképzés. Az NFH-gyakorlatok mérete, összetettsége és száma az elmúlt 10 évben nőtt. Nem világos azonban, hogy ez a növekedés mennyiben volt hasznos a képzettségi szint növelése szempontjából. Egy 2015-ös gyakorlaton például a különböző komponensek nem egymás mellett, egymás támogatva, hanem a szemben álló fél azonos komponenseivel harcoltak. Mindazonáltal az NFH kiképzési rendjének figyelemmel kísérése hasznos indikátora lehet az NFH összhaderőnemi jellege alakulásának megállapítására.

A Nemzeti Felszabadító Hadsereg mint összhaderőnemi erő megzavarása és legyőzése

Az Amerikai Egyesült Államoknak és más országoknak – amelyeket zavarja Kína tekintélyelvű természete – óvakodniuk kell egy erősebb és hatékonyabb NFH-tól. Az NFH jövőbeni veresége akkor következhet be, ha ellenfeleik most tesznek intézkedéseket a reformok jobb megértése és megzavarása érdekében, majd a rendszer több pontján célozzák meg a sebezhetőségeket.

Az NFH jobb megértése érdekében a hírszerzésnek figyelemmel kell kísérnie a válsággal kapcsolatos állami szintű döntéshozatal működését, alakulását. Meg kell határozni a KKP és az FNH között megjelenő ellentéteket azok későbbi kihasználása érdekében. Jobban meg kell érteni az NFH szervezetének alakulását, és különösen az Összhaderőnemi Vezérkar, a hadszíntéri parancsnokságok, az STE és a Rakétaerő közötti kapcsolatokat. Végezetül figyelemmel kell kísérni a kiképzési gyakorlatokat is, hogy nyomon követhető legyen az NFH összhaderőnemi erővé történő átalakulásának folyamata, valamint észre kell venni, ha művelet előkészítése történik Tajvan és a kínai tengerek irányában.

Számos módja van az NFH reformja megzavarásának. Az egyik annak megakadályozása, hogy az NFH elérje tervezett technológiai céljait. A technológia fejlesztése kritikus fontosságú a reform megvalósításához. A Nyugat számíthat arra, hogy az STE a feltörekvő technológiákat (mesterséges intelligencia, kvantum-számítástechnika és uralapú felderítés) használja ki erre a célra.

A Nyugat politikai döntéshozóinak és magánvállalkozásainak meg kell érteniük, hogy Kínában a polgári és a katonai szektor összeforrt, és ha a kínai magánvállalkozásokkal üzletelnek, akkor gyakorlatilag közvetve a Nemzeti Felszabadítási Hadsereggel üzletelnek. Az érzékeny nemzetbiztonsági területeken működő nyugati technológiai cégekbe irányuló kínai befektetéseket át kell vizsgálni és szükség esetén korlátozni kell. Azok a kormányok, amelyek nem rendelkeznek az ilyen intézkedések végrehajtásához szükséges jogszabályokkal, alkossák meg és haladéktalanul fogadják el azokat. Ezen túlmenően az amerikai hadseregnek gondoskodnia kell arról, hogy véletlenül se segítse az NFH-t szakértelmének fejlesztésében, még olyan jóindulatúnak tűnő ügyeken keresztül sem, mint a katasztrófaelhárítás vagy az evakuálási műveletek, nehogy az ilyen tudást agresszívebb célokra fordítsák.

A sikeresen megreformált Nemzeti Felszabadító Hadsereg – amelyet egy egyre erősebb állam támogat – hatékony harci erő lesz, de mint minden harci rendszernek, ennek is vannak gyengeségei, amelyek vereséghez vezethetnek. Kína új összhaderőnemi hadereje esetében a hadszíntérszintű parancsnoki rendszerhez delegált hatáskörök hiányos volta és a Központi Katonai Bizottság által megtartott magas szintű centralizáció jelentős sebezhetőséget jelenthet – fejezi be cikkét a szerző.

A HIBRID HADVISELÉS FEJLŐDÉSE: HATÁSAI A STRATÉGIÁRA ÉS A KATONAI HIVATÁSRA

A SZERZŐRŐL: Dr. Ilmari Käihkö a Svéd Védelmi Egyetem Biztonsági, Stratégiai és Vezetési Tanszékének hadtudományi docense, a finn védelmi erők veteránja.

FORRÁS: Ilmari Käihkö: The Evolution of Hybrid Warfare: Implications for Strategy and the Military Profession. 25. 08. 2021. The U.S. Army War College Quarterly: Parameters, Vol. 51, No. 3 (2021). <https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol51/iss3/11>

A szerző a cikkében a hibrid hadviselés megjelenésétől a jelenlegi fejlődési szakaszáig osztja meg véleményét az olvasóval. Megállapítja, hogy a hibrid háború fogalma a katonai eszközök és módszerek hadműveleti szintű használatából a nem katonai eszközök stratégiai szintű felhasználásává vált a háború küszöb alatti szakaszának szürke zónáiban. A cikk áttekinti ezt az evolúciót, valamint annak a stratégiára és a katonai szakmára gyakorolt hatásait azáltal, hogy szembeállítja a hibrid háború fogalmának korábbi és jelenlegi használatát, továbbá emellett kritikus kérdéseket vet fel a politikai és a katonai szakemberek számára. Függetlenül attól, hogy a jelenséget hogyan hívják, a konfliktusok elmozdulnak a szűk katonai területről. Vajon mit jelent az erő alkalmazásától történő elmozdulás a katonai szakma számára, amely hagyományosan a halál és a pusztulás kezelésére és megoldására összpontosít?

A szerző kifejti, hogy Frank Hoffman 2005-ben James Mattisszel – aki később, Trump elnök alatt védelmi miniszter volt – közösen írt cikkében és a 2007-es elemzésében előre látta a „hibrid háborúk elterjedését”. Hoffman szerint az ilyen a háborúk különböző módszerek és eszközök keverését jelentik, rendszeres, szabálytalan és bűnözői elemeket is magukban foglaló ötvözetet alkotnak a terrorizmussal, illetve az új technológiákkal. Az eszközök és a módszerek sokfélesége a jövőben várhatóan pozitív szinergiahatásokat eredményez majd a háborút folytatók számára. Ezenkívül a háborús módszerek és a komplexitás fokozódása fokozott veszélyt is jelent az érintettek számára.

Hoffman elképzelése a hibrid háborúról két ideális háborútípusra épült: a „szabályosra” és a „szabálytalanra”, amelyek egy hibrid változatba olvadnak össze. A két korábbi ideális típus mára már megkérdőjelezhető. Még a hidegháború is hideg maradt, mert mindkét szuperhatalom igyekezett elkerülni az eszkalációt, amely nukleáris összecsapáshoz vezethetett volna. A hidegháború kiváló példákat kínál a különböző katonai és nem katonai módszerek, illetve eszközök együttes alkalmazására, az ilyen kombinált felhasználás gyakorlatilag minden háborúban megtörténik.

A szerző következtetésében utal arra, hogy Geraszimov közismert, 2013 elején nyomtatásban megjelent előadásának célja az volt, hogy az orosz katonai szakértőket további gondolkodásra ösztönözze. Geraszimov logikus kérdéseket vetett fel: Mi a modern háború? Mire kell felkészülnie a hadseregeknek? Hogyan kell felfegyverkeznie? Hosszú távon e kérdések megválaszolása határozza meg a fegyveres erők felépítését és fejlődését. Ehhez elengedhetetlen, hogy a katonai tervezők tisztában legyenek az erő alkalmazásának formáival és módszereivel.

Nehéz eldönteni, hogy Geraszimov kérdései vezettek-e az orosz tudósok vagy katonai szakemberek körében érdemi lépések megtételéhez. Felmerül a kérdés, vajon Nyugaton is szükség van-e egy Geraszimovra vagy valakire, aki felismeri, hogy a háború és a hadviselés megváltozott, és aki képes kutatásokat kezdeményezni ezekről és a kapcsolódó kérdésekről. Öt pontban foglalhatók össze a cikk következtetései, amelyekkel érdemes foglalkozni a jövőbeli vitákban: a fogalmak pontatlan meghatározása; az Oroszországhoz történő kötődés; a hibrid háborúról szóló elképzelések a szürke zónás konfliktus és a politikai hadviselés témájában; az ilyen jellegű katonai stratégia elégtelensége; végül a kérdés, hogy katonai szakma hogyan járulhatna hozzá legjobban a megvívásához.

Bár a hibrid hadviselés bekerült az akadémiai, politikai és nyilvános vitákba, még mindig gyakran teszi ezt egy rosszul meghatározott neologizmus képében. A hibrid háború olyan divatszó, amely szinte bármit jelenthet. A helyzet csak valamivel jobb a szürke zónás konfliktus esetén. A politikai hadviseléshez hasonlóan mindkét fogalom egyenlő a nagystratégiával. Bár ez a fajta fogalmi homályosság részben megmagyarázhatja e fogalmak népszerűségét politikai körökben, a kétértelműség akadályozza napjaink háborúinak és hadviselésének jobb megértését és végső soron a jobb politikát. Ez a kétértelműség sajnálatosnak és mindenekelőtt feleslegesnek tűnik.

A hibrid háborúról szóló legtöbb vita továbbra is Oroszország körül forog, mely a koncepciót tetteivel megvalósította. A hibrid háború és Oroszország közötti egyenlőségétél hozzájárult ahhoz is, hogy nem volt sürgős megtanulni az ilyen típusú hadviselést; ha csak Oroszország vív hibrid háborút, akkor ellene csak védekezünk kell.

Korlátozott sikerünk a különféle eszközök kombinálásában két kérdést vet fel. Az első, hogy Oroszországnak hogyan sikerült elsajátítania ezt a fajta háborút? A második pedig, hogy korábbi kudaraink nem azt sugallják, hogy még sokat kell tanulnunk? Mindenesetre az aktív stratégiai kockázatok elvesztése miatt a *status quo* passzív védelmezői maradunk, nem pedig újnak a létrehozói. A helyzetet súlyosbítja, hogy korántsem biztos, hogy a passzív stratégia megvédheti-e érdekeinket.

A hibrid háború koncepciója Hoffman 2007-es írásának megjelenése után alakult ki. Mint azt későbbi megjegyzései is bizonyítják, koncepciója a művelési szintre fókuszált, és elsőbbséget adott a katonai eszközöknek – az erő alkalmazásának – egy olyan összefüggésben, amely egyértelműen háború volt. Az eszközök kevésbé nyilvánvalóak azzal a fejlett koncepcióval, amely közelebb kerül a Geraszimov-féle szürke zónás konfliktushoz, ahol a nem katonai eszközök dominálnak a háborús küszöb alatt. Végső soron felmerül az, hogy ez a fogalmi fejlődés talán csak a politikai hadviselés átkeresztelése. Az Oroszországot érintő

hibrid háborús eszmecserék tartalma nagyban hasonlít a hidegháborús vitákra, vagyis csak a kerék újrafeltalálása.

Függetlenül attól, hogy ezt a fajta konfliktust hogyan hívják, a hibrid háború azt sugallja, hogy a katonai eszközök elvesztették elsőbbségüket a politikai célok elérésében. Egyrészt az erőre támaszkodás drágábbá és ezért nehezebbé vált. Másrészt a háborúban kitűzött célokat nem a halállal és pusztítással, vagy annak fenyegetésével lehet a legjobban megvalósítani. A stratégiai elmélet szempontjából ezt a fejlődést úgy kell érteni, hogy hangsúlyozza a nagystratégiát, amely minden rendelkezésre álló eszközt alkalmaz a szűk katonai stratégia árán, amely a pusztító erőszakra összpontosít. Hasonló stratégiák alkalmazása, amelyek különböző katonai és nem katonai eszközöket akartak összekapcsolni Afganisztánban, lényeges kihívásokra utalnak. A legtöbb katonai szakember azonban egyetérthet abban, hogy a katonai eszközök önmagukban nem elegendők, ha alapvetően politikai problémákkal kell szembenéznük.

Ez azt sugallja, hogy nem kell leragadni Geraszimovnál és az orosz hadseregnél, amely úgy tűnik, alig mozdult el a harc megvívásának hagyományos módjától. Ha elfogadjuk azt a feltételezést, hogy napjaink konfliktusaiban a nem katonai eszközök alkalmazása aránytalanul jelentősebb a katonai eszközökénél, akkor ebből a logikából nem következik-e az, hogy a politikusoknak és a katonai szakembereknek foglalkozniuk kell ezzel a fejleménnyel?

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK A NATO-BAN: A SZÖVETSÉG ALKALMAZKODÁSA AZ ÚJ STRATÉGIAI PRIORITÁSOKHOZ

A SZERZŐKRŐL: Alexandra de Hoop Scheffer az Amerikai Egyesült Államokban székelő Német Marshall Alapítvány párizsi irodájának az igazgatója, a transzatlanti biztonsággal foglalkozó kutatási igazgató; Martin Quencez pedig ugyanott igazgatóhelyettes.

FORRÁS: Alexandra de Hoop Scheffer – Martin Quencez: The US in NATO: adapting the Alliance to new strategic priorities. NATO Defense College Policy Brief, No. 17, October 2021. <https://www.ndc.nato.int/download/downloads.php?icode=711>

A cikk szerzői cikkükben a NATO és az Amerikai Egyesült Államok viszonyának alakulását tárgyalják az új stratégiai prioritásokkal összefüggésben.

Véleményük szerint a 2021. júniusi NATO-csúcstalálkozón a szövetségesek megállapodtak abban, hogy „fellépnek Kínával szemben a Szövetség biztonsági érdekeinek védelme érdekében”, mivel „Kína kinyilvánított ambíciói és tolató magatartása rendszerszintű kihívásokat jelent a szabályokon alapuló nemzetközi rend és a Szövetség biztonsága szempontjából releváns területek számára”. Washingtonnak győzelmet jelentett, hogy az Amerikai Egyesült Államok szövetségi hálózatának sarokköveként a NATO elismerte a Kína által jelentett kihívást, és ezzel kiterjesztette a Szövetség túlnyomórészt transzatlanti fókuszát.

A 2021 tavaszán tett európai látogatása során Biden elnök jelezte, hogy „Amerika visszatért”, világos vízióval rendelkezik a Szövetséggel kapcsolatban, és kéri az európai partnerek támogatását. Az Amerikai Egyesült Államok elnökének az Észak-atlanti Szerződés 5. cikkelye iránti újbóli elköteleződése abból az elvárásból indul ki, hogy a NATO foglalkozik országa jelenlegi és jövőbeli stratégiai aggályaival, azzal a biztonsági és a geopolitikai környezettel, amely az elmúlt húsz évben drámaian megváltozott. Kína, a technológiai

verseny, az éghajlatváltozás, a hibrid fenyegetések, illetve ezeknek a NATO-tagállamok politikai kohéziójára gyakorolt destabilizáló hatásai most az Amerikai Egyesült Államok stratégiai napirendjének középpontjában állnak. Ezek a prioritások újradefiniálják a Szövetség célját. Ebben az összefüggésben a 2022-ben bemutatandó új Stratégiai Konceptiója éppen ezeket a változásokat kívánja kezelni, különösen akkor, amikor a NATO az Afganisztán utáni korszakba lép.

A szerzők véleménye szerint az Amerikai Egyesült Államok a Szövetséggel kapcsolatban három célt fogalmaz meg. Rövid távon a Biden-adminisztráció arra törekszik, hogy újra felvegye a kapcsolatot a NATO-val, hogy együttműködjön a szövetségesekkel szerte a világon. Hosszabb távon a Szövetség csak akkor marad releváns az Amerikai Egyesült Államok számára, ha hozzájárul a Kínával szembeni stratégiai versenyhez. Végül Washington célja az, hogy folytassa a munkát a NATO-n belüli strukturális kérdések megoldása érdekében, mint például a tehermegosztás és a politikai kohézió, miközben új, a prioritásaihoz jobban illeszkedő partnerségi menetrendet dolgoz ki.

A cikk írói összefoglalva megállapítják, hogy a NATO továbbra is az Amerikai Egyesült Államok globális stratégiai prioritásai által formált „globális szövetség” marad, és továbbra is erősíti az együttműködést a „globális partnerekkel”.

A NATO jövője nagymértékben függ az Amerikai Egyesült Államok belpolitikájának alakulásától. A Szövetség hitelessége – és az 5. cikk garanciája – elsősorban Amerika Európa biztonsága melletti hosszú távú elkötelezettségéből fakad. Hosszú távon az a kockázat, hogy a NATO és az 5. cikk iránti amerikai elkötelezettség közvetlenül kapcsolódik Washington politikájának négyéves ciklusához, ami drámaian gyengítené a Szövetség hitelességét, valamint az amerikai vezetésbe vetett bizalmat.

A NATO fontosságának megőrzése az amerikai–kínai stratégiai verseny szempontjából

Az afganisztáni misszió lezárása a NATO számára egy korszak végét jelenti. A Szövetség történetének leghosszabb területén kívüli küldetése lehetővé tette Kína számára, hogy kiépítse katonai és gazdasági erejét. Egyértelmű jelzés, hogy Kelet-Ázsiában – a Dél-kínai-tengeren, Tajvanon és Észak-Koreában – a biztonsági kérdések egyre inkább a NATO látókörébe kerülnek, és a jövőben sem zárható ki a Szövetség e térségben meghozandó lépése vagy reakciója.

Az Amerikai Egyesült Államok érezhetően eltérő megközelítést alkalmaz Oroszországgal kapcsolatban, amely ország komoly kellemetlenségeket okozhat, éslák kezelésében. Az egyik prioritás az európai szövetségese segítése Európán belüli kínai katonai és kibertevékenységek elleni küzdelemben. A technológiai terület jelenti a Szövetség „új határát”, ahol a Kína által támasztott kihívásokat földrajzi elhelyezkedéstől függetlenül mindenki érzi. Washington a NATO-t megfelelő platformnak tekinti az európai kapacitás növelésére ezeken a területeken és a transzatlanti együttműködés elmélyítésében. Azt is el akarja érni, hogy a Szövetség újragondolja képességszükségeit, hogy szükség esetén erősíthesse jelenlétét azokon a területeken, ahol az amerikaiak esetleg csökkenteni fogják kötelezettségeiket.

Ennek következtében a NATO 2021 februárjában 500 főről mintegy 4000 főre bővítette iraki kiképző misszióját. Ugyanebben a szellemben az európai haditengerészeteknek nagyobb erővel kell jelen lenniük a Földközi-tengeren és az Atlanti-óceán északi részén, mert Kína aktívabbá vált ezekben a régiókban.

Az Amerikai Egyesült Államok valószínűleg új együttműködési formákat fog előmozdítani a transzatlanti és a Csendes-óceánon túli partnerek között. Ezt a transzregionális megközelítést

a NATO és a kulcsfontosságú indiai–csendes-óceáni hatalmak közötti stratégiai párbeszéd, valamint regionális csoportosulások, például a Quad (Amerikai Egyesült Államok, India, Japán, Ausztrália) és a nemrégiben létrehozott AUKUS (Ausztrália, Egyesült Királyság, Amerikai Egyesült Államok) partnerségek révén lehetne megvalósítani. Washington egyik hosszú távú célja a különböző amerikai szövetségek és partnerségek integrációja olyan szereplők koherens koalíciójává, amelyeknek közös az érdekük Kína visszaszorításában. 2016 óta a NATO 2030 menetrendjének megfelelően a NATO politikailag egyre inkább elköteleződik négy ázsiai–csendes-óceáni partnerével – Ausztráliával, Japánnal, Dél-Koreával és Új-Zélanddal (NAC+4 formátum).

Az amerikai–kínai versengés transzatlanti nézeteltérésekhez is vezethet, és nemcsak a Kínával szembeni politikában, hanem a stratégiai és földrajzi munkamegosztásban is, ami hatással lehet a NATO hosszú távú kohéziójára. Sok európai ország továbbra sincs meggyőződve arról, hogy az Amerikai Egyesült Államok helyesen kezeli a Kína által jelentett kihívásokat, ugyanakkor az amerikaiakat továbbra is be akarják vonni az európai biztonságba. Valójában az európaiak megosztottak abban a kérdésben, hogy a NATO részt vegyen-e a Pekinggel folytatott nagyhatalmi versenyben. Az EU indiai–csendes-óceáni stratégiája (amely 2021. szeptember 16-án jelent meg) támogatja a „sokoldalú együttműködést Kínával”, amelynek célja, hogy egyensúlyt teremtsen „a közös érdekű kérdésekben folytatott együttműködésben [...] miközben visszaszorítja a Kínával fennálló alapvető nézeteltéréseket”. Ezzel szemben az AUKUS, a „következő generációs partnerség” létrehozása azt a törekvést jelzi, hogy Kínát a régióban tartsák.

Kreatív gondolkodás a strukturális problémák leküzdésére

A NATO alkalmazkodása a nagyhatalmi versenyhez Washington számára rövid távú prioritás. Ugyanakkor két strukturális és hosszú távú probléma továbbra is hatással lesz az Amerikai Egyesült Államok szövetségi szerepvállalására: a transzatlanti tehermegosztás és a közös értékek. Ahogy katonai doktrínáját és képességeit az indiai–csendes-óceáni térségre fókuszálva átalakítja, továbbra is arra fogja kérni az európai szövetségeit, hogy vállaljanak nagyobb felelősséget a biztonságért. Míg az európai biztonság melletti amerikai elkötelezettség szilárd, a kollektív védelem egyre inkább az európai képességekre fog támaszkodni – állítják a szerzők.

Néhány prioritás rövid távon nyilvánvaló, mint például a rakétavédelem és a tengeralattjárók elleni hadviselés. Az új kihívások – különösen a kiber- és űrkutatás – területén azonban középtávon új képességekre is szükség lesz. A mennyiségi mutatók, mint például a GDP 2%-ának védelemre költésével kapcsolatos ígéret, továbbra is fontos kérdés marad a tehermegosztásban, de Washington különösen odafigyel majd arra, hogy az európai szövetségesek milyen képességekkel erősítsék a Szövetség elrettentő erejét.

Emellett egy minőségibb megközelítés, a vezetés megosztása arra készítetné az európaiakat, hogy több felelősséget vállaljanak a NATO döntéshozatalában, miután átveszik a műveleti feladatok nagyobb részét. Ez lehetővé tenné a transzatlanti partnerek számára az átmenetet a tehermegosztástól a kockázatmegosztásig. Washingtonnak figyelembe kellene vennie az európaiak stratégiai érdekeit és komparatív előnyeit a legsürgetőbb kihívások kezelésekor, beleértve az indiai–csendes-óceáni térségben jelentkező kihívásokat is. Az afganisztáni kivonulás tapasztalatai, az azt megelőző konzultációk hiánya új érveket adtak az erősítendő európai döntéshozatali képesség hívei számára a Szövetségen belül (és azon kívül). Egy hiteles „európai pillér” létrejötte azonban a NATO-n belül kevésbé valószínű.

A közös értékek és a belső kohézió tekintetében más megközelítésre lehet szükség. A Biden-kormányzat az „értékalapú külpolitika” gondolatát hirdette, geopolitikai víziója pedig a demokráciák és az autokráciák közötti normatív versenyből fakad. Az Amerikai Egyesült Államok a NATO-t a demokratikus hanyatlás elleni küzdelem alapvető eszközének tekinti, és Washingtonnak foglalkoznia kell a Szövetségen belüli normatív megosztottságokkal, valamint a szövetségesek közötti belső kohézió gyengülésével. Washingtonnak meg kell találnia a megfelelő egyensúlyt az „értékkoalíció” eszméjének előmozdítása között, ugyanakkor kerülnie kell az olyan szövetségesek elidegenítését, mint Törökország és Magyarország.

A stratégiai újrakalibrálás felé

A NATO következő Stratégiai Konceptiója már kidolgozás alatt áll, miközben az Amerikai Egyesült Államok (és a Szövetség) a 9/11 utáni „terrorellenes háború” két évtizedét követően a stratégiai újrakalibrálás időszakába lép. Folyamatban van a Kínával folytatott többdimenziós versenyre történő összpontosítás, beleértve a katonai területet is. Az elkövetkező öt évben az amerikai vezetés egyszerre lesz válogatosabb, különösen az expedíciós erők külföldre telepítése tekintetében, a válságkezelést és a diplomáciát pedig kiszervezi az európai partnereknek és a regionális hatalmaknak azokon a területeken, ahol az Egyesült Államok úgy ítéli meg, hogy nincsenek létfontosságú érdekei. Ez különösen igaz lesz Afrikában, a Földközi-tengeren és a Közel-Kelet egyes részein.

Washington továbbra is befektet a szövetségekbe, előnyben részesítve az *ad hoc* és rugalmas kereteket, különösen az indiai–csendes-óceáni térségben (mint azt az AUKUS példája is mutatja), miközben transzregionális együttműködési formátumokat fejleszt a Csendes-óceán és az Atlanti-óceán között. Ebben az átalakulásban a NATO mindaddig fontos eszköz marad az Amerikai Egyesült Államok számára, amíg az Kínát és a technológiai innovációt helyezi előtérbe – zárják mondanivalójukat a szerzők.

PARTNEREK SZERTE A VILÁGON ÉS A NATO STRATÉGIAI KONCEPCIÓJA

A SZERZŐRŐL: Gorana Grgić 2021 márciusa és júliusa között a NATO Védelmi Akadémia munkatársa, valamint a Sydney-i Egyetem Kormányzati és Nemzetközi Kapcsolatok Tanszékének és az Amerikai Egyesült Államok Tanulmányi Központjának oktatója.

FORRÁS: Gorana Grgić: Partners Across the Globe and NATO's Strategic Concept. NATO Defense College, Policy Brief, No. 16, October 2021. <https://www.ndc.nato.int/download/downloads.php?icode=710>

A Szövetség átalakítására irányuló közelmúltbeli törekvés az új Stratégiai Konceptió és a NATO 2030 jelentés alapjainak lefektetésében testesül meg, amely arra szólítja fel a Szövetséget, hogy politikailag aktívabbá és globálisabbá váljon, valamint megerősítse katonai erejét. Ennek az erőfeszítésnek a reflektorfényébe kerülnek a NATO globális partnerségei, amelyek jelenleg Afganisztánt, Ausztráliát, Irakot, Japánt, Kolumbiát, a Koreai Köztársaságot, Mongóliát, Pakisztánt és Új-Zélandot foglalják magukban.

A szerző a tanulmányában felméri a NATO partnereinek értékét szerte a világon az új biztonsági kihívások tükrében, és azzal érvel, hogy a *status quo* megőrzése a globális partnerségekkel szemben nem tanácsos, mivel ez összeegyeztethetetlen a változó stratégiai célokkal. A szerző azzal érvel, hogy a Szövetségnek két lehetősége van. Először is átdolgozhatná a PAG (*Partners Across the Globe* – partneri, de formálisan nem NATO-államoknak fenntartott szövetségi program) kategóriáit, és megkülönböztethetné azokat a partnertípusokat, akikkel mélyebb együttműködést tud kialakítani. Ez ugyanis azt jelentené, hogy az ázsiai–csendes-óceáni négyeket (Ausztrália, Dél-Korea, Japán, Új-Zéland) intézményesített csoporttá emelnék. Alternatív megoldásként a NATO megszüntethetné a meglévő globális partnerségi nomenklatúrát, és megtarthatná a partnerségeket rugalmasan és kérdés-specifikusan. Így követhetné a „NATO 30+n” modellt, amely a különböző kérdésekben magában foglalná az együttműködést a partnerek meghatározott csoportjával.

A szerző részletesen elemzi a világszerte jelen lévő partnerországok és a NATO összefüggéseit, és megállapítja, hogy az elmúlt évtizedben a Szövetség globálisabbá tételére irányuló törekvések főként operatív kényszerekből fakadtak. Az olyan előnyök ígérete vezérelte, mint a nagyobb hozzájárulás a NATO-műveletekhez, az interoperabilitás, a nagyobb politikai legitimitás és a kereskedelmi érdekek. A globális partnerek számának növekedésével ezeknek az erőfeszítéseknek egy részét „véletlen stratégiának” tekintették.

Ezen a ponton a NATO partnerségi csoportja középutat foglal el a NATO-tagállamok és a kapcsolattartó államok között, más kezdeményezésekkel együtt, mint például az Euro-atlanti Partnerségi Tanács (EAPC), a Békepartnerség (PfP) országai, a Mediterrán Párbeszéd (MD) és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés (ICI) fóruma. Ezek a megállapodások az 1990-es évek bővítésének és a 2000-es évek működési kényszereinek maradványai, amelyek közül néhány lényegében megszűnt.

A NATO 2014-ben elindította a Partnerségi Interoperabilitási Kezdeményezést (PII), hogy javítsa a partnerek NATO által vezetett műveletekhez, küldetésekhez történő hozzájárulásának minőségét. Ennek keretében a program további együttműködési lehetőségeket kínál hat ország számára, ezek: Ausztrália, Finnország, Grúzia, Jordánia, Svédország és Ukrajna.

A NATO tisztviselői azt állítják, hogy nincs hierarchia a partnerek között. Jelenleg a partnerség inkább átfogó kategóriaként működik, semmint átfogó együttműködési platformként azon partnerállamok számára, amelyek nem illeszkednek a Szövetség közvetlen partnerségi csoportjaiba. Eltekintve az ázsiai–csendes-óceáni négyek (Ausztrália, Dél-Korea, Japán, Új-Zéland) között kialakulóban lévő koordinációtól, ez valóban államok három kontinensen átívelő eklektikus keveréke, amely jelentősen eltérő képességeket és kompatibilitási szinteket kínál a NATO céljainak eléréséhez.

A cikk írója szerint a jelenlegi stratégiai gondolkodásmódra tekintettel úgy tűnik, hogy a Szövetség globális megközelítése és kihívásai előtérbe kerülnek, ezért a NATO-nak át kellene értékelnie globális partnerségi megállapodásait.

Míg a NATO továbbra is egy transzatlanti szövetség marad, amely erre a geostratégiai területre összpontosít, a kihívások különböző értékelései kétségtelenül megkövetelik a partnerek relatív értékének mélyebb vizsgálatát. A Szövetség bevallott biztonsági és politikai érdekei alapján nyugodtan feltételezhető, hogy az új Stratégiai Koncepció Oroszországot továbbra is az euroatlanti biztonságot fenyegető tényezőként értékeli, Kínát pedig stratégiai kihívásként fogják ábrázolni, tekintettel növekvő hatalmára és befolyására.

Ez azt jelenti, hogy egyre inkább elismerik, hogy a partnerállamoknak nagyobb szerepük van egy egységesebb front felépítésében, válaszul azokra a tevékenységekre, amelyek

gyakran a transzatlanti térségen kívülről származnak, viszont jelentős negatív következményekkel járnak a térség számára. A meglévő és a potenciális partnerségek értékének megállapítása érdekében indokolt a NATO stratégiai jövőképéről, illetve a közép- és hosszú távú kihívásairól szóló nyilatkozatokból és dokumentumokból származó kritériumok alapján történő értékelés.

A szerző szerint a partnerországok értékelésének kritériumai közé tartozik a partnerállam hajlandósága a NATO új Stratégiai Konceptiójának elfogadásához, különösen, ha az a Kínával szembeni álláspontjával kapcsolatos; potenciális hozzájárulásuk a NATO által a legfontosabbnak tartott kérdésekben; és politikai alkalmasságuk.

Hajlandóság

Az egyre versenyképesebb nemzetközi rendszerben, ahol a törésvonalak a *status quo* és a változást akaró hatalmak között egyre világosabbá válnak, a NATO-val meglévő partnerségi viszony egyértelmű jelzést jelent. Egy ország nagyobb valószínűséggel hajlandó partnerállammá válni vagy partnerséget fenntartani a NATO-val, ha biztonsági és politikai céljai összhangban vannak a Szövetség céljaival. A hajlandóság elemzése a kontextuális tényezők mélyebb megértését igényli – a történelemtől és a kultúrától kezdve a kétoldalú kapcsolatok és a belpolitika bemutatásáig.

Hozzájárulás

A NATO-tisztviselők folyamatosan azt kommunikálják, hogy egy partner potenciális hozzájárulása jóval túlmutat a katonai képességein. Összességében egy ország relatív katonai képességeinek értékelésekor nemcsak a katonai erő típusát, mennyiségét és minőségét kell figyelembe venni, hanem annak alkalmazási képességét is. A potenciális hozzájárulás értékelésének ki kell terjednie a partner diplomáciai erejére, tapasztalatára és szaktudására a felmerülő biztonsági kérdések kezelésében, valamint az infrastruktúrájára és földrajzi elhelyezkedésére.

Megfelelőség

A partnerekkel meglévő kapcsolat megfelelése végső soron kockázatértékelési gyakorlat. A partnerség kockázatot jelent a Szövetség és a partner számára egyaránt. Előbbi szemszögéből a kockázatnak többféle típusa létezik: az erők kockázata, a politikai kockázat és a rezsim kockázata.

Felvetődik a kérdés, hogy a NATO stratégiai víziójához nem teljesen igazodó partnerek hajlandóak-e továbbra is együttműködni a Szövetséggel, valamint a NATO hajlandósága és képessége arra, hogy fokozottabb együttműködés felé terelje őket.

A másik lehetőség, hogy elfordulnak a PAG-tól, és a „NATO 30+n” modellnek adnak helyet, ahol az „n” jelentése „bárki, akit érdekel”. Ez a fajta együttműködés előnyös lehet a széles körű koalíciók létrehozására egy-egy adott problémakör esetében, de szervezeti oldalról munkaigényesebb, és nem lehet ilyen helyzetben kihasználni az egységesített eljárásrendszert.

A KATONAI SZAKÉRTŐ ÉRTÉKELTE AZ OROSZ HARCKOCSIKRA SZERELHETŐ „VÉDŐELLENZŐK” HATÉKONYSÁGÁT

FORRÁS: Александр Люблинский: Мураховский оценил эффективность „защитных козырьков” на российских танках. 29. 11. 2021. ПОЛИТИКА СЕГОДНЯ. <https://polit.info/563059-murakhovskii-ocenil-effektivnost-zashitnykh-kozyrkov-na-rossiiskikh-tankakh>

A modern orosz harckocsiknak nincs szükségük további védelemre a török gyártmányú Bayraktar típusú drónokkal vagy az amerikai Javelin hordozható rakétarendszerekkel szemben.

Ezt Viktor Murakovszkij katonai szakértő nyilatkozta, kommentálva a számos külföldi médiában megjelent értesülést, miszerint az orosz T-72 típusú harckocsik tornyaira speciális „védőellenzőket” szerelnek fel. Az üzeneteiket fényképekkel és videókkal kísérelő nyugati újságírók szerint ezekre a védőeszközökre azért van szükség, hogy megvédjék az orosz katonai járműveket a Javelin páncéltörő rakétarendszerektől és a török Bayraktar drónoktól.

Viktor Murakovszkij azonban megjegyezte, sem a fentebb említett eszközök, sem más nyugati modellek – amelyeket az ukrán fegyveres erők kaptak – nem jelentenek komoly veszélyt az orosz harckocsikra, mert az Oroszországi Föderáció fegyveres erői erős légvédelmi rendszerekkel rendelkeznek. A katonai szakértő kétesnek nevezte a nyugati újságírók kijelentéseit, megjegyezve, hogy a valóságban az ellenséges erőkkel történő találkozásokor nincs értelme nagy reményeket fűzni a „védőellenzőkhöz”. Csak egy fejlett, integrált és többlépcsős légvédelem, elektronikai hadviselés és a sokoldalú harctámogatás képes létrehozni a harckocsik teljes értékű védelmét a drónokkal szemben.

A harckocsik védelmére Murakovszkij szerint a leghatékonyabb eszközök a 902B Tucsa (Felhő) típusú füstgránátok, amelyek elrejtetik a páncélozott járműveket szinte minden ellenséges rendszer előtt. Ezzel a kijelentéssel egyetért Alekszandr Jermakov, az Orosz Nemzetközi Ügyek Tanácsának szakértője is, aki arra is rámutatott, hogy a török Bayraktar drónok „lassú és észrevehető célpontok” az orosz légvédelmi rendszerek számára.

Gál Csaba ny. ezredes:

KATONAI ÉS HADITECHNIKAI HÍREK, INFORMÁCIÓK A NAGYVILÁGBÓL

OROSZORSZÁG RAKÉTÁKAT TELEPÍT JAPÁN ÁLTAL MAGÁNAK KÖVETELT SZIGETEK KÖZELÉBE

Az orosz Védelmi Minisztérium sajtószolgálatára nyilvánosságra hozott egy fényképet, amely azt ábrázolja, hogy egy partra szállító hajóról a Basztyion típusú önjáró partvédelmi rakéta-rendszer járműve elindul a part felé.¹ A partvédelmi rakétarendszert a Kuril-szigetek (szigetlánc) közepén található, vulkanikus eredetű Matua szigetre telepítették. Japán a szigetlánc négy legdélebbi szigetét – amelyeket Tokió „Északi Területekként” tart számon – követeli (vissza) Oroszországtól, melyeket a szovjet haderő a második világháború utolsó napjaiban szállt meg. Az orosz Védelmi Minisztérium videófelvételt is közzétett arról, ahogyan több partra szállító hajóról is érkeznek a szigetre mobil rakétaindítók és foglalnak el tüzelőállásokat egy gyakorlat keretében. A minisztérium tájékoztatása szerint a személyi állomány részére egyidejűleg szálláshelyeket, az eszközök részére pedig hangárokat is telepítettek a szigetre. A Basztyion rakétáinak a hatótávolsága tengeri célok ellen 500 km. 2016-ban Oroszország a Japán által vitatott hovatarozású legdélebbi négy sziget közül kettőre már telepített partvédelmi rakétákat, egy évvel később pedig korszerű légvédelmi rendszert is, valamint a négy közé tartozó Iturup szigetre vadászrepülőgépeket. A négy déli sziget hovatarozásának eldöntése – pontosabban visszaadása Japánnak – hátráltatja a második világháborút lezáró békekötés betartását a két ország között.

EGY NAGY OROSZ HADIIPARI VÁLLALAT VEZETŐJÉNEK GONDOLATAI A JÖVŐ KONFLIKTUSAIRÓL

Jan Novikov, a légvédelmi és űreszközöket gyártó Almaz-Antej orosz hadiipari konzern vezérigazgatója a Defense News honlapon kifejtette véleményét a 21. század várható fegyveres konfliktusairól.² Novikov szerint a trend azt mutatja, hogy a jövő fegyveres konfliktusai az összes dimenzióra ki fognak terjedni, de közülük is a légtérben és a világűrben hajtják majd végre a legfontosabb csapásokat. Az ott vagy onnan alkalmazandó fegyverek nagy hatékonysága meghatározó tényező. Régebben napok, gyakran hetek kellettek egy csapás elindításához, napjainkban órák, esetleg percek elegendőek ehhez. Az Amerikai Egyesült Államok olyan eszközöket fejleszt, amelyekkel gyors és nagy pontosságú csapásokat lehet mérni bárhol a világban. Novikov véleménye szerint közülük a legveszélyesebbek a Föld

¹ Vladimir Isachenkov: Russia sends missiles near Pacific islands claimed by Japan. 02. 12. 2021. Military Times. <https://www.militarytimes.com/flashpoints/2021/12/02/russia-sends-missiles-near-pacific-islands-claimed-by-japan/> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 11.)

² Yan Novikov: Almaz-Antey director: Air and space capabilities will decide tomorrow's conflicts. 06. 12. 2021. Defense News. <https://www.defensenews.com/outlook/2021/12/06/almaz-antey-director-air-and-space-will-decide-tomorrows-conflicts/> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 11.)

körül keringő X-37 típusú személyzet nélküli űreszközök, amelyek nemcsak hosszú ideig képesek pályán maradni, de alkalmasak gyors pályaváltoztatásra és különböző feladatokat végrehajtására is. Az Amerikai Egyesült Államok a nagy számban rendelkezésre álló és többféle hordozóról indítható csapásmérő robotrepülőgépeivel különböző stratégiai irányokból mérhet nagy pontosságú csapásokat. Emellett a különböző korszerű drónok alkalmazása jelentősen megnehezíti a megfelelően hatékony légvédelmi rendszerek kialakítását. Már nemcsak felderítés végeznek, hanem precíziós fegyvereket is hordoznak, többen közülük több mint egy napig is a levegőben maradhatnak. Különösen veszélyesek, ha nagy tömegben rajokként alkalmazzák őket. A levegőből és a világűrből érkező támadások kivédésére megfelelő ellentevékenységgel kell készülni, ami folyamatos fejlesztéseket igényel. Nagyon fontos az ellentevékenységet végző eszközök integrálása egyetlen információs és felderítő-hírszerző rendszerbe. Hasonlóan fontos az ilyen támadások elhárításához a folyamatok automatizálása. Zárásként Novikov így összegzi mondanivalóját: a közeli jövő katonai konfliktusait a korszerű technológiák harca fogja meghatározni, melyek közül a légi és az űreszközök, valamint az őket semlegesítő lég- és rakétavédelmi rendszerek kiemelkednek.

KÍNAI KATONAI BÁZIS ÉPÜLHET AFRIKA NYUGATI PARTJÁNÁL

A *The Wall Street Journal* – amerikai titkosított hírszerzési információra hivatkozva – arról tudósít, hogy Kína állandó katonai jelenlétre készül az Atlanti-óceánon, és ehhez Egyenlítői-Guinea segítségére számít.³ 2021 októberében Jonathan Finer, az amerikai elnök nemzetbiztonsági tanácsadójának helyettese látogatást tett a nyugat-afrikai országban, ahol tárgyalta Obiang elnökkel és fiával, aki az elnökhelyettes. Feladata az volt, hogy rávegye őket a kínai javaslat elutasítására, mert annak elfogadása az Amerikai Egyesült Államok számára nemzetbiztonsági kockázatot jelent. Egy állandó kínai haditengerészeti bázis Afrika nyugati partján lehetővé tenné a kínai hadihajók számára az üzemanyag és a fegyverzet folyamatos utánpótlását, a szükséges javítások elvégzését, a személyi állomány pihentetését és cseréjét, vagyis gyakorlatilag az állandó jelenlétet az Atlanti-óceánon. Obiang a világ leghosszabb ideig hivatalban lévő elnöke, már több mint 40 éve áll az országa élén. A Human Rights Watch a civil társadalom könyörtelen elnyomásával és mindent átszövő korrupcióval vádolja, aminek eredményeként az ország olajvagyonra őt gazdagítja.

TAJVAN SPECIÁLIS VÉDELMI KÖLTSÉGVETÉST FOGADOTT EL

A tajvani törvényhozás január 11-én – pártközi megállapodásokat követően – speciális védelmi költségvetést fogadott el, melynek értelmében a szigetország 2026-ig 236,96 Mrd tajvani dollárral (8,56 Mrd USD) többet költhet védelemre – nagyrészt fegyverbeszerzésre –, hogy gyorsabban javíthassa védelmi képességeit az erősödő kínai fenyegetéssel szemben.⁴ Az ország a teljes összeget kölcsönből tervezi fedezni. Tajvan (rendes) védelmi költségvetése az idei pénzügyi évre amúgy rekordösszegű, 471,7 Mrd tajvani dollár (17,07 Mrd USD). A beszerzésre tervezett fegyverek, fegyverrendszerek többsége hazai gyártású, különösen

³ Monique Beals: China eyes military base on Africa's Atlantic coast: report. 05. 12. 2021. The Hill. <https://thehill.com/policy/international/584437-china-eyes-military-base-on-africas-atlantic-coast-report> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 11.)

⁴ Kayleigh Madjar: Lawmakers pass NT\$236.96bn special defense budget. 12. 01. 2022. Taipei Times. <https://www.taipetimes.com/News/front/archives/2022/01/12/2003771197> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 14.)

a nagy pontosságú rakéták, a korszerű hadihajók és a parti őrség hajóinak fegyverrendszerei. A hazai gyártású eszközök beszerzésének elsőbbsége előnyös a nemzetbiztonság és a hazai ipar számára is. A speciális védelmi költségvetés az alábbi fegyverrendszertípusok beszerzésére fordítható: parti telepítésű hajó elleni rakéták, tábori és földi telepítésű légvédelmi rendszerek, levegő-föld és felszín-felszín osztályú támadó robotrepülőgépek, pilóta nélküli repülőeszközök, nagy teljesítményű tengeralattjárók és partvédelmi fegyverrendszerek.

GUAM RAKÉTAVÉDELME MEGERŐSÍTÉSRE SZORUL

Stephen Sklenka altábornagy, az amerikai haderő Indiai–csendes-óceáni Parancsnokságának parancsnokhelyettese a Rakétavédelmi Érdekvédelmi Szövetségnél (*Missile Defense Advocacy Alliance* – MDA) folytatott beszélgetésen kiemelte Guam szigetének a térség védelme szempontjából stratégiai jelentőségű szerepét.⁵ Ennek jeleként a Védelmi Minisztérium 11 milliárd dollárt biztosít az elkövetkező öt évre, hogy ezt a szerepét Kína erősödő katonai képességeivel szemben megtartsák, illetve megerősítsék. Guam képességeinek javítása erős stratégiai üzenet mind a szövetségesek, mind a potenciális ellenségek számára. Az egyik legfontosabb képességnövelés a sziget rakétavédelmét érinti, mert az jelenleg csak a „tegnapi” fenyegetések elhárítására képes. A folyamatosan javuló kínai képességek miatt szükséges a sziget körkörös védelmének a megerősítése földi telepítésű eszközökkel. Sklenka szerint mindegy, hogy a rakétavédelmi rendszert a szárazföldi erők, a haditengerészet vagy az MDA építi ki, a lényeg a rendszer telepítése.

JAPÁN ÉS AUSZTRÁLIA VÉDELMI SZERZŐDÉST KÖTÖTT

Kisida Fumio japán és Scott Morrison ausztrál miniszterelnök 2022. január 5-i online találkozásukon kétoldalú védelmi együttműködési megállapodást kötöttek, amely az erősödő kínai katonai és gazdasági terjeszkedés közepette az indiai–csendes-óceáni térség stabilitását hivatott erősíteni.⁶ A kölcsönös hozzáférési megállapodás (*Reciprocal Access Agreement* – RAA) elősegíti a japán és az ausztrál fegyveres erők gyorsabb telepítését egymás felségvizein, megkönnyíti fegyverzet és utánpótlás szállítását közös gyakorlatok és katasztrófaelhárítási feladatok végrehajtása során. Ausztrália a második ország – az Amerikai Egyesült Államok után –, amellyel Japán védelmi megállapodást kötött. Tokió 2021 októberében hasonló céllal tárgyalásokat kezdett az Egyesült Királysággal, majd megállapodást kötne Franciaországgal is. Az utóbbi időben ezzel a két országgal – reagálva Kína egyre erőszakosabb viselkedésére – jelentősen erősödött a védelmi együttműködése. Japán és Ausztrália 2014-ben kezdte meg az év elején aláírt megállapodás előkészítését, annak szövege nagyrészt már 2020 novemberében készen volt, de elfogadását a Japán jogi rendszerében létező halálbüntetés késleltette. Ausztrália – ahol nincs halálbüntetés, és világszerte szorgalmazta annak eltörlését – először azt kérte, hogy mentesítsék katonáit a Japánban elkövetett bűncselekmények miatti halálbüntetés alól. Végül Tokió és Canberra abban állapodott meg, hogy mindkét

⁵ Time for Guam Missile Defense Build-Up Is Now. 08. 12. 2021. U.S. Department of Defense. <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/2866855/time-for-guam-missile-defense-build-up-is-now/> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 11.)

⁶ Japan and Australia sign 'landmark' defense treaty amid concern over China. 06. 01. 2022. Japan Times. <https://www.japantimes.co.jp/news/2022/01/06/national/japan-australia-landmark-defense-treaty/> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 07.)

ország megtartja a joghatóságát a csapatok közös missziója esetén, de a fogadó ország törvényeit alkalmazza, ha az állomány tagjai szolgálaton kívül bűncselekményt követnek el. Az egyezmény lehetőséget biztosít az ausztrál erők számára, hogy Japán és amerikai csapatokkal közös gyakorlatokon vegyenek részt Japán területén. A két ország Indiával és az Amerikai Egyesült Államokkal kiegészülve alkotja a „négyek” szövetségét (*Quad*), melynek célja a szabad hajózás elősegítése a térségben.

AZ AEGIS RAKÉTAVÉDELMI RENDSZER LENGYELORSZÁGBAN 2022 VÉGÉIG HADRA FOGHATÓVÁ VÁLIK

Az eredetileg hadihajókra történő telepítésre tervezett, ballisztikus rakéták elleni védelemre szolgáló Aegis rendszer lengyelországi telepítése felgyorsult, és várhatóan 2022 végéig hadra foghatóvá válik – jelentette ki a program végrehajtásáért felelős Tom Druggan ellentengernagy 2021 novemberében Washingtonban.⁷ Hasonló, szárazföldi telepítésű változat – Aegis Ashore – már öt éve áll szolgálatban a dél-romániai Deveselu település térségében, mintegy 150 km-re Bukaresttől. A rendszer lengyelországi telepítésére kijelölt helyszín Redzikowo térsége, a tengerparttól mintegy 20 km távolságra. Druggan ellentengernagy a Stratégiai és Nemzetközi Tanulmányok Központjában (CSIS⁸) folytatott beszélgetésen elismerte, hogy a projekt végrehajtásában a bázis építői miatt csúszás következett be. Miután azokat lecserélték, így már garantálható a megfelelő minőségben végrehajtott munka. A további csúszások elkerülése érdekében 2021 nyarán az Aegis Ashore elemeit kihozták a raktárakból és a konténerekből – ahol már egy ideje tárolták őket –, és tesztelték működőképességüket. A felmerült problémákat kijavították, és több korszerűsítést is végrehajtottak a rendszerben. Ezzel az előrehozott tevékenységgel lehetővé válik, hogy az építkezéssel részben párhuzamosan egyes rendszerelemeket telepítsenek, így az építkezés befejezése és a hadrafoghatóság elérése közötti időt minimálisra csökkentse.

ÉSZTORSZÁG FEGYVEREKET ADHAT ÁT UKRAJNÁNAK

Peeter Kuimet, az észti Védelmi Minisztérium nemzetközi együttműködési osztályának vezetője elmondta, hogy országa 2014 óta segíti Ukrajnát a katonasorvosok, a tűzérési állomány és a különleges erők képzésével.⁹ Az Ukrajna határához közeli orosz csapatösszevonások miatt Észtország kész arra, hogy jelentősen növelje a Kijevnek nyújtandó támogatását. Ennek keretében felmerült Javelin páncéltörő rakétarendszerek és 122 mm-es tarackok lőszerrel együtt történő átadása. A rakétarendszerek továbbadásához szükség van még az Amerikai Egyesült Államok hozzájárulására, a tarackok esetében pedig a gyártó Németország és a korábbi használó Finnország engedélyére. Az eszközök átadásának időpontját tehát gyakorlatilag az engedélyek beszerzésével kapcsolatos tárgyalások gyorsasága befolyásolja.

⁷ Aegis Ashore in Poland on Target for 2022. 19. 11. 2021. U.S. Department of Defense. <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/2849023/aegis-ashore-in-poland-on-target-for-2022/> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 11.)

⁸ Center for Strategic and International Studies.

⁹ Estonia Plans to Supply Ukraine With Javelin Anti-Tank Missiles, Howitzers. 30. 12. 2021. Sputnik News. <https://sputniknews.com/20211230/estonia-plans-to-supply-ukraine-with-javelin-anti-tank-missiles-howitzers-1091924173.html> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 02.)

Észtország folyamatosan szerez be Javelin rakétákat, az áruk a változatuktól függően 75–130 ezer euró között van. Tárolásuk alatt a rakéták egy idő után elkezdnek „öregedni”, és a 10 évnél kissé régebbiek esetében szét kell őket szerelni, vagy pénzt kell költeni a felújításukra. Ha nem adják őket tovább, akkor hamarosan csak gyakorlásra lesznek használhatók – mondta Kuimet.¹⁰ A különböző kiképzési támogatások – köztük az ukrán különleges erők állománya számára biztosított rendszeres angol nyelvi tanfolyamok – lehetőséget nyújtanak az észti fegyveres erők számára ahhoz is, hogy megismerjék az orosz haderő vagy az általa támogatott ukrajnai erők harci tevékenységét.

LITVÁNIA FELGYORSÍJTJA A RAKÉTA-SOROZATVETŐK BESZERZÉSÉT

A litván kormány az Ukrajna határai mentén tapasztalható orosz csapatösszevonások hatására úgy döntött, hogy a rakéta-sorozatvetők már korábban elhatározott beszerzési folyamatát felgyorsítja.¹¹ Az Államvédelmi Tanács – amely Litvánia elnökéből, miniszterelnökéből, védelmi miniszteréből, a parlament elnökéből és a vezérkari főnökből áll – megvitatta a biztonsági helyzetet, és a rakéta-sorozatvetők eredetileg 2028-ra tervezett beszerzését két évvel előrehozta. 2021 decemberében a három balti ország védelmi miniszterei megállapodtak, hogy lépéseket tesznek egy regionális rakéta-sorozatvető képesség létrehozására. Szakértők szerint Litvánia a Lockheed Martin cég M270 típusú fegyverrendszerét tervezi megvásárolni. A Tanács abban is egyetértett, hogy emelni kell a sorállományú katonák létszámát. A kormány 2015-ben az ukrajnai események hatására – ideiglenes jelleggel, kezdetben öt évre – visszaállította a sorkatonai szolgálatot. Jelenleg mintegy 54 ezer fő 18–23 év közötti fiatal hívható be sorkatonai szolgálatra, közülük számítógépes programmal sorsolják ki azokat, akik megkapják a behívójukat. Tavaly 3828 fő újoncot hívtak be 9 hónapos katonai szolgálatra, és idén január elején – még az Államvédelmi Tanács ülése előtt – szintén ennyi fiatal kapott behívót.¹²

AZ EGYESÜLT ARAB EMÍRSÉGEK RAFALE REPÜLŐGÉPEKET VÁSÁROL

2021. december 3-án megállapodás született Franciaország és az Egyesült Arab Emírségek között, hogy az utóbbi 80 darab Rafale F4 típusú repülőgépet vásárol.¹³ A Dassault Aviation vállalat vezetője szerint ez egy francia sikertörténet. A Mirage 5 és a Mirage 2000 után ez a szerződést még inkább összeköti a két országot, és kielégítheti az Emírségek légierijének igényeit. A Dassault Aviation repülőgépei már 45 éve szolgálják az Emírségek védelmét, ahol

¹⁰ Estonia plans to provide Javelin missiles, howitzers to Ukraine. 31. 12. 2021. Ukrinform. <https://www.ukrinform.net/rubric-defense/3378320-estonia-plans-to-provide-javelin-missiles-howitzers-to-ukraine.html> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 09.)

¹¹ Jaroslaw Adamowski: Lithuania accelerates rocket artillery buy amid Russian military buildup. 12. 01. 2022. Defense News. <https://www.defensenews.com/global/europe/2022/01/12/lithuania-accelerates-rocket-artillery-buy-amid-russian-military-buildup/> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 14.)

¹² Lithuania's Defence Ministry to draw up this year's conscript lists. 05. 01. 2022. LRT. <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1580750/lithuania-s-defence-ministry-to-draw-up-this-year-s-conscript-lists> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 14.)

¹³ Historical contract for the acquisition of 80 Rafale F4 by the United Arab Emirates. 03. 12. 2021. Dassault Aviation. <https://www.dassault-aviation.com/en/group/press/press-kits/historical-contract-for-the-acquisition-of-80-rafale-f4-by-the-united-arab-emirates/> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 11.)

két éve megkezdődött a Mirage 2000-9 típus korszerűsítése. Az Egyesült Arab Emírségek védelmi minisztere elmondta, hogy a 17 milliárd eurós üzlet a 80 darab Rafale vadászrepülőgép mellett az Airbus Helicopters 12 darab H225M Caracal helikoptere beszerzését is magában foglalja.¹⁴ Kiemelte, hogy a Rafale repülőgépek beszerzésével a Mirage 2000 repülőgépeket cserélik majd le, de ez a vásárlás nem jelent alternatívát az amerikai F-35 típusú repülőgépek beszerzésének. Az amerikai Lockheed Martin cég 50 darab F-35 típusú repülőgépének a beszerzési folyamata lelassult, mert Washington aggodalommal figyeli Abu-Dzabi és Peking együttműködésének erősödését, aminek része a Huawei cég 5G technológiájának megjelenése az arab országban. Az Emírségek számára – miután elismerte Izrael Államot – még Trump elnöksége idején engedélyezték a korszerű amerikai repülőgépek beszerzését. Jelenleg folyamatban van a Rafale F4 változat 2 milliárd eurós program keretében történő továbbfejlesztése, amely 2024-ben fejeződik be. A 80 darab korszerűbb Rafale F4 leszállítása az Emírségek részére várhatóan 2027-ben kezdődik.

FINNORSZÁG IS AZ F-35 TÍPUSÚ REPÜLŐGÉPET VÁLASZTOTTA

A finn kormány 2021 decemberében bejelentette, hogy az előregedő F/A-18 Hornet repülőgépeit a Lockheed Martin vállalat F-35 típusú repülőgépeire fogja lecserélni, ezzel a 14. ország lett, amely ezt a típust választotta.¹⁵ A 64 darab repülőgép és a fegyverzet beszerzése a 2030-ig tartó szerviz és kiszolgálás költségével együtt 8,378 milliárd euró (9,44 milliárd dollár) kiadást jelent. Ehhez jön még 777 millió euró a hangárok felépítésére, valamint 824 millió euró tartalék a megvásárolandó fegyverzet későbbi optimalizálására és a szerződés esetleges kiegészítéseire. A döntés kapcsán Bridget Lauderdale, a Lockheed Martin elnökhelyettese elmondta, hogy a finn ipar jelentős technológiai fejlődés részese lehet a gyártásban több mint 20 évig tartó részvételével, valamint a repülőgéptípusnak a 2070-es évekig tartó üzemeltetésével.¹⁶ Finnország 2015-ben kezdte keresni az 1992-ben vásárolt Hornetek utódját. Az F-35 versenytársai a Rafale, a Gripen és az F/A-18 Block III Super Hornet voltak. A versenyben vesztes mindegyik típus gyártója kifejezte csalódását a finn választás miatt, ugyanakkor a svéd Védelmi Minisztérium hangsúlyozta, hogy Svédország számára Finnország továbbra is a legszorosabb biztonsági és védelempolitikai partner marad. 2014-ben a két nem NATO-tag ország kiképzési együttműködési megállapodást írt alá, valamint válsághelyzetben mindketten elfogadják a NATO segítségét. A finn választással erősödött a skandináv államok együttműködési képessége, illetve közeledése a NATO fegyverrendszereihez, hiszen a NATO-tag Norvégia már rendelkezik F-35 típusú repülőgépekkel.

¹⁴ French fighter jets not a substitute for American F-35s: UAE. 05. 12. 2021. Daily Sabah. <https://www.dailysabah.com/business/defense/french-fighter-jets-not-a-substitute-for-american-f-35s-uae> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 11.)

¹⁵ Essi Lehto – Mike Stone: Finland orders 64 Lockheed F-35 fighter jets for \$9.4 bln. 10. 12. 2021. Reuters. <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/lockheed-f-35-jet-wins-finnish-fighter-competition-source-2021-12-10/> (Letöltés időpontja: 2022. 01. 05.)

¹⁶ Michael Tyrrell: Finland selects F-35 as its next fighter jet. 10. 12. 2021. Aerospace Manufacturing. <https://www.aero-mag.com/f-35-finland-10122021> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 11.)

ROMÁNIA NORVÉGIÁTÓL VÁSÁROLNA F-16 TÍPUSÚ REPÜLŐGÉPEKET

A román parlament 2021. december 20-án jóváhagyta 32 darab használt F-16 típusú vadászrepülőgép beszerzését Norvégiától.¹⁷ Ezek a repülőgépek több mint 40 évig szolgáltak a norvég haderőben, közben rendszeresen elvégezték rajtuk a szükséges korszerűsítéseket, és az F-35 típusú repülőgépek beszerzésével váltak feleslegessé. Odd Roger Enoksen norvég védelmi miniszter szerint a meglévő szabályzók betartásával az ország számára a legkedvezőbb feltételekkel adják tovább őket egy másik NATO-tagállamnak, amely még több évig használhatja azokat. Átadásuk 2023-ban kezdődik és 2024-ben fejeződik be, addig mindegyiken végrehajtják az ilyenkor szükséges munkálatokat. Románia az elmúlt öt évben Portugáliától már beszerzett 17 darab F-16-ost, hogy elkezdhesse az előregedett MiG-21 Lancer repülőgépeinek kivonását a rendszerből.¹⁸ A beszerzés várható költségét a román Védelmi Minisztérium 454 millió euróra becsüli, melyből 354 millió a repülőgépek ára, valamint 100 millió kell a norvég logisztikai támogatáshoz és a szükséges amerikai szolgáltatásokra és felszerelésekre. Románia védelmi költségvetése mintegy 4,5 milliárd euró – egy kicsivel meghaladja a GDP 2%-át –, és annak közel negyedét nagyobb eszközök beszerzésére költi. Román szakértők szerint a Norvégiától beszerzendő repülőgépek korszerűbbek és jobb állapotban vannak, mint amilyeneket Portugáliától vásárolt és jelenleg üzemeltet. A mostani beszerzési csomag tartalmaz lehetőséget a repülőgépek Romániában végrehajtható további korszerűsítésére is.¹⁹

ÚJ-KALEDÓNIA FRANCIAORSZÁG TENGERENTÚLI TERÜLETE MARADT

A Csendes-óceán déli részén, Óceánia területén lévő szigetcsoport Franciaország egyik tengerentúli területe. Egy 1988-as megállapodás értelmében Franciaország három lehetőséget biztosított a sziget lakossága számára, hogy népszavazással döntsenek az esetleges függetlenségről.²⁰ A 2018-ban megtartott első, majd a 2020-as második népszavazás sem támogatta az elszakadást. A harmadik, ebben a tárgyban utolsó népszavazást 2021. december 12-én tartották, melyen a mintegy 185 ezer választásra jogosult 43,9%-a vett csak részt – szemben a 2020. októberi szavazással, amikor 85,6%-os volt a részvétel –, mert a függetlenedéspártiak a világválság miatt a szavazás elhalasztását követelték, ezért azt bojkottálták. Ilyen körülmények közepette a függetlenné válás ellen 96,5% szavazott, de nem zárható ki zavargások kialakulása a későbbiekben. 2018-ban 56,7%, 2020-ban már csak 53,3% volt a maradásra szavazók aránya. Franciaország számára Új-Kaledónia stratégiaiilag

¹⁷ Romania wants to buy Norwegian F-16. 22. 12. 2021. Government.no. <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/romania-wants-to-buy-norwegian-f-16/id2893475/> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 25.)

¹⁸ Bogdan Neagu: Romania wants to buy used F-16 fighter jets from Norway. 13. 12. 2021. EURACTIV. https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/romania-wants-to-buy-32-used-f-16-fighter-jets-from-norway/ (Letöltés időpontja: 2022. 01. 09.)

¹⁹ Bogdan Neagu: Romanian parliament OKs acquisition of F-16 fighter jets from Norway. 23. 12. 2021. EURACTIV. https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/romanian-parliament-oks-acquisition-of-f-16-fighter-jets-from-norway/ (Letöltés időpontja: 2022. 01. 09.)

²⁰ New Caledonia votes in tense final referendum on independence from France. 11. 12. 2021. France 24. <https://www.france24.com/en/asia-pacific/20211211-new-caledonia-votes-in-tense-final-referendum-on-independence-from-france> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 13.)

is fontos terület, mert annak függetlenedése esetén Kína nagy eséllyel befolyást szerezhet az Ausztráliától mintegy 2000 km-re keletre fekvő szigetcsoporthoz, ahogyan az Fidzsi, Vanuatu, a Salamon-szigetek és Pápua Új-Guinea esetében már megtörtént. Új-Kaledónia szigetein jelentős a nikkelércbányászat.

BIDEN ELNÖKSÉGE ALATT CSÖKKENT AZ AMERIKAI LÉGICSAPÁSOK SZÁMA

Szakértők hivatalos katonai adatok alapján megállapították, hogy Biden amerikai elnök 2021-es regnálása alatt a megelőző évhez képest 54%-kal csökkent a különböző nemzetközi konfliktusokban, a „terrorizmus elleni háborúban” végrehajtott amerikai légitámadások száma.²¹ A parancsnokságoktól kapott adatok alapján az amerikai erők Afganisztánban 2020-ban 660, 2021-ben 372 légitámadást (44%-os csökkenés) hajtottak végre, a számok Irak/Szíria területét illetően 201, illetve 58 (-71%), Szomáliát illetően 72, illetve 9 (-88%), jemeni célpontok ellen 18 és 0 (-100%). 2020-ban összességében 951, 2021-ben pedig 439 (-54%) amerikai légitámadást jegyeztek fel. 2004 óta ez messze a legkisebb amerikai légitámadásszám, és úgy tűnik, a Biden-adminisztráció alatt is megfigyelhető az ilyen jellegű tevékenység intenzitásának 2016 óta tapasztalható csökkenő trendje.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adamowski, Jaroslaw: *Lithuania accelerates rocket artillery buy amid Russian military buildup*. 12. 01. 2022. Defense News. <https://www.defensenews.com/global/europe/2022/01/12/lithuania-accelerates-rocket-artillery-buy-amid-russian-military-buildup/>
- Aegis Ashore in Poland on Target for 2022. 19. 11. 2021. U.S. Department of Defense. <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/2849023/aegis-ashore-in-poland-on-target-for-2022/>
- Beals, Monique: *China eyes military base on Africa's Atlantic coast: report*. 05. 12. 2021. The Hill. <https://thehill.com/policy/international/584437-china-eyes-military-base-on-africas-atlantic-coast-report>
- Estonia plans to provide Javelin missiles, howitzers to Ukraine. 31. 12. 2021. Ukrinform. <https://www.ukrinform.net/rubric-defense/3378320-estonia-plans-to-provide-javelin-missiles-howitzers-to-ukraine.html>
- Estonia Plans to Supply Ukraine With Javelin Anti-Tank Missiles, Howitzers. 30. 12. 2021. Sputnik News. <https://sputniknews.com/20211230/estonia-plans-to-supply-ukraine-with-javelin-anti-tank-missiles-howitzers-1091924173.html>
- French fighter jets not a substitute for American F-35s: UAE. 05. 12. 2021. Daily Sabah. <https://www.dailysabah.com/business/defense/french-fighter-jets-not-a-substitute-for-american-f-35s-uae>
- Historical contract for the acquisition of 80 Rafale F4 by the United Arab Emirates. 03. 12. 2021. Dassault Aviation. <https://www.dassault-aviation.com/en/group/press/press-kits/historical-contract-for-the-acquisition-of-80-rafale-f4-by-the-united-arab-emirates/>

²¹ Imogen Piper – Joe Dyke: How do the 'forever wars' look under President Biden? 22. 12. 2021. Airwars. <https://airwars.org/news-and-investigations/how-do-the-forever-wars-look-under-president-biden/> (Letöltés időpontja: 2021. 12. 25.)

- Isachenkov, Vladimir: *Russia sends missiles near Pacific islands claimed by Japan*. 02. 12. 2021. Military Times. <https://www.militarytimes.com/flashpoints/2021/12/02/russia-sends-missiles-near-pacific-islands-claimed-by-japan/>
- Japan and Australia sign 'landmark' defense treaty amid concern over China. 06. 01. 2022. Japan Times. <https://www.japantimes.co.jp/news/2022/01/06/national/japan-australia-landmark-defense-treaty/>
- Lehto, Essi – Stone, Mike: *Finland orders 64 Lockheed F-35 fighter jets for \$9.4 bln*. 10. 12. 2021. Reuters. <https://www.reuters.com/business/aerospace-defense/lockheed-f-35-jet-wins-finnish-fighter-competition-source-2021-12-10/>
- Lithuania's Defence Ministry to draw up this year's conscript lists. 05. 01. 2022. LRT. <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1580750/lithuania-s-defence-ministry-to-draw-up-this-year-s-conscript-lists>
- Madjar, Kayleigh: *Lawmakers pass NT\$236.96bn special defense budget*. 12. 01. 2022. Taipei Times. <https://www.taipeitimes.com/News/front/archives/2022/01/12/2003771197>
- Neagu, Bogdan: *Romania wants to buy used F-16 fighter jets from Norway*. 13. 12. 2021. EURACTIV. https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/romania-wants-to-buy-32-used-f-16-fighter-jets-from-norway/
- Neagu, Bogdan: *Romanian parliament OKs acquisition of F-16 fighter jets from Norway*. 23. 12. 2021. EURACTIV. https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/romanian-parliament-oks-acquisition-of-f-16-fighter-jets-from-norway/
- New Caledonia votes in tense final referendum on independence from France. 11. 12. 2021. France 24. <https://www.france24.com/en/asia-pacific/20211211-new-caledonia-votes-in-tense-final-referendum-on-independence-from-france>
- Novikov, Yan: *Almaz-Antey director: Air and space capabilities will decide tomorrow's conflicts*. 06. 12. 2021. Defense News. <https://www.defensenews.com/outlook/2021/12/06/almaz-antey-director-air-and-space-will-decide-tomorrows-conflicts/>
- Piper, Imogen – Dyke, Joe: *How do the 'forever wars' look under President Biden?* 22. 12. 2021. Airwars. <https://airwars.org/news-and-investigations/how-do-the-forever-wars-look-under-president-biden/>
- Romania wants to buy Norwegian F-16. 22. 12. 2021. Government.no. <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/romania-wants-to-buy-norwegian-f-16/id2893475/>
- Time for Guam Missile Defense Build-Up Is Now. 08. 12. 2021. U.S. Department of Defense. <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/2866855/time-for-guam-missile-defense-build-up-is-now/>
- Tyrrell, Michael: *Finland selects F-35 as its next fighter jet*. 10. 12. 2021. Aerospace Manufacturing. <https://www.aero-mag.com/f-35-finland-10122021>

ABSTRACT

FOCUS

Lt. Col. Róbert Magyar: *The new organizational unit and tasks of joint support in NATO* 3

The author presents the newly established NATO Joint Support and Enabling Command (JSEC) in his study. As the Standing Point of Contact (SPOC) of the Hungarian Defence Forces, he considers it important to present the new operational-level Joint Command, which was established in accordance with the decisions of NATO member states and reached its initial operational capability by 2019 and full operational capability by autumn 2021. With the establishment of the JSEC, NATO member countries sought to address the issue of developing national and collective defence capabilities and those identified at the Alliance's summits in Wales (2014) and Warsaw (2016). The study outlines the path to JSEC and some of the functions of command, illustrating the complex and interrelated system of tasks associated with JSEC through practical examples, and seeks to highlight emerging functional areas.

Keywords: JSEC, rear area, capability, collective defence

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Lt. Col. Miklós Szabó: *Some relations between urbanization and military operations, foreseeable future trends* 21

In urban combat it is the man-made environment that determines the set of tools available to the leader (commander) during the planning and execution of operations. This environment is growing rapidly and becoming a source and operating environment for conflicts interacting with other global trends. In the present study, the author seeks to explore the nature of this process and its impact on military operations.

Keywords: military operations, urbanization, operations in urban environments, national security

INTERNATIONAL

Lt. Col. Lesták Tamás (Nat. Police): *An asymmetric-service-turned conventional air force? Characteristics of the operations three decades by the British Royal Air Force* 31

The British Royal Air Force has gained almost continuous operational experience in recent decades in real combat situations. These operations presented different technological and procedural challenges in the range of capabilities required, ranging from conventional capabilities to those with asymmetric characteristics. The present study examines some of the major operations conducted by the RAF under this set of criteria, seeking answers to questions about priority capabilities for the RAF during each operation, and whether a clear direction for development could be identified in this area.

Keywords: air force, RAF, asymmetric, conventional, force, air warfare

COMMAND, TRAINING

Lt. Col. Csaba Sásik: *Formation and historical development of the military social work in the United States' Armed Forces (2.)* 47

The author describes the main nodes and directions of the formation and historical development of American military social work, which has been officially recognized in the United States' Armed Forces for more than seven decades and has been used successfully both in the hinterland and in the theatres of operations. The aim of presenting the evolution, successes, and failures of the American military social work is to contribute to the professional (theoretical, methodological and terminological) development of social assistance activities in the Hungarian Defence Forces by examining the results and experience of the world's leading armed forces.

Keywords: military social work, prevention, treatment, rehabilitation, family advocacy, veterans, social reintegration, Post-traumatic Stress Disorder (PTSD), Traumatic Brain Injury (TBI)

Mariann Minkó-Miskovics – Gábor Ács: *Armed violence against superiors or duty personnel during an emergency situation* 60

Violence against a superior or duty personnel and the related crime can be considered to be a minor crime, unknown to a significant number of lawyers, which is not changed by the classification "armed" in

qualifying circumstances. Nevertheless, this crime is of paramount importance, especially in the current crisis situation caused by immigration and epidemics. The study examines the legal background to the crime of armed violence against a superiors or in the duty personnel, the available case law and related statistics, paying particular attention to the number of offenses varying during emergencies and drawing conclusions about the expected future development of the crime.

Keywords: armed, commanding or service environment, violence, statistics, emergency

István Simicskó – Lt. Col. Zoltán Szabó: *The role and significance of shooting sports in patriotic and defence education (2)* 68

In their study, the authors sought to draw attention to shooting sports, which is of key importance for the development of Hungary's general defence capability, in the complex scope of patriotic and national defence education. Their research also covered the fields of sports history, military history, weapons manufacturing, psychology and pedagogy. Their paper maps the relationship between target shooting and school education and military training, highlighting the benefits of shooting sports at individual, societal, and defence levels. The military aspects of the history of the sport are discussed, the results and collective effects stemming from them are presented, and the relationship between sports and the military, illustrated with both domestic and foreign examples, are analysed.

Keywords: patriotic education, defence education, shooting sports, target shooting, defence sports

LOGISTICS

Judit Weinhoff: *The role of military health in the development of rehabilitation in the 21st century (2)* 81

The 21st century has brought along not only political and social changes: as a result of accelerating technical and technological development, increasingly modern and effective tools and methods are available in medicine. In the field of rehabilitation, the emergence of exoskeletons and bionic prostheses, VR systems and even some mobile-phone applications play a significant role, while the development of psychology also remained unbroken. Dr. Judit Weinhoff summarizes the trends of the past two decades in her two-part study, which is an edited version of Chapter 7 of her book *The Role of Military Health in the Development of Rehabilitation in the 20th and 21st Centuries (A katoná-egészségügy szerepe a rehabilitáció 20. és 21. századi fejlődésében)* published by Zrínyi Publishing House in 2021.

Keywords: military health, rehabilitation, war cadets, exoskeleton, artificial limb

MILITARY HISTORY

Lt. Col. Tibor Balla: *Leaders of the Royal Hungarian Ludovika Military Academy – 1872–1918 (1)* 95

Independent military officer training began in 1872 at the Royal Hungarian Armed Forces Ludovika Academy, and during its nearly half-century existence it trained thousands of military officers for the Kingdom of Hungary until 1918. The quality of the training and educational work carried out there depended to a large extent on the current head of the institution. From its establishment to the end of the First World War, the Ludovika Academy had 14 leaders (initially directors and then, after 1890, commandants) whose military careers were less well known. This study reveals who they were and what military officer career they had. The first part of the studies presents and analyses their personal data using historical-statistical and sociological methods, and the second part presents their lives.

Keywords: military officer training, Ludovika Academy, military career

FORUM

Maj. Zoltán Somodi: *Lessons learned from the counter-insurgency operations in Afghanistan* 106

According to the author, NATO's twenty-year campaign in Afghanistan ended in failure, which was apparently a surprise both to the political leadership of the participating states and the global public. The reasons behind can and should be researched and analysed at tactical, operational, strategic and political levels. According to the author, the only useful thing to be done in the present situation is to draw the right conclusions and go through a learning process. He believes that our long-failed strategy of counter-insurgency operations should be abandoned, and new directions should be identified in order to guarantee security in the Western world by setting achievable, rational goals.

Keywords: Afghanistan, COIN, counter-insurgency operations, irregular warfare

Maj. Krisztián Sztankai: *Afghanistan: the graveyard of empires, or the greatest fall of modern military strategy in our century?* 118

According to the author, the fact that for 20 years – from 2001 to 2021 – NATO, the strongest and most technically advanced military alliance ever, was incapable of defeating, crushing or discrediting a much smaller group, has several reasons. Accurate knowledge of history and of cultural background are necessary for understanding the background of the conflict, the rapid collapse of Afghan security forces, and the way of thinking of the local population.

Keywords: Afghanistan, NATO, withdrawal, emergence of a new type of warfare

REVIEW

Capt. László Vikman: *Rebus sic stantibus – or on the state of affairs in the Law of Armed Conflicts* 124

A review of the collection of studies *A New Type of Warfare in the Second Decade of the 21st Century and Beyond – Institutional and Legal Challenges* (Új típusú hadviselés a 21. század második évtizedében és azon túl. Intézményi és jogi kihívások. Ed. Ádám Farkas and Károly Végh – Zrínyi Publishing House, Budapest, 2020).

Sándor Szakály: *Monuments, reliefs, sculptures, plaques, and unit badges* 135

The author presents the work *Helmet and sword – The Works of Hungarian Artists Related to the First World War* written by László Prohászka. (Sisak és kard. Magyar művészek első világháborúval kapcsolatos alkotásai. Kalota Art Foundation – Napkút Publishing House, Budapest, 2021).

Gen. (Ret.) Ferenc Végh: *Review of international scientific and special literature* 137

The author recommends books and articles on military topics published abroad to the readers.

Col. (Ret.) Csaba Gál: *International military and military technology review* 150

A summary of the latest news in the international military and military technology press.

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A Honvédségi Szemle közlési feltételei

A folyóirat lehetőséget biztosít a rovatoknál megnevezett témakörökben, maximum egy szerzői ív terjedelmű (40 000 leütés szóközzel, a jegyzeteket és az esetleges illusztrációkat is beszámítva) tanulmányok, szakcikkek megjelentetésére. A beküldött írásokat *szakmailag lektoráltatjuk*. A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok – a magyar helyesírás szabályainak megfelelő – stilizálására, korrigálására és tipografizálására. A tervezett megjelenésről igazolást a Szerkesztőség csak abban az esetben ad ki, ha a Szerkesztőbizottság – a támogató lektori véleményre támaszkodva – a közlés mellett foglal állást. A tanulmány elfogadását követően a folyóirat kiadásában közreműködő HM Zrínyi Kft. a szerzővel *szerződést köt*, amely szabályozza a kiadással és a szerzői jogokkal kapcsolatos kérdéseket. Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése – az MTA által meghatározott követelményeknek való megfelelés – érdekében a szerzőktől az alábbiakat kérjük:

- A közleményeket elektronikus levél mellékleteként (Microsoft Word .doc- vagy .docx-formátumban) szíveskedjenek eljuttatni a Szerkesztőségnek (*kiss.zoltan@hmrinyi.hu*).
- A küldeményben tüntessék fel nevüket, rendfokozatukat, beosztásukat (foglalkozásukat), tudományos fokozatukat és elérhetőségüket (e-mail-cím, telefonszám).
- Amennyiben mondanivalójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal, táblázatokkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék. Folyóiratunk fekete-fehér megjelenésű, ezért ennek megfelelően készítsék el az ábrákat, lehetőleg egyszerű, vonalas formában, olvasható feliratozással. Az illusztrációkat külön csatolva is küldjék el, lehetőség szerint szerkeszthető (jpg, tiff) formátumban. Az íráshoz csatoljanak magyar nyelvű ábraszöveget, amelyben az ábra (táblázat) címe mellett tüntessék fel annak készítőjét, forrását, internetes hivatkozásnál a letöltés időpontját.
- Fotóillusztrációt csak különösen indokolt esetben közlünk. Ez esetben ügyeljenek a megfelelő nagyságú felbontásra (300 dpi), illetve az ábrához hasonlóan jelöljék meg a kép forrását.
- A leadott íráshoz csatolják annak angol nyelvű összefoglalóját és a vonatkozó kulcsszavakat.

Folyóiratunk (a *Fórum* és *Szemle* rovataink kivételével) csak tudományos igényességgel elkészített, a felhasznált irodalom feltüntetésével, illetve megfelelő hivatkozásokkal ellátott, első közlésű írásokat publikál. *2019-től cikkeinket DOI-azonosítóval is ellátjuk.*

Felhasznált irodalom

A *Felhasznált irodalom* jegyzékét a tanulmány végén, ábécérendben (a szerző neve kezdőbetűjének figyelembevételével) kérjük elhelyezni. *Amennyiben egy cikk rendelkezik DOI-azonosítóval is, azt a bibliográfiai adatok megadása után, minden esetben kérjük feltüntetni!*

Könyv esetében:

Mendöl Tibor: *Általános településföldrajz*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1963.

Gyűjteményes kötet egy tanulmánya esetében:

Székely András: *A periglaciális felszínformálás*. In: Borsy Zoltán (szerk.): *Általános természetföldrajz*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 356–421.

Periodikumok (időszakos kiadványok) esetében:

Réz Levente: *A légierő tűztámogatási feladatai*. Repüléstudományi Közlemények, XXXI. évf. 2019/2., 159–175. DOI: 10.32560/rk.2019.2.12.

Porkoláb Imre: *Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?* Hadtudomány, 2015/3–4. szám, 41. DOI: 10.17047/HADTUD.2015.25.3-4.36.

Internetes hivatkozásoknál:

Gates, Guilbert: *How a Secret Cyberwar Program Worked*. The New York Times, 01. 06. 2012. <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/interactive/2012/06/01/world/middleeast/how-a-secretcyberwar-program-worked.html?ref=middleeast>

Több szerző esetén a hivatkozott mű első szerzőjének nevét vegyük figyelembe.

Külföldi szerző(k) esetében is a vezetéknev alapján állítsák fel a sorrendet, pl. Bush, George W.: *Döntési helyzetek*. Ulpius Ház Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Kydd, Andrew H. – Walter, Barbara F.: *The Strategies of Terrorism*. International Security, Volume 31, No. 1, 2006.

A felhasznált irodalomra vonatkozó szerkesztőségi alapszabály, hogy egyetlen olyan forrás se szerepeljen a *Felhasznált irodalom* jegyzékében, amelyre a szerző/szerzők a törzsszövegben nem hivatkoznak és amely nem szerepel lábjegyzetben.

Lábjegyzetek

A felhasznált irodalomra való konkrét hivatkozás az adott oldalon, tipográfiai kiemelések nélkül, *lábjegyzetben* történjen, a hivatkozás oldalszámának megjelölésével:

Borbély Zsuzsanna: Egészségmagatartás, kiegész, mentális egészség – specifikus stresszorok hatása a rendőrség próbaidős tiszthelyettes állományában. Szakdolgozat. ELTE, Budapest, 2017, 1–155.

Külföldi szerzőnél a művön feltüntetett formában:

Hans Kundnani: Germany as a Geo-economic Power. The Washington Quarterly, XXXIV. évf. 2011/3., 40–42. <https://doi.org/10.1080/0163660X.2011.587950> (Letöltés időpontja: 2019. 08. 22.)

Walter Lippmann: Public Opinion. Free Press, New York, 1997.

A felhasznált irodalom ismétlődése esetén az i. m. jelölést használjuk:

Borbély: i. m. 150.

Közvetlen ismétlődés esetén: Uo. 150.

Ha azonos szerző(k)től több tanulmányra hivatkoznak, akkor a közleményeket a név után írt zárójeles évszámmal kell megkülönböztetni: Borbély (2017): i. m. 150.

Ha ugyanazon évben megjelent több tanulmányra hivatkoznak, akkor az évszám után írt a, b, c stb. betűkkel kérjük jelölni mind a szövegben, mind a *Felhasznált irodalomban*: Borbély (2017a): i. m. 150.

Kettőnél több szerző esetén az *et al.* jelölést kérjük alkalmazni mind a magyar, mind a külföldi szerzőknél is.

Papp Ildikó et al.: A viselkedésterápia eredményeinek vizsgálata az elhízás kezelésében egy év távlatában. Orvosi Hetilap, 155. évf. 2014/30., 1197.

Stephen Rollnick et al.: Motivational Interviewing in Health Care: Helping Patients Change Behavior. The Guilford Press, New York, 2008, 42.

Szintén a lábjegyzetben szerepeljenek a magyarázó, kiegészítő információk, illetve a rövidítések feloldásai.

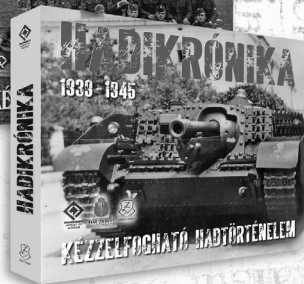
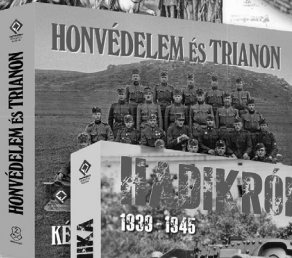
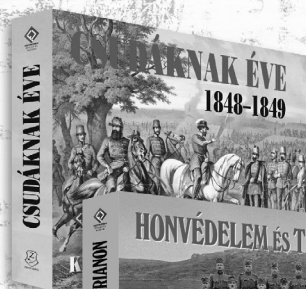
Internetes hivatkozásnál kérjük feltüntetni a letöltés időpontját az adott oldalon, a lábjegyzetben: Jackie Northam: In A Remote Arctic Outpost, Norway Keeps Watch On Russia's Military Buildup. NPR, 03. 11. 2019. <https://www.npr.org/2019/11/03/775155057/in-a-remote-arctic-outpost-norway-keeps-watch-on-russiamilitary-buildup?t=1574445341316> (Letöltés időpontja: 2019. 11. 22.)

Köszönjük együttműködésüket!

A Honvédségi Szemle Szerkesztőbizottsága és Szerkesztősége

KÉZZELFOGHATÓ HADTÖRTÉNELEM

a Zrínyi Kiadó sorozatának
eddig megjelent kötetei

Élményközpontú
ismeretterjesztés

- gazdag képanyaggal
- térképekkel
- korabeli dokumentumokkal
- és hadirelikviákkal

A kötetek 25% kedvezménnyel megvásárolhatók a kiadó
webáruházában (shop.hmzrinyi.hu), valamint a könyv- és térképboltban
(1024 Budapest, Filler u. 14. | nyitvatartás: hétfőtől péntekig 9.00-16.30)

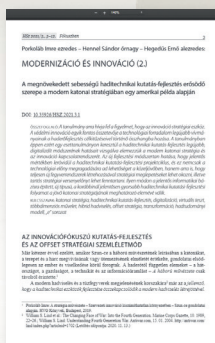
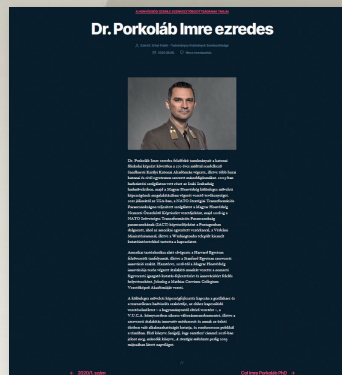
Megújult a Honvédségi Szemle honlapja!

www.honvedsegiszemle.hu
www.hungariandefencereview.com

A Honvédségi Szemle és a Hungarian Defence Review legfrissebb számai már olvashatók megújult honlapunkon! Csak kattintson a honvedsegiszemle.hu vagy a hungariandefencereview.com linkre, és máris elolvashatja legújabb számaink írásait, sőt akár aktuális számunk teljes tartalmát is. Az egyes tanulmányokra kattintva bővebb információkat szerezhet szerzőinkről, és megtudhatja, hogy melyek folyóiratunk legnépszerűbb írásai. Ha érdeklí, a Hírek menüpont alatt ízelítőket olvashat az aktuális számunkban megjelenő hadihíreinkből is.

A honlapon ezenfelül megismerheti szerkesztőbizottságunk és szerkesztőségünk tagjait, szerzői útmutatóinkat, bírálati folyamatunkat, etikai és adatvédelmi nyilatkozatunkat, valamint archiválási politikánkat – egyszerűen mindazt, ami lapunkat mértékadó folyóirattá tette.

Ha szerzőként látogat el hozzánk, akár az új felületen keresztül is beküldheti kéziratát. Nincs más dolga, mint regisztrálni, és közlési feltételeink megismerése után szinte azonnal feltöltheti munkáját.

Ha időben akar értesülni legfrissebb lapszámunkról, csak regisztráljon honlapunkon, és megküldjük Önnek következő számunk tartalmát még a megjelenés előtt!

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható
a honvedsegiszemle.hu weboldalon

ZRÍNYI KIADÓ